የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ጥናት መጽሔት Journal of Ethiopian Church Studies

በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተክርስቲያን የማኅበረ ቅዱሳን ጥናትና ምርምር ማእከል The Ethiopian Orthodox Tewahido Church Mahibere Kidusan Research Centre

ቍጥር 6 No. 6 አዲስ አበባ Addis Ababa ነሐሴ ፳፻፲ ዓ.ም August 2018 G.C

የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ጥናት መጽሔት Journal of Ethiopian Church Studies

ቀчፕር 6 No. 6 ነሐሴ ፳፻፰ ዓ.ም August 2018 G.C

ነሐሴ ፳፻፲ ዓ.ም ታተመ Published: August 2018

አማካሪ ቦርድ

ብፁዕ አቡን ሉቃስ ክብርት አምባሳደር ዐለምፀሐይ መሠረት ፕ/ር ባዬ ይማም ፕ/ር ሽፌራው በቀለ ፕ/ር ጥላሁን ተሾመ ዶ/ር ውዱ ጣፌጠ ዶ/ር የራስ ወርቅ አድማሴ ዲ/ን ብርሃኑ አድማስ ዲ/ን ያፈጋል አበጋዝ የሰቲት ሁመራ ሀንሬ ስብክት ሊቀ ጳጳስ በኡ ጋንዳ የኢትዮጵያ አምበሳደር አዲስ አበባ ዩኒቨርስቲ ማኅበረ ቅዱሳን አዲስ አበባ ዩኒቨርስቲ

አርትኦት ኮሚቴ

መስፍን መሰስ ዶ/ር ዳንኤል ጥሩነህ ዶ/ር አሰልኝ አስቻስ ዶ/ር ዘሳለም መስረት ወ/ሮ መሠረት ከበደ ወ/ሮ ኤልሳቤት ደምሴ መ/ር ቸርነት አበበ አማሪ ፀሐይ ዶ/ር ደርብ አዶ ዶ/ር ፍራሕይወት ባዩ ዶ/ር ኃይለእየሱስ ሙሉቀን ዶ/ር አበራ ጥበቡ

ዋና አርታኢ፡-

ዶ/ር ዳንኤል ጥሩነህ

የመሽጫ ዋ ጋ በኢ.ትዮጵያ ብር 60 በውጭ ሀገር 10\$ የአሜሪካ ዶላር

Advisory Board

His Grace Abune Lukas H.E. Ambassador Alemtsehay Meseret Prof. Baye Yimam Prof. Shiferaw Bekele Prof. Tilahun Teshome Dr. Wudu Tafete Dr. Yeraswork Admassie Dn. Birhanu Admas Dn. Yaregal Abegaz Archbishop of Setit Humera Diocese The Ethiopian Ambassador to Uganda Addis Ababa University Mahibere Kidusan Addis Ababa University

Editorial Committee:

Mesfin Messele Dr. Daniel Tiruneh Dr. Alelign Aschale Dr. Zelalem Meseret W/ro Meseret Kebede Mhr. Chernet Abebe Amare Tsehay W/ro Elisabet Demissie Dr. Derib Ado Dr. Firehiwot Bayu Dr. Haileyesus Muluken Dr. Abera Tibebu

Editor-in- chief:

Dr. Daniel Tiruneh

 I
 Selling Price

 I
 Ethiopia

 Eth. Birr 60

 I

 Overseas

 Us\$10

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

Transcription

1) Consonant

hυ	r۷	t ተ	ንአ	Ž ዠ	t _. ៣	f ፈ
۱۸	s លំ	с́Ŧ	k h	ур	<mark>ட</mark> ் க	рТ
h _.	ន័ កី	h	w Ø	d ደ	<u>p</u> .ጰ	q ^w
m <i>क</i>	q ¢	ל n	° 0	g e	S.	h_ [₩]
S	b ()	n T	z H	g 1	S.´	k ^w
						g ^w

2) Vowels

1	2	3	4	5	6	7
a"	u	i	a	e	ə or no vowel	0
ba≔n	ſ	Bi =N.	b= ባ	be=ß	b ə, b=n	bo=U

ማውጫ/Contents	ገጽ/Pages
መቅድም	v
Preface	vi
መጽሐፊ ሂኖክ በግዕዝ ሥነ-ጽሑፍ ውስዋ ያለው ቦታ: በማብራሪያ የታገዘ ትርጉምና ትንተና	1
<i>ኃ</i> ይስ ኢየሱስ አለባቸው ምሳው	
የንዋይተ ቅድሳት ሃይማኖታዊ ፎክሎር	
በ ፍሬሕይወት ባዩ	
ቅኔ ዘዝክፈ አድዋ ወዘመነ ፋሽስት: ፍቺና ሐተታ	54
<i>ኃ</i> ይስ ኢየሱስ አሰባቸው ምሳው	
የባሕረ ሐሳብ ትምህርት ለዘመን አቆጣጠር፣ ለከዋክብት እ ለአየር ትንበይ ምናት መጽሐፌ ሂኖክ መነሻ	-
በዮሐንስ ደምስ በለጠ	
Wallie Iyesus: An Aksumite Church in a Zagwe Landscape?	10
Yeras Work Admassie and Tekeste Negash	
Education of the Ethiopian Orthodox Church: Personal Reflect Nibab Bet and Zema Bet	
Woube Kassaye	

መቅድም

የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን በሕን-ልቡና፣ በሕን-ኦሪትና በሕን-ወንጌል ዘመናት ያካበተቸውን ታሪክ፣ ጥበብ፣ ክህሎት፣ ሐሳብ፣ ፍልስፍና፣ እውነት፣ ወዘተ በመጠቀም ለሀንሪቱ ሃይማኖታዊ፣ ማኅበራዊ፣ ኢኮኖሚያዊ፣ ባሕላዊና ፖለቲካዊ መስተጋብር ከፍተኛ አስተዋጽኦ አድርጋለች። እነዚህም የቤተ ክርስቲያኗ ሀብታት የሆኑት ጥንታዊ ታሪክ፣ አኩሪ ባህል፣ ጥልቅ ዕውቀትና ጥበብ በቀደሙ አባቶቻችን ተጽፈው ተስፋፍተውና ተሰንደው ይንኛሉ። በዚህም እንደ ትምህርት ሥነ ከዋክብት ፍልስፍና ሥነ ጥበብ (ሥነ ጽሑፍ፣ ሥነ ዜማ፣ ሥነ ሥዕል፣ ሥነ ምሕንድስና ወዘተ) ለመሳሰሉ ዘመናዊ የጥናት መስኮች መነሻ በመሆን አንልማላለች።

የጥንታዊ ታሪክና አያሌ ቅርስ ባለቤት የሆነችው ቤተ ክርስቲያን በነበራት ሀንራዊ አበርክቶት ላይ የሚጠበቀውን ያህል ጥናትና ምርምር አልተደረንበትም። በጦሆኑም የቀደምት አበውና እሞው ሥራዎችና አበርክቶዎች ለትውልድ ለማስተዋወቅ በሥራዎቹም ላይ ለሞሞራሞርና የዕውቀት ሽግግር እንዲኖር ለማስቻል ብዙ ሞሥራት ይጠበቅብናል።

ቤተ ክርስቲያኗ ካላት የረጅም ዓጦታት ታሪክና በርካታ ሀብታት አንጻር ዓለም አቀፍ ደረጃቸውን የጠበቁ የጥናትና ምርምር ተቋማት ሊኖሯት ይንባ ነበር። ይህንንም ክፍተት በጦረዳት ማኅበረ ቅዱሳን የጥናትና ምርምር ማእከል በ 2001 ዓ.ም ሊያቋቁም ችሏል። ማእከሉ ከተቋቋጦበት ጊዜ ጀምሮ በተለያዩ የቤተ ክርስቲያኒቱ ርእሰ *ጉ*ዳዮች ዙሪያ የተደረጉ የጥናትና ምርምር ሥራዎችን በማሰባሰብ አምስት የጥናት መጽሔቶችን አሳትሟል። ይህ ስድስተኛው የጥናት መጽሔትም የዚሁ ሥራ አካል ነው።

የቤተ ክርስቲያኗ ሙጠነ ሰፊ ሀብታት ብዙ ጥናትና ምርምር የሚጠይቁ ቢሆንም አሁን በማኅበረ ቅዱሳን የተጀመረው ጥናትና ምርምርን አሰባስቦ የማሳተም ሥራ ጋንን በጠጠር የመደንፍ ያህል ነው። ስለሆነም በውጭ ሀንርም ሆነ በሀንር ውስጥ ያሉ የዘርፉ ባለሙያዎች በቤተ ክርስቲያኗ ባሉ ርእሰ ጉዳዮች ዙሪያ ጥናትና ምርምር በማድረግ ክርስቲያናዊ ግዴታቸውን እንዲወጡ ከወዲሁ አደራ እያልን የጥናትና ምርምር ማእከሉን አድራሻ በመጠቀም የምርምር ሥራዎቻችሁን እንድትልኩልን በእግዚአብሔር ስም እንጠይቃለን።

Preface

The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church has made significant contributions to the country's religious, social, economic, cultural and political interactions through its history, wisdom, skills, ideas, philosophy, truth, etc that it developed from the Law of Consciense, the Old testament and the New Testament. The church's rich history, culture, knowledge, and wisdom were written and expanded by our forefathers. As a result, it became the basis for modern studies, such as astronomy, philosophy, art (literature, melody, art, engineering, etc.).

The church, which is the owner of rich history and numerous heritage, has not been as well researched as expected given the significant contribution it has to the country. Therefore, we need to do more to promote the works and contributions of our forefathers and grandparents thereby doing research on their work and enabling knowledge transfer.

In view of its long history and rich resources, the church should have had world-class and standardized research institutes. Recognizing this gap, Mahiber Kidusan established Research Center in 2009. Since its establishment, the center has published five research journals on a variety of topics related with church issues. This sixth research journal is also part of this endeavor. Although the church's vast resources require much research, the work commenced by Mahiber Kidusan is very little. Therefore, we kindly request scholars both at home and abroad to do research on topics related with church matters and carry out their Christian duties. We also humbly urge you to send us your research work using the address of the Research Center.

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

መጽሐፌ ሄኖክ በግዕዝ ሥነ-ጽሑፍ ውስጥ ያለው ቦታ : በማብራሪያ የታገዘ ትርጉምና ትንተና

(Reception of Ethiopic Enoch in Gəʻəz Literature: Annotated Translation and Textual Analysis)

*ኃ*ይስ ኢየሱስ አለባቸው ምሳው¹

ABSTRACT

The book of Enoch is one of the ancient compositions, which exists centuries before the birth of Christ and preserved only in Gə'əz language while it has been lost, for over 2,000 years in the world. Currently, Scholars of philology, ancient history, and Second Temple Judaism, and the Origins of Christianity are interested in studying the Ethiopic Book of Enoch. However, their primary objective is not to investigate the position of Enoch in Ethiopic literatures rather to enhance their knowledge of Jewish folklore and to seek information upon the religious ideas of Judaism, especially concerning the Messiah. Above all, the Enochic scholars in the west judged the Book of Enoch as 'book of idolatry and magical practice'.

The general objective of this study, therefore, is focused at exploring the role of 1Enoch in the production of medieval Gə'əz texts and investigating the themes of Enochic readings by analyzing words, lines, stanzas, and paragraphs of Enochic writings which might indicate the Ethiopian socio-religious context in which the book has been transmitted and used. Hence, both prose and poetic manuscripts are consulted.

¹ ይህ ጽሑፍ ለ3ኛ ዲግሪ ማሟያ ከቀረበ የምርምር ሥራ ተቀንጭቦ የተወሰደ ነው፡፡ Haileyesus Alebachew Molaw (PhD), Samara University, Addis Ababa, Ethiopia haileeoc@gmail.com

Then, the quotations from Ethiopic Enoch explained in the light of the Book of Enoch accompanied by other liturgical and historical writings and annotated translations.

The result showed that the Book of Enoch was frequently referred and used as a source of Gə'əz literatures like in Mäşəhäfä Məśţir, Mäşhäfä Bahərəy, Mäşhäfä Bərhan, Mäşhäfä şähäy, Mäşhäfä Sä'atat, Dərsanä 'Ura 'el, Mäşhäfä Sənkəsar, 'Ärke, Mälkkə'ä Gubae and Qəne collections. The study, in general, showed that the fact that the presence of Ethiopic Book of Enoch in the Gə'əz literature and the Book of Enoch itself doesn't have to do with idolatry and magical practice. Rather, in the post- Enochic literature we find the manifestation of refined theological points of view about Trinity, Christology and Mariology.

Keywords: Reception, Ethiopic Enoch, Gəʻəz Literature,

፩. መግቢያ

መጽሐፌ ሄኖክ፡- ሀገራችን ኢትዮጵያ ለዓለም ካበረከተቻቸው ቅርሶችና በመላው የዓለም ፈላስፎችና ምሁራን ዘንድ ከምትታወቅባቸው መገለጫዎቹ አንዱ ነው። ይኽ ታላቅና ብርቅየ መጽሐፍ በመላው ዓለም ከኹለት ሺሕ ዓመታት በላይ ዱካው በጠፋበት ዘመን በሀገራችን ግን በግዕዝ ቋንቋ ተተርጉሞ ሲቃውንቶቻችን ሲያነቡት፣ሲያጠኑት፣ሲማሩበት፣ ሲያስተምሩበትና ሲመራመሩበት ኩረዋል። ምዕራቡ ዓለም ግን ለብዙ ምዕት ዓመታት መጽሐፉን ማግኘትና ማጥናት አቅቶት ኖሮአል። በግሪክ ወይም በዕርዕ ቋንቋ ከተሳሰፉው የመጽሐፌ ሄኖክ ክፍል (20 በመቶ የኽል) በስተቀር²፣ ከመጽሐፌ ሄኖክ የተወሰዱ አጫጭር ጥቅሶችን ከማንበብ ውጭ ምዕራባውያን መጽሐፈ ሄኖክን የማንበብም ኾነ የማጥናት እድል በምልአት አላንኙም ነበር። ምንም እንኳ ይገኙት መረጃ ትክክለኛ ባይሆንም የመጽሐፈ ዜናክን በኢትዮጵያ መኖር ለመጀመሪያ ጊዜ ፍንጭ ያገኙት በ17ኛው መቶ ክ.ዘ የመጀመሪያው አጋማሺ አካባቢ ነበር። ይኸውም በግብፅ ይኖር የነበረ ጊለስ ዲ ሎቼስ (Gilles de Loches) የተባለ የካፕቹን (Capuchin) ካቶሊካዊ መነኩሴ የሄኖክን ብራና (የግዕዙን ቅጂ) እንዳገኘው የሚገልጽ ድብዳቤ ጽፎ በ1633 እ.ኤ.አ ኒኮሳስ-ክሳውኤ ፋብሪ ዲ ፕሪስክ (Nicolas-Claude Fabri de Peiresc) ስታባለ ፈረንሳዊ ምሁር በመሳኩ ነበር። ምሁሩም በጣም ከመደሰቱ የተነሳ በከፍተኛ ዋ*ጋ ገዝ*ቶ በ1636 እ.ኤ.አ በእጃ ካስንባ በታላ ለመተርጎም ቢያስብም ከሸጠለት መነኩሴ ይኾንታን ባለማኘቱ ትክክለኛውን መጽሐፌ ሄኖክ እንዳገኘ በማሰብ እውነታውን ሳይረዳ ሞት ቀደመው። ከዚደም በ1681 እ.ኤ.አ ሂድብ ሎዶልፍ (Hiob Ludolf) የተባለ ምሁር የተገኘው ብራና ራሱ መጽሐፈ ሄኖክ ሳይኾን ከመጽሐፈ ሄኖክ ጥቅስን የደዘ መጽሐፌ ምሥጣረ ሰማይ ወምድር የሚባል መኾኑን አፈ*ጋገ*ጠሳቸው።³ ምዕራባውያን ትክክለኛወንና ሙሉውን መጽሐል ሄኖክ አግኝተው ማጥናት የሚችሉበት አጋጣሚ የተፈጠረላቸው በ18ኛው ምዕተ ዓመት መዝጊያ ገደማ **ግድም ላይ ነው**።

ይኽውም በ1773 እ.ኤ.አ ጄምስ ብሩስ የተባለው የስኮትላንድ ተወላጅ 3 የመጽሐፌ ሄኖክ ብራናዎችን ወደ አውሮጳ በማስንባቱ ነው። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ለብዙ ምዕት ዓመታት በኢትዮጵያ ብቻ ሲነበብና ሲጠና የቆየው መጽሐፍ በምዕራባውያንም ዘንድ ክፍተኛ ትኩረትን በመሳብ የመጠናት እድል አጋጠመው። ይኽንንም እውን ለማድረግ

3

² Abba Daniel Assefa, (2006) "Enochic Studies in our Time", Paper Presented at Addis Ababa University, Addis Ababa

³ Ted M. Erho and Loren T. Stuckenbruck, "A Manuscript History of Ethiopic Enoch" *Journal for the study of thePseudepigrapha*, 2013, Vol 23, no.2

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

ምዕራባው*ያን መ*ጽሐፉን ከግዕዝ ወደ እንግሊዘኛ፣ወደ ጀርመንኛና ወደ ፌረንሳይኛ፣ወደ ዕብራይስጥም ተረ**ኮሙት። በአ**ኹኮ ሰዓት በብዙየአውሮጳ ቋንቋዎች ተተር**ጕሞ ይ**ንኛል።⁴

መጽሐፌ ሄኖክ ወደ አውሮጳ ከንባ በኋላ ለዘመናዊ ጥናት ትልቅ አስተዋጽኦ ያደረንው ጀርመናዊው ኦንስት ዲልማን (August Dillmann) ነበር። ዲልማን አምስት የግዕዝ ብራናዎችን ከማነጻጸሩም⁵ በላይ እጅግ የሚጠቅም ትርጕምም አሳትሞአል። ከዲልማን በኋላ የመጡ ሲቃውንትም የጥንት ጽሑፎችን ሲያጠኑ በመጽሐፌ ሄኖክ ላይም ምርምራቸውን ቀጥለው ነበር።

፪ . በመጽሐፌ ሂኖክ ላይ የተደረጉ ምርምሮችና ውጤቶች አጭር ቅኝት

ከላይ እንደተጠቀሰው መጽሐፈ ሄኖክ ከፃዕዝ ወደ ልዩ ልዩ ቋንቋዎች ከመተርጎሙ ባሻገር በዓለም አቀፍ ደረጃ የሚታወቁ በአሜሪካ፣ በአውሮፓና በእስራኬል የሚገኙ ታላላቅ ሲቃውንት መጽሐፈ ሄኖክን ዘርፈ ብዙ በኾነ መንገድ ያጠኑታል፤ ጉባኤም ዘርግተው ይወያዩበታል። የሚሰጡት ትኩረት ከምን ጊዜውም በላይ ከመጨመሩ የተነሣ ከ60 የማያንሡ ሲቃውንት በሄኖክ ስም በየኹለት ዓመቱ እየተሰበሰቡ በአውሮጳ ሲወያዩ፣ እንዲኹም ቁጥራቸው በርካታ የኾነ የድኅረ ምረቃ ተማሪዎችም በመጽሐፈ ሄኖክ

⁴ መጽሐፈ ሄኖክ ከግዕዝ ወደ እንግሊዘኛ በተለያዮ ግለስቦች ተተርጕጧል። ከነዚኽ ሥራዎች ውስጥ በ15ኛ ክፍለ ዘመን ብራና ላይ የተመሠረተውና በፕሮፌሰር ኤፍርም ይስሐቅ የተዘጋጀውን ትርጕም መጥቀስ እንችላለን፣ E. Isaac, «1 (Ethiopic Apocalypse of) Enoch. A New Translation and Introduction », The Old Tesament Pseudepigrapha Vol. 1 (J. H. Charlesworth ed.), DoubleDay, 1983. በ20ያኛው ክፍለ ዘመን አጋማሽ ላይ መጽሐፈ ሄኖክ በአማርኛም ታትሞአል። መጽሐፋም እንደ ግዕዙ በ108 ምዕራፎች ሳይኾን በ42 ምዕራፎች ተከፍሎአል። እርግጥ የአንድምታው ትርጕም መጽሐፈ ሄኖክ በ19ኛው ክፍለ ዘመንም ኾነ ከዚያም በፊት ወደ አማርኛ እንደተመስስ ያመስክታል (Daniel Assefa 2006)።

⁵ ይኽ በጥንታውያን ጽሑፎች የጥናት ዘርፍ ውስጥ critical edition ተብሎ ሊጠራ ይችላል። ከዓላማውም አንዳንዶቹን ብንጠቅስ፣ በብራናዎች መካከል ያሉትን ልዩነቶች መመርመር፣ ብራናዎችን ማዋገን፣ ታሪካቸውን ማጥናት፣ እንዲሁም የንባብ ቅደም ተከተልን በማውጣት የልዩካቶችን መንሥኤ ለማወቅ መሞከር ይገኙበታል (Daniel Assefa 2006)። ከዲልማን በኃላ ቻርልስ (እንግሊዛዊ) ብራናዎችን በማንጻጸር በተሻለ መልኩ ሒሳዊ ዕትም (critical edition) አዘጋጅቷል። Charles, R. H., The Ethiopic Version of the Book of Enoch : Edited from Twenty-Three Mss. Together with the Fragmentary Greek and Latin Vesions, Anecdota Oxoniensia, Semitic Series 11; Oxford, Clarendon, 1906.)። ኒብ ድግሞ ጥንታዊ ባልኾነ በአንድ ብራና ላይ የተመሠረተ ዕትም ማዘገጆቱ ይታወሳል፣(M. A. Knibb, The Ethiopic Book of Enoch : A New Edition in the Light of the AramaicDead Sea Fragments (2 vols.), Oxford, Clarendon, 1978)። በአኾኑ ስዓት የሚገኙት የመጽሐፌ ሄናክ ብራናዎች ቍጥራቸው እጅግ ስለጨመረ ሊቃውንት አዲስ ሒሳዊ እትም እንደ ሚያስራልግ ይጠቁማሉ (ዝኒ ከማሁ)።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ጥናት ዙሪያ በየኩስት ዓመቱ በአሜሪካ እንደሚሰበሰቡና መጽሐፉ በምልዓት ተጠብቆ የሚገኘውና የተላለፈው በግዕዝ ቋንቋ በመኾኑ ለጥናታቸው ጥራት ሲሉም ብዙ የውጭ ሀገር ተመራጣሪዎች የግዕዝ ቋንቋን እንደሚያጠኑ አባ ዳንኤል አሰፋ (2006) ያስረዳሉ። በአይሁድ ዛይማኖት ላይ ማስትም ቅድመ ልደተ ክርስቶስ (ቅ.ል.ክ) ከ3ኛው ክፍስ ዘመን አንሥቶ እስከ ክርስትና ዛይማኖት መነሻ ድረስ የነበረውን የአይሁድ እምነት፣ ባህልና ታሪክ የሚያጠኑ ሲቃውንት ለመጽሐፈ ሄኖክ ከፍተኛ ቦታ ይሰጣሉ።እንዲዥም አያሌ ሲቃውንት መጽሐፌ ሄኖክ በአዲስ ኪዳን መጻሕፍት ማስትም በሐዋርደትና ድኅረ ሐዋርያት በተነው አበው ክታቦች ውስጥ እንዴት እንደ ተጠቀሰ፣በሌሎች ታሪካዊና ሥነ ጽሑፋዊ መዛግብት ውስጥ ይለውን ቦታ እና የጥንት ቋንቋዎችን፣ጥንታዊ የሥነ ፈለክ (አስትሮኖሚን) እና የመሳሰሎትን ፍሬ ነገሮች ለማጥናት ወይም ሥነ ከዋክብት ያለውን ፋይዳ የሚጠቁሙ ምርምሮችን ማካኼድና በሄኖክ ስም በሚጠራ መጽሔት ማሳተም ከጀመሩም ውስው ማደራቸውን ዳንኤል አሰፋ (2006) አብራርተዋል።

ሐዋርያው ይሁዳ "ከአዳም ጀምሮ ሰባተኛ የኾነ ሄኖክ እነሆ ጌታ በኹሉ ላይ ሊፌርድ ይመጣል… ከአእሳፋት ቅዱሳኑ *ጋ*ር መጥቶአል ብሎ ሰእነዚኽ ደግሞ ትንቢት ተናንረ" (1፣14) በማስት የንሰጸው መጽሐፈ ሄኖክ በዘመነ ሐዋርያት የነበረውን የከበራታ ቦታ በግልጽ ያመሰክታል።

እንዲዅም ብዙ ሊቃውንት መጽሐፈ ሄኖክ በአዲስ ኪዳን ውስጥ ኢየሱስ ክርስቶስን አስመልክቶ "ወልደ እጓሰእመሕያው/ የሰው ልጅ" በሚለው አገላለጽ ላይ ተጽዕኖ እንዳሳደረ ጥናታዊ ግምታቸውን አስቀምጠዋል⁶፡፡ በጥንት ቤተ ክርስቲያን አበው ዘንድም ትልቅ ስፍራ እንደነበረው ጥናቶች ያሳያሉ፡፡ ለምሳሌ በኒክልስበርግ (Nickelsburg 2001) እንደተገለጸው ቀሌምንጦስ ዘሮም፣ ቀሌምንጦስ ዘእስክንድርያ፣ ጠርጡሊስ (Tertullian)፣ አርጌንስ (Origen) እና የመሳሰሉት ይጠቀሳሉ፡፡⁷

፫. ጣን ጸሌው?

የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት የሐዋርያውን የይሁዳን ምስክርነትና የሐዋርያውያን አበውን ትምህርትና ጽሑፎች መሠረት አድርገው መጽሐፉ የተጻፈው የአዳም ሰባተኛ ትውልድ በኾነው በነቢዩ ሄኖክ መኾኑን አምነው ከብሉይ ኪዳን መጻሕፍት እንደ አንዱ ቆጥረው ተቀብለውታል። ምዕራባውያን ያሳቸው ምልከታ

5

 ⁶ G. Boccaccini (ed.), Enoch and the Messiah Son of Man, Revisiting the Book of Parables, Grand Rapids, Eerdmans,2007. G. W. E, Nickelsburg, A Commentary on the Book of 1 Enoch, chapters 1–36; 81–108, Minneapolis, Fortress Press, 2001, 83-86. (በአባ ዳንኤል 2006 እንደተጠቀሰው)::

⁷ መጽሐፌ ¹ሄኖክን በጽሑፎቻቸው ውስጥ የሚጠቅሱ የጥንት አባቶችንና ምሁራንን ስም በዝርዝር ለማወቅ በ Nickelsburg2001, 87-100 የተብራራውን መመልከት ጠቃሚ ነው።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

ግን ከዚኽ የተለየ ነው። የእነርሱ መሳምት (Hypothesis) መጽሐፉ በተለደየ ዘመን የተጻፉ አምስት መጻሕፍቶችን አንድ ላይ የያዘ ሲኾን ጊዜውም ቅ.ል.ክ 300 ዓመት ጀምሮ እስከ 165 ቅ.ል.ክ እንደኾነ ያስባሉ⁸። ማን ጻፈው? ለሚለውም ያስቀመጡት መሳምት የተሰያየ ነው። የተወሰነውን ክፍል በሙት ባሕር አካባቢ ኩምራን(Qumran) በሚባል ቦታ ይኖሩ የነበሩ የኮምራን ማኅበረ-ሰብ (Oumran community) ኢሴኔ ወይንም Uሲዲያን (Essene or Hasideans)⁹ የሚባሉ ማኅበረ-ሰብ (community) ወይንም ደግሞ የእነርሱ ቅድመ አያቶች ሲኾኑ እንደሚችሉ ይጠቁማሉ (Nickelsburg 2001:65)። አንዳንዶቹ አጥኚዎች መጽሐፈ ዜኖክ በከራል ጥንታዊ እንዳልኾነና ክርስቲያኖችም እንደጻፉት የተረዱና ለማስረዳትም የሞከሩ ነበሩ (J. T. Milik 1976)¹⁰፡፡ ይኹን እንጂ ይኽ አቋም በአኹኑ ወቅት ተቀባይነትን አጥቶአል። ምክንያቱም የዛሬ 71 ዓመት አካባቢ በኩምራን ዋሻዎች የተገኙ የብራና ጥቅሎች (Qumran Scrolls) ከ2000 ዓመታት በላይ እድሜን ያስቆጠሩ በመኾናቸውና የመጽሐፈ ዜኖክን ጥቅሶች ይዘው በመገኘታቸው መጽሐፉ በሐዳስ ኪዳን ሊቃውንት አለመጻፉን አረጋግጠዋል። የጥቅሎቹም መገኘት የመጽሐፌ ሄኖክን ጥንታዊነት ከማፈ*ጋገ*ጥ ባሻገር በዕብራይስጥና በአራማይክ የተጻፉ አያሌ መጻሕፍትንም ለዓለም በማስተዋወቅ ከፍተኛ ሚና ተጫውቷል። ኾኖም፣ በዚኽ ግኝት ሊቃውንቱ እጅጉን ቢደስቱም በኩምራን የተገኘው የመጽሐፌ ሄኖክ ብራና በፈለጉት መጠን ሲደሠራቸው አልቻስም (አባ ዳንኤል 2006)፡፡ የተ7ኘው የመጽሐፌ ሄኖክ ብራና ከማዕዙ ብራና ዘር (ንባብ) ጋር ሲነጻጸር ከጽሑፉ 5 በመቶ ብቻ ነበር ይዞ የተገኘው¹¹።

⁸ መጻሕፍቶቹንም ፡-ስስ ረዓይት የሚናገረውን ክፍል the Book of the Watchers (1 Enoch 1–36)፣ በምሳሌ የሚናገረውን ክፍል the Book of Parables of Enoch (1 Enoch 37–71)፣ ስስ ሚጠተ ብርሃናት የሚናገረውን the Astronomical Book or Book of Luminaries (1Enoch 72–82)፣ የራዕዮን ክፍል the Book of Dreams (1Enoch 83–90), እና የመልእክቱን ክፍል the Epistle of Enoch (1Enoch 91–108) በማለት ፈርጀውታል (Nickelsburg 2001)። በዚኽ ጥናት ውስጥ ከመጽሐፊ ሂሔኖክየተጠቀሱት ምዕራፍና ቁጥሮች መሠረት ያደረጉት የግዕዙን መጽሐፊ ሄኖክ አስፋፊል ነው። ግዕዙ በ108 ምዕራፍች የተከፋፊስ ሲኾን አማርኛውና አንድምታ ትርጓሜው 42 ምዕራፍች አሉት።

⁹ እነዚኽ ሰዎች በኢየሩሳሌም ቤተመቅደስ ከሚሰጠው መመርያ በጣፊንንጥ በይሁዳ መቃቢስ (Judas Maccabeus) መሪነት የራሳቸውን መንገድ የመረጡ የአይሁድ እምነት ተከታዮች አንደኾኑ ይገመታል።

¹⁰ ይህንን አቋም በአንክሮ ያቀረበው የፖሳንድ አንር ተወሳጅ የነበረው ሚሊክ ነው (J. T, Milik, *The Books of Enoch :* AramaicFragments of Qumrân Cave 4, Oxford, Clarendon, 1976)። እርሱም በዚኽ መሳምቱና፣ ለማዕዙ ዘርዕ/ ንባብ ይሰጥ

በነበረው ዝቅተኛ ግምቱ ከሲቃውንት ዘንድ ከፍተኛ ተቃውሞ ደርሶበታል (አባ ዳንኤል 2006)።

¹¹ ይኽንን የመቶኛ ንጽጽር(Proportion) ይሰሉት ኡሌንዶርፍ እና ኒቭ (Ullendorff and Knibb 1977:601) ሲኾኑ መካሻቸውም ሚልክ (Milik) የተባለው አዋኝ በዋሻዎቹ ውስጥ የተገኙትን አሬጣይክ ብራናዎች ከንዕዙ ቅጅ እና ክዜኽም ከዛም ክሰባበሰበው ከንሪኩ ቅጅ ጋር በማካጻጸር ይገኘውን ውጤት እንደገና በ "በሳል ቅኝት" (critical review) ማየት ነበር። የእርሱ ሥራ ከንዕዙ ይልቅ ስንሪኩ ቋንቋ ይደላ ስለነበር ግኝቱን የደመደመው "for the first book ofEnoch, the Book of Watchers, we can calculate that exactly 50 per cent of the text is covered by the Aramaicfragments; for the third, the Astronomical Book, 30 per cent; for the fourth, the Book of Dreams, 26 per cent; for the fifth, the Epistle of Enoch, 18 per cent" (Milik

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቈ፮ (ነሐሴ ኟ፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ጣኅበረ ቅዱሳን

፬. መጽሐፌ ሂኖክ "ከቅዱሳት መጻሕፍት ዓለም" ለምን ተገፋ?

መጽሐፌ ሄኖክ ምንም እንኳ በጥንታውያን አይሁዶችም ኾነ በጥንት የቤተ ክርስቲያን አባቶች ዘንድ ታላቅ ከበሬታና በሰፊው የመነበብ እድል የነበረው ቢኾንም አኹን ግን በአይሁዶች ቤተ እምነትም ይዀን በምዕራብና ምሥራቅ አብደተ ክርስቲያናት ተንፍቶ የመውጣትና ከቅዱሳት መጻሕፍት ቁጥር ውጭ የመኾን እድል ገጥሞታል። ይኽም በዘርፉ ላይ የተሰማሩ ባለሙያዎችን ትኩረት መሳቡና ለምን የሚለውን ጥያቄ ማስነሣቱ አልቀረም።በጥናታቸውም ያመለከቱት በተለያዩ ምክንያቶችና በኺደት (gradual) እንጀ ቅጽበታዊና አሐዳዊ በኾነ ምክንይት አልነበረም። ቡሩክ አየለ¹² (2015፡134) በዚኽ ዙሪያ የተደረጉ ጥናቶችን በማስባሰብ የሚከተሉትን ምክንያቶች አስቀምጧል። ስምሳሌ ከዕብራይስጡ መጽሐፍ ቅዱስ ቀኖና (from canon of the Hebrew Bible) እንዲወጣና እንደ ባእድ እንዲቈጠር ካደረጉት ምክንያቶች ዋና ምክንያት ተብሎ የሚታሰበው በምኩራቡ አካባቢ ያሉ ረበናት (rabbis) በተባሉ የካህናት ወንን (Priestly groups) እና ኢሴአ ወይንም ሀሲዲክ (Essene, or Hasidic) በተባሎት ቡድኖች መካከል የተፈጠረው መለያየትና አለመግባባትን ተከትሎ የመጣ ሲኾን ይኽውም መጽሐፌ ሄኖክ በሀሲዲዎች ዘንድ ተቀባይነት ስላሰውና እንዲዀም የተጻፈው በእነርሱ እንደኾነ ረበናት(rabbis) ስለሚያምኑ ከሙሴና ከነቢያት መጻሕፍት ጋር እንዳይቈጠርና ቦታ እንዳይኖረው ወስነዋል¹³። እንደ ኹለተኛ ምክንያት የሚወሰደውም መጽሐፌ ሄኖክ የተጻ**ፈው አምስ**ቱ መጻሕፍተ ሙሴን (Torah) በቀጥታም ይዀን በተዘዋዋሪ እንደ ምስክር (reference) በመጥቀስ ሳይኾን በራሱ እውነት (self-assertion) ላይ ተመሥርቶ በመኾኑ ይኽም የሙሴን ወይንም እንደመካድ ስስተቄጠረበት ነው ("…Enochism was ሕግ እንዳስመቀበል condemned because of its lack of belief in Moses' torah''¹⁴:: ሦስተኛም በመጽሐሌ ሄኖክ ውስጥ ስስ ወደቁት መሳእክት (Fallen angels) የተጠቀሰው በዘፍጥረት 6፥2-4 ላይ እንደተገለጸው "የእግዚአብሔር ልጆች" (Sons of God) መባል ሲኖርበት መላእክት ስለሚል ነገረ ሃይማኖትን (Theology) እንደሚያፋልስ በማሰብ አይሁድ መጽሐፌ ሄኖክን

1976:5) በማስት ነበር። (Milik, Jozéf T. 1976, The Books of Enoch: Aramaic Fragments of Qumran Cave 4, Oxford: Clarendon).

7

¹² Bruk Ayele. "*1 Enoch* in *Jude* and in the EOTC "Canon": Developing an Adequate Insight in Second Temple Literature (STL) in the Various Ethiopian Churches for a Better Understanding of Each Other and for the Promotion of Ecumenism and Mutual Cooperation"(PhD Thesis: University of Kwazulu-Natal,2015).

¹³ ይኽም የኾነው ድ/ል/ክ በመጀመሪያው ምእተ ዓመት አካባቢ ላይ ነው፤ በጊዜውም የአይሁድን እምነት ማእከል ይዘው ይመሩና ይወስኑ የነበሩት ረበናት ስለነበሩ መጽሐፌ ሄኖክን (ተቃዋሚዎቻቸው የሚቀበሉትን) ከእነርሱ የቀኖና መጻሕፍት ለማስወጣት መወሰን አይከብዳቸውም።

¹⁴ ይኽ አይነት አስተሳሰብ የተፈጠረባቸው መጽሐፉን የጻፈው ነቢዩ ሄኖክ መኾኑን ስለማይምኑና ስለማይቀበሉ ነው።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

ከብሎይ ኪዳን መጻሕፍት ቁጥር ው አድርገውታል።¹⁵ ከምዕራብና ምሥራቅ አብደተ ክርስቲያናት (Western and Eastern Churches) በኩልም በመጽሐፈ ሄኖክ ላይ ሒሶች፣ጥያቄዎች እና ነቀፌታዎች መነሣት የጀመሩት በ3ኛው ምእተ ዓመት መጀመሪያ አካባቢ ነው። ከመጽሐፈ ዜኖክ ፊታቸውን ለማዞር በቀዳሚነት የሚጠቀሱትም ጠርጡስስ¹⁶ እና አርጌንስ (Tertullian and Origen) ሲኾኑ ከእካርሱ በኋላም ከፍተኛ ትቺትና ተጽዕኖ በማሳደር የሚታወቀው አው ግስቲኖስ (Augustine of Hippo) ነው። የሒሳቸው ዋና ጣጠንጠኛም መሳእክት በሥጋዊ ፍትወት የወደቁ ኾነው በመጽሐፉ መንስጡ ነው። ከዚኽ በተጨማሪም መጽሐፉን ከጥንቆሳና ከነንረ አ*ጋንንት ጋ*ር አደይዘው ስለሚፈርጁት ነው። የመጽሐፈ ሄኖክ ጥናት ውጤቶች ከሚጠቁማቸው ነጥቦች መካከል ሴሳው ጉዳይ ይኽ መጽሐፍ ወደ ኢትዮጵያ እንዴት መጣ? እንዴት ሲስፋፋና የክብር ቦታን ሲደገኝ ቻለ? የሚለው ነው።፡፡ ይኽን በተመለከተ ምንም እንኳ እርግጠኛ ማግኘት ባይችልም ኒስልስበር (Nickelsburg 2001) ማስረጃ እና ማልጽ ዮኾነ የሚከተሉትን መላምቶች አስቀምጧል። አንደኛ በ4ኛው መ.ክ.ዘ መጽሐፌ ሄኖክ በግብፅ በከፍተኛ ደረጃ የሚታወቅና የተስፋፋ የነበረ መኾኑን በመጥቀስ በዘመኑ ለኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ተሹመው ከግብፅ የሚላኩ ጳጳሳት ይዘውት ሲመጡ እንደቻሉ ይገምታል (...the close ties between the Ethiopian Church and the patriarchate in Alexandria and the book's widespread and long-standing use in Egypt would have been a factor in the book's ወደ ኢትዮጵያ ከመጣ በኋላም importation into Ethiopia)::¹⁷ መጽሐፉ እንዴት ተቀባይነትን እንዳገኘና ሲስፋፋ የቻለበትን ምክንይት ኒከልስበርግ ሲያስረዳ የሞከረው የመጽሐፌ ሄኖክን ይዘት ከኢትዮጵያ መልክአ ምድራዊና ሥርዓተ አምልኮ ጋር በማያያዝ ነው፡ እንደእርሱ መሳምት መጽሐፈ ሄኖክ ስስ ልዩ ልዩ ተራሮች፣ ኮረብቶችና ሸስቆዎች ስለሚናገር ኢትዮጵያ ደግሞ የእነዚኽ መልክአ ምድሮች ባለቤት ስለኾነች መጽሐፉ በቀላሉ ተቀባይነትን አግኝቶ ሲስፋፋ መቻሉን ይጠቁጣል። ይኸውም የሚያነቡት መጽሐፉን (ኢትዮጵያውያን) ከሚያውቁት ከሀገራቸው መልክአ ምድር ጋር ተዛምዶ ስላንኙት በቀሳሉ

¹⁵ ምክንያት ስማብዛት እንጂ የመጽሐፉን አስፈላጊነት ቢያምኑበት የኢ/ኦ/ተ/ዋ/ቤተ ክርስቲያን በአንድምታ እንደምታትተው የወደቁት መላእክት(Fallen angels) የሚ.ለውን ደቂቀ ሴት ብሎ መተርጎምና መጽሐፉን መቀበል ይቀልነበር።

¹⁶ ጠርጡስስ ምንም እንኳ በመጽሐፌ ሄኖክ ላይ ጥያቄ ቢያነሣም ልክ እንደ ሐዋርያው ይሁዳ ሄኖክን ከነቢያት እንደ አንዱ የሚቀበልና መጽሐፌ ሄኖክም በነቢዩ ሄኖክ እንደ ተጻፌ የሚቀበል መኾኑን ኒከልስ በርግ ጽፏል (Nickelsburg (2001:89) ፡፡

¹⁷ እዚኽ ላይ አንባቢ ሊያነሣው የሚገባ ጥያቄ በ4ኛው መ.ክ.ዘ. መጽሐፈ ሄኖክ በግብፅ በስፍተኛ ደራጃ የተስፋፋና የሚታወቅ ከነበረ የመጽሐፉ ቅጅ (Copy) ወይንም ደግሞ አሻራው በዘመናዊቷ ግብጽ እንዴት ሊንኝ አልቻለም? ኒክልስበርግ ራሱ እንደሰጠን መረጃ ከኾነ በኮፕት ቤተ ክርስቲያን የአንድ መካኩሴ መካካ መቃብር (ከ8ኛው-12ኛው መ.ክ.ዘ አንደ ነበረ የሚገመት መቃብር) ውስጥ በግሪክ ቋንቋ የተጻፈ የጴጥሮስ ወንኔል (Gospel of Peter) ከተባለ ከአንድ ቁንጽል (ንደሎ) የብራና ጥቅል ጋር ከተገኘው የመጽሐፈ ሄኖክ ምዕራፍ ወይንም ጥቅስ እና ከቀደምት አሌክሳንደራውያን (Alexandrian) ሊቃውንት ጽሑፎች ላይ ከተገኙት አንዳንድ ጥቅሶች በቀር ወጥና ምሱሪ የኾነ መጽሐፈ ሄኖክ አልተገኘም።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ተረዱትና ወደዱት ማስቱ ይመስላል። በተጨማሪም አንደ ኒከልስበርግ አረዳድ መጽሐፈ ኢትዮጵያ ደግሞ የተለያዩ ብርቅየ ሄኖክ ስስ ልዩ ልዩ ሪሪዎትና እንስሳት ስለሚገልጽ እንስሳትና የ**ዕፅዋት ዓይነቶች የሚገኙባት ሀገር በመኾኗ መጽሐፉ ተቀባይነት እንዲያገ**ኝ ምቹ ኹኔታን እንደፈጠረ ይገምታል። በተጨማሪም በኒክልስበርግ (እንዲኹም በሌሎች) ዘንድ መጽሐፌ ሄኖክ እንደ መጽሐፌ ጥንቆሳ (Magical Book) እና አምልኮተ (demonolatry) የሚያስተምር ስስሚቈጠር *わつうう*やう ተደርጎ በእነርሱ አመስካከት መ.ክ.ዘ.¹⁸ በአምልኮ ኢትዮጵያ 5/6ኛው ጣዖትና በክፉዎች መናፍስት (evil እስከ spirits) ቁጥጥር ውስጥ እንደነበረች ስለሚያምኑ ለመጽሐፌ ሄኖክ በኢትዮጵያ የክብር ቦታ አግኝቶና ተጠብቆ ሰመኖሩ አንደ ምክንያት ተወስዷል።በመጨረሻም የኢ/ኦ/ተ/ቤ/ክ መጽሐፈ ሄኖክን ከቅዱሳት መጻሕፍት እንደ አንዱ አድርጋ የተቀበሰችው እንደ አውሮፓውያን ሊቃውንት መጻሕፍትን መርምሮ ዛይማኖታዊ የኾኑትንና ያልኾኑትን ስይቶ ጣጠቅ የሚያስችል የትምህርተ ዛይማኖት ብቃት ስሳልነበራት ነው በማለት ኒክልስበርግ ይደመድማል¹⁹።

9

¹⁸ አብዛኛዎቹ ምዕራባውያን አጥኝዎችና የአነርሱ ተጽዕኖ ያደረባቸው አንዳንድ የሀገር ውስጥ ጸሓፊዎች ኢትዮጵያ ክርስትናን የተቀበለቸው በ4ኛው መ.ክ.ዘ እንደኾነና ከዚያ ቀድሞ በነበረው ዘመን ግን ጣዖት ስታመልክ የኖረች አድርገው የሚጽፉ ሲኾን ኒክልስበርግ ደግሞ ይኽም አልበቃው ብሎ ክርስትና ከተቀበለች በኋላም እስከ 6ኛው መ.ክ.ዘ በመናፍስትና ጣዖት አምልኮ ውስጥ እንደ ነበረች ለመግለጽ ሞክሯል። ይኾን አንጂ የኢ/አ/ተ/ቤ/ክ ምሁራን የሚያስረዱት ሀገሪቱ ቀድሞ በሕገ ልቡና ከዚያም በሕገ ኦሪት ስትመራ የኖረችና በኋላም በ34 ዓመተ ምሕረት የክርስትና ሃይማኖትን ተቀብላ በሐዲስ ኪዳን የምትመራ መኾኗን ሲኾን 4ኛው መ.ክ.ዘ ክርስትና የተጠናክረበትናመንግሥታዊ ሃይማኖት (State religion) ለመኾን የደረሰበት ዘመን እንደኾነ ያስረዳለሁ።(Lule Melaku, Histroy of Ethiopian Orthodox Church (2008: 63).

¹⁹ the book's acceptance was affected by elements and conditions indigenous to Ethiopia and Ethiopian Christianity.... The story of the watchers' breeding a world of demons, which still prey on humanity, resonated in an environment where demons and spirits were part of one's understanding of everyday life. The book's developed angelology, with its plethora of heavenly intercessors and guardian spirits, was also compatible with such a worldview.

^{...} The book's portrayal of angels binding evil spirits (10:4–5, 11) and the inclusion of a text like 69:4–5 were compatible with magical practice, and magic spells were in fact identified with Enochic revelation. 1 Enoch's focus on the created world, its sacred cosmology and geography and its flora and fauna, may have contributed to the book's popularity and helped it to exude a sense of familiarity. In a country of deep ravines and high mountain peaks—some of them sacred—the story of the watchers' descent onto Hermon (chap. 6) and the accounts of Enoch's journeys to the great mountain ranges of the west and east and the valleys of punishment would have led the reader's imagination through familiar terrain. Enoch's journeys through the spice orchards to the great tree of paradise would have resonated in a world where groves of trees were sacred. Many of the wild animals that preyed on the Israelite sheep that populate Enoch's second dream vision were part of the everyday experience of many Ethiopians...In short, 1 Enoch took root in Ethiopia because: (a) it was brought there by missionaries who came from an environment that had long cherished the book; (b) its worldview spoke to the Ethiopians' worldview, and the environment it imaginatively portrayed resonated with their environment; and (c) Ethiopian Christianity lacked the theological and intellectual counterforces that led to the book's rejection in Mediterranean Christianity.

ኒክልስበርግ ምንም አንኳ መጽሐፌ ሄኖክን ለ50 ዓመታት ያክል በማጥናት(እርሱ እንደ ነንረን) ብዙ ትሩፋቶች ቢለግስንም ከላይ ላስቀመጣቸው የተሳሳቱ መላምቶች ግን ሲተች ይንባዋል። የኒከልስበርግ መላምቶች አሳማኝነት የሚጎላቸውና ከጥደቂ ስያመልጡ የማይችሉ ናቸው። ለምሳሌ እርሱ እንዳለው መጽሐፈ ሄኖክ ባንድ መልኩ ከጥንቆሳና እ*ኩያን መ*ናፍስት *ጋር የሚያያዝ* ከኾነ በሌላ መልኩ ደግሞ መጽሐፉን ወደ ኢትዮጵያ ያመጡት የግብፅ ጳጳሳት ከኾኑ ጳጳሳቱ ሲያስተምሩና ሲያስፋፉ የኖሩት ጥንቆላንና ትምህርተ አጋንንትን ወይስ ትምህርተ ክርስቶስን? በተጨማሪም ከክርስቶስ ልደት በፊት አንድ ሺሕ ዓመት ጀምሮ በሕገ ኦሪት ስትመራ አግዚአብሔርን ስታመልክ የኖረች ሀገር መኾኗን የሚያስረዱ ልዩ ልዩ ሃይማኖታዊ እሴቶች ለምሳሌ፡- ግዝረት፣ሥርዓተ-ምግብ፣ ታቦት፣ መሥዋዕተ ኦሪት የተሰዋባቸው ቦታዎችና ቅዱሳት ንዋያት ወዘተ አማናዊ ምስክር ኾነው የሚገኙባትን ሀገር ከክርስቶስ ልደት በኋላም እስከ 6ኛው መ.ክ.ዘ ጣዖትን ስታመልክ የነበረች አድርጎ ማቅረብ ምን ያህል ተአማኒነት አለው?²⁰ከኹሉምበላይ አንድ ስለ ኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ትውፊትና አስተምህሮ ጠንቅቆ የማያውቅ ጸሓፊ መጽሐፈ ሄኖክ በኪ/ኦ/ተ/ቤ/ክ መጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ መካተቱ ቤተ ክርስቲያኒቱ በቂ የሃይማኖት ዕውቀት ስለሚያንሳት ወይንም ስለሴላት ነው ብሎ መገመትና መጻፍ በቤተ ክርስቲያኒቱ ላይ የተደረገ 'ምሁራዊ ትንኮሳ' (Intellectual ከመኾነ የዘለለ ትርጉም አይሰጥም። ምክንያቱም ፍረጃው መጽሐፉን harassment) ለዘመናት ሲያነቡት ሲተረጉሙት ሲማሩትና ስሌሎች ሲያስተምሩት የኖሩትን ያኹኑን ዘመን ሲቃውንተ ቤተ ክርስቲያን ስለሚያካትት ነው። የቀደሙትንም ኾነ በመኾኮም የዚኽ ጥናት ዋና ዓላማ፡- መጽሐፈ ሄኖክ በመካከለኛው ዘመን የግዕዝ ሥነ ጽሑፍ ውስጥ ያለውን ቦታ ማሳየትና በይዘቱም እንደማጣቀሻ (Refference) እና ምንጭ (Source) ኾኖ ማገልገሉን በአብነት ማሳየት ነው።

• በተጨማሪም ከመጽሐፈ ሄኖክ በቀጥታም ይኹን በተዘዋዋሪ በሌሎች የብራና

²⁰ በታሪክ እንደሚታወቀው በንግሥተ-ሳባ እና በንጉሥ ስሎሞን ልጅ በቀዳጣዊ ምኒልክ አጣካኝነት ታቦተ ጽዮንን ጨምሮ 318 ሌዋውያን የብሉይ ኪዳን መጻሕፍትን ይዘው ወደ ኢትዮጵያ መጥተዋል፤ መጻሐፍትንም ወደ ግዕዝ ተርጉመዋል (Tewodros Abraha and Seyfe Sillase Yohanns, as cited by Mersha Alehegn, The Ethiopian Commentary on the Book of Genesis: Critical Edition and Translation. Germany: Memminger MediemCentrum AG. (2011:2). አንዲኸም በአራቱ ማዕዝናተ ዓለም ያሉት አይሁዶች በዓልን ለማክበር በኢየሩሳሌም ይሰባበሱ አንደ ነበረ ኩሉ ኢትዮጵያውያንም ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ለአንድ ሺህ ዓመት ተመሳሳይ ዛይማኖታዊ ጉዞ ያደርጉ የነበረ ለመኾኑ በሐዋርያት ሥራ ምዕራፍ 8 ቁጥር 27 ላይ የተዘገበው የኢትዮጵያው ጃንደረባ ታሪክ ይመስክራል። በመሆኑም ከዚኽ ታሪካዊ ዳራ በመነሣት መጽሐ ሔኖክ ወደ ኢትዮጵያ የመጣው ከቀዳማዊ ምኒልክ ጋር ወይንም ደግሞ ከዚያበኋላ ባለው አንድ ሺሕ ዘመን ውስጥ ያለማቋረጥ ወደ ኢየሩሳሌም ሲንዙ በነበሩ ዛይማኖታዊ ተጓገናች ሊኾን እንደሚችል አገምታለሁ።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ጽሑፎች ውስጥ የተጠቀሱ ቃላትን፣ ሐረ*ጋ*ትን፣ ዐረፍተ ነገሮችን አንቀጾችን (paragraphs) ከተጠቀሱበት ዐውድ በመናሣት መጽሐፌ ሄኖክ በኢ.ኦ.ተ.ቤ.ክ ሊቃውንት እንዴት ተነበበ? ወይንም ተተረጎመ? የሚለውን ማየትና መረዳት ነው።

- እንዲዅም የኪ.ኦ.ተ.ቤ.ክ የቅኔ ሲቃውንት መጽሐፌ ሄኖክን ስቅኔ ምሥጢር ማፍስቂያነት እንዴት እንደተጠቀሙበትና በመጽሐፌ ሄኖክ የተገለጠን ሐሳብ በቅኔያቸው እንዴት እንዳንጸባረቁት ማሳየት ነው።
 - በመጨረሻም በሄኖካዊ የግዕዝ ጽሑፎች (Enochic Gəʿəz Literature s)²¹ ውስጥ ያሉትን ምሥጢራዊ ትምህርቶች ፈልቅቆ ማውጣትና ከተለያዩ አይታዎች አንጻር ትንታኔ መስጠት ይኾናል።

ከላይ የተገለጸውን የዚኽን ጥናት ዐቢይና ንዑስ ዓላማዎች ግብ ለማድረስና የጥናቱን ተግባር በተገቢው መንገድ ለማስኬድ ይቻል ዘንድ ገላጪ የጥናትና ምርምር ዘዴ ተመርዉል፡፡ ይኽ ዘዴ የተመረጠበት ዋና ምክንያት በልዩ ልዩ የጽሑፍ መዛግብት ላይ ተመርኩዞ ለሚካኼድ ጥናታዊ ሥራ ተስማሚ በመኾኑ ነው፡፡ ለዚኽ ጥናት ግብዓት የሚኾን መረጃ የተሰበሰበበት መንገድም ልዩ ልዩ ጥንታዊ የብራና ጽሑፎችን እና የትርጓሜ መጻሕፍትን በቀዳሚ የመረጃ ምንጭነት በመጠቀም ነው፡፡ በመኾኑም የዚኽ ጥናት ርእሰ ጉዳይ ከኾነው ከመጽሐፌ ሂኖክ ጋር በቀጥታም ይኽን በተዝዋዋሪ ግንኙነት ያላቸውን ምንባባት በመውሰድ ከዋናው ምንጭ (መጽሐፌ ሂኖክ)ከየትኛው ምዕራፍና ቁጥር እንዴተወሰዱና ለምን ዓላማ (ምን ለመግለጽ) እንዳገለገሉ ሰፊ ትንታኔ ቀርቧል፡፡

፭. የመጽሐፌ ሂናክ አስተዋጽኦ (Role) በመካከለኛው ዘመን የግዕዝ ሥነ-ጽሑፍ ውስጥ

የመካከለኛው ዘመን የግዕዝ ሥነ-ጽሑፍ እንደገና በክፍተኛ ደረጃ የተስፋፋበትና አያሌ መጻሕፍት የተጻፉበት ዘመን በመኾኑ "ወርቃማው የሥነ ጽሑፍ ዘመን" ይባላል። በዚኽ ዘመን የነበሩ ሲቃውንት መጽሐል ሄኖክን ያነቡት፣ ያጠኑት፣ ይመረምሩትና ለድርስቶቻቸው እንደ ምንጭ (Source) ይጠቀሙበት እንደ ነበር ሰማወቅ የዘመኑን ድርሳናት መመርመር አስፈላጊ ነው። በመኾኑም መጽሐል ሄኖክ በልዩ ልዩ ብራናዎች ለምሳሌ በመጽሐል ብርሃን፣ መጽሐል ምሥጢር፣መጽሐል ባሕርይ፣መጽሐል ስንክሳር፣ መጽሐል ፀሐይ፣መጽሐል ሰዓታት፣ድርሳነ ዑራኤል፣አርኬ፣ መልክአ ጉባኤ፣ ነግሥ እና

²¹ ከመጽሐፈ ሄኖክ ጥቅሶችን በቀጥታም ይኹን በተዘዋዋሪ ያካተቱ ጽሑፎች ሄኖካዊ ጽሑፎች ይባላሉ፡፡

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

በተለያዩ ቅኔዎች መጽሐፌ ሄኖክ በቀጥታም ኾነ በተዘዋዋሪ ተጠቅሶ እንደሚገኝ በዚኽ ጥናት ለማረ*ጋ*ገጥ ተችሏል። በዚኽ አጬር ጽሑፍ ኹሉንም ማቅረብ ባይቻልም ለምሳሌ ያኽል ከብራናዎቹ የተወሰዱትን የሚከተሉትን ምንባባት እንመልከት።

ጅ.፩. ሄኖክ በመጽሐፌ ብርሃን (EMML 7001)

መጽሐፌ ብርሃን በ15ኛው መ.ክ.ዘ በዓፄ ዘርዓይዕቆብ የተደረሰ ሲኾን ስይሜው እንደሚያመለክተው ብርሃን የተባለ ክርስቶስን ማእከል ያደረገና ወደ አምልኮተ እግዚአብሔር የሚያደርስ መኾኑን ጸሓራው ይገልጻል::²² ደራሲው ስለ መጽሐፌ ሔኖክ አስፈላጊነት በመግለጽ መጽሐፉን የሚነቅፉትን እንደሚከተለው ይሞግታል።

ወለመጽሐፊ ሄኖክስ ንተዌክሮ በአንተ ዘዓቀምዎ ስምዓ ሐዋርድት አንዘ ይብሉ ዘከመ ተነበየ ሄኖክ ዘውሕቱ ሳብአ አመነ አዳም...ጳውሎስኒ ይቤ፡- በተአምኖ አፍስሶ ለሄኖክ ከመ ኪይርአዮ ስሞት ወኪተክበ አምድኅሪ አፍስሶ አግዚአብሔር፤ አምቅድመ ፍልስቱ ሰማዕተ ኮኖ ከመ ኪሥመሮ ሄኖክ በአግዚአብሄር። ወአግዚአብሔርኒ ኮነ ስምዓ በአንቲአሁ በመጽሐፊ ኩፋሌ አንዘ ይብል ለሙሴ... ወውአቱ ቀዳሚ ጸሐፊ ስምዓ ለደቂቀ አስራኤል ውስተ ተዝምደ ስብአ ምድር፤ ወሱባኤሆሙ ለኪዮቤልዩ ውእቱ ነገሪ፤ ወመዋዕለ ዓመታት ኪይድዓ፤ ወዐሙራኃተ ሠርዓ ወስንበታተ ዓመታት። ወካዕበ አንዘ ይጸድቅ ነገሮ ለሄኖክ ይቤሎ እግዚአብሔር ለሙሴ በመጽሐፊ ኩፋሌ ወአንተኒ አዝዞሙ ለደቂቀ አስራኤል

ትርጉም፡- የሄኖክን መጽሐፍ የምንቀበለው ሐዋርይት ምስክርነት ስላቆሙለት ነው። እንዲህ አይሉ። ከአዳም ሰባተኛ የሆነ ሄኖክ እንደተናገረው። ጳውሎስም ተናግሯል። ሄኖክ ሞትን እንዳያየው በእምነት ሰወረው/አሳረገው። እግዚአብሔር ከሰወረው በኋላም አልተተኘም። ሄኖክ እግዚአብሔርን ደስ ስላሰኘው ከመወሰዱ በራት ምስክር ሆነው። እግዚአብሔርም ስለ እሱ ምስክር ሆነ። በመጽሐፈ ኩፋልለሙሴ እንዲህ አሰው.... በምድር ላይ በሰው ልጅ ዝምድና ለእሥራኤል ልጆች ምስክርነት አስቀድሞ የፃፈ እሱ ነው። የኢዮቤልዩ ሱባኤይቸውን የተናገረ እሱ ነው። የዓመታትን ጊዜ የተናገረ እሱ ነው። ወሮችን፣ የዓመታትን ሰንበቶች የሠራ እሱ ነው። ዳግመኛም የሄኖክን ነገር እውነት ያደርግ ዘንድ እግዚአብሔር በመጽሐፈ ኩፋሌ ሙሴን አለው። አንተም የእሥራኤልን ልጆች አከዛቸው በዚህ በ፻፻፷፬ (364) ቁጥር ዓመታትን ይጠብቋ

²² "...ስመይናሁ ስዝንቱ ድርሳን መጽሐፌ ብርሃን ዘይምህር አምልኮቶ ለእግዚአብሔር ብርሃን...ዝንቱ ድርሳን ዘይስመይ መጽሐፌ ብርሃን ዘበትርጓሜሁ መጽሐፌ ክርስቶስ ብርሃን እስመ ይመርሑሙ ለክርስቲያን ኀበ ርቱዓ አሚን ወያበጽሑሙ ለክርስቲያን ኃበ ክርስቶስ ብርሃን በከመ ለሊሁ በእንተ ርእሱ ይቤ አነ ውእቱ ብርሃኑ ለዓለም ዘተለወኒ ኢየሐውር ውስተ ጽልመት.../ ይኽንን ድርሳን መጽሐፌ ብርሃን ብለን ሰየምነው፤ ብርሃን የተባለ እግዚአብሔርን ማምለክን ያስተምራልና። ይኽ መጽሐፌ ብርሃን የተባለ ድርሳን ተርጓሜው የብርሃን ክርስቶስ መጽሐፍ ነው፤ ክርስቲያኖችን ወደ ቀጥተኛ ሃይማኖት ይመራቸዋል፤ ወደ ብርሃን ክርስቶስ ያደርሳቸዋል። እርሱ /ክርስቶስ ስለራሱ እንዲኽ እንዳለ የዓለም ብርሃን እኔ ነኝ፤የሚከተለኝ በጨለጣ ውስጥ አይሄድም... "::

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ወይከውን ፍጹመ ዓመተ (cf En 74:9-13)።

ርኢኬ ዘይብል ኢይተዋክፎ ለመጽሐፈ ሄኖክ ሶበ ታቀውም ሊተ ስምዓ ስዘዓቀምዎ ሐዋርድት ስምዓ በመጽሐፈ መልሕክቱ ለይሁዳ አ፟ተሁ ስደዕቆብ። ወሕግዚአብሔርኒ ኮኖ ስምዓ ለመጽሐፈ ሄኖክ ወነገሮ ለሙሴ ተልቍ መዋዕለ ዓመት። ሕሬኑ ይተከሀለክ ታችምር ዑደተ ወሐይ ወወርጎ ወክዋክብት፤ ምልዓተ ብርሃን ወሑዓፄሁ፤ ወሥርዓተ ዓመታት ዘሕንበለ ሄኖክ ። ወሐዋርድትኒ ይቤሎ በሕንተ ክብረ ሄኖክ… ወሕምስ አክበርዎ ወአስተዓረይዎ ሐዋርድት በዲደስቅልደሆሙ ለመጽሐፈ ሄኖክ ምስለ መጽሐፈ ሙሴ ወኢሳይድስ ወዳዊት ወመዳሕፍተ ካልዓን አበው ቀደምት አስመ አመንቱ ክቢድቲሁ በአግዚአብሔር፤ በከመ ይቤሎ ሐዋርድት በዲደስቅልደሆሙ አስመ አበው ቀደምት ዋዩቅ እምንቱ አፉሁ ለአግዚአብሔር፤ ወሄኖክኒ ክቢይ እምአበው ቀደምት ውእቱኒ አፉሁ ለአግዚአብሔር። ወበሕንተዝ ናፈቅሮ ወንታዌክሬ ለመጽሐፈ ሄኖክ አእሚሬን ከመ ተወክፍዎ ሐዋርድት ለስምዕ…(ff 81-83)።

ተርጉም፡- ተመልክት! የሄኖክን መጽሐፍ አልቀበልም የሚለውን "ሶበ ታቀውም ሲተ ስምዓ" ሐዋርድት በይዕቆብ ወንድም በይሁዳ መጽሐፌ መልእክት ምስክርነትን ላቁሙለት እግዚአብሔርም ለሄኖክ መጽሐፍ ምስክር ሆኗል። ለሙሴም የዓመታትን የጊዜ ቍጥር ነግሮታል። የዐሐይን፣ የጨፈቃን እና የከዋክብትን ዙረት (ዑደት)፣ የብርሃንን መሙላት እና መጉደል፤ የዓመታትን ሥርዓት ይላ ሄኖክ ታውቅ ዘንድ እንዴት ይቻልህል?ሐዋርድት ስለ ሄኖክ ክብር ይናንራሉ።.... ሐዋርድት በዲድስቅሲድቸው የሄኖክን መጽሐፍ ክሙሴ መጽሐፍ፣ ከዳዊት መጽሐፍ፣ ከኢሳይድስ መጽሐፍ እና የእግዚአብሔር ነብደት ተብለው ከሚጠሩ ሴሎች ቀደምት አባቶች መጽሐፍ እና የእግዚአብሔር ነብደት ተብለው ከሚጠሩ ሴሎች ቀደምት አባቶች መጽሐፍ እና የእግዚአብሔር አብድት ነል የርድትም በዲድስቅሲድቸው እንዳሉት የቀደሙ አባቶች የእግዚአብሔር አፍ (አንደበት) እንደሆኑ የታወቀ የተረዳ ነው። ሄኖክም እንደቀደሙት አባቶች ነብይ ነው። እሱም

ዘርዓ ያዕቆብ መጽሐፌ ሄኖክን መቀበል እንደሚገባ በአመክንዮ ያስረዳል። ሐዋርያት በትምህርታቸው ለምስክርነት (ለማስረጃነት) የጠቀሱት መኾኑን ሐዋርያው ይሁዳ በመልእክቱ (ቁጥር 14-15) "ዘክመ ተነበየ ሄኖክ ዘውእቱ ሳብእ እም አዳም…" ያለውን በዋቢነት ጽፏል። የነቢዩ ሄኖክንም የሃይማኖቱን ጽናት የምግባሩን ቅናት ለማስረዳት ከቅዱስ ጳውሎስ መልእክት (ዕብ. 11፡5) በመጥቀስ ዘርዓ ያዕቆብ ያትታል። እግዚአብሔር አስቀድሞ ለሄኖክ የገለጠውን ስለ ቀናት፣ ወራት፣ ዓመታት ሰንበታት (ሱባኤያት) እና ኢዮቤልዩ አቆጣጠር በኋላም ለሙሴ በድጋሜ በመጽሐፌ ኩፋሌ እንዲጽፌው ማዘዙ የመጽሐፈ ሄኖክን አስፈላጊነት የሚመስክር መኾኑን ዘርዓ ያዕቆብ ጽፏል። ሐዋርያት በመልእክታቸውና ዲድስቅልያ በተባለው መጽሐፋቸው ስለ መጽሐፈ ሄኖክ የሰጡትን ምስክርነት የማይቀበልን ሰው "እፎኑ ይትከሀለክ ታእምር ዑደተ ፀሐይ ወወርን ወከዋክብት፤ ምልዓተ ብርሃን ወሑዓቄሁ፤ ወሥርዓተ ዓመታት ዘአንበለ ሄኖክ../ የፀሐይ፣ የጨረቃና የከዋክብትን ዑደት (መመላለስ) እንዴት ልታውቅ ትችላለህ? የብርሃንን መሙላትና መጉደል፣ የዓመታትን ሥርዓት (አቆጣጠር) ያለ መጽሐፈ ሄኖክ እንዴት ማወቅ ትችላለህ?..." በማለት ደራሲው ይሞግታል። በመጨረሻም ሐዋርያት መጽሐፈ ሄኖክን ከሙሴ፣ ከኢሳይያስ፣ ከዳዊት ከሌሎቹም የቀደሙ አባቶች መጻሕፍት *ጋ*ር እኩል አድርገው ከቆጠሩት፣እኛም እንወደዋለን፤ እንቀበለዋለን፤ በማለት ይደመድማል።

ጅ.፪. ሄኖክ በመጽሐፌ ሙሳድ (Call No. 6838)

ዘርዓ ያዕቶብ ስለ ክርስቶስ ልደት በሚያትተው በመጽሐፈ ሙላድ ድርሰቱ መጽሐፈ ሄኖክን ማጣቀሻ አድርጎ ተጠቅሞበታል። የትኛውንም ሃይማኖት የሚከተል ሰው ክርስቲያንም ይኹን አይሁዳዊ መጽሐፈ ሄኖክን ማቃለል እንደማይችል ከታች ያለው አንቀጽ ያስረዳል።

ስማዕ አ ብእሲ አመኒ ኮንክ ክርስቲያናዌ ወእመኒ ኮንክ አይሁዳዌ ወኢይተክሀለክ ተተክሐዶ ለሄኖክ እስመ ውእቱ ቀደመ ተነብዮ ወእምኩሉ እለ እምዓለም ክቢያተ፡፡ ወእምኩሎሙ እለ ተነበዩ ልደቶ ለክርስቶስ አማርያም ድንፃል በክልኤ፡፡ ወዓዲ ዋምቀቶ…፡፡ እስመ ሄኖክ ርእየ መባካ ዐሐይ ወምዕራብ ዐሐይ ዘከመ ይሠርቅ ወየዐርብ ለለወርጉ ወለለ ዕለቱ በመሳክወ ሰማይ፡፡ በከመ ይቤ ለሊሁ:- ወሕጸራ ለዕለተ ወለሌሊተ ወኮኃ ለዕለተ ወለሌሊተ በምሕዋሬ ዐሐይ ውእቱ ይተሌለይ፡፡

ትርጉም፡- ሰው ሆይ ስማ! ክርስቲያን ብትሆንም አይሁድ ብትሆንም ሄኖክን ትክደው ዘንድ አይቻልህም። እሱ በዓለም ውስጥ ከነበሩ ነብደት ሁሉ፤ በኹለት ወገን ድንግል ከሆነች ከማርያም የክርስቶስን መወለድ ከተናገሩት ነብደትም ሁሉ በፊት አስቀድሞ ትንቢትን ተናግሯል። ጥምቀቱንም እንዲሁ....። ሄኖክ የፀሐይን መውጫና መግቢያ፤ ፀሐይ በየወሩ እና በየእለቱ ሲወጣና ሲገባ በሰማይ መስኮት ተመልክቷል (አይቷል) እና። እሱም እንዳለው፡- የቀኑ እና የሌሊቱ ማጠር፤ የቀኑ እና የሌሊቱ መርዝም የሚለየው (የሚታወቀው) በፀሐይ መንገድ ነው።

ወበሕንቲስሁ ይነውሕ ምሕዋሪሁ ዕለት እምዕለት ወሴሊት እምሴሊት (cf. 1En.72: 33-35)። እስመ ስዐሐይ ብዙኅ ውስቱ ኀቡክቲሁ። ወስውሱደ ምድርኒ ሄኖክ

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ነገሬ ወምሥጣራ ቲካ ወሕዐዒካ (ለወርጎ)... ወካዕበ ይቤ ሄኖክ በሕንቲአካ:-"ወበ ኖጎት ቀዳማዊ በመዋዕል ምዕት ወሰብዓ ወሰብዓቱ ወዘመካ ዜአሁ መባት ሥለስተ ወርኃ ደስተርአ በበስላሳ። ወሥለስተ ወርኃ ደስተርአ በበዕሥራ ወተሱዕ መዋዕል። በሌሊት ደስተርአ በበዕሥራ ከመ ብእሲ ወመዐልተ ከመ ስማይ እስመ ካልዕ ምንትኒ ኣልባቲ ዘሕንበስ ብርካካ ዜኣካ" (cf. 1En. 78:15-17)። ወካዕበ አርአየ (ርእየ) ሄኖክ ሥርኩታቲሆሙ ለከዋክብት እስ የዐርቡ መካናቲሆሙ ወአዝማኒሆሙ ወበዓላቲሆሙ ወበአውራኃቲሆሙ። ወለከዋክብተ ጽባሕሂ ወለከዋክብተ ምሴት አሕመሬ ኀቡሬ ምስሌሆሙ (cf. 1En.

82:9-11) ፡፡ ኦ ብሕሲ መስተካሕድ ሕሎንተ ሶበ ትፌክር ትስመይኬ ጠቢበ ወማሕምረ። ስማዕ ኦ ብሕሲ ዘትትክሓዶ (ዘትክሕዶ) ለሄኖክ ሕምአይኑ ታመጽሕ ዕለታተ ሠላስተ ምእተ ወስሳ ወክርባዕተ ዕለታተ። ወዓዲ አውራኃ ዐሠርተ ወክልኤተ። ወዓዲ ካዕበ ሰብዓ ምእተ ዓመታተ ዘውሕቱ ሰባቱ ስሕ ዓመታቲሁ ለእግዚአብሔር። ሳብዒት ዕዳ ባቲ ኵነኔ ሕንተ ለዓለም ዓቢይ ዘይትቤቀል ሕማሕከሎሙ መሳሕክተ ወሰማይ ቀዳማዊ ይወጽች ወየሐልፍ። ወሰማይ ሐዲስ ይተረአይ። ወኵሎሙ ኃይለ ሰማይት ደበርሁ ለዓለም ሰብዓተ ምክዕቢተ። ወአምድኅረዝ ሰንበታት ብዙኃት እለ አልቦን ኍልቍ በዓለም በኋሩት ወበጽድቅ ይከውኑ..."(cf. 1En. 91:15-17)። ወአንተሰ አይሁዳዊ ተብልአ ከመዝ ወእምድኅሬ ሰብዓቱ ሲህ ዓመታት ሀሎ ዓመታት ብዙጎ። ዘንተ ዘትትናገር ሶበ ተኃዋሕ ሕድሜሁ ወውሳኔሁ ለትፍሥሕትክ ወሐሤትክ እስመ መዝበረ ወኃመደ ኮንከ...፡፡ (ff 4s-47) ስማሪ ኦ ብእሲ ክርስቲያናዊ ጠቢብ፣ በስመ ሥሳሴ ዕቱብ፣ ልደትከኒ ክውብ፣ አሕምሮ ዓይማኖትክ ዕድው ሕምአብዳን ልብ። ሕመሂ መጽአ ብእሲ ሕምሥራቅ ወሕምአራብ፣ ሕምሰሜን ወአምደቡብ፣ወአምኵሉ ትርብዕተ ዓለም ርቲብ፣ አመሂ ጸሙ ወአመሂ ፋሲካሁ አይትክዛል ኵሱ ሐሳብ። (f 165)

ተርጉም፡- በእሱም የአለት ክእለት የሌሊትም ክሌሊት ጉዳናው ይረዝማል (cf.1En.72: 33-35)፡፡ የዐሐይ መሠወሪያው ብዙ ነው እና፡፡ ሄኖክ ለምድር ልጆች የጨፈቃን ምስጢሮቿን፣ ጉደለቶቿን ተናገረ፡፡ ዳግመኛ ሄኖክ ስለአሏ እንዲሀ አለ በመጀመሪያው ደጃፍ (በር) በ፻፸፯ ዘመን በራሱ ዘመን መውጫው ለሦስት ወሮች በ፴ በ፴ ይታያል፡፡ ለሦስት ወሮችም በ፳፱ በ፳፱ ይታያል፡፡ ሌሊት በጅ በጅ አንደ ሰው ይታያል፡፡ ቀን ደግሞ ስማይ መስሎ ይታያል፡፡ ክአራሏ በርሃን ሌላ ምንም ብርሃን የላትም እና፡፡ (cf. 1En. 78:15-17) ፡፡ ዳግመኛም ሄኖክ የከዋክብትን የሚገቡበትን ቦታ፣ የዘመናቸውን፣ የበዓላቶቻቸውን እና የወሮቻቸውን ሥርዓት አየ፡፡ የንጋት ኮኮቦችን፣ የምሽት ኮኮቦችን በአንድነት ከእነሱ ጋር አወቀ ()፡፡ የምትክድ አንተ ሰው ሆይ! እነዚህን በተረጎምህ ጊዜ አዋቂ እና ዋበበኛ ትባላለህ፡፡ ሄኖክን የምትክደው አንተ ሰው ሆይ ስማ! ፲፱፻፸፬ (364) እስታትን ክየት ታመጣስህ? ዳግመኛም ፲፪ (12) ወሮችን፣ ሰብአ መቶ (፸፻) ዓመታትን አካሱም የእግዚአብሔር ሰባት ሺሕ ዓመታትን ክየት ታመጣስህ? ሄኖክ እንዲህ ብሎ እንደተናገረ ከዚህ በኋላ በሰባት ሺህኛውን ሰንበት እዳ አለባት መላእክተን ከመካከላቸው ለዘለዓለም የሚበቀል ታላቅ ኩንኔ አለባት። የመጀመሪያው ሰማይ ይወጣል ይልፋልም። አዲስ ሰማይ ይታያል ሁሉም የሰማያት ኃይሎች እጥፍ ይበራሉ። ከዚህ በኋላ ቍዦር የሌላቸው ብዙ ሰንበቶች በቸርነት እና በእውነት በዓለም ይሆናሉ። አንተ አይሁዳዊ እንዲህ ተላለህን? ከሰባቱ ሺህ ዓመቶች በኋላ ብዙ ዓመት አለ። ይህን ስተናገር የተድላ ደስታህን እድሜውን እና ውሳኔውን ባጣኸው ጊዜ አመድ እና ተቢያ ተሆናለህ እና (ff 4s-47)። በሥላሴ ሥም የተባረክህ፣ ሁለት ልደት ያለህ የሃይማኖት ማስተዋልህ ከሰንፎች ልብ ያለራ አንተ ፕብስኛ ክርስቲያን ሰው ሆይ ስማ! ሰው ከምሥራቅም ኾነ ከምእራብ፣ ከሰሜንም ኾነ ከደቡብ ሰራ ከሆነቸው ዓለም ከአራቱም አቅጣጫ ቢመጣ፣ ጸሙም፣ ፋሲካውም፣ በዓላቶቹም ቢኾን፣ በፀሐይም፣ በጨረቃም፣ በከዋክብታም ቢኾን ኹሉም ሐሳብ ያለ ሄኖክ አይቻልም (f165)።

በዚኽ አንቀጽ ዘርዓ ይዕቆብ የክርስቶስን ልደት፣ ጥምቀት... አስቀድመው ከተናሩ ነቢ*ይት ቀዳ*ሚው ሄኖክ መኾኮን ይጠቅሳል። የፀሐይን መውጫና መግቢያ፣በየዕለቱና በየወሩ ፀሐይ የሚወጣበትንና የሚገባበትን መስኮቶች፤የያንዳንዱ ቀንና ሴሊት መርዝምና ማጠር የሚሰየው በዐሐይ መኾኑን እንዲኹም የዐሐይ መግቢያና መውጫው ብዙ መኾኑን (12 መስኮቶች ሕንዳሱት)፤የጨረቃንም ምሥጢር (እንዬት ሕንደሚወጣና እንደሚንባ፣ እንደሚሳልና እንደሚሞላ፣ብርሃኑን ከፀሐይ እንዴት እንደሚቀበል፣በቀንና በሌሊት ለሰው ልጆች እንዴት እንደሚታይ ...)፤ የከዋክብትንም ሥርዓት የሚታዩበትን ወራት፣በዓላትና ዘመናት… ስለሚያስረዳ መጽሐፈ ሄኖክን ማንኛውም ሰው ከምሥራቅም ይኾን ከምዕራብ ከደቡብም ይምጣ ከሰሜን ሲቀበለው እንደሚገባ ዘርዓ ይዕቆብ ይሞግታል። የትኛውንም ሃይማኖት የሚከተል ስው፣ በፀሐይ በጨፈቃም ይኾን በከዋክብት ዘመናትን ቢቆጥር፣ ጾሙና ፋሲካው በዓሳቱ የሚውሉበትን ቀናት መጽሐፌ ለይቶ ስማወቅ ሄኖክ አስፈላጊ መዅኑን ደራሲው ያስረዳል።

ጅ.፫.ሄኖክ በመጽሐፌ ባሕርይ (Call No. EMML1480)

አፄ ዘር*ዓ ያዕ*ቆብ በዚኽኛው ድርስቱ መጽሐፌ ሄኖክን በስፋት የጠቀሰው ሲኾን ለምሳሌ ከዚኽ በታች በቀረበው አንቀጽ ጠንቋዮችንና ጥንቆላቸውን ሲቃወምበት እናነባለን።

... ወአንተሙስ ክርስቲያን ኢትስምዕዎ ለጠንቋሲ....እሱ አሙንቱ ጠንቋልያን ዘይቤልዎሙ ሐዋርያት በሲኖዶሶሙ አይሑድ ወመጣዐውያን ደቂቀ ትምህርቶሙ

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ለመሳሕክተ ጽልመት ሕኩያን ሕለ ጎደጉ ሰማየ ልዑለ ወምቅዋመ ቅዱስ (cf. En12:4, 15:3)፤ ወክብደሩ ከመ ያማስኩ በኵሉ ርኵስ ዚአሆን(ሙ) ለአንስት። ወመሀሩ ለውሉደ ስብሕ ሩጸተ ወሐይ ወወርጎ ወክዋክብት ወኵሉ ምራይተ፤ ወኵሉ ምግባራተ ምኍናተ(cf. En8:1-4)። ይድኅንን ሕግዚአብሔር እመክሬልቶሙ ለሕሉ ለነ ለሕዝቡ ለአባግዐ መሬቱ፤ ወይሬስየነ ናምልኮ በጽድቅ ወበርትዕ ሎቱ ለባሕቲቱ ለዓለመ ዓለም አሜን (f 57)...።

ትርጉም፦ እናንተ ክርስቲያኖች ጠንቋይ አትስሙ።… እነዚህን ሐዋርይት በሲኖዶሳቸው ጠንቋይ አይሁድ፣ ምትሐተኞች፣ የተቀደሰውን መቋሚይ ሰማይ ልዑልን የተው ክፉ የኾኑ የመላእክተ ጽልመት የትምህርት ልጆች ይሏቸዋል። በሴቶቻቸው ርኩስት ሁሉ ለማጥፋት ይቀዳደማሉ። ለሰው ልጆች የፀሐይን፣ የጨረቃን፣ የከዋክብትን ሩጫ፣ ምትሐትን ኹሉ፣ የተናቁ ምግባራትን ኹሉ ይስተምራሉ። እግዚአብሔር እኛንም መንጋውንም ከእነሱ እጣ ፈንታ ይድነን። በእውነት እና በቅንነት እንድናመልከው ይድርገን ለእሱ ለብይው ለዓለም ዓለም አሜን።

......መአንተኒ ኦ ብሕሲ ዘተሰማይክ ክርስቲያናዊ፤ ወሕምነ ክርስቲያን ዘተሠየምክ መዘምሬ፤ ወሕምነ ጳጳስ ዘተሠየምክ ሊቀ ጳጳሳተ፤ አልቦኬ ዘዮዓቢ ሕምዝ መዐርገ ክህነት... ወአንተስ ሕምድኅሬ በጻሕክ ውስተ ዝንቱ መዐርግ ክቡር አንሐልክ ኩሎ መዐርገ ክህነት፤ ወኮንክ ዕሩቀ ሕምዋምቀተ ክርስትናክ። ወረሰይክ ርእስክ አይሁዳዊ ወመጠዐዊ በንርዮትክ ዕለተ ሕምዕለት፣ ወሰዐተ ሕምስዐት፤ ወበነጽሮትክ ፀሐዮ ወወርጎ ወክዋክብተ በትሕምርተ ሕክይ በትምህርቶሙ ለመሳሕክተ ጽልሙት እለ ወድቁ ሕምስማይ ዲበ ምድር፤ ወመሀሩ ርሕየተ ከዋክብት ወኵሎ ትሕምርታተ ሕክይ። እሱ ሕሙንቱ በረቅያል ወክክብኤል ወጣምኤል ወአስድሬኤል አበወ ሬክይት እለ ኮኮክ ለክኒ አበው። በከሙ ይቤ ሄኖክ ሳብዕ ሕምክዳም በረቅኤል መሀሬ ሬክይን ክክብ፤ ወክክብኤል ትሕምርታተ፤ ወጠምኤል መህሬ ራሕየ ክክብ፤ ወአስድሬኤል መሀሬ ሩጻተ ወርጎ ለአኅኮስግተ ስብሕ....(ff. 57-58), (cf. En8:1-4)

ተርጉም፡- አንተም ፑበበኛ ክርስቲያን ሰው ሆይ! ከክርስቲያንም ዘማሪ የተባልክ፣ ... ከጳጳሳትም ሲቀ ጳጳስ ተብለሀ የምተጠራ ከዚህ የሚበልፑ የክህነት ማዕረግ የስም፡፡ አንተ ግን ከዚህ የከበረ የክህነት ማዕረግ ከደረስክ በኋላ ሹሉንም የክህነት ማዕረግ አፈረስክ፡፡ ከክርስትና ፑምቀትህም የተራቆተህ ኾንህ፡፡ ከሰዓት ወደ ስዓት፣ ከአለት ወደ አለት በአራስህ ምርጫ አራስህን መጣዌ እና አይሁዳዊ አደረግህ፣ ወሐይን፣ ጨፈቃን እና ከዋክብትን የምታየው ከሰማይ ወደ ምድር በወደቁ የጨለማ መልእክተኞች ተምህርት በክፉ ምልክት ነው፡፡ ኮከብ ማይትን እና ሹሉንም የክፋት ምልክቶችን አስተማረ፡፡ አነሱም በርቅያል፣ ኮከብኤል፣ ወጣምኤል፣ አስድረኤል የረአይት አባቶች ናቸው፡፡ በአንተም አባቶችህ ኾኑ ከአዳም ሰባተኛ የኾነው ሄኖክ እንዳለው ብርቅኤል ኮከብ ማይትን አስተማረ፣ ኮከብኤልም ምልክቶችን፣ ወጣምኤል ኮከብ መቁጠርን አስተማረ፤ አስረድኤልም ሰውን ሰማዋፋት የጨረቃን ሩጫ አስተማረ።

ከንጸ ምንባቡ አንደምንረዳው ዘርዓ ይዕቆብ ክርስቲይኖች ኩሉ ጠንቋዮችን እንዳይከተሉ ይሳስባል። እካዚኽም ጠንቋዮች የተቀደሰውንና ከፍ ይሰውን መኖሪይቸውን የተዉ የክፉዎችና የጨለጣ መላእክትን ትምህርት የሚከተሉ ናቸው። በሄኖክ እንደተገለጸው መላእክተ ጽልመት የተባሉትም ልዩ ልዩ ርኩስትን፣ በዐሐይ በጨረቃ፣ በከዋክብት ማምለክንና ማጧረትን ይሰተማሩ ናቸው። በመኾኑም ማንኛውም ክርስቲይን በልዩ ልዩ ማዕርግ የሚገኝ (መዘምር፣ አናጉንስጢስ፣ንፍቅ-ዲያቆን፣ሥሬይ ዲይቆን፣ቄስ፣ኤጲስቆጶስ፣ጳጳስ፣ሲቀ ጳጳስ)²³ ጠንቋዮችን በመተባበር፣ ትምህርታቸውን በመስማትና ግብራቸውን በመከተል ከክርስቲይናዊ ሕይወት እንዳይራቆት ደራሲው ይስጠነቅቃል። ይኽም የሚይሰረዳው በዘርዓ ይዕቆብ ዘመን ከጨለማው መላእክት የመነጨው ልዩ ልዩ የጥንቆላ ትምህርተና ሥራ ምን ይኽል ተስፋፍቶ እንደ ነበርና በከፍተኛ ማዕርገ ክህነት ይሎትንም እንዳጠቃ "…ወአንተስ እምድኅረ በጻሕክ ውስተ ዝንቱ መዐርግ ክቡር አንሐልክ ዅሎ መዐርገ ክህነት…" የሚሰው ጎይስ ቃል በግልጽ ይሳይል። በመጨረሻው አንቀጽ የጨለማው መላእክት ስማቸው ከነ ግብራቸው መጠቀሱ ደራሲው ስለመጽሐፌ ሄኖክ ይሰውን ጥልቅ ግንዛቤ ይስረዳል።

ጅ.፬.ሄኖክ በመጽሐፌ ምሥጢር (EMML 6456)

አባ ጊዮርጊስ ዘጋስጫ መጽሐፌ ሄኖክን በድርሰቱ የተለያዩ ሐሳቦችን ለመግለጽ በተደ*ጋጋ*ሚ በቀጥታም ይዀን በተዘዋዋሪ የጠቀሰው ሲኾን ለምሳሌ ገነት በምሥራቅ በኩል በምድር ላይ ከፍ ብላ የምትገኝ መኾኗን ለማስረዳት መጽሐፌ ሄኖክን አስረጅ በማድረግ እንደሚከተለው ጽፏል።

....ወቦ ሕለ ይቤሉ ከመ ገነትኒ ኤዶም ውስተ ሰማይ ይሕቲ ወአኮ ውስተ ምድር። ወእመስ በሰማያት ይእቲ ለምንትኬ ትቤ ቅድስት ኦሪት ወፈለማ ይወዕሕ ሕምነ ቅድሜዛ ከመ ይስቅደ ለገነት ወእምህየ ይትፈለዋ ለአርባዕቱ መዓገበ ዓለም...ወሶበስ በሰማደት ይሕቲ ሕምይቤ ይሬድ ከመ ዘእምላዕሉ ወኢይቤ ይወዕእ አምገነት...። ወምድርስ ዘነበረ አዳም ውስቴታ ዮቃ ገነት ይእቲ ዘአንጻሬ ጽባሕ...። ወእምአዳም እስከ ኖጎ ነበሩ ደቂቀ አዳም ውስተ ዮቃ ገነት። ወሶበ አማስኮ ውሉደ ሰብሕ ፍኖቶሙ በዐሊወ ትእዛዛቲሁ ለእግዚአብሔር አመ ርደቶሙ ለትጉኃነ ሰማይ እለ ተደመሩ ምስለ አዋልደ ስብእ ወመሀሩ መቲረ ዐሥራው ወገቢረ ሥራይ ወርሕየተ ኮከብ ወመልአት ምድር ዐመፃ ወትዕቢተ

²³ እነዚህ በቤተ ክርስቲያን ውስጥ ያሉ የአንልግሎት ደረጃዎች ናቸው፡፡

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቈ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ወትሕግልተ ፍግዓ ወዝሙተ ወቀትስ ወክዕወተ ደም (cf. En7:1-5)። ወንስሐ ሕግዚአብሔር በሕንተ ዘንብሮ ለሕንስ ሕመሕደው ወይቤሎ ስኖን ግበር ለክ መስቀረ በዘትድጎን አንተ...። ወንንትስ ይአቲ ዘተካላ ሕግዚአብሔር ወይእቲ ትንብር ድቡተ ስርስተ ቅዱሳን ጽጌሃ ኪይትንንፍ ወፍሬሃ ኪያዐብር ወቈጽላ ኪይጸመሂ (cf. En24:4) ሕስመ ሕግዚአብሔር ተከላ...(18 84-89)።

ተርጉም፡- ንኮት በምድር ሳይኾን በሰማይ ናት የሚሉ አሉ። ንኮት በሰማይ ከኾነች ቅድስት ኦሪት ሰለሞን እንደዚኽ አለች፤ ወንዝ ክፊቷ ይወጣል ንኮትንም ይጣታል። በዚኽም ዐራቱ የዓለም አቅጣጫዎች ይለዩበታል። ንኮት በሰማይ ብትኾን ኖሮ ከላዩ ይወርዳል ባለ ክር፤ ከንኮትም ይወጣል አይልም ክር።... አዳም በውስጧ የክሬባት ምድር በስተምስራቅ በኩል ከንኮት አጠንብ ክሬች ከአዳም አስከ ኖጎ የክሩ የአዳም ልጆች በንኮት አጠንብ ኮሪዋል የሰው ልጆች የእንዚአብሔርን ሕን በመጣስ መንንዳቸውን ባጠፋ ጊዜ፤ የሰማይ ትጉህን ወርደው ከሰው ልጆች ጋር በተቀላቀሉ ጊዜ፤ ሥር መበጠስን፤ ኮከብ መቁጠርን፤ ሥራይ ማድረግን አስተማሩ። ምድርም አመፃን፤ ትእቢ ተን፤ መዳራ ትን፤ ከሙተን፤ ንድንን ደም መፋሰስን ተሞላች። እንዚአብሔርም ሰውን በመፍጠሩ ተወታተ። ኖጎንም የምትድንበትን ታቦት ሥራ አለው። እንዚአብሔር የተከላት ካንተስ ይህች ናት። እሷም ለቅዱሳን እርስት ተዘጋጅታ ትኖራለች። አበባዎቿ አይሬግፉም፤ ፍሬዎቿም አይጨማተሩም፤ ቅጠሎቿም አይጠወልጉም

አባ ጊዮርጊስ ገነት በምድር ላይ እንደምትገኝ ለመማለጽ ከአዳም እስከ ኖኅ ያሉት አባቶች በገነት አቅራቢያ መኖራቸውን ይገልጻል²⁴። ይኹን እንጂ ትጉኃን የተባሉ ደቂቀ ሴት ከስማይ (ከደብር ቅዱስ) በወረዱና ውሉደ ሰብእ (የሰው ልጆች) ተብለው ከተገለጹት ከደቂቀ ቃየል *ጋ*ር በተገናች ጊዜ ሥር መበጠስ፣ ኮከብ መቁጠርና ሥራይ ማድረግን በማስተማራቸው የሰው ልጆች በመንገዳቸው ኹሉ እግዚአብሔርን በደሉ። ምድር በዐመፃ፣ በቅሚያ፣በዝሙት፣በመገዳደልና ደም በማፍሰስ ተሞላች። ይኽም ፈጣሪን ስላስቀየመው በጉን የጠበቀ ኖኅንና ቤተሰቦቹን በመርከብ ሰውሮ ምድርንና በምድር ያሉትን በጥፋት ውኃ ቀጣቸው። እግዚአብሔር አስቀድሞ ለቅዱሳን ርስት ትኾን ዘንድ ያዘጋጃት ገነት የምድር ክፍል ብትኾንም ማየ አይጎ በምድር ላይ ሲዘንብ ልምላሜዋ ሳይደርቅ፣ቅጠሉዋ ሳይጠወልግ፣ ፍሬዋ ሳይረግፍ ተጠብቃ መኖሯን ሄኖክን ዋቢ በማድረግ አባ ጊዮርጊስ ያስረዳል።

²⁴ አዳም ከሞተ በኋላ ነገደ ሴትና ነገደ ቃየል ለኹለት እንደተከራሉ፣ሴትም ልጆቹንና የልጅ ልጆቹን በደብር ቅዱስ (አዳም ከገነት ሲባረር ይረፌበት ቦታ) ቃየልም ልጆቹንና የልጅ ልጆቹን ከደብር ቅዱስ በታች በሚገኝ ቦታ እንዳስቀመጣቸው በመጽሐፌ ቀሌምንጦስ ተጠቅሷል (መጽሐፌ ቀሌምንጦስ ገጽ 25)።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ.፯ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

ጅ.ጅ.ሄኖክ በመጽሐፌ ሰዓታት (Call No. EMML7020)

አባ ጊዮርጊስ ከብሎይና ሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት እየጠቀሰ ክርስቲያኖች የሌሊትና የቀን በማለት በኹለት ከፍሰው የሚጸልዩትን የ መጽሐፌ ሰዓታት የጸሎት መጽሐፍ ሲያዘጋጅ መጽሐፌ ሄኖክንም እንደ እንድ ምንጭ ተጠቅሞታል። ለማስረጃ ያክል የሚከተለውን አንቀጽ ማየት በቂ ነው።

...በምክሬ ዋበብ (cf. En42:1) ተተክስ ሕሲናሆሙ ስከዋክብት ዘምስስ ሥርቅ ወዐረብ በበጊዜሁ ወስስአዝማኮ ወስስ አውራጊሁ (cf. En82፡9) ፤ ወዑደታተ ፀሐይኒ ዘምስስ አብህርቲሁ (cf.

... የከዋክብት ሕሊናቸው በየጊዜው፣ በየዘመኑ፣ በየወራቶቹ ከመውጫ ሕና መግቢደው ጋር የፀሐይም ዙሬቶች (ዑዴታት) ከብርሃኖቹ ጋር በምክር ዋበብ ተተከለ።

En72:4-37) ፤ ወናጸተ ወርጎኒ ስለመዋዕሲሁ ሐጻዬሁኒ እስከ ይተርፍ በከመ ወውዱ (cf. En78:8)። ወልደ ብርሃኑኒ እንዘ ይተዌስክ እምዕለት ዕለት እስከ ይመልሕ ዋንቁቀ (cf. En73:8, 78:10)። ወኵሉ ሥሩዕ ወግቡር በኃይስ ሥሳሴ ቅድስት...(f. 3)

... ዝ ውስቱ መልስክ ዘይቀጽብ ነፍሳተ ውስተ ስተጉሎቱ፤ ዝ ውስቱ መልስክ ዘይሜሀር ሐሰተ ስምዚአሁ፤ ዝ ውስቱ መልስክ ዘመሀሮ ለቃየል ይቅትል ስተሁ (cf. En69:6)፤ ዝ ውስቱ መልስክ ዘሜጠ ሕሲናሆሙ ለውሱደ ሰማይ ከመ ይዘምዉ በስዋልደ ሰብስ እስከ አውስዱ ደመ ሥጋ (cf. En6:1, 69:4)፤ ዝ ውስቱ መልስክ ዘረስዮሙ ለረስይት ከመ ይቅትሉ ሰብስ ወከመ ደብዝተ ሥራደተ ዲበ ምድር ወ (ሰንላ) በስዕዋፍ (cf. En7:4-5)፤ ዝ ውስቱ መልስክ ዘረሰዮ ስስፍክስድ ከመ ደዕሱ መጻሕፍተ ሥራይ ዘሀሎ ውስተ ኩተሕ ዘጸሐፉ ሬስይት ከመ ሲይደምስስ በስይተ... (cf. En69:9) (f. 9)

ትርጉም፦ የጨረቃ ሩጫም በየዘመኑ፣ ጉድስቱም እንደ አውዱ እስኪተርፍ ድረስ የብርሃኑ መወለድም በጥንቃቄ እስኪሞላ ድረስ ከቀን ወደ ቀን እየተጨመረ። ሁሉም በቅድስት ሥላሴ ኃይል የተሰራ እና የተፈጠረ ነው። ነፍሳትን ወደ ጥፋቱ የሚጠቅሰው መልአክ ይህ ነው። ሐሰትን ከእራሱ የሚያስተምር መልአክ ይህ ነው። ከሰው ልጆች ጋር ዝሙትን ፈፅመው ደመ ሥጋ እስኪወልዱ ድረስ የሰማይ ልጆችን አእምሮ የለወጠው መልአክ ይህ ነው። ሬአይትን ሰውን እንዲገድሉ፣ በምድር ላይ ሥራይ እንዲያበዙ፣ በወፍ እንዲያሟርቱ ያደርጋቸው መልአክ ይህ ነው። አፍብድስን ሬአይት የጻፉትን በአላት ውስጥ ያለውን የአስማት መጽሐፍ በጥፋት ውሃ (በማየ አይ*ኦ*) *እንዳ*ይጠፋ *እንዲያሸሽ ያደረገው መ*ልአክ ይህ ነው።

ደራሲው በመጀመሪያው አንቀጽ ስስ ከዋክብት፣ ፀሐይ እና ጨረቃ ይናገራል። በየቀኑ በየወራቱና ዘመናቱ የሚወጡና የሚገቡ የከዋክብት አኗኗር በፕበበ እግዚአብሔር መዘጋጀቱን አባ ጊዮርጊስ ይገልጻል። በተጨማሪም የፀሐይ ምሕዋር፣ የጨረቃ በየጊዜው መመላሰስ፣ ብርዛኑም ሬጽሞ እስኪሞላ ወይንም እስኪንድል ድረስ ከዕለት ወደ ዕለት እንዴት እየጨመረ ወይንም እየቀነስ እንደሚኼድ፣ በጠቅላላው ኹሉም ነገር በቅድስት ሥላሴ ኃይል እንደሚከናወን ያስረዳል።

በኹስተኛው አንቀጽ አባ ጊዮርጊስ ስለክፉው መልአክና መገለጫዎቹ ያብራራል። ክራሱ አመንጭቶ ውሽትን ለሴሎች የሚያስተምር ንያለ ወንድሙ አቤልን እንዲገድል ያስተማረ ፣ የሰማይ ልጆችን (ደቂቀ ሴትን) ልቡናቸውን ወደ ዝሙት በመመለስ ከሰው ልጆች (ደቂቀ ቃየል) ጋር እንዲገናች ያደረገና ረአይት የተባሉ ረጃጅም ልጆችን እንዲወልዱ ያደረገ፣ በምድር ላይ ሰዎችን እንዲገድሉ ፣ሥራይ ማድረግን በወፍ (በዶሮ) ማሟረትን እንዲለማመዱ ያደረገ ይኽ ክፉው መልአክ መሆኑን ከመጽሐፌ ሄኖክ በመጥቀስ ደራሲው ያብራራል።

፩.፯.ሄኖክ በመጽሐፌ ፀሐይ (Call No. EMML 1389)

መጽሐፈ ፀሐይ እንደ ስሙ ስለ ፍጥረታዊቷ ፀሐይ የሚያትት ሳይኾን ስያሜው ምሳሌያዊ (symbolical) ነው። ይኽውም ፀሐይ በወጣ ጊዜ ጨለማ እንደ ሚገፈፍና እንደሚርቅ በፀሐይ የተመሰለ ቃለ እግዚአብሔርም ወደ ሰዎች አእምሮ በንባ ጊዜ በጨለማ የተመሰለ ድንቁርና ይወንዳል፤ ዕውቀት ጥበብ (ፈሪሐ እግዚአብሔር) ይንስጣል ለማለት መኾኑን ደራሲው ይናንራል። ደራሲው ከመጽሐፍ ቅዱስ በዋናነት ደግሞ ከትንቢተ ነቢያት ንይለ ቃልን እየመዘዘ ግዕዝ በግዕዝ ያብራራል። ትርንሜውን በምስክር ለማጽናት ሲሻም መጽሐፈ ሄኖክን እና ሌሎች መጻሕፍትን ዋቢ አድርጎ ይጠቅሳል። ለማሳሌ፡-

"…ወዓዲ ይቤ ኢሳይደስ ከመ በኩረ ሳህም ሥኑ ሳህምስ ይተረጎም በአዳም፤ ይቤ ሄኖክ በሕንተ አዳም፡- ወጽአ ሳህም ዐዓዳ እምድር (cf. En85:3) ወከመስ ይመስሎ እግዚአብሔር ስአቡን አዳም ዳግመኛም ኢሳይያስም አለ ውበቱ እንደ በራ አውራ ነው፡፡ በራውም በአዳም ይተረጎማል፡፡ ሄኖክ ስለ አዳም አለ፡፡ ነጭ በራ ከምድር ወጣ እግዚአብሔር አባታችን አዳምን እንደሚመስለው፡፡

... ወዓዲ ይቤ ላህምኒ አሕመረ ዘአዋረዮ ወአድግኒ ምቅማሆ ወቤተ ሕግዚሎ

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

(ኢሳ.1:3)፤ አልህምትኒ አበው ቀደምት አሙንቱ አለ አአመርዎ ለአግዚአብሔር በከመ ሰመዮሙ ሄኖክ ወአአቶ ግስ አሕዛብ አሙንቱ ወቤተ አግዚአሙኒ ቤተ ክርስቲያን ይሕቲ ሕንተ ይቀምሁ በውስቱታ ትምህርተ ዛይማኖት። ሄኖክኒ ይቤ በአንተ አብርዛም ወአስማኤል፡- ወዝኩ ላህም ዐዓዳ ወለደ አድን ንዳም፤ ላህምስ ዐዓዳ አብርዛም ውእቱ ወአድግኒ አስማኤል…" (cf. En89:11)...(ff. 23-25)።

...ወዓዲ ይቤ ነቢይ ዕንባቆም፦ ወይተቀጠቀጡ አድባር ሕምኃይሉ ወይተመስዉ አውግር ዘአምዓለም ርኪኩ...አድባርስ ወአውግር እለ ተቀጥቀጡ ነገሥት ዓላውያን አሙንቱ። ወሄኖክኒ ይቤ በአንቲአሆሙ፦ ደብረ ሐዒን ወደብረ ጸሪቅ ደብረ ብሩር ወደብረ ወርቅ ደብረ ነጠብጣብ ወደብረ አረር እሉ ኩሎሙ በቅድሜሁ ለጎሩይ ይከውኮ ከመ መዓረ ግራ ዘቅድመ እሳተ፤ ወከመ ማይ ዘይወርድ እምላዕሉ ዲበ እሉ አድባር ወይከውኮ ድኩማነ በታሕተ እንሪሁ (cf. En52፡6) ። እሉኬ ነገሥት አድባር እምዓለም እለ ይቀጠቅጦሙ ወልድ በዕለተ ስቅለቱ...

ትርጉም፦ ... ዳግመኛም አለ በሬ የገኸውን አህደም የኔታውን , ዶፑ አወቀ (ኪሳ 1፥ 3)። ሄኖክ እንደሰየማቸው በሬዎቹ አግዚአብሔርን ደስ ይሰኙ የቀደሙ አባቶች ናቸው። አሕደዎችም አህዛብ ናቸው። የኔታቸው ቤተም በውስዉ የሃይማኖት ትምህርተን የሚማሩበት (የሚግጡበት) ቤተ ክርስቲያን ናት። ሄኖክም ስለ አብርሃም እና ስለ እስማኤል ተናገረ። ይህ ነጭ በሬ የሜዳ አህደ ልጅ ነው። ነጩ በሬ አብርሃም ነው። አህደውም እስማኤል ነው ።

... ዳግመኛ ነብዩ እንባቆም አለ። ተራራዎች በኃይሉ ሲቀጠቀጡ ኮሪብታዎችም ሲቀልጡ ለዘለዓለም አየሁ። የተቀጠቀጡ ተራራዎችና ኮሪብታዎች ከሀዴያን ነገስታት ናቸው። ሄኖክም ስለእነሱ ተናገረ የብረት ተራራ፣ የመዳብ ተራራ፣ የወርቅ ተራራ፣ የጠል ተራራ፣ የሐፋር ተራራ እነዚህ ሁሉ በተመረጠው ፊት ከእሳት ፊት እንዳለ እንደ ግራር ማር ይሆናሉ። ከእነዚህ ተራራዎች እንደሚወርድ ውሃ ከእግሩ በታች ይካማ ይሆናሉ። እነዚህ ነገስታት ተራሮች ወልድ በሚስቀልበት የሚቀጣቸው ናቸው።

ከላይ እንደተቀመጠው በነቢዩ ኢሳይያስና ዕንባቆም የተጠቀሱትን ኃይስ ቃላት ለማብራራት የመጽሐፌ ፀሐይ ደራሲ ሄኖክን እንደምስክር ይጠራል። ለምሳሌ በኢሳይያስ የተነገረውን "…ሳህምኒ አሕመረ ዘአጥረዮ ወአድግኒ ምቅማሆ ወቤተ እግዚሉ/ በሬም ንዥውን አህደም ንስባ የሚቅምበትን የጌታውን ቤት አወቀ" የሚስውን ምሳሌያዊ ትምህርት ሲተረጉም አልህምት/በሬዎች የተባሎ እግዚአብሔርን *የሚያውቁ/የሚያመ*ልኩ አበው ሲኾኯ አእዱግ/አህዮች የተባሉት ደግሞ እ**ግዚአብሔርን የ**ማያወቁ/የማያመልኩ አሕዛብ መኾናቸውን ያመለክታል። እንዲኹም ገለባ የሚቅሙበት የጌታቸው ቤት የተባለችው ትምህርተ ዛይማኖትን የሚመገቡባት ቤተክርስቲያን መኾኗን መጽሐፌ ሄኖክን አብነት

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቀ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ጣኅበረ ቅዱሳን

አድርጎ ያስረዳል። ነቢዩ ዕንባቆም "ከጎይሉ የተነሳ ተራሮች ይንቀጠቀጣሉ፤የዘላለምም ኮረብቶች እንደ ስም ይቀልጣሉ"²⁵ ሲል በተራሮች መስሎ ያስተላለፈውን ምሥጢር ከሄኖክ (52፡6) ከተነገረው ምሳሌ ጋር በማዛመድ በተራራና ኮረብታ የተመሰሉ ነገሥታትና መኳንንት መኾናቸውን ደራሲው ያብራራል። ይኽም ጌታ በስቅለቱ ሔሮድስ፣ ጲላጦስን፣ ዛና ቀያፋን እንዲሁም አጋንንትንና ሠራዊቱን ድል ማድረጉን ያመለክታል።

ጅ.፯.ሄኖክ በመጽሐፌ ስንክሳር (Call No. EMML 4273)

የመጽሐፈ ሄኖክ ጥቅሶች በስፋት ከሚገኙባቸው አንዱ መጽሐፈ ስንክሳር ሲኾን በተለይም ስለ ቅዱሳን መሳእክት የሚያዘክረው ክፍል ተጠቃሽ ነው። ለምሳሌ መስክረም አንድ ቀን ስለ መልአኩ ቅዱስ ራጉኤል፣ኅዳር ስምንት ስለ መልአኩ ቅዱስ አፍኒን እና አርባዕቱ እንስሳ፣ኅዳር12 ስለ ቅዱስ ሚካኤል፣ጥር 27 ስለ ነቢዩ ሄኖክ የተጻፉትን ማየት ይቻላል።

፮ . መጽሐፌ ሄኖክ በግዋም ሥነ - ጽሑፍ ውስጥ

ከግዕዝ ሥነ-ጽሑፍ አንዱ ዘውግ ግጥም ነው። አባቶቻችን ካወረሱን የሥነ-ጽሑፍ ቅርሶች መካከል ከማንም ያልተቀዳ የራሱ መሠረትና ቅርጽ ያለው ግጥም አንዱ ነው። የቅዱስ ያሬድ ድርስቶችን ጨምሮ የእነ አባ ጊዮርጊስ ዘጋስጫ፣ አባ ጽጌ ድንግል፣ አርከ ሥሉስ፣ ዘርዓ ያዕቆብ እና የመሳሰሉት ሲቃውንት ድረስቶቻቸው በክፊል እንዲሁም በምልአት ግጥሞች ናቸው። መልክዕ፣ አርኬ፣ ነግሥ ተብለው ከሚታወቁት ባለ አምስት ስንኝ ግጥሞች²⁶ ባሻገር እንደ መስተብቁዕ፣ሲጦንና እሴብሕ ጸ.2ኪ የመሳሰሉ ባለ ብዙ ስንኝ ግጥሞችም አሉ።ሲቃውንቱ ለግጥሞቻቸው መነሻ ሐሳብ ከመጽሐፍ ቅዱስና ከአዋልድ መጻሕፍት በቀጥታም ኾነ በተዘዋዋሪ የሚወስዱ ሲኾን መጽሐፈ ሄኖክንም አንደ ምንጭ ተጠቅመውበት እናገኛለን። ጸሓፍያኑ መጽሐፈ ሄኖክን መካሻ አድርገው በደረሷቸው ግጥሞች ትምህርተ ሃይማኖትን (ነገረ ሥላሴ፣ ነገረ ክርስቶስ፣ ነገረ ማርያም፣ነገረ መላእክትን ወዘተ) በስፋትና በጥልቀት አስተላልፈዋል።ኹሉንም ማቅረብ ባይቻልም ለምሳሌ ይኾን ዘንድ የሚከተሉትን እንመልክት።

²⁶ እዚኽ ላይ የግጥምን ባሕርያት (የቃሳት ምርጫና ምጠና፣ የቤት መምታትና መድፋት ወዘተ) አሟልተው ስለሚገኙ ግጥም ተባሉ እንጂ መልክእ፣ አርኬ ነግሥ የራሳቸው መስያ ሥነ-ጽሑፋዊ ባሕርይ ያሳቸው መኾኑን ልብ ማስት ያስፈልጋል።

በከመ ሄኖክ ዜነወነ ነኰርኳረ ነፋስ ዘተጽዕነ ልሣነ እሳት ሕኮጽ ዘትረፍቅ መካነ ጰራቅሊጦስ ነድ ቁርባነ ምሥጢር ዘኮነ ክረምተ ሕግከ ነፍንፍ ዲቤነ አስካለ ወንጌል ስሂነ ዘይፌሪ ብነ።

ምንጭ:- አርኬ፡ Call No EMML3128,f 7, date: 16th cent

ትርጉም፡ በነፋስ ሠረጋላ የተጫነ /የተጓዘ ሄኖክ ሕንደነገረን በእሳት ልሣን በታነጸ ቤት የምትኖር ጰራቅሊጦስ ነድ ሆይ፣ የሚስጥር ቁርባን የኾነ ክረምት ሕግህን በእኛ ላይ አዝንም፤ የወንጌል ዘሰላ (ፍሬን) በእኛ ያፊራ ዘንድ፡

ከላይ ያለው ግጥም ዋና ሐሳቡ ጰራቅሊጦስ መንፈስ ቅዱስን የሚያመሰግን ሲኾን ገጣሚው ስሐሳቡ መነሻ ያደረገው ነቢዩ ሄኖክ ያየውን ምሥጢር ነው። ይኽውም በመጽሐፈ ሄኖክ ምዕራፍ 14፡15-22 የተከተበው ሲኾን የሚከተለው ነው፡-

....ወናሁ ካልዕ ቤት ዘየዐቢ አምዝንቱ ቤት ወኵሉ ኆንቱ ርጎው በቅድሜየ ወሕንጽ በልሳነ እሳት። ወበኵሉ ይሬደፍድ በስብሐት ወበክብር ወበዕበይ እስክ ኢይክል ዜንሥተክሙ በእንተ ስብሐቲሁ ወበእንተ ዕበዩ። ወምድሩስ እሳት ወመልዕልቱሁ መብረቅ ወምርዋጸ ከዋክብት ወጠፈሩኒ እሳት ዘይንድድ። ወንጸርኩ ወርኢኩ ውስቴቱ መንበረ ልዑስ ወራእዩ ከመ አስሐትያ ወክበቡ ከመ ፀሐይ ዘያበርህ ወቃስ ኪሩቤል። ወእምታሕተ መንበሩ ዐቢይ ይወዕዑ አፍላን እሳት ዘይንድድ ወኢይክሉ ርእዮቶ። ወዐቢያ ስብሐት ይነብር ላዕሌሁ ወዐጽፉስ ዘይበርህ እምፀሐይ ወይጸዐዱ እምኩሉ በሬድ። ወኢይክል መንዲ እመላእክት በዊአ ወራእያ ገጹ ለክቡር ወስቡሕ ወኢይክል መንዲ ከደድድ በርዕው አፍላን አሳት ዘይንድድ በዕውዱ ወእሳት ዐቢይ ይቀውም ቅድሜሁ ወስልቦ ዘይቀርብ ኀቤሁ እምእስ ዐውዱ ተእልራተ ትእልራት ቅድሜሁ ወውእቱስ ኢይሬቅድ ምክረ ቅድስተ...

ትርጉም፦ ... አሁን ከዚህ ቤት የሚበልፑ ሴላ ቤት ሁሉም በሮቹ በፊቱ ተክፈቱ። በእሳት ልሳን የታነዐ ነው። ስለ ምስጋናው እና ግርማው ልነግራችሁ እስከማልፑል ድረስ ክብሩ ምሥጋናው፣ ግርማምንሱ ከሁሉም ይልቃል። ታች እሳት ላዩ መብረቅ ከዋክብት የሚሮጡበት። ጣራውም የሚነድ እሳት ነው። በውስጡ መልኩ እንደ አመዳይ፣ ክበቡ በኪሩቤል ቃል እንደሚያበራ ዐሐይ ያለ ታላቅ ዙፋን (መንበር)

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

አየሁ። ከታላቁ ዙፋን በታች ለማየት የማይችሉ የሚነዱ የእሳት ወንዞች ይወጣሉ። ታላቅ ምስጋና ከላዩ ላይ ተቀምጧል። መጎናፀፊያው ከፀሐይ ይልቅ ይበራል። ከበረድም ሁሉ ይነጣል ከመላእክት ማንም መግባትና የተነሰገነውን፣ የተከበረውን ገሁን ማየት አይችልም። ከሥጋዊውም ማንም እሱን እሳትን ደይ ዘንድ አይችልም። በዙሪያው እሳት ይነዳል። ታላቅ እሳትም በፊቱ ይቆማል በዙሪያው ካሉ የብዙ ብዙ በፊቱ የሚቀርብ የለም። እሱም የተለየች ምክርን አይሻም.....

ከላይ እንደተመለከትነው በእሳት ላንቃ በታነጸው ፣ሲነገርና ሲተረጎም በማይችል በክብር ሁሉ ከፍ ያለ ቤት፣ መሠረቱ እሳት፣ ጠፈሩ እሳት፣ በላዩም የከዋክብትና የመባርቅት መፋጠን የሚታይበት ቤት ውስጥ ሌላ ደግሞ እጅግ ከፍ ያለ፣ መልኩ እንደ ዐመዳይ፣ ክበቡ እንደ ፀሐይ የሚያበራ ፣ከሥሩም የሚነድ የእሳት ወንዞች የሚፈልቁበት መንበር እንደ አየ ይገልጻል።

በዚኽም መንበር ላይ የክብርና የምስጋና ባለቤት፣መታናጸፊያው ከፀሐይ ይልቅ የሚያበራ፣ ከበረዶም ኹሉ የሚነጣ፣ ከመላሕክትም ወገን ማንም ወደርሱ መቅረብ የሚቻለው የሌለ፣ "ወኢይክል መኮሂ ዘሥጋ ይርአይ ኪያሁ አሳተ "- ከሥጋውያን ፍጥረታትም ወገን ማንም ሊያየው የማይችል "እሳት" ተብሎ የተጠራ ተቀምጦበታል። ይኽንን ነቢዩ ሄኖክ "እሳት" ብሎ የጠራውን ምሥጢር ደራሲው "ጰራቅሊጦስ ነድ" በማለት በዚያ ግሩምና ድንቅ በኾነው ቤትና በሚያስፈራው መንበር ላይ የተገለጸው መንፈስ ቅዱስ መኾኑን ተርጉሞልናል።

ክሌሎች ቅዱሳት መጻሕፍት ምስክርነት በተሰይም በሐዲስ ኪዳን የሐዋርያት ሥራ ምዕራፍ ኹለት አንጻርም ሲታይ መንፈስ ቅዱስ በእሳት አምሳል መገለጡ የተለመደ በመኾኑ²⁷ ደራሲው የሄኖክን ምሥጢር ለመንፈስ ቅዱስ ሰጥቶ መተርጎሙ የትኛውንም የመጽሐፍ ቅዱስ ሲቅ ሲያስማማ የሚችል ሀቅ ነው። በመኾኑም ሲቁ ደራሲ መጽሐፌ ሄኖክ በነገረ መንፌስ ቅዱስ (Pnuemathology) ላይ ሲኖረን የሚገባንን ዕውቀት እንድናገኝና ልናደርገው የሚገባንን ጥናትና ምርምር ለማሳደግ የሚያግዘን ኹነኛ መጽሐፍ መኾኑን አመላክቶናል።

ወመጽአ ኅቤየ ርእስ መዋዕል ሄኖክ ይብል ምስስ ሚካኤል ወንብርኤል ወምስስ ሩፋኤል ወፋታኤል

²⁷ ስምሳሌ ጣቴ. 3፥11 (*ወንኔል ቅዱስ ንባቡና ትርጓሜው (በአንድምታ)፣* (1988 ዓ.ም)፣ አዲስ አበባ ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ.፯ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

ምስስ ኸጐሎሙ አዕላፌ አዕላፋት እስ አልቦሙ ጕልቍ ሥራዊት ምንጭ:- ነግሥ/ እግዚአብሔር ነግሥ Call No. 7061, f6, date:15thcent.

ሄኖክ እንዲህ አለ፡- ብሉየ መዋዕል (አብ) ወደእኔ መጣ፤ከሚካኤልና ከንብርኤል *ጋ*ር፤ ከሩፋኤልና ከፋ**ኮኤል** *ጋ***ር፤** ቁጥር ከሌላቸው የብዙ ብዙ ከሚሆኑ ሠራዊተ መሳእክት *ጋ*ር።

የዚኽም አርኬ መሠረተ ሐሳብ "…ወመጽአ ውእቱ ርእስ መዋዕል ምስስ ሚካኤል ወንብርኤል ሩፋኤል ወፋኮኤል ወአእሳፍ ወትእልፊተ አእሳፍ እስ አልቦሙ ታልቍ..." (ሄኖክ.71፥13) ከሚለው በቀጥታ የተወሰደ ነው። የማጥሙ ዋና መልእክትም ብሉየ መዋዕል ተብሎ የሚጠራ ዘመን የማይቆጠርስት እንዚአብሔር እልፍ አእሳፋት በኾኮ መሳእክት ታጅቦ እርሱ በወደደው መጠን ለሄኖክ መታየቱን ወይም መንስጡን ያስረዳል። ምንም እንኳ ሠለስቱ አካላት አብ ወልድ መንፌስ ቅዱስ ብሉየ መዋዕልነት ገንዘባቸው ቢኾንም በመጽሐፈ ሄኖክ አንባብ ግን ብሉየ መዋዕል የሚለው አንላስጽ በአብዛኛው *የሚያመ*ልከተውከሦስቱ አካላት አንዱ እ**ግዚአብሔር አብን ነው። ለምሳል፡- "ወበ**ሀየ ርኢኩ ዘሎቱ ርእስ መዋዕል፤ ወርእሱ ከመ ፀምር ፀዓዳ፤ ወምስሌሁ ካልዕ ዘንጹ ከመ ርዕየተ ሰብእ... ወተስእልክዎ ለአሐዱ እመላእክት ቅዱሳን ዘየሐውር ምስሌየ ወኵሎ ኅቡአተ ዘአርአየኒ በእንተ ዝኩ ወልደ ሰብእ"²⁸ (መ.ሄኖክ ትርጓሜ 12፥19) በሚለው *ገ*ጸ ምንባብ ውስጥ **ዘሎቱ ርእስ መዋዕል** የሚለው ሐረግ የሚወክለው ብሉየ መዋዕልነት **ርዕየተ ሰብእ**፣ **ወልደ ሰብእ** ተብሎ የተጠራው እግዚአብሔር ወልድ ነው። ይኸውም ወልደ አብ የተባለ የአካላዊ ቃልን ደኃራዊ ልደቱንና ሰው መኾኑን አስቀድሞ ለሄኖክ በምሥጢር *እን*ደንለጠለት የሚጠቁም ነው። በመ**ኾ**ኑም ከላይ ያለው ግጥም (ነግሥ) መጽሐፈ ዜኖክ ስስ እንዚአብሔር አብ የሚያስተምር መኾኑን ያስረዳል።

> ሰላም አብል ለሄኖክ ጸሐራሁ ሙዓዓ ትንቢት እምቅድሜሁ እምአዳም አቡሁ ወእስከ ክርስቶስ ጌናሁ ወልደ ሰብእ ይመስል ርኢክዎ ይብል በመንበረ ስብሐት ማሩም እንዘ ይካብር ኃይል። ምንጭ:- እግዚአብሔር ነግሥ Call No. 7061, f 50

ከአባቱ ከአዳም ጀምሮ እስከ ክርስቶስ መወለድ ትንቢትን ለተናገረ ለጸሓፊው ሔኖክ ሰላምታ አቀርባለሁ። (እንዲህም) አለ፡- ድንቅ በኾነ የክብር ዙፋን ላይ ተቀምጦ ኃይልን (ወልድን) አየሁት፤ የሰውን ልጅ ይመስላል።

የዚኽ አርኬ ዋና ዓላማ የወልደ እግዚአብሔር ሰው የመኾን ምሥጢር አስቀድሞ የተገለጠለትና ይኽንን ለጻፈ ለነቢዩ ሄኖክ ሰላምታ/ምስጋና ማቅረብ ሲኾን መነሻ ሐሳቡም፡-በምዕራፍ 46፥47 እና 48 ላይ ሄኖክ ከአዳም ጀምሮ እስከ ክርስቶስ እንዲሁም እስከ ዳግም ምጽአተ ክርስቶስ በምሳሌ የተናገረውን መሠረት ያደረገ ሲኾን በተለይም ነገረ ክርስቶስን በሰፊው ያስረዳል። በመኾኑም ደራሲው ይኽንን ነገረ ክርስቶስን (Christology) በጥልቀትና በስፋት ለመማር ትልቅ አስተዋጽኦ ሊያደርግ የሚችል መጽሐፍ ለጻፈልን ለሄኖክ የምስጋና ሰላምታ ሲያደርስለት እናያለን። እስካሁን ለአብነት ባቀረብናቸው ድርሳናት ውስጥ አንዳየነው መጽሐፈ ሄኖክ ስለ ነገረ ሥሳሴ ጥናት (Trinitarian Theology) ይልቁንም ስለ ነገረ መንፈስ ቅዱስ እና ነገረ ክርስቶስ ሊያስተምረን የሚችለው ብዙ ነገር መኖሩን ተገንዝበናል። በነገረ ማርያም ጥናት (Mariology) ዙሪያም ቢኾን ከመጽሐፈ ሄኖክ ብዙ ነገር መማርና ማጥናት እንደሚቻል የኢ.አ.ተ.ቤ.ክ ሊቃውንት ጥልቅና የታመቀ ምሥጢር በላቸው ድርስቶቻቸው አሳይተውናል። ለምሳሌ የሚከተለውን ማየት በቂ ነው።

> ሰላም ለማርዖም ቤተ ሄኖክ ነቢይ በምድር ሐዋዝ ሥነ ሕንፄሃ ዐባይ ወሥነ ሡራሬሃ ያበርህ እምሥነ ፀሐይ ፈለሰት ይእዜ ከብካበ ሰማይ ተማኅዐነ ባቲ እምኵሉ እኸ ይ፡፡ ምንጭ፡- ነግሥ (Call No. 3592, f10, date: 18th cent

በመልካም ምድር ላይ የሕንፃዋ ውበት ታላቅ የኾነ፣ የአሠራሯም ውበት ከፀሐይ ይልቅ የሚያበራ የነቢይ ሄኖክ ቤት ለተባለች ለማርያም ሰላምታ ይገባል። ወደ ሰማያዊ የሰርግ አዳራሽ ዛሬ አረገች፤ ከክፉ ኹሉ ታድነን ዘንድ በእርሷ እንማጸናል።

የድርስቱ ዋና መልእክት ነቢዩ ሄኖክ በራእይ ባይት ቤት የተመሰለቸው ድንግል ማርይም መኾኗንና ነገረ እርገቷ ላይ የሚያተኩር ሲኾን መሠራታዊ ሐሳቡም የተወሰደው ከመጽሐፌ ሄኖክ ምዕራፍ 90 ቁጥር 27 ነው። በዚኽ ራእዩ ሄኖክ በመልካም ምድር ላይ የተሠሩ ኹለት ቤቶችን በቅደም ተከትል ወይም ተራ በተራ (አንዱ ፌርሶ ሌለው ሲተካ) የተመለከተ ሲኾን የኢ.ኦ.ተ.ቤ.ክ የትርጓሜ መጻሕፍት ሲቃውንት እነዚኽን ቤቶች፡- በሕን ኦሪትና በሕን ወንጌል፣ በምኩራብና በቤተ ክርስቲያን ምሳሌነት እንደ ቅደም ተከተላቸው ተርጉመዋቸዋል።

ክላይ ባላው አርኬ ውስጥ ግን ደራሲው ቤተ ሄኖክ የተባለች ድንግል ማርያም ናት የሚል ሲኾን እንዲዅም ሄኖክ ባይት ቤት ሲመስላት ከዚይች ቤት *ጋ*ር ተያያዥነት ያላቸውና በነቢዩ የተነገሩት ዅሉ እርሷንም የሚመለከቱ መኾናቸውን እያሰበ በመኾኑ ወደምሳሊያዊ ትንታኔው ከመሄዳችን በፊት እነዚኽን ነገሮች ማየቱ ተገቢ ነው። በመኾኑም ሄኖክ ያያት ቤት ምን ትመስል ነበር? ስንል፦

- ◆ ይኽችን ቤት ያመጣት የበጎች እረኛ ነው።
- ◆ "ምድር ሐዋዝ" (ያጣረ ምድር) ላይ የተመሠረተች ናት።
- ♦ ከመጀመሪያዋ ቤት የበለጠ ውበቷ ኹለመናዋ አዲስና ታላቅ ነው።
- ◆ ምሰሶወቿ ኹሉ አዳዲስ ናቸው።
- ◆ በውስጧም የበጎች እረኛ የተቀመጠበት ዙፋን አለ።

እነዚኽን ነጥቦች መሠረት አድርገን ከላይ ደራሲው ስለ ለገረ ማርያም ሊያስተምረን የፈለገውን ብንመለከት እጅግ በጣም ሰፊና ጥልቅ ኾኖ እናፓኘዋለን። በመጀመሪያ ድንግል ማርያምን በቤት መስሎ ማቅረቡ ከመጽሐፍ ቅዱስ ይትበሀል አንጻር "ቤት" የሚለው ቃል " ሰው፣ ሰውነት" የሚለውን ሐሳብ ወክሎ የሚነገር በመኾኑ አማናዊ ምሳሌነቱን መገንዘብ ይቻላል²⁹።

"ምድር ሐዋዝ" ተብላ የተገለጸቸው *ያ*ች ቤት የተሠራችበትን ቦታም አማናዊት ቤተ መቅደስ የተባለች ድንግል ማርያም የተፀነሰችበትን ማኅፀነ ሃናን ይመለከታል። ይኽንንም አገላለጽ አባቷ ቅዱስ ዳዊት "መሠረታቲሃ ውስተ አደባር ቅዱሳን"³⁰ (መዝ. 87፥1) ካለው *ጋ*ር ተዛማጂ መኾኑን ልብ ይሏል። ሃናም "ምድር ሐዋዝ" ተብላ መጠራቷ እግዚአብሔርን ደስ በሚያስኝ ባማረና በተቀደሰ አኗኗር ትገኝ ስለነበር ነው።

ይኽች ቤት ከመጀመሪያዋ ቤት እንደምትበልጥ መነገሩ፣ ድንግል ማርያም ከእነ ሔዋን፣ ከነ ሣራ፣ርብቃ በጠቅሳሳው ከቅዱሳት አንስት የምትበልጥ መኾኗን ሲያስረዳ ነው ።

²⁹ 2ኛ ነን. 20፥1፤ ዮሐ. 2፥19።

³⁰ መዝ. 87፥1 (*መዝሙረ ዳዊት ንጡና ትርጓሜው፤*(1982)፣ አዲስ አበባ፣ ተስፋ ንብረ ሥላሴ ማተሚያ ቤት። የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቋ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ይኽንም እውነታ ቅዱስ ኤፍሬም ሶርደዊ "አንቲ ተዐብጹ እምብዙኃት አንስት እስ ነሥአ ጸ*ጋ* ወክብረ" ሲል በግልጽ መስክሮላታል። በዚች ቤት ውበተ ሁስመናዋ አዲስ ነው መባሉም ድንግል ማርደም በውስጥ በአፍአ፣ በነፍስ በሥጋዋ፣ በታልዮ፣ በካቢብ በንቢር ንጽሕት እንደኾነች ያጠይቃል። ደራሲው "በምድር ሐዋዝ ሥነ ሕንዪሃ ዐባይ" በሚለው ስንች ድንግል ማርደም በእናተ ማኅፀን ስትፀነስ ጀምሮ ከጥንተ አብሶ ንጹሕ በኾነ መንገድ መኾኑን ያስረዳናል። በዚች ቤት ውስጥ ያሎት ምሰሶዎች አዲሶች ናቸው የሚሰው ድንግል ማርያም በነፍሷም በሥጋዋም ኹል ጊዜ አዲስ ናት፤ በኹለት አንሳስጽ ምስሶዎች በሚመስሉት በድንጋሌ ሥጋ ወነፍስ በዘለዓለማዊ ሕዳሴ ውስጥ ተጠብቃ የምትኖር መኾኗን እንድናስብ ያመላክተናል። በተጨማሪም በዚች ቤት ውስጥ የበጎች ሕረኛ የተቀመጠበት ዙፋን መታየቱ ኖላዌ አባግሪ³¹ ተብሎ የሚመስንን ክርስቶስ ለዙፋንነት የመረጠው ጣኅፀነ ጣርያም መኾኑ የታመነ ነው። ይኽችን ቤት "ምድር ሐዋዝ" በተባለች ቦታ የሠራት የበጎች አረኛ እንደኾነ መገለጹ፣ድንግል ማርያምን በማኅፅነ ሃና አስቀድሞ ያዘጋጀ፣ ለእናትነት የመረጠ እውነተኛው የበጎች እረኛ ሰው የኾነ አምላክ መኾኑን እንረዳለን። በዚኽም ድንፇል በማኅፀና የፅነሰቸውና በድንፇልና የወለደችው ፈጣሪዋን መኾኮን፣ አንድም ከድንግል ማርያም የተወለደው ቅድመ ዓለም የነበረ ፌጣሬ ዓለማት መሆኑን እንድንረዳና ጥልቅ ወደኾነው ወደ ነገረ ሥጋዌ ዐይነ ልቡናችንን እንድናቀና ይጋብዘናል።

በመጨረሻም ከላይ ባለው ግጥም የመዝጊያ ስንኞች ላይ እንደምንረዳው ቤተ ሄኖክ ተብላ የተጠራች ድንግል ማርያም ከሚያልፌው ዓለም ወደማያልፈው ዓለም መሽጋገሯን ነው። እርሷ አኹን ያለችበትንም ዓለም "ከብካበ ሰማይ- በሰማይ ያለ የሰርግ አዳራሽ" በማለት የገለጸው ሙሽራው ክርስቶስ ባለበት ሙሽራዬቱ ድንግል ማራይም በሰርግ አዳራሽ በተመሰለች በመንግሥተ ሰማይ የምትኖር መኾኑዋን ያስረዳል። ይኽም አገላለጽ ነቢዩ ዳዊት ሙሽራውና ሙሽራይቱን በንጉሥና በንግሥት መስሎ "ወትቀውም ንግሥት በየማንከ በአልባሰ ወርቅ ዑጽፍት ወንብርት"³² በማለት የዘመረላትን መዝሙር ያስታውሰናል።

፯. መጽሐፌ ሂኖክ በቅኔ ውሥዋ

የቅኔ ሲቃውንት መጽሐፈ ሄኖክን የቅኔዎቻቸው የሐሳብ ምንጭ፣ የምሥጢር ማፍ<mark>ስ</mark>ቂያ አድርገው ተጠቅመውበታል። ይኽንም የሚያስረዱ ብዙ ቅኔዎች ቢኖሩም በዚኽ ክፍል

³² *σ*011. 45÷9

³¹ የሐ. 10÷1-18

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

ማን ኹሉንም ማቅረብ ስለማይቻል ለምሳሌ ይኾነን ዘንድ የሚከተለውን ቅኔ እንመርምር፡ ኢያስተፍሥሕዎ ነዳያን ሙሴ ወኖኅ ለዘመደ ሥጋ ልደት ጽውመ እስመ አኅደርዎ በብርሃን ቤት ባዕለ ጸጋስ ወልድ አክባሬ ልደት ብሑት እስመ ምስለ መዓር አቅረበ ሀሊበ ሕይወት ወኅብስተ ዘአልቦ መስፈርት³³፡፡

ነዳያን የኾኑ ሙሴና ኖኅ የሥጋ ዘመድ ልደትን አሳደስቱትም፤ በብሬዛን ቤት ጦሙን አሳድረውታልና። ባለጸጋ ወልድ ግን ልደትን የሚያከብር የሠለጠነ ነው። የሕይወት ወተትን ከማር *ጋ*ር አቅርቧልና። ሥፍር ቁጥር የሌለው ኅብስትንም (አቅርቧልና)።

ይኽ ቅኔ ዋዜማ በመባል የሚታወቅ ባለ አምስት ስንኝ ቅኔ ሲኾን ቅኔው የተደረሰውም ኢትዮጵያዊ ባህልንና የመጽሐፍ ቅዱስ ታሪክን በማቀናጀት ነው። በባህላችን እንግዳን ተቀብሎ ያለው ማሩን ቅቤውን ወተቱን ዳቦውን አቅርቦ የሌለው ደግሞ ቤት ያፌራውን አቅርቦ የሚያስተናግድ ከኾነ ያሰው ቸር፣ እንግዳ ተቀባይ፣ ሰው አክባሪ ነው ይባላል። ይኽን የማያደረግ ከኾነ ደግሞ ንፉግ፣ ክፉ መባል አይቀርለትም።

ባለቅኔው ይኽንን ሰም ተጠቅም ኖኅንና ሙሴን ከክርስቶስ *ጋር* በማነጻጸር እነርሱ በእንግዳ የተመሰለ ልደትን (መወለድን) በአግባቡ እንዳልተቀበሉት፣ በብርሃን ቤታቸው ጦሙን እንዳሳደሩት፤ ኢየሱስ ክርስቶስ ግን ማሩን ወተቱን፣ ዳቦውን እንዳቀረበለትና በክብር እንደተቀበለው ይናንራል።

ወደ ቅኔው ወርቅ ወደ ኾነውና ወደዋናው ወደተነሣንበት መልእክት ስናልፍ ደግሞ መጽሐፍ ቅዱሳዊ ታሪክን እንድናስተውል ይጋብዘናል። ይኸውም በቅኔው የተጠቀሱት ጻድቁ ኖኅና ነቢዩ ሙሴ ሲኾኑ በብርሃን ቤታቸው ልደት እንግዳን ጦም አሳደሩት ማስት እነርሱ በተወለዱበት ዕለት ቤታቸው (የዘመዶቻቸው ቤት) ተአምራዊ በኾነ ብርሃን ተሞልቶ እንደነበር ባለቅኔው በምሥጢር መናገሩ ነው። በኖኅ የልደት ቀን የተከናወነውን ተአምራዊ ክስተት በተመለከት መጽሐፌ ሄኖክ እንዲኽ ይላል፡-

³³ የማዕዝ ቅኔ*ይ*ት የሥነ ጥብብ ቅርስ፣ ንባቡ ከነ ትርጓሜው፣ቅጽ 3፣ንጽ 89፣(ከኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናትና ምርምር ማእከል፣አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ)።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

....ወእምድኅረ መዋዕል ነሥስ ወልድየ ማቱሳሳ ለወልዱ ላሜህ ብእሲተ ወፀንስተ እምኔሁ ወወለደተ ወልደ። ወኮነ ሥጋሁ ጸዐዳ ኮመ አስሐተን ወቀይሕ ኮመ ጽጌ ሬዳ፤ ወጸጉረ ርእሱ ኮመ ፀምር ጸዐዳ፣ ወድምድማሁ ወሥናይ አዕይንቲሁ። ወሶበ ኮሥተ አዕይንቲሁ አብርሃ ኵሳ ቤተ ኮመ ፀሐይ ወሬድፋደ በርሀ ኵሎ ቤተ። ወሶበ ተንሥክ እምሕዴሃ ለመወልዲተ ኮሥተ አፋሁ ወተናገረ ስብሐቲሁ ለእግዚአ ጽድቅ። ... ወሬርሀ ሳሜህ አቡሁ እምኔሁ ወጎየ ወመጽክ ጎበ አቡሁ ማቱሳሳ። ወይቤሎ ክ ወለድኩ ወልደ ውሎጠ ወኪኮነ ኮመ ስብአ ወይመስል ደቂቀ መላእክተ ሰማይ ወፍኖረቱ ካልዕተ ወኪኮ ኮማኑ፤ ወአዕይንቲሁ ኮመ እንሪሁ ለፀሐይ ወንጹ ስቡሕ...(ሄኖክ 106 + 1-5)

ትርጉም፡- ... ከዘመናት በኋላ ልጅ ማቱሳላ ለልጁ ሚስት ወሰደ፡፡ ከአርሱም ወነሰች፣ ልጅም ወለደች፡፡ ሥጋው ሕንደ አመዳይ ነጭ፣ ሕንደ ጽጌሬዓ ቀይ ሆነ፡፡ የእራሱ ወጉርም ሕንደ ነጭ ግምጃ ነው፡፡ ቅንድቡና ዓይኖቹ ዋሩ ናቸው፡፡ ዓይኑን በገለጠ 2ዜ ቤቱን ሁሉ ሕንደ ወሐይ ከበራው፡፡ ቤቱ ሁሉ ፈጽሞ በራ፡፡ ከአዋላጅቱ በተነሳ 2ዜ አፉን ከፈተ፣ ምስጋና ለአውነት ጌታ ብሎ ተናገረ፡፡ ... አባቱ ላሜህ ፈራ፣ ከአሱም ሸሽ፡፡ ወደ አባቱ ወደ ማቱሳሳም መጣ ፡፡ ለአባቱም አለው የተለየ ልጅ ወለድኩ፡፡ ሕንደስው አይደለም፡፡ የሰማይ መላእክት ልጅ ይመስላል አፈጣጠሩም የተለየች ናት፡፡ አንደኛ አይደለም ዓይኖቹ ሕንደ ወሐይ አግሮች ናቸው ፊቱም ብሩሕ ነው (ሄኖክ 106፥1-5)

ነቢዩ ሙሴ በተወለደ ጊዜም እንዲኹ ተመሳሳይ ታሪክ እንደነበረው መተርጕማነ መጻሕፍት ያስረዳሉ³⁴። ይኹን እንጅ በነዚኽ በኹለቱ አባቶች የልደት ቀን ማርና ወተት፣ ዳቦም አልቀረበም። በኢየሱስ ክርስቶስ የልደት ቀን ግን የተወለደባት ቦታ ቤተ ልሔም በብርሃን ከመሞላቷ ባሻንር³⁵ ወንዞች ወደ ወተትና መዓር፣ ተራሮችም ወደ ኅብስት እንደ ተቀየሩ ትውፊት ያስረዳል። ይህንኑ የዜማው ሊቅ ቅዱስ ያሬድ "በእንተ ልደቱ ለክርስቶስ አድባር ኮኑ ኅብስተ ሕይወት። ወዕፀወ ገዳምኒ ሬረዩ አስካለ በረክት፣ ማየ ባሕርኒ ኮነት ሐሊበ ወመዓረ…"³⁶በማለት በልደት ዝማሬው አካቶታል።

ኟ. ግጠቃለያ

በዚኽ ጥናታዊ ጽሑፍ ውስጥ ለመግለጽ ሕንደ ተሞከረው መጽሐፌ ሄኖክ በግዕዝ ቋንቋ ሥነ-ጽሑፍ እና በቅኔ ውስጥ በጣም ሰራ ቦታ ይዞ የሚገኝ ነው። ኢትዮጵያውያን ሊቃውንት በስፋት አጥንተውታል፤ ተርጉመውታል፤ ተመራም

³⁴ ዘፀ. 2÷2 (መጻሕፍተ ብሉያት ፪ቱ እሉ እሙንቱ ኦሪት ዘፍጥረት (ዘልደት) ኦሪት ዘፀአት (አንድምታ ትርጓሜ)፣ . (1999)፣አዲስ አበባ፣ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት።

³⁶ ያሬድ (ቅዱስ)፣ (1986)፣ *ዝጣሬ መዋሥዕት፣* አዲስ አበባ፣ ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ.፮ (ነሐሴ <u>ኟ፻፲</u>)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

ረውበታል። ነገረ አግዚአብሔርን፣ ነገረ-ማርያምን፣ ነገረ-መላእክትን ለመማርና ለማስተማር በጽሑፎቻቸው ውስጥ ጠቅሰውታል። እንዲኸም ስለ ሥነ-ፍጥረት (ስለ ፀሐይ፣ጨረቃ እና ከዋክብት)፣ስለ መልክዓ ምድር (ለምሳሌ የገነት መገኛ አቅጣጫ)፣ ልዩ ልዩ መዓዛ ስላሳቸው ዕፅዋት ወዘተ ለመግለጽ ሲቃውንቱ መጽሐፈ ሄኖክን ተጠቅመዋል። በተጨማሪም ሰዎች ከክፉ ሥራ (ለምሳሌ ከጥንቆላና ከሟርት) እንዲርቁ አስተምረውበታል።

ይኹን እንጂ ይኽንን ብርቅየ የኾነ የሀገራችን ብሎም የዓለማችን የሥነ-ጽሑፍ ሀብት የኢ.አ.ተ.ቤ.ክ ሊቃውንት እንዴት እንዳጠኑት የሚያሳይና ላሁኑ ዘመን ትውልድ ለማስተዋወቅ የሚደረግ ሳይንሳዊ የጥናት ትኩረት በተገቢው ደረጃ *ያገኘ* አይመስልም። ይልቁንም በተዛማጅ ሥራዎች ዳሰሳ ላይ እንደተገለጸው የመጽሐፉ ይዘት ያልገባቸውና ያልተረዱ አንዳንድ ሰዎች መጽሐፉን የጥንቆላና የኮከብ ቆጣሪዎች (ጣርተኞች) መጽሐፍ አድረገው ሲቆጥሩት ይታያል። ከዚኽም አልፈው የኢ/ኦ/ተ/ቤ/ክ ከቅዱሳት መጻሕፍት ጋር ደምራ የክብር ቦታ የሰጠችው ትምህርተ ዛይማኖት ስለሚያንሳትና የቀኖና መጻሕፍትን መስየት ስለማትችል ነው በድፍረት ጽፈዋል። ይኽ ማን ፍጹም ስሕተት ብስሙ ነው። ስለ 572 እግዚአብሔር፣ ነገረ ማርደም፣ ነገረ መሳ**አክት ምሥ**ጢራተ ብርዛናትንና ልዩ ልዩ መንፌሳዊም ኾነ ዓለማዊ ዕውቀቶችን የይዘን መጽሐፍ እንደ ኢምንት ከመቁጠር ይልቅ ተገቢውን ትኩረት ሰጥቶ ማጥናትና መመርመር አስፈላጊ ነው ብየ አምናስሁ።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

የንዋይተ ቅድሳት ሃይማኖታዊ ፎክሎር በ ፍሬሕይወት ባዩ ³⁷

Abstract

The focus of this study is to show the relics used by the Ethiopian Orthodox Tewahedo Church (EOTC) in terms of religious folklore. Two churches from Addis Ababa Diocese and two churches from Arsi Diocese were selected for the study. The main purpose of the study was to analyze the scriptures from a religious point of view. The data was collected through observation, interview, and documentary data collection methods. Sanctification means: They are the various properties or resources of the church in which the various spiritual and divine services of God are performed. While the rules governing the EOTC are the same, sometimes the written rules and regulations apply differently. The fact that the church written law is unenforceable and shows that religious folklore implements the practice without changing the rule formally. If the EOTC can create a way for the sacraments to be completely self-sufficient according to the canon, or if it is established that they are orthodox traditions and canons before they are used, it may be a solution to the conflict.

³⁷ ፍሬሕይወት ባዩ (ዶ/ር) (በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ባህሎች አካዳሚ የፎክሎር ተመራማሪ)።

አኀፅሮተ ጽሑፍ

የዚኽ ጥናት ትኩረት የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ-ክርስቲያን (የኢ.ኦ.ተ.ቤ.ክ) የምትገለገልበትን ንዋያተ ቅድሳት ከሃይማኖታዊ ፎክሎር አንጻር ማሳየት ነው። ለጥናቱ መረጃ ለማሰባሰብ ከአዲስ አበባ ሀገረ ስብክት ኹለት ከአርሲ ሀገረ ስብክት ኹለት አድባራት ተመርጠዋል። የጥናቱ ዋና ዓላማ ንዋያተ ቅድሳትን ከሃይማኖታዊ ፍክሎር አሳቤ አኳያ መተንተን ነው። መረጃዎቹ በምልክታ በቃለ መጠይቅ እና በሰንድ ምርመራ የመረጃ መሰብሰቢያ ዘዬ የተገኙ ናቸው። ንዋያተ ቅድሳት ማለት፤ የተለያዩ መንፈሳዊና መለኮታዊ የኾነው የእግዚአብሔር ቅዱስ አገልግሎትና ሥርዓተ አምልኮ የሚሬጸምባቸው የተለዩ የቤተ-ክርስቲያን ንብረቶች ወይም ሀብቶች ናቸው። የኢ.ኦ.ተ.ቤ.ክ የምትተዳደርበት ሕግ አንድ ኾኖ ሳለ የተጻፈው ደንብ እና የሚተገበረው የተለያየ መኾን ይስተዋላል። የተጻፈው ሕግ ሳይሻር በተግባር የሚታየው ከሕጉ ውጪ መኾኑ ሃይማኖታዊ ፎክሎርን ያሳያል። የኢ.ኦ.ተ.ቤ.ክ በቀኖናው መሠረት ንዋያተ ቅድሳቱን ሙሉ በሙሉ ራሷን ችላ መሠራት የምትችልበትን መንገድ ብትፈጥር ወይም የተሠሩት ለአገልግሎት ከመዋላቸው በፊት ኦርቶዶክሳዊ ትውፊትንና ቀኖናቸውን የጠበቁ ስለመኾናቸው ብታረጋግጥ ለተቃርኖው መፍትሔ ሊኾን ይችላል።

1. መግቢያ

ዋናቱ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን (የኢ.ኦ.ተ.ቤ.ክ)ንዋያተ ቅድሳት በሚል መጠሪያ የሰየመችውንና ደንብ አውዋታ የምትገለገልባቸውን ቁሶች የሚመለክት ነው። ይኸ ዋናት በይበልዋ ትኩረት አድርን የሚመለከተው፤ ንዋያተ ቅድሳቱ ሃይማኖታዊ ደንብና መመሪያቸው በተግባር የተሻረ መኾናቸው ላይ ነው። ንዋያተ ቅድሳት ሲሠሩና አገልግሎት ላይ ሲውሉ ሃይማኖታዊ ደንብና መመሪያን ሽረው መመልክት በፎክሎር የዋናት መስክ ሃይማኖታዊ ፎክሎር በሚባል የጽንሰ ሐሳብ ትኩረት የሚጠና ነው።

ንዋይተ ቅድሳትን በተመለከተ ይኽ ጥናት ከመደረጉ ቀደም ብሎ³⁸ የተለያዩ ግለሰቦች በተለያየ ምክንይት አጥንተዋል፤ ጽፌዋል። ንዋይተ ቅድሳትን በተመለከተ ለዚኽ ጥናት የዳሰሳ ንባብ ሲደረግ ከተገኙት መካከል ቀዳሚው ሥራ ለመጀመሪያ ድግሪ ማሚያ በ1963 ዓ.ም የተጠናው ነው³⁹። ጥናቱ ትኩረት ያደረገው ንዋይተ ቅድሳቱን በስም በመጥቀስ አገልግሎታቸውን እና ቅርጻቸውን በሥዕል አስደግፎ በገለጻ ማቅረብ ላይ ነው። ኹለተኛው በ1996 ዓ.ም "ኖኅተ ሰማይ" በሚል ርእስ የተጻፌ መጽሐፍ ነው⁴⁰። የዚኽ መጽሐፍ ትኩረት ንዋይተ ቅድሳት ሃይማኖታዊ ይዘታቸውን በተመለከተ የእያንዳንዱን ንዋይተ ቅድሳት ምንነት፣ ተግባር፣ ሃይማኖታዊ ተምሳሌት ፎቷቸውን ምምር በዝርዝር ያስረዳል። ኹለቱም ሥራዎች ከዚህ ጥናት ጋር ያላቸው ዝምድና ንዋይተ ቅድሳት የሚለውን ርእሰ ጉዳይ ይዘው መነሣታቸው ነው። ልዩነቱ ኹለቱም በሃይማኖታዊ ይዘቱ ላይ ብቻ ያተኩራሉ። የዚኽ ጥናት ትኩረት ደግሞ ኹሉንም ንዋይተ ቅድሳት ማዝርዝር ሳይኾን ከሃይማኖታዊ ፎክሎር ጽንሰ ሐሳብ አኳያ ቁሶቹ ሲሥሩ፣ አገልግሎት ላይ ሲውሉ በማየት የሚገለገሉባቸውን በመጠየቅ ሃይማኖታዊ ደንቡን ያልተከተሉት ላይ ብቻ ይተኩራል።

- ³⁹ ዐብይ ፍትሐአወቅ፣ "ንዋየ ቅድሳት" (ለመጀመሪያ ድግሪ ማሟያ፣ በአዲስ አበባ ዩንቨርሲቲ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ጽሑፍ ትምሀርት ክፍል፣ 1963ዓ.ም)።
- ⁴⁰ ይሬድ ገ/መድህን፤ ኖኅተ ሰማይ፤ (ዐዲስ አበባ፤ ሜጋ ማተሚያ ኢንተርኘራይዝ፤ 1996 ዓ.ም)።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

³⁸ ይኽ ጥናት ለዚኽ መጽሔት እንዲኾን ተጨማሪ መረጃ እና ሐሳብ ታከለበት እንጂ ቀደም በሎ፤ "የኢ.ኦ.ተ.ቤ.ክ ንዋየተ ቅድሳት ፎክሎራዊና ሃይማኖታዊ ገጽታ" በሚል ርእስ በ2000ዓ.ም (በአዲስ አበባ ዩንቨርሲቲ በኢትዮጵያ ቋንቋዎዥና ሥነ ጽሑፍ ትምህርት ክፍል፤ በኢትዮጵያ ሥነ ጽሑፍና ፎክሎር" ለኹለተኛ ድግሪ ማሟያ) የተጠና ነው። እንዲኹም በኋላ ርእስ ጉዳዩን በተለያየ መልኩ አስፍቶ በማጥናት መቐለ ዩንቨርሲቲ ያሬድ የኢትዮጵያ ጥንታዊ ሥነ-ጽሑፍና ብራና ጥናቶች ማእከል ግንቦት 8/2009ዓ.ም በዚኽ ጽሑፍ አቅራቢ ለመድረክ ቀርቦ ነበረ።

የጥናቱ ዓላማ፤ የጥናቱ ዋና ዓላማ የኢ.ኦ.ተ.ቤ.ክ ንዋይተ ቅድሳትን ከሃይማኖታዊ ፎክሎር አንጻር ማሳየት ይኾናል። ዝርዝር ዓላማዎቹ፡-ሃይማኖታዊ ፎክሎር የሚታይባቸውን ንዋይተ ቅድሳት መለየት። እንዲኹም ንዋይተ ቅድሳትን ከሃይማኖታዊ ፎክሎር ትኩረት አኳይ መተንተን የሚሉ ናቸው።

የዋናቱ ጠቀሜታ፤ ለኢ.ኦ.ተ.ቤ.ክ ንዋይተ ቅድሳት ይሉበትን ኹኔታ ይጠቁማል። የኢ.ኦ.ተ.ቤ.ክ ንዋይተ ቅድሳት በተመለከተ የቁሶቹን ቅርጽ፣ ማን መቼ እንዴት አገልግሎት ላይ ማዋልና መጠቀም እንደሚችል ምክንይቱን ቁምር በማብራራት ሃይማኖታዊ ደንብ ደንግጋላቸዋለች። ይኸንንም ደንብ በኹሉም አብይተ ክርስቲይናት በተግባር እንዲውሉ ታዛለች። ኾኖም ቤተ ክርስቲይኗ ሰፊ አገልግሎት ከመስጠት እና ንዋይተ ቅድሳቱ ለረዥም ዘመናት አገልግሎት ሲሰጡ በመኖራቸው በተለይየ ምክንይት ለውጦች ይታዩበታል። እነዚኽን ለውጦች ርእሱ በፊቀደ መጠን በዚኽ ዋናት የሚታዩ ይኾናል። ስለዚኽ በንዋየ ቅድሳቱ ላይ የሚታዩት ለውጦች ምን እንደኾኑ ምክንይቱን በመለየት መፍትሔ ለመስጠት ይኽ ዋናት ጠቀሜታ አለው።

የጥናቱ ዘዴ፤ የንዋይተ ቅድሳቱን አሥራር አጠቃቀም፣ አይያዝና የት እንደሚገኙ ለመወሰን አሳሽና ገላጭ ዘዴዎች ተማባራዊ ኾነዋል። ለጥናቱ መረጃ የተሰባሰበው ከኹለት አህጉረ ስብከት ነው። አንዱ ከአርሲ ሀገረ ስብከት፤ በቆጂ ደብረ ፀሐይ ቅዱስ ጊዮርጊስ እና ሌሙ ማርይም ሲኾን። ኹለተኛው ደግሞ ከአዲስ አበባ ሀገረ ስብከት ርዕሰ አድባራት እንጦጦ ማርይም እና ገነተ ጽጌ ቅዱስ ጊዮርጊስ ቤተ-ክርስቲይን ነው።

የኢ.ኦ.ተ.ቤ.ክ የራሷ የኾነ ወጥ ዶግማ፣ ቀኖና፣ ሥርዓትና ትውፊት ያላት እነዚኽ ሃይማኖታዊ መመሪያዎቿ በማዕስላዊው ሲኖዶስ የሚዘጋጁና ለኹሉም አጥቢያ አብያተ-ክርስቲያን የሚደርሱ በሙኾኑ አንዱን ቤተ-ክርስቲያን ብቻ በመመልከት ጥናቱን ማከናውን ይቻላል። ለዚኽ ጥናት አራቱ (ከከተማ እና ከገጠር ማቀላቀል ያስፌለገው) የጥናቱ ዓላማ ለኾነው ሃይማኖታዊ ፎክሎር ትንተና አስፌላጊ በመኾኑ ነው። ምክንያቱም ሃይማኖታዊ ፎክሎር ተኩረቱ ንዋያተ ቅድሳቱ በጽሑፍ የሰፌረ ሃይማኖታዊ ዝርዝር መመሪያ ምን ያኸል ተግባራዊ እንደኾነ ማየት በመኾኑ አራት አብያተ ክርስቲያን ተመርጠዋል። አራት አጥቢያ አብያተ-ክርስቲያን ከኹለት አህጉረ ስብክቶች ለመምረጥ፤ አብያተ-ክርስቲያኒቱን በቅርበት ማወቁና ተጠቃሚዎችን በቀላሉ ለማግኘት መፌለጉ የምቾት ናሙና ሲኾን ንዋየ ቅድሳቱ በተግባር ላይ ሲውሉ ለመመልከት የተለያዩ አህጉረ ስብክቶች ገጠርና ከተማ ማቀላቀሉ ደግሞ የዒላማ ናሙና ነው፡፡

የዋናቱ ተሳታፊዎች አመራረዋ፤ ለዋናቱ አስፈላጊ ኾነው የተገኙት ከአራቱ አብደተ ክርስቲያን አንድ አንድ ካህን በአጠቃላይ አራት ካህናትና ኹለት ሊቃውንተ ቤተ-ክርስቲያን በዓላማ ናሙና ለቃለ-መጠይቅ ተመርጠዋል፡፡ ለቃለ-መጠይቅ የተመረጡበት

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ምክንያት የንዋያተ ቅድሳቱ ጠባቂዎችና ጎላፊዎች አነርሱ በመኾናቸው በህልውናቸውና በጠቀሜታቸው ላይ የተሻለ ዕውቀትና ልምድ ስለሚኖራቸው የዋናቱን ዓላማ ያሳካሉ። ኹለቱ ሊቃውንት ከንዋየ ቅድሳት ,ጋር ዝምድና ያላቸው ጽሑፎች በመጻፍና በማስተማር ዋልቅ የኾነ ዕውቀት አንዳላቸው በስሚ ስሚ (snow ball) ናሙና አወሳሰድ የተመረጡ ናቸው።

መረጃ ለማግኘት ቃለመጠይቅ፣ ምልክታና የሰነድ ምርመራ፤ የመረጃ መሰብሰቢያ ዘዴዎች ጥቅም ላይ ውለዋል። ምልክታ የተደረገባቸው በተመረጡት አብያተ ክርስቲያን፤ ንዋያተ ቅድሳት አገልግሎት ላይ ሲውሉ፣ እንዲኹም በዕቃቤቶች እና በሙዝየም የሚገኙ ንዋያተ ቅድሳትን ናቸው። በምልክታ ወቅት ዋያቄ የፌጠሩ ሐሳቦችን ከካህናቱ እና ከሊቃውንቱ በመጠየቅ ምላሽ ተሰዋቶባቸዋል። በሰነድ ምርመራ ወቅት በጽሑፍ ስለሰፌሩት ንዋያተ ቅድሳት ደንብ በተግባር ከሚታየውና ከሚተገበረው ጋር በተዛመደ ለዋናቱ የተዘጋጁ ዋያቄዎች ከአያንዳንዱ መረጃ ሰጪ ጋር አዋኚዋ በአካል በመገኘት በመጠየቅ ምላሽ አግኝተዋል። በኹለቱም የመረጃ መሰብሰቢያ ዘዴ የተገኙት መረጃዎች የዋናቱ ዋነኛ አካል ኾነው በዚኽ ዋናት ውስዮ ቀርበዋል።

2 . የጽንሰ ሐሳብ ማዕቀፎች

2.1 ንዋይተ ቅድሳት

ንዋይተ የንዋይ ብዙ ቍጥር ነው፡፡ ንዋይ ገንዘብ ማለት ነው፡፡ ቅዱሳት ደግሞ ቅዱስ የሚለው ብዙ ቍጥር ነው፡፡ ቅዱስ ማለት ደግሞ የተለየ፣ የተከበረ፣ የተመረጠ ማለት ነው፡፡ ንዋይተ ቅድሳት ማለትም በቤተ-ክርስቲያን የአምልኮ ሥርዓት የሚሬጸምባቸው የተቀደሱ ዕቃዎች ማለት ነው፡፡⁴¹ ስለዚኽ ንዋይ ገንዘብ፣ ቅዱስ ደግሞ ልዩ የሚል ፍቺ በመይዝ ንዋይተ ቅድሳት ይኾናል፡፡ ንዋይተ ቅድሳት ሲባል ከመሰል ቁሶች ልዩ የኾነ በካህን የተባረከና ተለይቶ ለተቀደሰው አገልግሎት ብቻ የሚውል ማለት ነው፡፡ ኾኖም ቁሱን ልዩ ያደረገው ለአገልግሎት ከመዋሉ በፊት የሚደረገው ሃይማኖታዊ ሥርዓት ነው፡፡ የሃይማኖታዊ ሥርዓቱ ዋነኛ መሥረትም መጽሐፍ ቅዱስ ነው፡፡ ለምሳሌ፡-

የመገናኛውንም ድንኳን፣ የምስክሩንም ታቦት፣ ገበታውንም፣ [ዕ]ቃውንም ኹሉ መቅረዙንም፣ የዕጣን መሠውያውንም፣ ለሚቃጠል መሥዋዕት የሚኾነውን መሠውያና

⁴¹. ኪዳን ወልድ ክፍሌ፣ መጽሐፌ ሰዋስው ወግሥ መዝገበ ቃላት ሐዲስ፣ (ዐዲስ አበባ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ 1948ዓ.ም)፣ ገጽ 632 ።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

[ዕ]ቃውንም ኹሉ የመታጠቢያውን ሰንና መቀመጫውንም ትቀባበታለህ። ኹሉንም ትቀድሳቸዋለህ፣ ቅዱሳተ ቅዱሳንም ይኾናሉ፣ የሚነካቸውም ኹሉ ቅዱስ ይኾናል።⁴²

የብሉይ ኪዳንን መሥረት በማድረግ በሐዲስ ኪዳንም ንዋይተ ቅድሳት የሚባሉት ቅብዐ ቅዱስ⁴³ የተቀቡ ወይም በቅባት እና በቡራኬ የከበሩ ንዋይት ናቸው፡፡

ወንጌላዊው ‹‹ዴቀመዛሙርትማ መጀመሪያ በአንጸኪያ ክርስቲያን ተባሉ፡፡›› (የሐዋ. 11፥ 26) እንዳለው ቤተ-ክርስቲያን በአንጸኪያ ከተመሠረተች በኋላ የክርስትና እምነት ተከታዮች ቊጥራቸው ዕለት ተዕለት ይበዛ ነበር፡፡ የክርስትና እምነት ተከታይ ከኾኑት መካከል የተለያየ ሙያ ያላቸው ምእመናን ነበሩ፡፡ እነዚኽ ምእመናንም የቤተ-ክርስቲያን ምሥጢራት መገለጫ መገልገያ ዕቃዎችን ሠሩ፡፡ "የቤተ-ክርስቲያን ንዋያተ ቅድሳት ጻሕል፣ ጽንሐሕ፣ መስቀል እነርሱንም የመሳሰሉት ኹሉ ተሠሩ፡፡"44

ንዋይተ ቅድሳትን መሥራት ይለባቸው የተመረጡ የተሾሙና ጥበቡ ይደረባቸው ሰዎች ናቸው፡፡ በብሉይ ኪዳን እንደነ ባስልኤልና ኤልይብ በእግዚአብሔር ተመርጠው "ጥበቤን በጥበበኞች ልብ አሳድራለሁ" ባለው መሥረት የተሾሙ ሰዎች መሥራት አለባቸው፡፡ በሚሥሩበት ጊዜ ምሳሌነታቸውንና የሚሰጡትን አንልግሎት ከግምት ውስጥ በማስገባት የተለይዩ ቅርጾችንና መልኮችን በማውጣትና በማስዋብ ይኾናል። የቤተ-ክርስቲይንን የአምልኮና ቀኖና ተውፊት ይልጠበቁ ዕቃዎች እንዲኹ ተሰብስበው ንዋይተ ቅድሳት አይኾኑም፡፡ ስለዚኽም ከመባረካቸው በፊት ይኽ ኹኔታ ይረጋገጣል፡፡ ትክክለኛ መኾናቸው ክታወቀ በኋላ ተባርከው ተገቢው ጸሎት ተደርሶላቸው ሜሮን ይቀባሉ፡፡ በሜሮንም ይከብራሉ፡፡⁴⁵

አዲስ የተሥራ ሕንጻ ቤተ ክርስቲያን ከኾነ ንዋያተ ቅድሳት በኹለት መልኩ ይባረካሉ። በተናጠልና በኃራ ጸሎታቸውም የተለያየ ነው ለምሳሌ ለጻሕል የሚደረግ ጸሎት።-

ኹሉን የሚይዝ እግዚአብሔር ጌታችንና አምላካችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ቤተ-ክርስቲያኑን በንጽሕና ያጸናት ካህናቱንም ንዋያተ ቅድሳቱንም ቸር የምትኾን አብ ሆይ ከቸርነትህ እንለምንሃለን፡፡ ሰው ወዳጅ

⁴². የኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር፣ መጽሐፍ ቅዱስ (የብሉይና የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት)፣ (ዐዲስ አበባ፣ ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት፣ 1980)፣ ዘጸ. 30፣26-30።

⁴³ ቅብዐ ቅዱስ - የተባረክ ቅባት በቤተክርስቲያን ለሥርዓተ ክርስትና መሬጸሚያ የሚያገለግል ከልዩ ልዩ ዕፅዋት ተቀምሞ የሚሥራ የሽቱ ዓይነት፡፡

⁴⁴ ሉሌ መልአኩ፣ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተክርስቲያን ታሪክ፣ (ዐዲስ አበባ፤ 1996ዓ.ም)፣ ገጽ 40።

⁴⁵ የኢትዮጵ*ያ መጽ*ሐፍ ቅዱስ ማኅበር*፣ መ*ጽሐፍ ቅዱስ (የብሉይና የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት)፣ (ዐዲስ አበባ፣ ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት፣ 1980)፣ ዘጸ. 40።

ሆይ ፊትህን ግለጽልን ባርከንም፡፡ ይኸችንም ያኸል ለሥርዓትና ለንጽሕና እንድትኾን ባርካት፡፡ የአንድ ልጅህን የኢየሱስ ክርስቶስን ቅዱስ ሥጋውን ያደርጉባት ዘንድ ይኸች ጻሕል የንጽሕና ጻሕል የበጦነትም ጻሕል ትኾን ዘንድ በርስዋም ላይ የአንድ ልጅህ የኢየሱስ ክርስቶስ ቅዱስ ሥጋው ይቀመዋ ዘንድ ከአንድ ልጅ ለሚገኝ ኃጢአት ስርየት አሜን፡፡⁴⁶

ክዚኽ በኋላ ካህኑ ሜሮኑን አንሥቶ ጻሕሉን በትእምርተ መስቀል በአራት ማዕዘን ውስጡንና ዙሪያውን ይባርክዋል፡፡ በዚኽ ዓይነት መልኩ ሌሎችም ንዋያተ ቅድሳት ለየራሳቸው የተዘጋጀው ጸሎት እየተጸለየላቸው በካህኑ እጅ በቅብዐ ቅዱስ በመስቀል አርአያ እየተባረኩና እየተቀቡ ይቀደሳሉ፡፡ክዚያን ጊዜ ጀምሮ ንዋያተ ቅድሳት ይባላሉ፡፡ ክቤተ-መቅደሱ አገልግሎት ውጭ ሌላ ምንም ነገር አይደረግባቸውም፡፡ ስማቸውና ትርጉማቸውም ከመንፈሳዊ አገልግሎት ጋር የተያያዘ ይኾናል፡፡ ኹሉም በአዲስነታቸው ከተባረኩ በኋላ በየጊዜው አገልግሎት ጋር የተያያዘ ይኾናል፡፡ ኹሉም በአዲስነታቸው ከተባረኩ በኋላ በየጊዜው አገልግሎት ሲሰጡም እንዲሁ ካህኑ በንጽሕና መጠበቃቸውን አያረጋገጠ ይባርካቸዋል፡፡ ለኹሉም ንዋያተ ቅድሳት የሚጸለይና በተናጠል ለእያንዳንዱ የሚጸለይ ተብሎ ይከፈላል፡፡ ለአዲስ ንዋያተ ቅድሳትና አገልግሎት መስጠት ለጀመሩት ጸሎት ያስፈለገበትን ምክንያት ሊቀ ካህናት ክንፌ ገብርኤል እንደሚከተለው ይገልጹታል፡፡

ንዋይተ ቅድሳት ከገበይ ተገዝቶ ሲመጣ የሚደረገው ጸሎት ሙሉ ለሙሉ ለውጥን የሚጠይቅ ጸሎት ነው፡፡ ምክንይቱም በረከሰ ወይም በቆሻሻ ቦታ የዋለ ይደረ የቆየ ዕቃ ስለኾነ ይኸንን ዕቃ ከርኩሰት ወደ ቅድስና ለመለወዋ የሚደረግ ጸሎት ነው፡፡ ይኸኛው ደግሞ ለጊዜው በዲያቆን እጅ ስለተነካ፣ በዲያቆናዊት እጅ ስለተነካ ይንን መጠነኛ ርኩሰት ለመለወዋ የሚደረግ ጸሎት ነው፡፡ ስለዚኸ ኹለቱ ጸሎታት ይለይያሉ፡፡⁴⁷

ንዋይተ ቅድሳት ለተለየ የቤተ ክርስቲያን አገልማሎት የሚውሉ ስለኾነ ማንም ለማሉ ወይም ለቤት ውስጥ አገልማሎት እንዲፌጸምባቸው፤ አስሙስሎም እንዲሥራ አይፌቀድለትም፡፡ ይኽን አድርጕም ቢገኝ ስሕተተኛና በደለኛ ይኾናል፡፡ የባቢሎን ንጉሥ ብልጣሶር ከኢየሩሳሌም ቤተ መቅደስ የዘረፋቸውን ንዋይተ ቅድሳት በድፍረት ለመኳንንቶቹና ሚስቶች እንዲጠጡባቸው በማዘዙ እንደተዋረደና እንደተነቀፌ መንግሥቱም ከእርሱ እንደተወሰደች እንዲኽ መርገም ይኾንበታል⁴⁸።

⁴⁶ ዳንኤል ሰይፌ ስላሴ፣ "ንዋየ ቅድሳትና የመስቀል 'የንዋይተ ቅድሳት' የቅዱሳን መጻሕፍት ሥርዓተ"፣ (1994) ያልታተመ፣ ገጽ 4::

⁴⁷ Ibid

⁴⁸የኢተዮጵ*ያ መጽሐ*ፍ ቅዱስ ማኅበር*፣ መጽሐ*ፍ ቅዱስ (የብሉይና የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት)፣ (ዐዲስ አበባ፣ ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት፣ 1980)፣ ት.ዳን. 5፣25-31።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

የእግዚአብሔር ጸጋና በረከት የሚተላለፍባቸው ቁሳዊ ሀብቶች ስለኾኑም በቤተ-ክርስቲያን ለእነርሱ ተብሎ በተዘጋጀ ቦታ በክብርና በንጽሕና ይቀመጣሉ አገልጋዮች "ወደ ውጭም ወደ አደባባይ በሚወጡበት ጊዜ ያገለገሉበትን ልብሳቸውን ያውልቁ፤ በተቀደሰውም ዕቃ ቤት ውስዋ ያኑሩት…"¤49

2.2 ፎክሎር

ፎክሎር "ፎክ እና ሎር" የሚሉ ኹለት ቃላት ቅንጅት ነው፡፡ "ፎክ አንድ የ,ጋራ ነገር ያላቸው የትኛውንም የሰዎች ስብስብ ይመለከታል።" ፤ "ሎር ደግሞ የ,ጋራ የኾነውና የሚያገናኛቸው ጉዳይ ነው። ሰዎችን ከሚያገናኛቸው ጉዳይ ወይም "ሎር" አንዱ ትውፊት(tradition) ነው፡፡⁵⁰ ለምሳሌ በዚኽ ጥናት የፎክ ቡድን የሚባሉት የ,ጋራ ጉዳያቸው ሃይማኖት ኾኖ የተሰባሰቡ ሰዎች ናቸው፡፡

ንዋይተ ቅድሳቱ ከቁስነታቸው ባሻገር በሚሰጡት አገልግሎት በሃይማኖት ዐይን መታየት ይገባቸዋል፡፡ ሃይማኖት በራሱ አንድ የጥናት መስክ ሲኾን ፎክሎር ደግሞ ከታሪክና ተጨባጬ ኹኔታዎች ጋር ተያይዞ የሚሰፋና የሚለጠዋ ልዩ የኾነ ኺደት ነው፡ ፡⁵¹ በተለይ የሃይማኖትና ፎክሎርን ግንኙነቱንና ልዩነቱን በስፋት መመልከቱ ለዚኽ ጥናት ወሳኝ ጉዳይ ነው፡፡

2.3 ሃይማኖታዊ ፎክሎር

"ሃይማኖታዊ ፎክሎር ሃይማኖታዊ ልማድንና ሃይማኖታዊ ያልኾነ ልማድን የሚመረምሩበት መነፅር ነው፡፡⁵²" ሃይማኖታዊ ፎክሎር ሀገረ-ሰባዊ ልማድንና በሃይማኖት ሥርዓቶች መካከል ያለውን ቁርኝት ያሳያል። ትኩረቱ በታወቁት የሃይማኖት መጻሐፍት ውስዋ ከታዘዘው ውጭ፣ ሰዎች በየራሳቸው (የሃይማኖቱ አማኝና ተከታይ መኾናቸው ሳይቋረዋ ማለት ነው) በሚከተሏቸው እምነቶችና በሚሬጽሟቸው እምነታዊ ድርጊቶች ላይ ነው፡፡ ይህንን መነሻ በማድረግ ከንዋያተ ቅድሳቱ መካከል ሃይማኖታዊ ግልጋሎቱ ሳይቀር፣ ሃይማኖታዊ ደንቡ ሳይለወዋ በተለያየ ምክንያት

⁴⁹ የኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር*፣* መጽሐፍ ቅዱስ (የብሉይና የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት)፣ (ዐዲስ አበባ፣ በርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት፣ 1980)፣ሕዝ.44፣18።

⁵⁰ Dundes, A.The study of Folklore, (Prentice-Hall, Inc, Engle wood, cliffs, N.J,1965), pp 2.

⁵¹ Mathisen S. "Folklore" in Fekade Azeze, "Teaching Material selected and compiled riders for EtLi 621" of Ethiopian languages and literature, M.A. in Ethiopian literature and Folklore, 2003.

⁵² Larry, D. "Religuse folklore", in Fekade Azeze, "Teaching Material selected and compiled, riders for EtLi 621" of Ethiopian languages and literature MA in Ethiopian literature and Folklore, 2003.

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ከደንቡ ያፌንገጡ ንዋይተ ቅድሳትን ለመመልከት የሚያስችል የጽንሰ ሐሳብ መንሻ ነው።

ሃይማኖታዊ ፎክሎር በተለያዩ ሃይማኖታዊ ቡድኖች ውስጥ ሊባኝ ይችላል። በታወቀው ሥርዓተ አምልኮ ወይም ከታወቀው ሥርዓተ አምልኮ ውጭ ዶክትሪኑ የሚያዘውን ሊያሟላ አንዳንዴ ሊቃረን፤ እንዲዥም ልዩ ልዩ የተዛመዱ ዘውሞችን ሊይዝ ይችላል፡፡ ተመሳስሎውን ወይም ተቃርኖውን አልያም ዝምድናውን ለመለየት ሃይማኖታዊ ደንቡን እና ተግባራዊነቱን መረዳት ያስፈልጋል፡፡ ሃይማኖታዊ ፎክሎርን ለመመርመር መነሻው ሃይማኖታዊ ይዘቱ መኾን አለበት።⁵³ የሃይማኖታዊ ፎክሎር ጽንሰ ሐሳብን በመያዝ በዚኽ ማዕቀፍ ውስጥ ሊታዩ የሚችሉትን ንዋያተ ቅድሳት ብቻ ይዳሰሳሉ። ንዋያተ ቅድሳቱ ያላቸውን ሃይማኖታዊ ይዘት በቅድሚያ በመግለጽ፣ ፎክሎራዊ መልኮቹን ደግሞ በማስከተል የሚተነተን ይኾናል።

3. የንዋይተ ቅድሳት ሃይጣኖታዊ ፎክሎር

ንዋይተ ቅድሳት የምንላቸው በጥቅሉ ክሕንጻ ቤተ ክርስቲይኑ ጀምሮ መገልገይ ቁሶቹን በሙሉ ነው። የኢ.ኦ.ተ.ቤ.ክ የምትገለገልበት ንዋይተ ቅድሳት የአሥራሩን መመሪይ መጽሐፍ ቅዱስን መሥረት በማድረግ በተግባር የሚሥሩት የሃይማኖቱ ተከታዮች ወይም ዋበቡ ይላቸው ግለሰቦች ሲኾኑ ለንዋይተ ቅድሳቱ መሥሪይ የሚውለው ዋሬ ዕቃ በአብዛኛው በሀገራችን የሚገኝ ነው።⁵⁴

የንዋይተ ቅድሳት አጠቃላይ ዝርዝሮቹን ስንመለክት፡- ሕንጻ ቤተ-ክርስቲያን እና በሮቹ፣ ጉልላት፣ ሻኩራዎች፣ በአጸድ ውስጥ የሚገኙ ቤተ-ልሔም፣ ግብር-ቤት፣ ክርስትና-ቤት፣ ደወልና ሌሎችም ይገኙበታል፡፡ በሕንጻ ቤተ-ክርስቲያኑ ሦስት ክፍል (ቅድስት⁵⁵፣ መቅደስ⁵⁶እና ቅኔ ማሕሌት⁵⁷) ከነመገልገይ ቁሶቹ ንዋይተ ቅድሳት ናቸው፡፡ ከእነዚኽህም፤ በቅኔ ማሕሌት፡- ለመዝሙር አገልግሎት የሚውሉ ንዋየ ቅድሳት ከበሮ፣ ጸናጽል፣ መቋምይ፣ ሥዕላት፣ መጻሕፍት፣ አትሮንስ፣ መቅረዝ እና መጋረጃ ናቸው፡፡

⁵⁷ወደ ቤተ-ክርስቲያን የውስ**ዋ ክፍሎች ስንገባ የ**መጀመሪያው ክፍል ቅኔ ማሕሌት ይባሳል።

⁵³Ibid.

⁵⁴ ፍሬሕይወት ባዩ። "የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ሃይማኖትን ንዋያተ ቅድሳት ሃይማኖታዊና ፎክሎራዊ ገጽታ"ስኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነጽሑፍ ትምህርት ክፍል ስ ኤም ኤ. ዲግሪ ማሚያ በኢትዮጵያ ሥነጽሑፍና ፎክሎር፤(አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ 2000)፤ ገጽ 63።

⁵⁵ ሥጋ ወደሙን የሚቀበለ ምእመናን፣ የጋብቻ ሥነ ሥርዓት የሚሬጽሙ ሙሽሮችና ከቀዳስያን ውጪ ያለ ካህናት ተሰዋኦ በመቀበል ቆመው የሚያስቀድሱበት ክፍል ሲኾን ማንኛውም ምእመን እዚኸ መቆም አይችልም፡፡

⁵⁶ በብለይ ኪዳን ቅድስተ ቅዱሳን በመባል የሚታወቅ ሲኾን ሦስተ በሮች አሉት፡፡ በሦስቱም በሮች ላይ መጋረጃ እኩል ይጋረዳል፡፡ መሥዋዕት የሚቀርብበት ታቦተ ሕጉ የሚቀመጠው በዚኽ ክፍል ሲኽን ከካህናት በስተቀር ማንም አይገባም፡፡ ካህናትም የሚገቡት ለአገልግሎት ብቻ ነው(የኢትዮጵያ ቤተ-ክርስቲያን፣ 1994፡26)፡፡

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

በመቅደስ አገልግሎት የሚሰጡ ንዋየ ቅድሳት በርካታ ናቸው። እንዚኽም፡-ታቦት፣ ልብሰ ተክህኖ፤ ዘውድ፣ መንበር፣ ጽዋዕ፣ ዕርፌመስቀል፣ ጻሕል፣ ዐውድ፣ አንበር፣ መንሳንስ(ጭራ)፣ መሶበ ወርቅ፣ ብርት፣ ሰን፣ ጽንሐሕ፣ ሙዳይ፣ መንናጸፊያ፣ ቀጸላ፣ ቃጭል፣ መስቀል(የመጸር መስቀል)፣ ማኅፌድ፣ ዋላና ሌሎችም ይገኙበታል። ዋላ፣ ቃጭልና ሌሎችም በቅኔ ማሕሌትና በመቅደስ እየተዘዋወሩ አገልግሎት የሚሰጡ ሲኾኑ በተለያዩ ዓመታዊ ክብረ በዓላት ላይ ብቻ አገልግሎት የሚሰጡ ንዋያተ ቅድሳትም አሉ።

3.1 የሕንጻ ቤተ-ክርስቲያን አሥራር ቅርጽ

ክንዋደተ ቅድሳት መካከል አንዱ ሕንጻ ቤተ ክርስቲያን ነው፡፡ የሕንጻ ቤተ-ክርስቲያን አሥራር ቅርጽ የተለደየ ነው፡፡ "በኢ.ኦ.ተ.ቤ.ክ ሦስት ዓይነት የሕንጻ ቤተ-ክርስቲያን አሥራር አሉ፡፡ እነዚኽም ሰቀላማ፣ ክብ(ቤተ-ንጉሥ) እና ፍልፍል፡፡"⁵⁸ በዚኽ መሥረት የአራቱን ቤተ-ክርስቲያን ቅርጽ ስናይ ሶስቱ ክብ ሲኾኑ የውስዋ ክፍላቸው ቅድስት መቅደስና ቅኔ ማሕሌት አላቸው፡፡ ለሐዲስ ኪዳን ቤተ-ክርስቲያን መሥረቱ ብሉይ ኪዳን ነውና ሦስት ክፍል መኾኑና ክብ መኾኑ የሰሎሞን ቤተ መቅደስ ምሳሌ ነው፡፡ የሐዲስ ኪዳን ቤተ-ክርስቲያን በፊልጵስዩስ የተሥራችው ክብ ነበረች፡፡ ክብ መኾኗም የፍጹምነት ምሳሌ ነው፡፡

"ሕንጻ ቤተ-ክርስቲያን ሲታንጽ ምሥጢር እንዳይፋለስ፣ አሥራሩ ትርጉም አልባ እንዳይኾን አበው ይጠነቀቁበታል፣ ቅርጹ ከክርስቶስ የዓለም ቤዛነት ጉዞ፣ ከቅዱሳን መላእክት አገልግሎትና ተጋድሎ ጋር እንዲያያዝ ኾኖ ነው፡፡⁵⁹" የሦስቱን ሕንጻ ቤተ-ክርስቲያን ክብ የመኾንና በውስጥ ክፍሎቻቸው ክፍፍል እንዲኾም ከውጭ ያሉትን ጉልላት እና ሻኩራ ምሳሌነት እንደሚከተለው ቀርበዋል፡፡

የበቆጇ ደብረ ፀሐይ ቅዱስ ጊዮርጊስ ቤተ-ክርስቲያን ክብ አይደለም፤ የውስዋ ክፍሎቹ ኹለት ሲኾኑ ጉልላትና ሻኩራም የለውም። ክብ ላለመኾኑ እና ኹለት ክፍል ለመኾኑ ምክንያት የኾነው የቀድሞዎቹ ሕንጻ አብያተ-ክርስቲያን አርጅተው በምትካቸው አዲስ ሲሠራ ክብ የነበረ ቅርጻቸው ይቀየራል። የደብረ ፀሐይ ቅዱስ ጊዮርጊስ ቤተ ክርስቲያንም በዚኹ ምክንያት ቅርጹ ተቀይሯል። የቀድሞ ክብ እና ባለሦስት ክፍል ሕንጻ ቤተ ክርስቲያን ለምን እንደተቀየረ የአዲሱ ሕንጻ ቤተ ክርስቲያን መሠረት ሲጣል የነበሩት የቤተ ክርስቲያኑ አስተዳዳሪ ሲገልጹ፡_ "ዘመናዊ የኾነው የቤተ

⁵⁸ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተክርስቲያን፣ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን፣ ትላንትና ዛሬና ነን፣ (ዐዲስ አበባ፣ ሜ. ማተሚያ ኢንተር ንራይዝ፣ 1994 ዓ.ም)፣ ነጽ፣ 27፡28።

⁵⁹ ያሬድ ገ/መድህን፣ ኖኅተ ሰማይ፣ (ዐዲስ አበባ፣ ሜጋ ማተሚያ ኢንተርኘራይዝ፣ 1996ዓ.ም)፣ ገጽ 47።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ክርስቲያን አሥራር ቅርጽ ይኽ ስለኾነ መርጠነዋል፤⁶⁰" በማለት መልሰዋል። የሕንጻ ቤተ ክርስቲያን በተለይም ክብ የኾነውን የቅርጽ ለውጥ የቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት ሲገልጹ "ቤተ-ክርስቲያን ምኩራብ እንጂ ቤተ-ክርስቲያን አይመስልም፤ ስሙን ግን ካቴድራል ይሉታል።⁶¹" በማለት ይመልሳሉ።

ጉልሳት፤ በቤተ-ክርስቲያን አናት ላይ የሚቀመጥ ክብ ኾኖ በንጉሥ ዘውድ ወይም በቁም መሶብ ቅርጽ የሚሥራ፤ በአናቱ ላይ መስቀል ያለው፤ በመስቀሉ ዙሪያ የእንቁላል ቅርጽ ያላቸው ብረት ነክ ማዕድናት በዚያም ላይ የሰኰን እንቁላል የተሰካበት ነው፡፡ በመስቀሉ ላይ መሰካት ያለበት የሰኰን እንቁላል እንደኾነና ቁጥሩም ሦስት አምስት፣ ስድስት፣ ሰባት ወይም ዐሥራ ኹለት መኾን አለበት፡፡⁶² እንጦጦ ማርያም የሰንን እንቁላል ለምን በጉልላቱ ላይ አልኖረውም ለሚለው ምላሽ ሲሰጡ፡_"አኹን የሰኰን እንቁላል ከየት ይገኛል? የሰኰን እንቁላል መኾኑ ግን ብዙ ሐተታ ነበረው፡፡⁶³" በማለት የሰንን እንቁላል አለመገኘቱን በምክንያትነት ጠቅሰዋል፡፡

ሻኩራ(መርገፍ)፤ ከብረት ነክ ማዕድናት ይሥራል፡፡ በክብ ቅርጽ በሚሥራ ሕንጻ ቤተ-ክርስቲያን ጣሪያ ላይ ክሬፉን ይዞ ዙሪያውን የሚንጠለጠሉ ናቸው፡፡ ሻኩራ ነፋስ ሲነፍስ በመንቀሳቀስ እርስ በእርስ ሲነካኩ ድምጽ ይሰጣሉ፡፡ ድምጽ እና እንቅስቃሴያቸው ሃይማኖታዊ ተምሳሌትነቱ፡፡"ቅዱሳን መሳእክት ሌሊትና ቀን በቤተ-ክርስቲያን አጸድ ያሸበሽባሉ ይዘምራሉም፡፡^{64»} የሚለውን ማሳያ ነው፡፡ በእንጦጦ ማርያም እና ሌሙ ማርያም ሕንጻ ቤተ ክርስቲያን ሻኩራ ያላቸው ሲኾን ኹለቱ ግን የላቸውም፡

በአጠቃላይ የሕንጻ ቤተ ክርስቲያን ቅርጽ ሲለወጥ ሙሉ በሙሉ ከቀሩ ንዋያተ ቅድሳት መካከል ጉልላት እና በጉልላቱ ላይ ያለው የሰንን እንቁላል (የሰንን እንቁላል ቅርጽ) እንዲኹም ሻኩራ ናቸው። ክብ የኾነው እና ጉልላት የነበረው የሕንጻ ቤተ-ክርስቲያን ቅርጽ ሲቀር ቀድሞ የነበረው የሕንጻ ቤተ-ክርስቲያን አሥራር ቀኖና ተምሳሌታዊ ፍቺ አዲስ በተተኩት የሕንጻ ቤተ ክርስቲያን ቅርጽ አልተሻሻሉም።

3.2 ልብሰ ተክህኖ

ሃይማኖታዊ ፎክሎርን ከሚያሳዩ ንዋየ ቅድሳት ልብሰ ተክሀኖ ይገኝበታል። ልብሰ ተክሀኖ በቅዳሴ ጊዜ ቀዳስያን የሚለብሱት ልብስ ነው፡፡ የቤተ-ክርስቲያን አገል*ጋ*ዮች

⁶⁰ መረጃ ሰጭ፡- በኩረ ትጉሀን ቀሲስ በለጠ ኃይለማርያም፣ እድሜ 32፣ (ቃለ-መጠይቅ መጋቢት 17 2000)፡፡

⁶¹ መረጃ ሰጭ፡- ክንራ ገብርኤል አልታዬ፣ እድሜ 62፣ (ቃለ-መጠይቅ ግንቦት 15 2000)፡፡

⁶² ክንፌ ገብርኤል አልታዬ፣ሥርዓተ ቤተክርስቲያን፣ (ዐዲስ አበባ፣ ትንሣኤ ማተሚያ ድርጅት፣ 1992ዓ.ም)፣ ገጽ 12።

⁶³ መረጃ ሰጭ፡- መምህር *ቃ*ስ ጽድቅ፣ እድሜ 71፣ (ቃስ-መጠይቅ ሚያዝያ 6 2000)፡፡

⁶⁴ ያሬድ ገ/መድሀን፣ ኖኅተ ሰማይ፣ (ዐዲስ አበባ፣ ሜጋ ማተሚያ ኢንተርኘራይዝ፣ 1996ዓ.ም)፣ ገጽ 60።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

በአገልግሎት ወቅት የሚለብሷቸው ልብሰ ተክፀኖ የመልበሻ ጊዜ፣ የልብሱ ዓይነት፣ አዘገጃጀቱ (አሰፋፉ)፣ መጠኑ፣ ቀለማቸውና ሌሎችም የየራሳቸው ደንብ እና ሃይማኖታዊ ተምሳሌት ያላቸው ናቸው፡፡

ካህናት መሥዋዕት ለማቅረብ ሲዘጋጁ፣ ልብሰ ተክህኖውን በኤጲስ ቆጰስ አስባርከው ኤጲስ ቆጰስ ክሌለ ራሳቸው ባርከው ይለብሳሉ፡፡ ካህናት የሚለብሱት የስረኛው ቀሚስ፣ የላይኛው ካባ ላንቃ ነው፡፡ ካባ አምስት መንዲል ያለው ሲኾን ኹለቱ በፊት ለፊት ሦስቱ ከጀርባ ይወርዳል፡፡ አምስት መሆኑ የካህኑ እምነት በአምስቱ አዕማዶ ምሥጢራት ላይ የተመሥረተ መኾኑን ያመለክታል፡፡ ከአናታቸው ላይ የሚደፉት አክሊል ይባላል፡፡ ጌዋ ያለው ክብ ሆኖ አናቱ ላይ መስቀል፣ ከውስዋ ከቀላልና ጠንካራ ቁስ ይሥራል⁶⁵፡፡ ምሳሌነቱ 'የክርስቲያን ፍጻሜው የድል አክሊል ነው' የሚል ነው፡

የዲያቆናት ልብስና አክሊል ከካህኑ ,ጋር ተመሳሳይ ነው፡፡ ካህኑም ኾነ ዲያቆኑ ልብስ ተክህኖ ሳይለብሱ መቀደስ አይችሉም፡፡ ጳጳሳት ግን በልብሳቸው መቀደስ ይችላሉ፡፡ ክህነት ያላቸው መነኮሳት ሞጣህት ብቻ ደርበው በራሳቸው ቀሚስ መቀደስ ይችላሉ፡፡ የጳጳሳትና የመነኮሳት አክሊል ሳይኾን አስኬማ ይበላል፡፡ አስኬማ ጌታ ሲሰቀል አይሁድ በስቅለቱ ጊዜ እሾህ ኰንጉነው በራሱ ላይ የመድፋታቸው ምሳሌ ነው፡፡ የጳጳሳትም ልብስ እጁ ሠፊ ሲኾን ስፋቱ ብዙ መክሊት እንደተሰጣቸው ለማመላከት ነው፡፡

ተክህኖ ልብስን በተመለከተ ከቀኖናው የወጣ ስለመኾኑ ለዚኽ ጥናት ምልክታ ሲደረግ በተደጋጋሚ የታየው ቀለማቸው ከተጻፈው ደንብ ጋር አለመመሳሰል ዋነኛው ነው። የካህናት አለባበስን በተመለከተ ሃይማኖታዊ ደንቡ "ካህናት የሚቀድሱባቸው አልባሳት ቀይ ቀለም የገባባቸው ያይደለ፣ ነጫዊ ይኹኑ። ነጭ ልብስ ደስ እንዲያሰኝ በሥጋ ወደሙ የተገኘ ክብርም ደስ ያሰኛልና።⁶⁶" በማለት ይገልጻል።

በአራቱም አብያተ ክርስቲያናት ያሉ የመቀደሻ ልብሶች ለምልክታ ከተሔደባቸው አራት አራት ቀናት ሌሙ ማርያም ከአራቱ ቀን በአንዱ ነም ለብሰው ቀድሰዋል፡፡ በቆጇ ደብረ ፀሐይ ቅዱስ ጊዮርጊስ አንድ ቀን በጥቍር (የጸሎተ ሐሙስ ዕለት)፣ አንድ ቀን ነም (የትንሣኤ ዕለት) እንጦጦ ማርያም አንድ ቀን (የሆሣዕና ዕለት) ነም ሲለብሱ፣ በሌላው ቀን ግን የተለያየ ቀለም ያላቸው ልብስ ተክህኖ ለብሰው ሲቀድሱ ነበር፡፡ በአጠቃላይ የካህናት ልብስ ተክህኖ ቀለም ቀይ፣ አረንጓዴ፣ ቢጫ እና ነም አለ። ከላይ በፍትሕ ሥጋዊ ወመንፈሳዊ እንደተገለጠው ሕጉ እና ትውፊት ነም እንዲለብስ ቢያዝም በተግባር ግን ተዘውትሮ ሲከወን እንመለከታለን።

⁶⁵ የኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር፣ መጽሐፍ ቅዱስ (የብሉይና የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት)፣ (ዐዲስ አበባ፣ ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት፣ 1980)፣ ዘሌ.8፣9፤ ማር.15፣1 ፡፡

⁶⁶ ፍትሐ ነገሥት ሥጋዊ ወመንፈሳዊ፣ አሥመራ፣ (ኮከበ ጽባሕ ማተሚያ ቤት፣ 1956፣)፣ አን.12፣196 የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ነጭ ቀለም ያለው ልብሰ ተክህኖ ለምን አንደማይለብሱ አገል,ንዮች እንደ ምክንያት የሚያነሡት ልብሱን የሚሸጡ ነጋዴዎች ነጭ በብዛት አለማቅረባቸውን ነው። በገበያ ላይ እንደልብ ላለመገኘቱ ምክንያቱ ሲጠቁሙ በካህናቱ ልብስ ላይ የተለያዩ ጌጣ ጌጦች ይሰራሉ። ነጭ ላይ ደግሞ ጌጣጌጡ አያምርም ወይም ለገገርው ሰው አይን(ቀልብ) አይስብም፡፡ በልብሰ ተክህኖ ላይ የሚደረገው ጌዋ ከቀኖናው ውጭ ነው፡፡ ሌላው ሊቃውንቱ የተክህኖ ልብሶች ቀለም በቀኖናው መሥረት ነጭ ላለመኾኑ ከሚያነሧቸው ምክንያቶች "ከእጎት አብያተ-ክርስቲያን የተወረሰ ልምድ ሊኾን ይችላል⁶⁷" የሚል ግምት ነው፡፡

የተክህኖ ልብስ ኹለተኛው ሃይማኖታዊ ፎክሎር ማሳያ ቀሚሱ እስከ ተረከዝ የረዘመ መኾን እንጂ አጭርም ከመጠን ያለፌ ረዥምም መኾን እንደሌለበት ሲገልጽ፣ "ካህናት በቅዳሴ ጊዜ የሚለብሱት ልብስ እስከ ተረከዛቸው የሚደርስ ይኹን ... ልብሱ ተርፎ አካሉ ቢያፑር በመለኮት ሕፀፅ አለበት፤ ሥጋ ምልዓት ኾኖታል ያሰኛል፡፡⁶⁸" በማለት ሃይማኖታዊ ደንቡ ተጽፎ ይገኛል። ስለዚኸ ቀዳስያን የሚኾናቸውን ልብስ ተክህኖ አገልግሎት ከመጀመራቸው በፊት መርጠው መልበስ አለባቸው፡፡ ለረዘመ ቀሚስ መታጠቂያ (ዝናር) እንዲታጠቁ ምሳሌው ጭምር አለ፡፡ ቀሚስ የመለኮት ምሳሌ ነው፡፡ ቀሚሱን የሚለብሰው ካህኑ የሥጋ ምሳሌ ነው፡፡ መታጠቂያው ጌታ መስቀሉን ተሸክሞ ሲኼድ አይሁድ ወገቡን በገመድ አስረው የማንገላታታቸው ምሳሌ ነው፡፡

በምልክታ ለማረጋገተ እንደተቻለው በበቆጇ ደብረ ፀሐይ ቅዱስ ጊዮርጊስና በእንጦጦ ማርያም የለበሷቸው ልብሰ ተክህኖ አጫጭር ነበሩ፡፡ በአጠቃላይ የልዑካን ልብስ ቀለሙ፣ አሰፋፉ፣ እንዲኹም መጠኑ ከቀኖና ውጭ እንዳይኾን አንልጋዮች በየ ጊዜው ስለ አልባሳት ቀለም ትርጉምና ትውፊቱን መጠበቁ ስለሚያስገኘው ጠቀሜታ ትኩረት የሚያሻው መኾኑን አጥኝዋ በምልክታው ተገንዝባለች፡፡

⁶⁸ ፍትሐ ነገሥት ሥጋዊ ወመንፈሳዊ፣ አሥመራ፣ (ኮከበ ጽባሕ ማተሚያ ቤት፣ 1956፣)፣ አን.12፣196።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

⁶⁷ለምሳሌ የግሪክን ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ-ክርስቲያን የቅዳሴ ልብሶች ቀለም፤ በነቢያት በዓል የሚቀድሱት አረንጓዬ ለብሰው ሲሆን ምሳሌነቱ የነቢያት ስብክት "ጌታ ይወለዳል፤ ዓለምን ያድናል" የሚል ተስፋ የነበረው ነው፡፡ አረንጓዬ የቅጠሎች ቀለም በመሆኑ ፍሬ የማፍራትን ተስፋ የሚያሳይ ቀለም ያለው ለብሰው ይቀድሳሉ፡፡ በሐዋርያትና በሰማዕታት በዓል ቀይ ለብሰው ይቀድሳሉ፡፡ ቀይ ሰማዕታትና ሐዋርያት በዚህች ምድር ሲኖሩ ስለ ክርስቶስ የሰበኩት በቃል ብቻ ሳይሆን መከራዎችን እየተቀበሉ፤ ደማቸውን አያፈሰሱ ስለነበረ ቀይ ቀለም የደማቸው ምሳሌ ሆኖ ተመርጧል፡፡ የጻድቃንና የጌታ በዓል ከሆነ ደግሞ ነጭ ለብሰው ይቀድሳሉ፡፡ የነጭ ምሳሌ ጌታ ከሙታን ተለይቶ በተነሳ እለት መቃብሩ አጠንብ ነጫጫ የለበሱ መላእክት ታይተዋል። እንዲሁም ጌታ በደብረ ታቦር ብርሃነ መለኮቱን ገልጿል። ብርሃን ደግሞ እንደ ነጭ ቀለም የሚታይ ስለሆነ በጌታና በጻድቃን በዓላት ነጭ ለብሰው ይቀድሳሉ፡፡ በአጠቃላይ ቀዳስያን በኢ.ኦ.ተ.ቤ የተለያዩ ቀለማት ያላቸው ልብሶች ለብሰው የሚቀድሱበት ምክንያት ከእህት አብያተ ክርስቲያናት በመጣ ልማድ ሲሆን ይችላል(ክንፌ ገብርኤል አልታዬ፣ ቃለመጠይቅ)፡፡

3.3. ድባብ/ጥሳ

ሃይማኖታዊ ፎክሎርን ከማየሳዩ ንዋየተ ቅድሳት መካከል ዋላ ይገኝበታል። ድባብ(ዋላ)፤ ድባብ የሚባለው ትልቅ ዋላ ነው። ድባብ ለክብረ በዓል ታቦት ሲወጣ (ሲነግሥ) አባልግሎት ላይ የሚውል ነው፡፡ ድባብም ኾነ ዋላ ዘንጉ፣ ከብረት ነክ ማዕድናት እንዲኹም ከእንጨት ይሥራል። ከላይ ያለው ጨርቅ ሲኾን ጨርቅነቱ ወደ ቤተ-መቅደስ ይዞ ሲኼድ፣ ካህኑ ማዕጠንት ይዞ ከመቅደስ ወደ ቅድስት ለማጠን ሲወጣ በዲደቆኑ የሚደዝ ነው። ወንጌል ሲነበብ ሥጋ ወደሙ ለምእመናን ሲሰተ (በዕርገት ጊዜ) ከቅዳሴም ውሞ አስከራን ወደ መቃብር ሲወርድ ይዘረጋል። ምሳሌነቱ እስራኤል አርባ ዓመት ሲ3ዙ የፀሐዩ ግለት እንዳያቃጥላቸው ሕዝበ ሙሳ የእግዚአብሔር መልአክ በደመና ይጋርዳቸው ነበር፡፡ ዛሬም ክርስቲደኖች ወደ መንግሥተ ሰማይት በሚያደርጉት ጉዞ የእግዚአብሔር ጥበቃ (ከለሳ) እንደማይለይቸው ማሳደ፣ እንዲዀም ሙሴ ጽሳቱን ሲቀበል በደብረ ሲና ተራራ የጋረደው ደመና ምሳሌ ነው፡፡ በደብተራ ኦሪት ታቦት ሲወጣ እግዚአብሔር ለነሙሴ ሲገለዋላቸው ድንኳኗ በደመና ተሞልታ በደመናው መካከል ክብና ልዩ ብርሃን መኖታ በታቦቱ ላይ ትረብ ነበር፡፡ ድባቡም የዚኽ ብርሃን ምሳሌ ነው፡፡ ያኔ በደብተራ ኦሪት በታቦቱ ላይ ይገለዋ የነበረው ብርሃን ዛሬም እንዳልተለየ ለማጠየቅ ነው⁶⁹፡፡

በአራቱም አብደተ ክርስቲደናት በተለደየ ቀን በተደረገ ምልክታ በድባብና በተለደዩ ዋላዎች ላይ ሥዕለ ቅዱሳን ተሥሎባቸው ይታደል፡፡ በዋላ ወይም በድባብ ላይ ሥዕል እንዲሳልበት አልተፈቀደም፡፡ አገልግሎት በመስጠት ላይ የሚገኙ ዋላዎች ላይ ግን በብዛት ቅዱሳት ሥዕሳት ተለዋፎባቸዋል፡፡ ኾኖም በቀኖናው ሥዕለ ቅዱሳን በዋላ ላይ እንዲሳሉ አልታዘዘም፡፡ ምክንደቱም ሥዕለ ቅዱሳን በራሳቸው ንዋየ ቅድሳት ሲኾኑ ሊሰጣቸው የሚገባ አክብሮት በዋላው የላይኛው ክፍል ላይ እንዳይኾኑ ምክንደት ይኾናል፡፡

3.4 ተቋመ ማኅቶት (መቅረዝ)

የተቋመ ማኅቶት አሥራር ቅርጽ የሃይማኖታዊ ፎክሎር ማሳያ ነው። ተቋመ ማኅቶት፣ ተቋመ ወርቅም ይባላል፡፡ ተቋም፣ መቅረዙን መሸከሚያ ማለት ሲኾን፣ ማኅቶት መብራት ነው፡፡

⁶⁹የኢትዮጵ*ያ መጽሐ*ፍ ቅዱስ ማኅበር*፣ መ*ጽሀፍ ቅዱስ (የብሉይና የሀዲስ ኪዳን መጻሕፍት)፣ (ዐዲስአበባ፣ በርሀንና ሰላም ማተሚያ ቤት፣ 1980)፣ 1ኛ ነኀ. 6፣2 ፤ ዘዳ.19፣9፤ 9፣3።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን



ስእል 1 ማኅቶት

የሚበራው ቀንዲል ወይም ሻማ ሊኾን ይችላል፡፡ በብሉይ ኪዳን ሙሴ አንዲሥራቸው ከታዘዛቸው ሦስት ንዋይተ ቅድሳት አንዱ ነው⁷⁰። ተቋመ ወርቅ የተባለው የሚበራው በዘይት ስለነበረ አሥራሩም ከወደታች ቀጥ ብሎ እንዲቆም እንደ ጽዋዕ ይለ እግር ይሥራሊታል፡፡ መካከለኛውን አንድ ወጥ አድርሞ እንዲያበጅና ሦስቱን የመቅረዙን ቅርንጫፎች ከግራና ከቀኝ በማድረግ በመካከለኛው ላይ የተሞላውን ዘይት በስድስቱም አንዲሞላ መኮስተሪይ እንዲያበጅለት አዟል፡፡ ምሳሌነቱ ተቋሙ የድንግል ማርይም፣ ፌትሉ አምላክ የነሣው ሥጋ፣ ዘይቱ የመንፈስ ቅዱስ እሳቱ የመለኮት ቅርንጫፎቹ ሰባት መኾናቸው የፍጹምነት ምሳሌ ነው፡፡ ሰባት በዕብራውይን ፍጹም ነው⁷¹፡፡ በቀኝና በግራ ሦስት ሦስት መኾናቸው በዘመነ መሳፍንት፣ በዘመነ ነገሥት፣ በዘመነ ካህናት የተጻፉ መጻሕፍት ምሳሌ ነው፡፡ የተቋመ ማኅቶት ቅርጽ ከላይ በተሰጠው ማብራሪይ መሥረት የሚከተለውን ይመስላል።

ከላይ ፎቶ ላይ የምንመለከተው በቆጂ ደብረ ፀሐይ ቅዱስ ጊዮርጊስ ቤተ ክርስቲያን የተነሣ ፎቶ ሲኾን ቀኖናውን ተከትሎ የተሥራ ነው። ቀኖናውን ካልጠበቁ ንዋይተ ቅድሳት አንዱ ተቋመ ማኀቶት ነው፡፡ ቀኖናውን ይላሟሉ ሌሎች ተቋመ ማኀቶት በዚኹ ቤተ ክርቲያን የሚገኙ ሲኾን ማብሪይቸው ባለ አምስት፣ ባለሦስት እና ባለኹለት ናቸው። እንዲኹም ሌሙ ማርይም ባለ ሦስት እንጦጦ ማርይም ባለ አንድ ማብሪይ ተቋመ ማኀቶት ይገኛሉ፡፡

⁷⁰ የኢትዮጵያ መጽሕፍ ቅዱስ ማኅበር*፣* መጽሐፍ ቅዱስ (የብሉይና የሀዲስ ኪዳን መጻሕፍት)፣ (ዐዲስአበባ፣ በርሀንና ሰላም ማተሚያ ቤት፣ 1980)፣ ዘዐ.25፣31-40፤ 37፣24፤ ዘዳ. 9፣4።

⁷¹ የኢትዮጵያ መጽህፍ ቅዱስ ማህበር፣ መጽሀፍ ቅዱስ (የብሉይና የሀዲስ ኪዳን መጻሕፍት)፣ (ዐዲስአበባ፣ ብርሀንና ሰላም ማተሚያ ቤት፣ 1980)፣ ምሳ. 24፣ 16 ፡፡

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ.፮ (ነሐሴ ፳፻፫)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

3.5 ከበሮ

በሚሰጡት አገልግሎት ሃይማኖታዊ ፎክሎር ከሚታይባቸው ንዋያተ ቅድሳት ከበሮ ይገኝበታል። ከበሮ ለማሕሌት አገልግሎት ከሚውሉ ንዋያተ ቅድሳት አንዱ ነው። ከበሮ ቋሚው አካል ከዕንጨት ወይም ከከበሩ ብረት ነክ ማዕድናት ለምሳሌ ከብር ወይም ከወርቅ ተሥርቶ ከላይና ከታች አንዲዥም የሚጠላለፈው መወጠሪያና ማንገቻው በከብት ቆጻ የሚሥራ የዜማ መሣሪያ ነው፡፡ ቅርጹ ከአንድ ወገን ሰፊ፣ ከአንድ ወገን ጠባብ ሲኾን ሲመታ በመቺው አንገት ላይ በማንጠልጠል ሰፊው እና ከፍ ያለ ድምጽ የሚያሰማው ክፍል በቀኝ እጅ ጠባቡ በግራ እጅ ይመታል፡፡ የመዝሙር መሣሪያ ስለመኾኑም "ስሙን በማሕሌት ያመስግኑ፣ በከበሮና በመስንቆም ይዘምሩለት⁷²" በማለት ስለአገልግሎቱ ተገልጿል፡፡ ታቦተ ጽዮንን ከአሚናዳብ ቤት ባወጡ ጊዜ ዳዊትና የአስራኤል ቤት ኹሉ በቅኔና በበገና በመስንቆና በከበሮ በታሪትና በጸናጽል በእግዚአብሔር ፊት…ይዘምሩ ነበር፡፡⁷³ በተጨማሪም ቆጣሪያችንን እግዚአብሔርን ከበሮ እየመታችሁ አመስግኑ፡፡⁷⁴

የከበሮ ምሳሌንቱ፤ ከላይና ከታች ተጠላልፎ እንደመወጠሪያ የሚያገለግለው ጠፌር(ቆዳ) አይሁድ ጌታን በገረፉት ወቅት ሰውንቱ ላይ የወጣዉን ሰንበር ያስታውሳል። በአንገት መነገቱ በአንገቱ ገመድ አስገብተው ያንገላቱት፤ ከላይ ሰፊ መኾኑ ኹሉ ነገር ያለውን እግዚአብሔርን ሲያመለክት ከታች መዋበቡ ወልድ በጠባብ ደረት የመወሰኑ ምሳሌ ነው፡፡ በዚኹ መሥረት በአራቱም አብያተ ክርስቲያን በእያንዳንዱ ከኹለት በላይ ከበሮ ይገኛል።

በምልክታ በተገኘው መረጃ በንግሥ በዓል(በዓመታዊ ክብረ-በዓል) በተለይ በሌሙ ማርያም ቤተ-ክርስቲያን ካሉት ከበሮዎች አንዱ ለዘፌን ሲገለገሉበት ነበር። በተጨማሪም ከቤተ-ክርስቲያን ሥርዓት ውጭ ጋብቻ ለሚፈጽሙ ምእመናን ለሰርግ ዘፌን ማጀቢያ ከበሮ በውስት ከቤተ-ክርስተያን ለምእመናን ይሰጣል። በከበሮ ላይ የሚታየው ሃይማኖታዊ ፎክሎር አጠቃቀም ላይ ነው። ይኸውም ለአምልኮ ተግባር ለምስጋና የሚያገለግልን ንዋየ ቅድሳት ለዓለማዊ ተግባር ወይም ለዘፌን መዋሉ ነው።

⁷². የኢትዮጵያ መጽሀፍ ቅዱስ ማኅበር፣ መጽሐፍ ቅዱስ (የብሉይና የሀዲስ ኪዳን መጻሕፍት)፣ (ዐዲስአበባ፣ በርሀንና ሰላም ማተሚያ ቤት፣ 1980)፣ መዝ.148፣3 ፡፡

⁷³ የኢትዮጵያ መጽሀፍ ቅዱስ ማኅበር፣ መጽሐፍ ቅዱስ (የብሉይና የሀዲስ ኪዳን መጻሕፍት)፣ (ዐዲስአበባ፣ ብርሀንና ሰላም ማተሚያ ቤት፣ 1980)፣ 2ኛ ሳሙ.6፣5።

⁷⁴ የኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር፣ መጽሐፍ ቅዱስ (የብሉይና የሀዲስ ኪዳን መጻሕፍት)፣ (ዐዲስአበባ፣ ብርሀንና ሰላም ማተሚያ ቤት፣ 1980)፣ ዮዲት፣ 16፣ 2።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁጄ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ጣኅበረ ቅዱሳን

3.6 ሥዕል

ሥዕል፤ "በቁም መልክ፣ የመልክ ዋሳ፣ ንድፍ፣ አምሳል፣ ንድፍ በው**ታ፣ በመጽሔት፣** በዋልፍ፣ በስፌት ወይም በቀለም በወረቀት ገዝፎ ተጽፎ ከደብር፣ ከዕብን፣ ከዕፅ፣ ከማዕድን ታንጦ፣ ተቀርጦ፣ ተሽልሞ፣ አጊጦ የሚታይ የሚዳሰስ ነገር ነው፡፡⁷⁵››

ሥዕለ ቅዱሳን በሕንጻ ቤተ-ክርስቲያን የሚሳሉበት ደንብ አላቸው። በብሉይ ኪዳንም በታቦተ ሕጉ ላይ ሥዕለ ኪሩብን እንዲሥል ሙሴ ታዞ ነበር፡፡⁷⁶ እንዚአብሔር ለሙሴ በሰጠው ትእዛዝ መሠረት ቅዱሳት ሥዕላት ለሥርዓተ አምልኮ መፈጸሚያ ይውላሉ፡፡ እግዚአብሔር ለሙሴ የሰጠውን ትእዛዝ አብኑት አድርሞ ጠቢቡ ሰሎሞን ታላቁን ቤተ መቅደስ ካሠራ በኋላ ሥዕለ ኪሩቤልን በቅድስተ ቅዱሳን ውስጥ አስቀምጧል፡፡ በቤተ መቅደስ ግንብ ዙሪያ በበሮች ላይ የኪሩቤልንና የዘንባባ ዛፍ የፌንዳ አበባ ሥዕሎችን ሥርቷል።⁷⁷ ሥዕለ ቅዱሳንን ከከክርስትና ሃይማኖት በፊት አይሁዶች ለአምልኮ ሥርዓት ይገለገሉባቸው ነበር፡፡

በቤተ-ክርስቲያን ሥዕል ለመሣል ምክንያት የነበረው የክርስትናን ሃይማኖት ለማስተማር በቂ መጻሕፍት ስላልነበሩ እና እንደልብ ለማስተማር ስለማይፈቀድ የመጽሐፍ ቅዱስን ታሪክ በሥዕል እያቀረቡ በቀላሉ ለማስተማር ይገለገሉበት ነበር፡፡ በዚያን ጊዜ ይሣሉ የነበሩ ታሪኮች ክርስቶስ በእርሱ ያመኑትን በእርሱ አምነው የሞቱትን ኹሉ የሚያድናቸው ቸር እረኛ ስለመኾኑ እረኛው በንቹን እንደተሸከመ አድርገው ይሥሉት ነበር፡፡ ሌላው የመጀመሪያዎቹ ሰዎች አዳምና ሔዋን እንዴት እንደተሳሳቱ ያሳሳታቸውን⁷⁸ ታሪክ የሚያሳይ እንዲኹም⁷⁹ በምሕላና በጸሎት ያለችን ነፍስ በኖኅ መርከብ አስመስለው ይሥሉ ነበር፡፡ የሐዲስ ኪዳን ታሪክም በተመሳሳይ መልኩ ይሣል ነበር፡፡ እንዲኹም ስንክሳር የድንግል ማርያምን ሥዕል በመጀመሪያ የሣለ ወንጌላዊው ሉቃስ እንደኾነ ይገልጻል⁸⁰። የሥዕሎቹ አገልግሎት ማንበብ ለማይችሉ ሰዎች

- ⁷⁷ የኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር፣ መጽሐፍ ቅዱስ (የብሉይና የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት)፣ (ዐዲስ አበባ፣ ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት፣ 1980)፣ 1ኛ ነገ. 7፣23-36።
- ⁷⁸ ዮኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር፣ መጽሐፍ ቅዱስ (የብሉይና የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት)፣ (ዐዲስ አበባ፣ ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት፣ 1980)፣ ዘፍ. 3፣1-7።
- ⁷⁹ የኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር*፣* መጽሐፍ ቅዱስ (የብሉይና የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት)፣ (ዐዲስ አበባ፣ ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት፣ 1980)፣ ዘፍ. 7፣1-24፡፡

⁷⁵ ኪዳን ወልድ ክፍሌ፣ መጽሐፌ ሰዋሰው ወግስ መዝገበ ቃላት ሐዲስ፣ (ዐዲስ አበባ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ 1948ዓ.ም)፣ ገጽ 673።

⁷⁶ የኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር፣ መጽሐፍ ቅዱስ (የብሉይና የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት)፣ (ዐዲስ አበባ፣ ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት፣ 1980)፣ ዘወ. 25፣19፣ 37፣7፣ 1ኛ ነገ.6፣ 23፣ 2ኛ ነገ. 6፣2-7፣ ሕዝ. 9፣3፣ 10፣3፣ ሄኖክ 14፣11።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

ዘመናቸው በጸሎትና በመንፈሳዊ ት,ንት ያሳለፉትን ጻድቃን ለማሰብ ነው፡፡ የሥዕሎቹ አሳሣል የሚሣለበት ቦታ እና ቅርጽ የጌታ ስቅለት፣ የቅዱሳን፣ የመላእክት እየተባለ አቅጣጫቸው የቀለሙ አመራረሞና ሌሎችም ተያያዥ ጉዳዮች ትኩረትና ዋንቃቄ ይደረግባቸዋል፡፡

ሥዕል እንዴት መሣል እንዳለበት የኢ.ኦ.ተ.ቤ.ክ ቀኖና ቢኖራትም፣ ያሉት ሥዕሎች ግን በአብዛኛው ሥርዓቱን የተከተሉ አይደሉም፡፡ እንዲያውም በቤተ-ክርስቲያኗ ቀኖና መሥረት የተሣለ ሥዕል የለም ለማለት ያስደፍራል፡፡ "…ሥዕሎቹ በፌረንጅ ፎቶግራፍ ተተክተው ይታያሉ፡፡ በቤተ-ክርስቲያናችን ሥርዓትም ይኹን ታሪክ የማይታወቀው የቅርፅ ምስል የቀለሙን ሥዕል ቦታ እያስለቀቀው ነው⁸¹።" በእንጦጦ ማርያም በቅርፅ የተቀረፀ ሥዕል ይገኛል፡፡ መረጃ ሰጪዎች የነበሩት ሊቃውንተ ቤተ-ክርስቲያን "ቅርፅ በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ክልክል ነው። ቅርፅ ራሱ ጣያት ነው፡፡ ነገር ግን በትልልቅ አድባራት ጭምር ቅርፅ እናያለን።⁸²

ከቅርብ ጊዜ ወዲኽ የምንመለክታቸው ሥዕሎች የዋንቱን የኢ.ኦ.ተ.ቤ.ክ የአሳሣል ስልት የተከተሉ እንዳልኾኑና "በከተማው ሕዝብ እየተገዛ ለቤተ-ክርስቲያን የሚሰጠውና ከቤቱ የሚይዘው የላቲንን የግሪክን ኪነዋበብ የሚያሳዩና የሚመሰክሩ ሥዕሎችን ነው፡፡⁸³

በመስቀል ላይ ሥዕል ሲሣል ይችላል፤ ነገር ግን ቅርፅ መቅረፅ አይቻልም፡፡ ኾኖም ከእነዚኽ ንዋይተ ቅድሳት ውጭ ለምሳሌ በመሥናፀፊይ፣ በዋላ የላይኛው ገጽ ላይ ተለዋፊው አንዳንዴ ሥዕለ ቅዱሳን ተሥለው ይታይሉ። በኦርቶዶክሳዊት ቤተ ክርስቲያን በቀኖና መሠረት ሥዕለ ቅዱሳን በእነዚኽ ንዋይተ ቅድሳት ላይ እንዲሣሉ አልታዘዝም፡፡ ባልተለመደ ኹኔታ ሥዕለ ቅዱሳን የሚታዩባቸው ንዋይተ ቅድሳት መካከል በተለይ ዋላ(ድባብ) በአራቱም አብይተ ክርስቲያን ይገኛል።

3.7 የንዋያተ ቅድሳት ስያሜ፣ ምርትና ሥርጭት

በእያንዳንዱ ንዋያተ ቅድሳት ላይ ከምናየው ሃይማኖታዊ ፎክሎር በተጨማሪ የንዋየ ቅድሳትን ብያኔ፣ የማምረቻ ቦታና ከባለቤትነት መብት ,ጋር በተያያዘ የሚታየው ሃይማኖታዊ ፎክሎር እንደሚከተለው ቀርቧል፡፡

⁸¹ ሐመር መጽሄት (አስኳል አማረ)፣ "ንዋየ ቅድሳትን ለአገልማሎት ሲያውሏቸው ይገባልን?"፣ (ዐዲስ አበባ ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት1994)፣ ሐምሌ እና ነሐሴ ገጽ፡13፡፡

⁸² ለምሳሌ በአዲስ አበባ አራት ኪሎ ቅድስት ሥሳሴ፣ ስድስት ኪሎ መንበረ ማርቆስ በአፀድ ውስጥ ቅርጾች አሉ። በተለይም ካቴድራል ሥሳሴ ቤተ-ክርስቲያን የሕንጻው የውጭ ግድግዳ ሳይ እንዲሁም በአጸድ ውስጥ በብዛት ይታያሉ።

⁸³ መረጃ ሰጭ፦ ክንፌ ገብርኤል አልታዬ፣ እድሜ 62፣ (ቃለ-መጠይቅ ግንቦት 13 2000)።

ንዋይተ ቅድሳት በኢ.አ.ተ.ቤ.ክ ቀኖና መሥረት፣ ኦርቶዶክሳዊ የአሳሣል ትውፊቱን ጠብቆ መሥራት ያለባቸው በቤተ-ክርስቲያኗ ባለሙያዎች መኾን መቻል ይኖርበታል፡፡ ማንኛውም ሰው መሥራት ስለሚችል ብቻ አይሥራቸውም፡፡ ኾኖም በተግባር በማን ይሥራሉ? ሲባል በአብዛኛው የሚሥሩት ሥራውን መሥራት በፌለገ እና መሥራት በቻለ ግለሰብ ወይም ተቋም ነው፡፡ ባለሙያው ቁሶቹን የሚሥራበት፣ ነጋዴው ለገበያ የሚያቀርብበት ዋናው ምክንያት ገንዘብ ለማግኘት ነው፡፡ ስለዚኽ ሥሪውም ኾነ ሻጩ ዋና ጉዳዩ ገንዘብ ከኾነ ሃይማኖታዊ ይዘታቸውን መጠበቅ አለመጠበቃቸው ገገር እስካገኘ ድረስ ጉዳዩ ላይኾን ይችላል፡፡ ስለዚኽ ሥሪውም ኾነ ለገበያ አቅራቢው ገቢ እስካስገኘለት ድረስ ያመርታል፡፡ ይሸጣል፡፡ ማንም ያምርተው ወይም ይግዛው አገልግሎት የሚሰጡት ግን በኢ.ኦ.ተ.ቤ.ክ ነው፡፡ የንዋያተ ቅድሳት ገበያ ደግሞ ቤተ-ክርስቲያን እስካለች አለ፡፡ ምክንያቱም ሕንጻ ቤተ-ክርስቲያን ያለ ንዋያተ ቅድሳት ቤተ-ክርስቲያን አይኾንም፡

በየቤተ-ክርስቲያኑ "የንዋያተ ቅድሳት መሸጫ ሱቅ" ቢኖርም ኹሉንም ንዋያተ ቅድሳት የያዙ አይደሉም። ያሉትም ሱቆቹ ባሉበት ቤተ-ክርስቲያን ተመርተው ለሽያም የሚቀርቡ ሳይኾን ከነጋዴ ላይ የተገዙና ለትርፍ ተብለው የሚቀርቡ ናቸው፡፡

"የንዋይተ ቅድሳት ማምረቻ እና መሸጫ ሱቅ" የሚለው ስይሜ ሌላው ጉዳይ ነው፡፡ ንዋይተ ቅድሳት ለማለት ሙሴ በታዘዘው መሥረት "የቅብዐቱንም ዘይት ወስዶኽ ማደሪያውን በእርሱም ያለውን ኹሉ ተቀባለህ እርሱንም ዕቃውንም ኹሉ ተቀድሳለህ ቅዱስ ይኾናል⁸⁴፡፡" በተባለው መሥረት ከመቀደሳቸው በፊት ንዋየ ቅድሳት አይባሉም፡፡ ሱቅ ውስዋ የሚሸጡ ቅብዐ ቅዱስ ተቀብተው የከበሩና ተገቢው ጸሎት የተደረገላቸው ሳይኾኑ ገና ወደ ቤተ-ክርስቲያን ይልገቡ በመኾናቸው "ንዋይተ ቅድሳት" የሚለው ስይሜ ተገቢ አይደለም፡፡ "ንዋይተ ቅድሳት ናቸው" ከተባለ ደግሞ ንዋይተ ቅድሳት አይሸጡም፣ አይለወጡም፡፡ ስለዚኽ እንዴት ንዋይተ ቅድሳት ሊባሉ ይችላሉ? የሚል ዋይቄ ይስነሣል። "ቤተ-ክርስቲያኗ የንዋይተ ቅድሳት ማምረቻና ማክፋልይ አላት፤ ነገር ግን በቂ አይደሉም⁸⁵፡፡"

ንዋይተ ቅድሳት የትኞቹን ይካትታሉ? የትኞቹንስ አይካትቱም? ለሚለው በተለይ የነገሥታት መገልገይ የነበሩና ለቤተ-ክርስቲይን የተሰጡ እንዲኹም በቤተ-ክርስቲይን ሙዝየም ውስዋ የሚገኙትን አንዳንዶቹ "ንዋይተ ቅድሳት ናቸው" ሲሉ፤ ሌሎቹ ደግሞ "ንዋይተ ቅድሳት ሳይኾኑ ቅርስ ናቸው" በማለት በቅርስነት ብቻ ይፌርጁዋቸዋል፡፡ ለምሳሌ እንጦጦ ማርይም ሙዝየም ውስዋ ይሉ የነገሥታት መገልገይ የነበሩና ለነገሥታቱ የተለያዩ ሰዎች የተበረከቱ ዕቃዎች "ቅዱስ የሚያሰኛቸው ቅዱስ ቦታ

⁸⁴ 118. 40 + 8 =)

መገኘታቸው ካልኾነ ንዋይተ ቅድሳት ሊባሉ አይገባም።⁸⁶" በሙዝየሙ ውስጥ ይሉ የነገሥታት ልብስ፣ የጦር መሣሪይ እንዲኹም የተለያዩ መገልገይዎችን በአስንብኝዎች በሚደረግ ገለጻ "ንዋይተ ቅድሳት ናቸው" በማለት ለንብኚዎች ይተዋወቃሉ፡፡ ከነገሥታት መገልገይ ለምሳሌ የንግሥና ልብስ፣ ዘውዶች እና መሰል መገልገይዎች ቅርስ እንጂ ንዋይተ ቅድሳት ሊባሉ እንደማይገባ መረጃ ሰጪ ሊቃውንት ይናገራሉ⁸⁷፡፡ ንዋይተ ቅድሳት የሚባሉት በቡራኬና በቅብዐ ቅዱስ ከብረው ለአገልግሎት ተለይተው ይሉ የቤተ ክርስቲያን መገልገይዎችን መሆን መቻል አለበት፡፡ ከዚኽም ባሻገር በአገልግሎት የከበሩ ፓትሪይርኮች አልባሳት፣ ዘውድ፣ የጳጳሳት አስኬማ፣ የካህናቱ፣ የዲያቆናቱ…ልብሰ ተክህኖ ናቸው።

በሙዝየም ውስጥ ከሚገኙት መካከል ነገሥታቱ ለቤተ-ክርስቲያን በስጦታ የተሰጡት "ንዋይተ ቅድሳት ናቸው" በሚል ነው። ኾኖም ከእነዚኸ መካከል አንዳንዶቹ ሥርዓተ ቤተ-ክርስቲያንን ያልጠበቁ ናቸው፡፡ ለምሳሌ በእንጦጦ ማርያም ሙዝየም ከሚገኙ ሥዕሎች መካከል ከዐድዋ ጦርነት በኋላ ለዓፄ ምኒልክ ከኢጣልያን መንግሥት የተላከ፣ በ1882 ከራሽያ ቤተ-ክርስቲያን ለአፄ ምኒልክ የተበረከተ "የድንግል ማርያም ቅርጽ" የሚል ነው፡፡ እነዚኸን ስንመለከት የቤተ-ክርስቲያኗን ቀኖና ያፋለሱ ናቸው፡፡ ምክንያቱም ቅርፅ እንደ ጣዖት ይቆጠራል፤ ጣዖት ደግሞ ቀኖናን ብቻ ሳይኾን ዶግማንም ያፋልሳል⁸⁸፡፡ ቅርፅ ከመሥረቱ ኦርቶዶክሳዊ ትውፊት የሚደግፊው ሃይማኖታዊ መገለጫ አይደለም፡፡

4 . ግጠቃለያና ይኹንታ

በዋናቱ የተገኘው ውጤት በቤተ-ክርስቲያን ግቢ (አጸድ) ውስጥ ያለ ነገር ኹሉ በጥቅል ስሙ ንዋያተ ቅድሳት ይባላል፡፡ ለሃይማኖታዊ ተግባር የሚውሉ የተለያዩ "ቁሳቁሶች" በሃይማኖቱ ሥርዓት መሠረት አገልግሎት ላይ ከዋሉ በኋላ ስማቸውም ኾነ ግብራቸው ተለውጦ ንዋያተ ቅድሳት የሚለውን ስያሜ ያገኛሉ። ቤተ-ክርስቲያን መጽሐፍ ቅዱሳዊዉን መሠረት እና ኦርቶዶክሳዊ ትውፊቱን በመያዝ የሚሠሩትን ንዋያተ ቅድሳት በታዝዝው መሠረት እንዲሠሩና አገልግሎት ላይ እንዲውሉ፤ በአገልግሎቱም ወቅት ማን መቼና እንዴት? መገልገል እንዳለበት ዝርዝር ሕግና ምሳሌያቸው ሞምር በጽሑፍ ሠፍሮ ይገኛል፡፡

88 መረጃ ሰጭ፦ ክንፌ ገብርኤል አልታዬ፣ እድሜ 62፣ (ቃለ-መጠይቅ ግንቦት 13 2000)።

⁸⁶ መረጃ ሰጭ፡- መምህር ቃለ ጽድቅ፣ እድሜ 71፣ (ቃለ-መጠይቅ ሚያዝያ 6 2000)፡፡

⁸⁷ መረጃ ሰጭ፦ ክንፌ ገብርኤል አልታዬ፣ እድሜ 62፣ (ቃለ-መጠይቅ ግንቦት 13 2000)፦

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ኾኖም ኹሉም ንዋደተ ቅድሳት በተግባር በተጻፈው ሃይማኖታዊ ሕግ መሥረት የሚሠሩና አገልግሎት ላይ የሚውሉ አይደሉም። እንዚኽህ ተቃርኖዎች መታየታቸው የንዋይተ ቅድሳቱን ሃይማኖታዊ ፎክሎር ማሳያ ነው። በዝርዝር ዮናት ውስዮ እንደቀረበው ሃይማኖታዊ ፎክሎር የሚታይባቸው፤ አንደኛ "ንዋደተ ቅድሳት" የሚለው ስደሜ በተገቢው ቦታ አለመጠቀም። ለምሳሌ "የንዋደተ ቅድሳት መሸጫ ሱቅ"፣ ከዚኹ ጋር በተደደዘ ሌላው የንዋደተ ቅድሳቱ አምራች ከቤተክርስቲደን ውም መኾን፣ ኹለተኛ ሕንጻ ቤተ-ክርስቲደን አሥራር ቅርጽ መለወጥ፣ የቅርፅ ለውጥ ጉልላትና በጣራው ክራፍ ዙሪያ ይደረግ የነበረ ሻኩራ እንዲኹም ጉልሳት አንዲቀር ማድረጉና የሕንጻ ቤተ ክርስቲያን ሦስት ክፍሎች ወደ ኹለት እንዲቀንሱ እና ምሳሌያቸው አብሮ አንዲቀር አድርጓቸዋል። ሦስተኛው፤ ልብስ ተክዞኖ ሲኾን ይኽም የልብሱ ቀለም መለዋወዋ እና የአሰፋፍ ቅርፅ በአግባቡ አለመኾን ታይቶባቸዋል። አራተኛው የከበሮ ለዓለማዊ ዘፈን መዋል ነው። አምስተኛው ተቋመ ማኅቶት እንዲሥራ በታዘዘበት ሕን በተግባር ሲሥራ አለመታየቱ ነው። ስድስተኛው ሥዕለ ቅዱሳን ሲኾን ይኽም በአዋቂዎች በምን መልክ መሣል እንዳለበት የተጻፈው ሕግ እንዳለ ኾኖ በተግባር ግን መለወጡ ነው። ሰባተኛው ዋሳ(ድባብ) ሲኾን በዋሳው ላይ የሚለጠፉ ቅዱሳት ሥዕሳት ያለተገቢ ቦታቸው መገኘታቸው የሃይማኖታዊ ፎክሎር ማሳያዎች ናቸው።

በአጠቃላይ ቤተ-ክርስቲያን የምትተዳደርበት ሕግ አንድ ኾኖ ሳለ በተለያዩ የኢ.ኦ.ተ.ቤ.ክ የተጻፈውና የሚተገበረው የማይገናኝ ኾኖ በንዋየ ቅድሳቱ ላይ ይስተዋላል። ንዋያተ ቅድሳትን በተመለከተ የተደነገጉ ሃይማኖታዊ ደንቦች በተግባር ካለው ጋር እንዳይፋለሱ የሚከተሉት የመፍትሔ ሐሳቦች በአዮኚዋ ተጠቁሙዋል።

- ✓ የኢ.ኦ.ተ.ቤ.ክ ለሃይማኖታዊ ተግባር የምትገለገልባቸው ቁሶቹ አገልግሎት ላይ ከመዋላቸው በፊት ሃይማኖታዊ እና ኦርቶዶክሳዊ ትውፊታቸውን የጠበቁ ስለመኾናቸው ማረጋገዋ የሚቻልበት መንገድ ቢኖር፣
- ✓ ስለ ንዋየ ቅድሳት በጽሑፍ የሰፌሩ ደንቦች በተግባር ላለመዋላቸው ምክንያቶቹ በሰፊውና በዝርዝር ተጠንቶ ቢለይና መፍትሔ ቢሰጠው፣
- ✓ የኢ.ኦ.ተ.ቤ.ክ የንዋይተ ቅድሳት ማምረቻ ተቋማትን በስፋት ማቋቋም ብትችል የሚሉ ናቸው።

ቅኔ ዘዝክረ አድዋ ወዘመን ፋሽስት : ፍቺና ሐተታ

(Qəne - Commemorating the Victory of Adwa and the Era of Fascist: Translation and Analysis)

ኃይስ ኢየሱስ አለባቸው ምሳው⁸⁹⁹⁰

ABSTRACT

This article is aimed at exploring how poem ($\partial \lambda$) Scholars of Ethiopian Orthodox Tewahedo Church recoded and narrated the Italian invasion in general and the Victory of Adwa in particular in their Qəneyat (poems). To achieve this purpose, the researcher employed qualitative methodology with secondary sources (document analysis) as instruments of data collection. Findings of the study show that the Qəneyat were composed before and after the Battle of Adwa. The pre-Adwa Qəne yat are found to be prophetic and provoking in their message. The post-Adwa Qəneyat, whereas, praise our patriots fathers, mothers, and the king. In addition, the findings attest that the message depicted in the Qəneyat is quite similar with other historical books written on the event. This also assured that besides its spiritual value, Qəne can be used as a means of channel to transfer national values and histories from generation to generation.

Keywords: Qəne, Victoy of Adwa, Italian invasion, Battle of Adwa, patriots

⁸⁹ የአድዋ ድል በአልን 121ኛ ዓመት ለመዘከር የተዘጋጀ ጥናት፡፡

⁹⁰ ኃይለ ኢየሱስ አለባቸው ምላው፣ከአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ በራሎሎጂ (በግእዝ የጥንታዊ ጽሑፎች ጥናት) 3ኛ ዲግሪ ምሩቅና በሥመራ ዩኒቨርሲቲ የቋንቋ አስተማሪ፡፡

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

መግቢያ

የመላ አፍሪካ የጥቁር ሕዝቦች የነጻነት ባንኤራ የኾነው የአድዋ ድል በዓል 121ኛ ዓመቱን በማስቆጠር ላይ ይገኛል። ታሪክ እንደሚዘክሪው ነጮች መላ አፍሪካን ሲወሩ አፍሪካም አንገቷን ለነጮች የባርነት ቀንበር ዝቅ ስታደርግ ይኽንን ኢሰብአዊ ድርጊት በመቃወምና ለቅኝ ገዥዎች ባለመንበርከክ ሉዓላዊነቷን አስከብራ የኖረች ብቸኛ አፍሪካዊት ሀገር ኢትዮጵያ መኾኗ የታወቀ ነው። ምንም እንኳ ፋሽስት ኢጣልያ በዘመናዊ መሣሪያውና በሠለጠነ ወታደራዊ ጎይል በመመካት ኢትዮጵያን በተደጋጋሚ ለማጥቃት ቢሞክርም አልተሳካለትም። ይኹን እንጅ የኢትዮጵያ ነጻነት በልጆቿ አጥንትና ደም ላይ የተገነባ መኾኑን ማስተዋል ያሻል።

በዚኽ የነጻነት ጉዞ ኹሉ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ግምባር ቀደም ተሰላፊ በመኾን ሀገራዊና ሃይማኖታዊ ድርሻዋን ተወጥታለች። ቀሳውስቱና ካህናቱ በጾምና በጸሎት እግዚአብሔርን በመለመን ሠራዊቱንም በማበፈታታት ከጦር ሜዳ አልተለዩም። ሊቀ ጳጳሱ አቡነ ማቴዎስም መስቀላቸውን በእጃቸው ይዘው የኢትዮጵያን ወታደሮች ለትግል እያደፋፈሩ በጦርነቱ ላይ መሳተፋቸውን ታሪክ ያስረዳል⁹¹። ከድል በኋላም ንጉሠ ነገሥቱ ዓጼ ምኒልክና ሠራዊታቸው በአኲሱም ካቴድራል በሥርዓተ ቅዳሴና በዝማሬ ለእግዜአብሔር ምስጋና በማቅረብ ደስታቸውን ገልጸዋል።⁹² ይኽም ቤተ ክርስቲያኒቱ ለዚኽ ሀገራዊ ድሱ መገኘት የነበራትን አስተዋጽኦ በማልጽ ያመለክታል።

ኢትዮጵያውያን በአድዋ ጦርነት በጣልያን ላይ የተቀዳጁት ድል ስመላ አፌሪካውያን ከነጭ ቅኝ ተገዥነትና ከባርነት መውጣት እንደሚችሉ በተማባር ያፈጋገጠ ምሳሌ በመኾን ያገስገለ የነጻነት ደወል ነው። በአፍሪካውያን የጦርነት ታሪክ ውስጥ ከተከበሩና ከተደነቁ ጦርነቶች መካከል አንዱ ኢትዮጵያውያን አውሮፓውያንን ድል የነሡበት የአድዋ ጦርነት መኾኑ በታሪክ ይታወቃል⁹³። ዛይማኖት ቋንቋ ጾታ እድሜ ሳይገድባቸው መላ ኢትዮጵያውያን የተሳተፉበት⁹⁴ የድል አድራጊዎችና

⁹⁴ ዝኒ ከማሁ

⁹¹ አንደርዜይ ባርትኒስኪ እና ዮዓና ማንቴል-ኒዮችኮ፣(ዓስማየሁ አበበ፣ተርጓሚ)፣የኢትዮጵያ ታሪክ ከመጀመሪያው እስከ አሁኑ ዘመን (2005፣350)።

⁹² ዝኒ ከማሁ (2005፣ 352)

⁹³ ጳውሎስ **ኞ**ኞ፣አሔ ምኒልክ፣(ማንኩሳ አሳታሚ ድርጅት፣ 1984፣217)።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

የአሸናፊዎች በዓል ሲከበር የሚገባው በአባት አርበኞችና በቤተ ክርስቲያን መድረክ ብቻ ሳይኾን በወጣቱና በሁሉም ማኅበረሰብ፤ ከዚኽም አልፎ የጥቁር ሕዝብ ድል በመኾኑ በኢትዮጵያ ብቻ ሳይኾን በመሳ አፍሪካ ጭምር በዓሉ ከፍ ብሎ መታስብ እንዳለበት ማስብ ተገቢ ነው።

ለሀገራቸን ለልዕልናችን ለሰብእናችን ደማቸውን ላፈሰሱት አጥንታቸውን ለከሰክሱት አባቶቻችንና እናቶቻችን የመታሰቢያ ሻማ እያበራን ልንዘክራቸው ይጋባል። የነበራቸውን የሀገር ፍቅርና የአንድነት መንፈስ በማስብ ማድነቅ፤ የአርበኝነት ታሪካቸውን እያነበብን የመወያያ አጀንዳዎቻችን ማድረግ ያስፈልጋል። አርበኞች አባቶቻችንና እናቶቻችን መኪንንቱ መሳፍንቱ ከጦርነቱ በፊት የነበሩትን ወራትና ቀናት በምን መልኩ እና ምን እየተወያዩ አሳለፏቸው? ወደጦር ሜዳ ሲዘምቱስ ምን እያሉ ይፎክሩና ያቅራሩ ነበር? በምን ዓይነት ሥነ-ልቦና ዘመቱ? ድል አድርገው ከተመለሱ በኋላ የነበሩትን ቀናትና ወራትስ እንዴት አሳለፏቸው? በጦር ሜዳ ስተሰዋው ምን ዓይነት መታሰቢያ አደረጉ? የአርበኞቹን ቤተሰቦች በምን መልኩ አጽናኗቸው? በጦርነቱ የቆስለው አርበኛስ በምን መልኩ ቁስሉ ታከመ? ከአርበኞቹ በኋላ የተነሣው ትውልድስ ስለእነርሱ ምን አለ? የሚሉትንና የመሳሰሉትን ጥያቄዎች እያነሡ በመወያየት ይኽንን ታሪካዊና የነጻነት በዓል ማስብና ማክበር ታሪካዊ ግዴታችን ነው። ይኽ ጥናት በዚኽ ዙሪያ ለሚደረጉ ጥረቶች ምሳሌ ኾኖ ሲያገለማል ይችላል::

ለዚኽ ጽሑፍ ግባት የሚኾኑ ቅኔዎች የተሰበሰቡት ከታለያዩ የቅኔ መዛግብትና ቤተ መዘክር ነው። ይዘታቸውም በፋሽት ኢጣሊያ ተዳጋጋሚ ወረራና በኢትዮጵያውያን አርበኞች የነጻነት ትግል ላይ ያተኮረ ነው። ቅኔዎቹ ከይዘታቸው አንጻር ቅድመ አድዋና ድኅረ አድዋ ተብለው ተፈርጀዋል። የመረጃ ትንተናው ሂደትም የግእዙን ቅኔ ፍቺ (ትርጉም) በአማርኛ በማስቀመጥ⁹⁵ በቅኔው ውስጥ በስምና ወርቅ እንዲኸም በምሳሌ የተገለጠውን ሐሳብ በመዘርዘር ነው። በቅኔዎቹ ውስጥ ያሉትን ሐሳቦች በታሪክ መጻሕፍት ከተመዘገቡ እውነታዎች ጋር በማዛመድና በማንጻጸር ባለቅኔው ሊያስተላልፈው የፈለገውን መልእክት የጽሑፉ አዘጋጅ ተንትኗል።

⁹⁵ በጥናቱ ውስጥ የተካተቱት ቅኔዎች የተተረጎሙት ጽንሰ ሀሳብን መሠረት በማድረግ ነው፤ ቀጥተኛና ቃል በቃል ትርጉምን መሠረት አያደርግም

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ይኽን ጥናት በተፈለገው መጠንና ጥራት ለማጠናቀቅ እንዳይቻል የተለያዩ ችግሮች ያ*ጋ*ጠሙ ሲሆን ከነዚኽም ውስጥ፡-

- በጥናቱ ውስጥ የተካተቱት አንዳንዶቹ ቅኔዎች ደራሲያቸው (ባለቅኔው)
 ባለመታወቁና ቅኔዎቹ የተደሩሱበት ዘመን (ዓመት) አለጣታወቁ ቅኔዎቹን
 በዘመን ቅደም-ተከተል ማስቀመጥ አልተቻለም።
- በጊዜና በ7ንዘብ ውስንነት ምክንይት በርእስ ጉዳዩ ላይ ትኩረት የሚያ ደርጉ በርካታ ቅኔዎችን መሰብሰብ ባለመቻሉ በጥናቱ ውስጥ ለናሙናነት የተካተቱት ቅኔዎች ቁጥር አናሳ ኾኗል።

ከአድዋ ጦርነት በፊት የተደረጉ ቅኔዎች

አስቀድሞ እንደተገለጸው የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ሀገራችን ኢትዮጵያ ከፋሽስት ጣሲያን *ጋ*ር ባደገረችው ጦርነት ኹሉ አልተለየችም። ቀሳውስቱና ካህናቱ በጾምና በጸሎት ከማገዝ ባሻገር በእጃቸው የጦር መሣሪያ ይዘው ከጠላት *ጋ*ር ለመፋለም ቁርጥ ኅሲና እንደነበራቸው የ*ታሪክ መ*ረጃዎች ይጠቁማሉ። ለምሳሌ፡-

> ተምሮ ተምሮ ካልሰበሰቡት እንዴት ያሳዝናል ሲባክን ዕውቀት። ሂጂ ተመለሽ ግቢ አገርሽ ቅኔ ወንዶች ከዋሉበት መዋሌ ነው እኔ።⁹⁶

እያሉ የዘረጉትን ጉባዔ ሳይቀር አጥ**ፈው ከጠላት** *ጋ***ር ለመፋለም ወደ ሰልፉ ይወጡ** ነበር። ቅድመ አድዋ ቅኔዎች ጦርነቱ በኢትዮጵያውያን ድል አድራጊነት እንደሚጠናቀቅ የሚጠቁሙ ትንቢታዊ ቅኔዎች ናቸው። በተጨማሪም ኢትዮጵያውያን ቀድመው አስፈላጊውን ዝፃጅት እንዲያደርጉ የሚያነቃቁ (የሚያበረታቱ) ናቸው። ቅኔዎቹም እንደሚከተለው ቀርበዋል⁹⁷።

⁹⁶ ይህ ግጥም አስቃ መርሻ ወልደ ማርያም የተባሉ የቅኔ ምሁር የገጠሙት ሲኾን እርሳቸውም ሽምግልና ሳይንድባቸው በ70 ዘመናቸው ክፋሺስት ጣሊያን ጋር በመዋጋት ብዙዎችን ንድለው ለጀግኖች የሚገባውን የሞት ጽዋ መቀበላቸውን ታሪክ ይዘክራል። (አስረስ የኔሰው፣ *ትቤ አኵሱም መኑ አንተ?፣* ንግድ ማተሚያ ቤት፣1951፣91)።

⁹⁷ በዚህ ጥናታዊ ጽሑፍ ውስጥ የተካተቱት አብዛኛዎቹ ቅኔዎች (አንዳንዶቹ ከነትርጉማቸው) የተወሰዱት የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፯ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

ቅኄ

ምኒልክ ግበር ላዕስ ሮም*ያ መ*ጠነ **አ**ዴክ ትክል፣ አምጣነ ስአጺድ በጽሐ *ጣዕረራ* ወመዋዕሊዛ ስጎጉል፣

ዓዲ ተዘክር ውስተ ወንጌል፣ ሳዕለ ሮምያ በለስ ኢሀሎ አስካል፣ ከመ ይቤ ወልደ ያሬድ ቃል።

ትርጉም

ምኒልክ፣ በሮምያ ላይ እጅህ እንደቻስ መጠን አድርግ መከሯ ሰመታጨድ ዘመናም ሰጥፋት

ቀርቧልና።

ዳግመኛም በወንጌል ያለውን አስብ፣ በሮምያ በለስ ላይ ፍሬ የለም፣ እንዳስ ወልደ ያሬድ /ቃል (ወልድ)።

ይኽ ቅኔ አሥረ ነ*ጋሢ* በመባል የሚታወቅ የእዝል ዕጣነ ሞገር⁹⁸ ቅኔ ነው። ቅኔው የተነገረውም ከአድዋ ጦርነት በፊት በ1883 ዓ.ም የሐምሌ ሚካኤል አዲስ አበባ አለቃ ለማ **ጎይሉ በተባሉ ሊቅ⁹⁹ ነው**።

ዓፄ ምኒልክ በወቅቱ የጠላታቸው ጠላት (ዓፄ ዮሐንስ) ከጣሊያን *ጋ*ር የተወዳጁና ስምም የነበሩ ቢኾንም¹⁰⁰ ባለቅኔው ወዳጅነታቸው እንደማይዘልቅና ሮማውያን በዓፄ ምኒልክና በሠራዊታቸው እጅ እንደ መከር አዝመራ እንደሚታጨዱ በትንቢታዊ

በኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናትና ምርምር ማእከል ተዘጋጅቶ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ያሳተመው የግእዝ ቅኔያት የሥነ ጥበብ ቅርስ ኹለተኛና ሦስተኛ ቅጾች ነው። በቅኔዎቹ ግርጌ ማስታወሻ የተወሰዱበት ቅጽና ገጽ ተገልጧል።

⁹⁸ ዕጣነ ሞገር ከቅኔ አርእስት (ስያሜዎች) አንዱ ነው። ከጉባዔ ቃና ጀምሮ ያሉ ቅኔዎች የሚጠሩባቸው የራሳቸው ስሞች አሏቸው። የተለያዩ ጸሐፍት በተለያየ መንገድ ስለሚቆጥሯቸው የቅኔ አርእስትን ብዛት አንዳንዶች 22 ሲያደርጉት ሴሎች ደግሞ 17 አድርግው ጽፈዋል። ለምሳሌ መልአክ ብርዛን አድማሱ ጀምበሬ 22 ናቸው ሲሉ ይኸውም የዛያ ኹለቱ አርእስተ ድጓ፤ የ22 ሥነ-ፍጥረታት ምሳሌ እንደኾኑ አትተዋል። ማርየ ይግዛው ደግሞ በዋናነት 9 መኾናቸውን በመግለጽ በዝርዝር ሲቆጠሩ ደግሞ 17 መኾናቸውን ሀብተ ማርያም ወርቅነህን እና የኢትዮጵያ ቋንቋዎች አካኤሚን ዋቢ በማድረግ ጽፏል። የአርእስቱ ስያሜ አመጣጥና እንዲኹም ምሳሌያዊ ትርጉሙ የተለያየ መኾኑን ስመረዳት ከላይ የተገለጹት ጸሐፍት የዘገቡትን ይመስከቷል።

⁹⁹ ማርየ ይግዛው፣ ቅኔያዊ የእውቀት **ፈጠራ፣ የጀርመን ባህል ማእከል፣ 2006።**

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ቅኔይቸው አመልክተዋል። ሊቁ ለቅኔይችው መነሻ ይደረጉት ክርስቶስ በወንጌል ፍራ የማትሰጥ በለስ እንደምትቆረጥ ይስተማረውን ነው (ሉቃ ፲፫፡፯)። ሮምን ፍሬ (መልካም ነገር) በማይገኝባት በለስ መስለው መቆረጫዋም (መውደቂይዋም) ተቃርቧልና ብትወጋት ድል ታደር ጋለኽ በማለት ንጉሡን በቅኔይቸው መክረዋል። ቅኔው የማነቃቂይ ቅስቀሳ ነው። ይኽንን የጦርነት ቀስቃሺና ትንቢታዊ ቅኔ የሰሙ ብዙ ሰዎች በኢትዮጵይና በጣሊያን መካከል ጦርነት መነሣቱ እንደማይቀር ገመቱ። ቅኔው በተነገረ በአምስተኛ ዓመቱ የአድዋው ጦርነት ተንሥቶ ንጉሡ የጣሊያንን ጦር እንደተመከሩት ድል አድርገዋል። ይኽም ቅኔ ከምሥጢሩ ባሻገር ስለ ባለቅኔው ማንነት ስናስብ የቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት በእውቀት ብቻ ሳይሆን በጾምና በጸሎት ሕይወታቸው የታነጸ ስለነበር አንዳንዶቹ መጻእይትን/ ወደፊት የሚኾኑትን ነገሮች የማወቅ ደረጃ ላይ መድረሳቸውን ይመስክታል።

ቅኔ¹⁰¹ በሕዕነ ምኒልክ ይረፍቅ ሰማዕተ ልዕልና ወበሕዕነ ሰማዕት ይትዛወስ አሠረ ምኒልክ ላእክ እስመ እምሮምያ ፈተተ አድባረ ድን.ጋዬ ወሐውክ ምኒልክ ንጉሠ አድንኖ ዘኢዮር መልአክ ወእግረ ምኒልክ ኢይትሐወክ እስመ በቅድሜሁ የሐውር ጸያሔ ፍኖት ወልደ አምላክ ቡርክትሂ ገነተ ጽጌ እስመ ውእቱ ቡሩክ በስመ ምኒልክ ቀዳማዊ ዘይመጽእ ምኒልክ ወሎቱ ሶርያ ትሰማድ ወታስተበርክ በጽባሕ እስመ አቅረበ ሙስና ሮምያ መሥዋዕተ ሠርክ **ትርንም**

የልዕልና ሰማዕት በምኒልክ ጭን (ጎን) ይቀመጣል።

በሰማሪት ጭንም (ጎንም) የንጉሥ

¹⁰¹ መናገሻ ገነተ ጽጌ ቅዱስ ጊዮርጊስ ቤተ ክርስቲያን ቤተ መዘክር፣ አዲስ አበባ።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

¹⁰² የመላእክት ከተማ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቋ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

መልአክ ገነት ጽጌ የሚባሉ ሊቅ ናቸው። ቅኔውን የተቀኙት ከአድዋው ጦርነት ቀደም ብለው ነው። የቅአው ዋና ምሥጢር ዳግጣዊ ዓፄ ምኒልክ በከበረ ሰጣሪት (ቅዱስ ጊዮርጊስ) ተራዳኢነት ልባቸው በትዕቢት እንደ ተራራ የገዘፈ ፋሽስት ጣሲያኖችን በአድዋ ጦርነት ድል ማድረጋቸውን ይገልጻል። በተጨማሪም ዓፄ ምኒልክ ክተት ሠራዊት ምታ ነጋሪት ብለው ኢትዮጵያን ከጠላት ወረራ በመታደ*ጋ*ቸው ባለቅኔው ንጉሥ አድኅኖ (የማዳን ንጉሥ) ዘኢዮር መልአክ (የኢዮር¹⁰² መልአክ) በማለት ይሞ**ግሳል። እንዲ**ሹም ባለ ቅኔው ዳግጣዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ወልደ አምላክ ክርስቶስ መንገዳቸውን (ሥራቸውን) የሚያከናውንላቸው መኾኑን ስለሚያምኑ እግረ ልቡናቸው ከአድዋ ጦርነት ወደኋላ እንደማይልና ልባቸው እንደማይታወክ ገልጠዋል። ይኽንንም እውነታ ጳውሎስ ኞኞ ሰዎች የጣልያንን አጤ ምነልክ በሚለው መጽሐፉ አንዳንድ *ገ*ናናነት ለምኒልክ በመንገርና ዘመናዊ መሣሪያ ከታጠቀ ጣሊያን ሠራዊት *ጋ*ር ለመግጠም እንደማይቻል ወሬ ሲያናፍሱ *ንጉሠ ነገሥቱ መ*ኳንንቱን ሰብስበው በአንደበታቸው

ይህ መወድስ ቅኔ ይባላል። የቤተ መዘክሩ አስንብኝ እንደገለጹት የቅኔው ባለቤት

በማሰዳ አቅርቧልና።

የሮም ጥፋት (መደምሰስ) መሥዋዕተ ሠርክን

ሶርይም ስእርሱ ትስግዳስች፤ ትንበረከካስች፤

በቀዳማዊ ምኒልክ ስም የሚመጣ ዳግማዊ ምኒልክ የተባረከ ነውና።

*ገ*ነተ ጽጌም የተባረከች ናት፤

መንገድን የሚያቀና ወልደ አምሳክ በፊቱ ይሄዳልና።

የምኒልክ እግር አይታወክም፤

መልአክ ነው።

የማዳን ንጉሥ ምኒልክ የኢዮር

የድን*ጋ*ጤና የሁከት ተራሮችን ከሮም ቆራርሷልና

ምኒልክ ምልክት ይንቀሳቀሳል።

የተናገሩትን በመጥቀስ እንዲህ ይላሉ "… አንፍራ! እኔ እንደኾንሁ መዝመቱን *ከመናዊ መሣሪያና ገ*ናናነት አልተሙምና ስስአ.ጣስ.ያ አትንገሩኝ። ኃይል የእግዚአብሔር ነውና ሕጋጠማስሁ። ብትዝምቱም ብትቀሩም ሬሳየን ከጦር ሜዳ ፈልጉት ..."¹⁰³። በተጨማሪም በዚሁ **መጽሐፍ ዓፄ ምኒልክ ለራስ ወልደ ጊዮር**ጊስና ስደጃዝማች ተሰማ ያስተሳለፉት መመሪያ እንዲኽ የሚል ነበር "… ከእኔ ጋር ያለው ሠራዊት ብዙ ነው። ልክና መጠን የሰውም። እግዚአብሔር ካልተሰየን በትግራ በኩል እናንተም ወደ አውሳ ዝመቱ"¹⁰⁴ ብ**ለዋል**። ሳስው ጦር ይበቃል፤ እንዘ ኽ ጥቅሶች የሚያስረዱን ከላይ ባለቅኔው እንደተናገረው ንጉሥ ነገሥቱ በኃይስ እንዚአ ብሔር የሚታመኑና ከድንጋጤና ከሁከት የራቁ መኾናቸውን የሚያሳይ ነው¹⁰⁵። የቅኔው ኹለተኛ ክፍል ምሥጢር ደግሞ "በእግዚአብሔር ስም የሚመጣ

የዋጌው ጡስተና ክፍል ምሥጠር ደግሞ ግለማኪለብሔር በም የሚመጣ ንጉሥ የተባረክ ነው" (ሉቃ. 19፥38) የሚሰውን የወንጌል ቃል መሠረት ይደረገ ነው። ድርስቱ በቀዳማዊ ምኒልክ ስም የመጣውን ዳማማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያን የተባረክ ነው በማስት ይወድሳል።

በመቀጠልም ከቤተ ክርስቲያን ሥርዐተ አምልኮ ውስጥ "መሥዋዕተ ነግህ መሥዋዕተ ሠርክ"¹⁰⁶ የሚለውን እንደ ምሳሌ በመጠቀም ባለቅኔው በሠርክ መሥዋዕት የተመሰለ የሮማውያን ድምሳሴ መኾኑን ይገልጻል። "ንጉሠ ነገሥት ምኒልክ በማለዳ መሥዋዕት አቅርቧልና ሶርያ ትስማድለታለች ትንበረከክለታለች" የሚለው ኃይለ ቃል የሚያስረዳን በአድዋ ጦርነት ጊዜ የጣሊያን ሠራዊት በኢትዮጵያውያን አርበኞች እጅ የካቲት 23 ከንጋቱ ዐሥራ አንድ ሰዓት ጀምሮ እንደ መሥዋዕት በግ አንገቱን መቀላቱንና ሥጋው መቆራረጡን ያሳያል።

በመጨራሻም ባለቅኔው "ወሎቱ ሶርያ ትሰማድ ወታስተበርክ /ሶርያም ትሰማድ ስታለች ትንበረከክስታለች" በማለት በትንቢታዊ ቅኔያቸው የገለጹት የታሪክ እውነታ ነው። ስምሳሌ ጳውሎስ ኞኞ¹⁰⁷ እንደገለጡት በአድዋ ድል ጊዜ በመላው ዓለም ያሉ

106 ጧትና ማታ ለእግዚአብሔር የሚቀርብ የምስ,ጋና መሥዋዕት

¹⁰⁴ ዝኒ ከማሁ፣ 1984፡167።

¹⁰³ **ጳ**ውሎስ **ኞኞ፣ አጤ ምኒልክ፣1984፣165።**

¹⁰⁵ አበው "ባልና ሚስት ካንድ ወንዝ ይቀዳሉ" እንዲሉ የንጉሥ ነገሥቱ ባለቤት አቴጌ ጣይቱም ደፋርና ልበ ሙሉ በመኾናቸው ኮንት አንቶኔሊ የኢጣሊያ መንግሥት መልእክተኛ የውጫሌውን ውል በጦር ኃይል እንደሚያስከብር በዛቻ መናገሩን ሲስሙ "የዛሬ ሳምንት አድርገው። በዚኽ የሚደነግጥልህ የለም። ሂድ የፎከርክበትን አድርግ። እኛም የመጣውን እናነግዋለን። አግሩን ለጠጠር ደረቱን ለጦር ሰጥቶ አገሩን የማያድን ሰው በዚኽ የሌለ አይምስልህ። የገዛ ደሙን ገብሮ ለገዛ አገሩ መሞት ጌጥ ነው እንጅ ሞት አይባልም። አሁንም ሂድ፤ አይምሽብህ፤ የፎከርክበትን በፌቀደህ ጊዜ አድርገው እኛም ከዚኽ እንቆይዛለን" በማለት ነበር የተናገሩት። (ዝኒ ከማሁ ፤ 148)

¹⁰⁷ ጳውሎስ **ϔ**ኞ፣ አጤ ምኒልክ፣1984፣217-19። የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፯ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

ጋዜጦች በመጀመሪያ ገጻቸው የምኒልክንና የጣይቱን ፎቶ ግራፍ በማውጣት የድሱን ዜና ለመላው ዓለም አስምተዋል። ይኽንን የድል አድራጊዎች ዜና የሰማው ሕዝብ ሁሉ በፈረንሳይ በጀርመን በሩሲያና በአሜሪካ ታላላቅ ሕዝባዊ የደስታ ስብሰባዎች ማድረጉ የታሪክ ሐቅ ነው። " እንኳን ደስ አለዎት" የሚሉ የተለያዩ ደብዳቤዎች ከዓለም ዙሪያ ካሉ መሪዎች እንደተላኩላቸውና አንዳንዶቹም የምኒልክን መልክ ሰማየት ከመጓጓታቸው የተነሣ ለደብዳቤዎቻቸው መልስ እንዲጻፍላቸውና የምኒልክ መልክ ያረፈበት የኢተዮጵያ ቴምብር ተሰጥፎ በፖስታ ቤት እንዲላክላቸው መጠየቃቸው ታውቋል። ጳውሎስ ኛኞ እንደሚያስረዱት ከኹሉም በላይ ከአውስትራሲያና ከቤንዚላ የተጻፉት ደብዳቤዎች "የእርስዎ ወታደሮች መኾን እንፈል ጋስን" የሚሉ ጥያቄዎችን የያዙ ነበሩ። ይኽም የትንቢታዊውን ቅኔ እውን መሆን ያረጋማጣል።

በአጠቃሳይ ባለቅኔው በመወድሱ የመጀመሪያው ስንኝ ላይ እንደገለጸው አጤ ምኒልክ በእግዚአብሔር ቸርነት እንዲሁም በሰማዕቱ በቅዱስ ጊዮርጊስ መሪነትና ተራዳኢነት የሚተማመኑ መሆናቸውን ለማጠየቅ በራሳቸውና በሠራዊታቸው ኹሉ እጅ ባለው ሰይፍ "የምኒልክ ተስፋው እግዚአብሔር ነው"፣ "ቅዱስ ጊዮርጊስ" የሚለው ተጽፎ መገኘቱ የሚቀጥለው ሥዕል ምስክር ነው።



ሥዕል ፩፦ ዳግጣዊ አፄ ምኒልክ

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን



2ሥዕል ፪፡- የቅዱስ ጊዮርጊስ ስም የተጻፈበት ሰይፍ (source:<u>https://tse2.mm.bing.net/th?id=OIP.aa2C_gmpdfEjgZPOenDjLwHaDl&pid=15.1&P=0&w=3</u> <u>18&h=155</u>)

ከአድዋ ድል በኋላ የተደረሱ ቅኔዎችና ምሥጢራዊ ትርጉም

የቅኔ ሊቃውንት የተለያዩ ታሪካዊ፣ ፖለቲካዊ፣ ማኅበረሰባዊ፣ ተፈጥሯዊና የመሳሰሉ ክስተቶችን ለቅኔ ዘረፋቸው (ድርሰታቸው) መነሻ ያደር ጋሉ። ከዚህም የተነሣ ጥልቅና ሬቂቅ ምሥጢርን ባዘለ ቅኔያቸው የአድዋን ድልና ተያያዥ ጉዳዮችን ሲያመሠጥሩት ኮረዋል፤ አሁንም ያመሠጥሩታል። ወደፊትም ታሪክንና የቅኔን ጥበብ የተካኮ ሲቃውንት እስካሉ ድረስ ይኽ ታሪካዊ የአድዋ ድል በቅኔ ጥበብ ሲዘክር ይኖራል። በዚኽ ክፍለ ርእስ ሥር ለናሙናነት የተካተቱት ቅኔዎች ክአድዋ ድል ጋር ተያያዥነት ያላቸው የተለያዩ ገጽታዎችን ያንወባርቃሉ። ለማስረጃ የሚከተሉትን ቅኔዎች እንመለከታለን።

ቅኄ¹⁸

ትርጉም

^፩ ሙሴ ፋሽስት ግብረ ማኅበር ይዜኑ ውሴ ፋሽስት የማኅበር ሥራን ያወራል፣ ጽዋዐ እብሬት ይትወክፍ በዐለ ሰሙን አኮኑ። የተራ ፅዋን ይቀበል ዘንድ ባለ ሳምንት ነውና። ይኽ ቅኔ የግእዝ ጉባኤ ቃና ሲኾን ባለ ቅኔው ለሐሳባቸው መነሻ ያደረጉት የቤተ ክርስቲያንን ትውፊት ነው። በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ትውፊታዊ ሥርዐት መሠረት ምእመናን በየሳምንቱ እሑድ ወይም በወር ውስጥ ከሚውሉት ቅዱሳን በዓላት መካከል አንዱን መርጠው በመሰባሰብ፣ ማኅበር (አንድነት) መሥርተው መንፈሳዊ ጽዋ ይጠጣሉ። የማኅበሩ ሰብሳቢ ሙሴ¹⁰⁸ ተብሎ የሚጠራ ሲሆን ጎላፊነቱም ማኅበሩን መምራትና የሚቀጥለው ሳምንት (ወር) ተረኛ ማን እንደሆነ በማሳወቅ ጽዋውን እንዲቀበል ማድረግ ነው። በዚህ አንጻር ፋሽስት ጣሊያንን በሙሴ በመመሰል ፋሽስት ኢጣሊያ ኢትዮጵያውያንን በንፍ ከጨፈጨፈ በኋላ የዕልቂቱን ጽዋ በተራው መቀበሉን፣ የሽንፈት ጽዋ

ቅኔ (አሥረ *ንጉሥ*)¹⁰⁹

በወርጎ ምኒልክ ሰላም ዘአማበርክሙ መጥባሕተክሙ ማኅረሰ ኩናተ ሐራ ግበሩ ይእዜ ማዕጸደክሙ ሐዲስ ማእረሩ ሰዔሳው እምድኅረ የብሰ ሐመልማስ ገመል ኢያውፅእ ወጽጌ ፌረሰ በአትልዎ ዘነበ ወርእሰ።

ትርጉም

በምኒልክ ሰላም ወራት ሾተላችሁን ማረሻ ያሠራችሁ (የሠራችሁ)፤ አዲስ ማጭዳችሁን የወታደሮች

¹⁰⁸ ሙሴ ተብሎ መስየሙ በኦሪት ዘመን የነበረው ነቢጾ ሙሴ ሕዝበ እስራኤልን በአንድነት መርቶ ባሕረ ኤርትራን አሻግሮ ሕን እግዚአብሔርን እያስተማረ ከአምልኮ ጣኦት ወደ አምልኮ እግዚአብሔር፣ ከንቢረ ኀጢአት ወደ ገቢረ ጽድቅ እንደመሰሳቸው ሹሱ እርሱም ቃስ እግዚአብሔርን እያስተማረ፣ የታመሙትን እየጠየቀ፣ የተጣሉትን እያስታረቀ፣ የተቸንሩት እርስ በርሳቸው እንዲረዳዱ እያመቻቸ የማኅበሩ አባላት በመንፈሳዊ ሕይወታቸው ልዕልና እንዲኖራቸው ስማገዝ የተመረጠ በመሆኑ ሙሴ ተብሎ ተስይሟል።

¹⁰⁹ የማሕዝ ቅኔይት የሥነ-ጥበብ ቅርስ 2ኛ ቅጽ፣አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ከኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናትና ምርምር ማእከል፣ 1984፣112።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ጦር አድርጉ። የዔሳው አዝመራ ክደረቀ በኋላ ገመል ልምሳሜን፣ አበባ ፌረስንም እንዳያወጣ ጅራትንና ራስን በማስከተል።

ይኽ ቅኔ የእዝል እጣነ ምገር ቅኔ ሲሆን በተለየ ስሙ አሠረ ንጉሥ በመባል ዘመን ሾተልን (ሰይፍን፣ *ጋ*ሻን ወዘተ) ማረሻ ማሠራት እንደተለመደ ኹሉ፤ በጠብ ዘመን ደግሞ ጣጭድን ወይም ጣረሻን ወደ *ጋ*ሻና ጦር ቀይሮ ለጣሠራት የሚያስመኝ መሆኑን ይገልጻል። በዚኽም መሠረት ባለቅኔው ዓፄ ምኒልክ በአድዋ ጦርነት ጣልያንን ድል ከነሱ በኋላ አርሶ አደሩ ያለ አንዳች ጦርነት በሰላም እያረስ መኖሩን በማስታወስ አሁን ግን ጣልያኖች የአድዋን በቀል ለመበቀል ለጦርነት መንቀሳቀስ ሲጀምሩ እንደሚችሉ በመጠቆም አርሶ አደሩ ያለ አንር ነጻነት ማረስና ማዝመር ስለማይችል ወደአርበኝነት ተግባር እንዲንቀሳቀስ ባለቅኔው ያሳስባሉ። አዝመራ ከደረቀ በኃላ እንደማያለመልምና እንደማያብብ ቢታወቅም የዔሳውም (የአረቦችም ጠብ) ደጀንና ፊታውራሪን በማከታተል የግመልን በቀልና¹¹⁰ በፈረስ የሚካሄድ ጦርነትን እንዳየመጣ በመስ*ጋ*ት ባለቅአው በዘመናቸው የነበሩትን ኢትዮጵያውያንን በቅኔያቸው አስጠንቅቀዋል። በበቀሰኛነቱ በግመል የተመሰለው ጣሲያን በአድዋ ጦርነት የሽንፌትን የሞት ጽዋን ቀምሶ ከተመስስ በኋላ ለብዙ ዓመታት ሲዘጋጅ ቆይቶ ኢትጵያን በድጋሜ ለመውረር መነሣቱ ሊቁ በቅአያቸው የገለጹት ሥጋት እንዳልቀሬ ያስረዳል።

ቅኔ¹¹¹

፫ ምኒልክ ኢበልዓ ጎፍረተ ቀትል እምነ ይሁዳ ዘተርፌ ወበበትሬ እድ ዘኮነት ስከንቱ ዘባነ ፀሩ ቀሥፌ

¹¹¹ የማእዝ ቅኔይት፣ ሁለተኛ ቅጽ፣1984፣381።

¹¹⁰ የኢ/ኦ/ተ/ቤ/ክ የትርጓሜ መጻሕፍት ሲቃውንት የግመልን በቀለኛነት እንዲህ በማለት ይንልጡታል "ግመል በቀለኛ ናት፤ አጥብቆ የመታትን እስከ ስድስትና ሰባት ዓመት አትዘንጋም፤ ባጥ ብላ (ዘልላ) ትሬግጠዋለች ስፍራ ሲመቻት ንዴል ንፍታ ትጥለዋለች" (ማቴ.3፡4)፤ ወንጌል ቅዱስ ንባቡና ትርጓሜው፤ ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት፤1988።

እስመ ፀር ስመ ዘተሳተል ትምክህተ ሰናክሬም ቈጽስ ጊዜ ነግህ ተዐጽል ወበሠርክ ፍሬሁ ተነግፈ።

ትርጉም

የይሁዳ ትራፊ የሆነ የጦር ጎፍረትን ምኒልክ አልበሳም፤ ለከንቱ በኾነች የእጁ በትርም (ሰይፍ) የጠሳቱን ጀርባ ንረፌ (ቆረጠ) በስም የተሳተፌ (አንድ የሆነ ጠሳት) የሰናክሬም ትምክህት ቅጠልን በነማህ ጊዜ ተጎናጽፏልና፤ በምሽትም ፍሬው ረግፏልና።

የዚኽ ቅኔ ዋናው መልእክትም በባህል ላይ በተመረኮዘ ምሳሌና በመጽሐፍ ቅዱስ ታሪክ ላይ የተመሠረተ ነው። በባህላችን አንድ በማዕረግም ሆነ በዕድሜ አነስተኛ የሆነ ሰው ያስተረፈውን ፍርፋሪ (ምንብ) ከእርሱ የሚልቅ ሰው አይበሳውም። በታሪክ ደግሞ ይሁዳ (ከዐሥራ ኹስቱ ሐዋርያት አንዱ የነበረው) ጦረኛ (ወታደር) እንደነበረና አባቱንና እናቱን ማርኮ አሳፋሪ ተግባር እንደፈጸመ ይታወቃል¹¹²። ባለ ቅኔው የይሁዳን ጦርነት ከአድዋው ጦርነት *ጋ*ር በማካጻጸር ዓፄ ምኒልክን የጦርነት ትራፊን አልበሳም (በጦርነቱ ድል አልሆነም) በማስት ያመሠጥራል። ይልቁንም የአህያ ጀርባ በበትር እንደሚመታ ዓፄ ምኒልክም የጠላታቸውን የጣሲያንን ጀርባ በእጃቸው (በሠራዊታቸው) እጅ ላይ ባለች በትር (ሰይፍ) ቆራረጡት ይላል። በተጨማሪም በንቀትና በትዕቢት በይሁዳው ንጉሥ በሕዝቅያስ ሳይ ሲዘብት የነበረውን የአሦርን ንጉሥ ሰናክሬምን በእግዚአብሔር ቸርነት ሕዝቅያስ ድል እንዳደረገው¹¹³ እንዲሁም ገና ሳይዋጋ "… በቅርብ ቀን ምኒልክን በቀፎ ውስጥ አስሬ ሮማ አመጣዋስሁ..."¹¹⁴ በማለት በሮም አደባባይ ጉራውን ሲቸረችር የነበረውን የጀኔራል ባራቲየሪን ሠራዊት በኃይለ እግዘ አብሔር የሚመካው ዓፄ ምኒልክ በአድዋ ጦርነት ላይ ጧት ታይቶ ጣታ እንደሚረግፍ **ጤዛ እንዳረገ**ፈው ባለቅኔው *ገ*ልጸዋል።

¹¹² አባቱን ሰልቦ ገድሏል፤ እናቱንም በግብር አውቋታል። (የማርቆስ ወንጌል አንድምታ ትርንሜ "...ወምስሌሆሙ 'ታልቍ ዝኩ ዘፍዋረቱ

ክርዳድ … ይሁዳ ዘአግብኦ" የሚለውን ተመልከት።

¹¹³ ነገሥት 19፥35

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ጣኅበረ ቅዱሳን

¹¹⁵ አድማሱ ጀንበሬ (መልአከ ብርሃን)፣ መጽሐፈ ቅኔ ዝክሬ ሊቃውንት፣ 1963፡718።

የዚኽ ቅኔ ምሥጢር መሠረት ያደረገው ባህልን ነው። ይኸውም አንዱ የአንዱን ወንድም በመግደሉ ምክንያት በደም የተለያዩ ሰዎች በማንኛውም ማኅበራዊ ጉዳይ አይገናኙም። ባለ ቅኔው በዚኽ ባህላዊ እውነታ ላይ ተመሥርተው ኢየሱስ ክርስቶስ ሰው ኾኖ ባሬሰሰው ደም ላይ በተመሠረተው እምነት (ሃይማኖት) የሮማ ካህናትና

አንተ ግን በዚህች ዓለም እነርሱን ለጤንነት፣ እኛን ለሕማም ታዚጋጃለህ። ከጥንታችን /ጴጥሮስ ጀምረን ፍጹም ሕግን በመተላሰፍ የተጣላህን እንጣላዋለን፣የተቃወመህንም እንቃወማለን። ኽ ቅኔ ምሥጣር መሠረት ያደረገው ባህልን ነው። ይኸውም አንዱ የአንዱ'

ትርጉም የአጥንትና የሥ*ጋ* ዘመድ ኢየሱስ ክርስቶስ ሆይ ከሮም ሰዎች *ጋ*ር ሰላም የለንም። ለሮም ሰዎችም ከእኛ *ጋ*ር ሰላም የላቸውም ደምህ ቀለም ከትሮናልና (ለይቶናልና)። የነፍስ የሕይወቷ በ*ካን/* ደመና የደም

ሰላም አልብነ ምስለ ስብአ ሮሜ ወለስብአ ሮሜ ምስሌነ ኢሀለዎሙ ሰላም ኢየሱስ ክርስቶስ ዘመደ ሥጋ ወአጽም አስመ ከተረነ ደምከ ቀለም። ኦ ዘትመይም ቀስተ ሕይወታ ለነፍስ በደመና ገቦ ንዝሀተ ደም አንተስ ታስተዴሉ በውስተ ዛቲ ዓለም ኪያሆሙ ለዋኢና ወኪያነ ለሕማም ወእንዘ እምጥንትነ ጴጥሮስ በተዓድዎ ሕግ ፍጹም ለዘተዓብዐክ ንዓብዖ ወዘተቃወመክ ንትቃወሞ።

ርጭት የምትሾም አንተ ነህ፤

ቅኔ¹¹⁵

የኢትዮጵያ ካህናት አይተባበሩም፣ አንድ አይደሉም። ከዚኽም የተነሣ የሮም ካቶሊክና የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ካህናት አብረው አይቀድሱም፣ በአንድነት አይቆርቡም። ዳግመኛም ዓለምን በጥፋት ውኃ እንዳያጠፋት ቀስትን በደመና/ ቀስተ ደመና (የቃል ኪዳን ምልክት) አምላክ እንዳደረገ፣ የሰዎችን የነፍስ መዳንም በደሙ ፈሳሽነት አደረገ።

በክርስቶስ ኹለት ባሕርይ ሁለት ፈቃድ በማለት የሃይማኖትን እውነተኛ መንገድ የለወጡ የሮም ካህናት ተቃዋሚዎች ሲሆኑ (በመቃወማቸው)፣ ኢትዮጵያውያን ስሥጋዊ መከራ ተዳረጉ። ይኽም ማለት ሃይማኖትን የሚለውጥና የሚያጠፋ ፋሽስትን በመዋ ጋት ኢትዮጵያውያን ብዙ መከራ የደረሰባቸው መኾኑን ያስገነዝባል። ጠቅለል ባለ አገላለጽ፣ ሮማውያን (ጣልያኖች) ግዛትን የማስፋፋት ፍትወታቸውን ለመፈጸም ይረዳቸው ዘንድ፣ የሮም ካህናት ሃይማኖትን እንስብካለን በማለት በሃይማኖት ሰበብ ያደረጉት ሙከራ የስለላ ተግባር¹¹⁶ መኾኑን የተረዱት ባለቅኔው "ሰላም አልብነ ምስለ ሰብአ ሮሜ፤ ክሮም ስዎች ጋር ሰላም የለንም" በማለት አመሥፕረውታል።

ቅኔ

አልብየ ምት ብሂሎትኪ ኢትዮጵያ እሙን ወኪይትሔሰው ቃልኪ ለመርዓዌ ሕግ እስከ ምጽአቱ ምትኪ አምጣነ ኢኮነ ዘሀሎ ምስሌኪ¹¹⁷

ትርጉም

ኢትዮጵያ ሆይ፣ ባል የስኝም ማስትሽ የታመነ ነው፤ ቃልሽም አይታበልም። እስከ ሕግ ሙሽራው መምጣት ድረስ ካንች *ጋ*ር ያሰው ባልሽ አልሆነምና።

ይኽ ቅኔ ሕንጼሃ ወይንም ሣህልክ ይባላል። ባለ ቅኔው የተጠቀሙት ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ሳምራዊቷን ሴት ባነ*ጋገራት* ጊዜ "ሂጅና ባልሽን ጥሪው" ቢላት እርሷም "ባል የሰኝም" አሰችው። ጌታም መልሶ "ባል የሰኝም ማስትሽ እውነት ነው አምስት ባሎች ነበሩሽና። አሁን

¹¹⁷ የማእዝ ቅኔደት የሥነ-ጥበብ ቅርስ 3ኛ ቅጽ፣ 1995፡194።

¹¹⁶ አስረስ የኔሰው*፣* ትቤ አክሡም መኑ አንተ? 1951፡2።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ማን ካንች *ጋ*ር ያለው ባልሽ አይደለም"¹¹⁸ አላት። ባለ ቅኔው ይኽን የወንጌል ቃል ምሳሌ በማድረግ ኢትዮጵያ በአምስቱ የኢጣልያ ወረራ ዓመታት መሪ እንዳልነበራት ለጊዜው ኢትዮጵያን እንዛለሁ ይል የነበረው ግሬኛው ፋሽስትም መሪዋ አለመሆኑን ከማመሥጠራቸው *ጋ*ር፣ የራስዋ መሪ እንደሚመለስና ፋሽስት ኢጣልያም የኢትዮጵያ ንዥ ሆኖ እንደማይቀጥል ተንብየዋል። ከዚኽም መረዳት ያስብን ሴሳው ጉዳይ ባስቅኔው ንጉሥንና ሀገርን በባልና ሚስት የመመሰላቸው ምሥዉር ነው። ይኸውም ባልና ሚስት በመተጣመንና በመፈቃቀር ላይ የተመሠረተ ትዳር ከሴሳቸው ትዳራቸው ሲጸና ጎጇቸው ይቀናል ተብሎ አይታሰብም። ልጅ ወልደው በምግባር በዛይማኖት አንጸው ማሳደግ አይችሉም። ቤታቸው ኹል ጊዜ እንደበረዶ የሚቀዘቅዝ ወይም እንደ እሳት የሚያቃጥል ድባብ ይሰፍንበታል። ከዚኽም አልፎ ባል በኃይልና በንልበት ሚስትን አስንድዶ ለመግዛት ቢሞክር አይሳካስተም፤ መጠፋፋትንም ሲያስክትል ይችላል። እንዲዥም መንግሥት (ንጉሥ) እና ሀገር (ሕዝብ) በመተጣመንና በመደጣመጥ ካልኾነ ምንም ዓይነት መልካም ውጤት ማስመዝገብ አይቻሉም። መንግሥት የሚያወጣቸው ሕሳችና ደንቦች ተፈጸጣነት አይኖራቸውም። ከዚኽም የተነሣ በመንግሥትና በሕዝብ መካከል በየጊዜው በጣደረጉ ፍጥጫዎች የብዙ ሰዎች ደም ይፈስሳል። በተቃራኒው ባልና ሚስት አንድነታቸውን በመተጣመንና በመግባባት ላይ የመሠረቱ እንደኾነ አንድነታቸው ይጸናል፤ትዳራቸው ይቀናል፤ ሀብታቸው ይበዛል፤ ጎረቤት ዘመድ አዝማድ ምሳሌ ያደር ጋቸዋል። እንዲኹም መንግሥትና ሕዝብ ልብ ለልብ ተናቦ በመወያየትና ችግሮችን በጋራ በመፍታት የሚጓዝ ከኾነ ሀገር ትለማለች፤ ሰብአዊ መብት ይከበራል፤ ኹሉም እንደሚገባው የድርሻውን <mark>ይገኛል</mark>።

ቅኔ

አልቦ እምሕዝብ ዘአጠየቀነ ከመ እምአይቴ ምጽአቱ ወጎበ አይቴ ነገዱ ለዘአምር ትቅ መጽአ ያርብኃ ገዳም አሐዱ ፍጹመ እስመ ይመስሎ ሰሉ ቃስ በእዱ ወካሪበ ይመስል ዮሐንስዛ ነቢየ እምነ ርእሱ እስከ ክሳዱ አስይፍትጊ ጎለይተ ሞት እለ ተአንገዱ በቅድመ ባሪል ያርብዛዊ በክሣድ ይወርዱ

¹¹⁸ ዮሐ 4፥1-18

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

አኮኮ ውእቱ ለያርብሓዊ መፍቅዱ ሥጋሁ ከመ ይብልኩ ባዕዳኒሁ ምስለ አዝማዱ።

ትርጉም

ክሩቅ የመጣ አንዱን የዱር አርበኛ አመጣጡ ክየት ነንዱም ክወኤት እንደኾነ ክሕዝብ ይስረዳ የለም። ሉቃስን በእጁ ይመስሰዋልና ፤ ዳግመኛም ክራሱ እስክ አንንቱ ነቢዩ ዮሐንስን ይመስላል። እንግዶች የሆኑ የሞት ዘፋኞች /ስይፎችም በባለጸ*ጋ* አርበኛ ፊት በአንንት ይወርዳሉ። ባዕዳኑ ከዘመዶቹ *ጋ*ር ሥጋውን ይበሉት ዘንድ ስአርበኛ ፈቃዱ ነውና።

እንግዳ ሰው "ሲታይ ክየት መጣህ" "የማን ወገን ነህ" "ከራስ ቅልህ ክፊት አወራረድህ እንሴን ከእጂህ አካባቢ እግሌትመስላለህ"ተብሎ ሲጠየቅ ይችላል። እንዲሁም ፋሽስት ኢጣልያ ኢትዮጵያን በወረረችበት ወቅት በዱር በንደል በዋሻ በፍርኩታ ወድቆ ይገኝ የነበረው ኢትዮጵያዊ አርበኛ በእጁ ሱቃስን በራሱና በአንንቱ ዮሐንስን ይመስላል፤ ማለትም አርበኛው እንደ ሱቃስ እጁን፣ እንደ ዮሐንስ መጥምቅ አንንቱን መቆረጡንና በስም ይኽ እንሴ ነው ያ እንሴ ነው ተብሎ ለመለየት አስቸጋሪ መሆኑን ባለቅኔው ያስረዳሉ። ይኽም ፋሽስት ኢጣልጣን በወንኖቻችን ላይ ያደረሰው መክራና ግፍ ምን ያኽል አሰቃቂ እንደነበር ከዚኽ ቅኔ መረዳት እንችላለን።

በቅኔው ኹለተኛ ክፍል አዝማሪዎች በባለጸጋ ፊት እስክስታ በአንገት እንደሚወርዱ፣ ሰይፎችም (ጎራዬዎች) በአርበኛ ፊት በአንገት ይወርዳሉ ማለት አርበኛው በፋሽስት ጎራዬ አንገቱ እየታረደ ሥጋው እየተቀረደደ መገደሉ ተመስጥሯል። ባዕዳኑ ከዘመዶቹ ጋር ሥጋውን ይበሉ ዘንድ ለአርበኛ ፈቃዱ ነውና ማለትም ባዕዳን የተባሉ ፋሽስት ኢጣልያን ዘመድ ከተባሉ ኢትዮጵያውያን ባንዳዎች ጋር አርበኛውን ለመውጋት ቢተባበሩም አርበኛው ወደኋላ ሳያፈገፍግ አንገቱን ለሰይፍ ደረቱን ለጦር ለመስጠት ፈቃደኛ ኾነ በማለት ሊቁ ያመሠጥራሉ።

> ምኒልክ ከብካብ የዓለም መጀመሪያ ኢትዮጵያ እምከ ዘኢታፈቅር ደመኛ ከጥቁር *ጋ*ራ ነጩን አቅርባልን ነበር ለእኛ

እኛም ብናየው በየጊዜው፣ ይሻላል ከነጩ የወትሮው መናኛ፤ ጣልያን ጋለሞታ ጋግራዋለችና ነጩን ወፍራም አድርጋ ክፉኛ፣ አመትከሂ ምድረ ትግራይ የማትገዛ ለዳኛ፣ የጸነሰችውን ሰብአ ሮሜ አስወረደችው ለተኛ። ማእከለ መትረየስ ወመድፍ ሳእካነ ንጉሥ ስልፈኛ በደም አይቷታልና ጎራኤህ ክፉ ቁራኛ።¹¹⁹

ከላይ ያለው መወድስ ቅኔ ምንም እንኳ ፍርንዱስ (ግእዝና አማርኛ) ቢሆንም በውስጡ የይዛቸው ሐሳቦች ግን ትንታኔ የሚያስፈልጋቸው ናቸው። ከብካብ ማለት ሠርግ ሲሆን ሠርግ ደግሞ በዚህ ዓለም የማኅበራዊ ኑሮ መጀመሪያ ነው። ማስትም አንድ ሰው ትዳር ከመሠረተ በኋላ በአካባቢው ያስው ማኅበረሰብ ,ጋር በሚተዳደርበት ሕግና ደንብ መንዛት ይጀምራል፤ ለምሳሌ በእድርና በመሳሰሉ ነንሮች ይሳተፋል። በዚኽ ምሳሌ መሠረት ከብካብ በተባሉ ዓፄ ምኒልክ አማካኝነት ኢትዮጵያ ከዓለም ሥላጣኔ ተቋዳሽ መኾኗን ቅኔው ያመሠጥራል። አሁንም ባለቅኔው በነጭ ጤፍና በጥቁር ጤፍ ማንጸሪያነት ጣሊያናዊውን እና ኢትዮጵያዊውን አስተዳደር እያነጻጸሩ የጥቁር ጤፍ እንጀራ ከነጭ ጤፍ እንጀራ የተሻለ ጥቅም እንዳለው ኹሉ እንዲኹም ሲያዩት የሚያምር ከሚመስለው ነገር ግን ጥቅም ከሌለው ከነጩ ጤፍ (ጣሊያናዊ *ቅኝ ገ*ዥ) መናኛ/የማይረባ የሚመስለው ጥቁሩ ጤፍ (ኢትዮጵያዊ መሪ) እንደሚሻል ቅኔው በምሥጢር ያስረዳል። ከመጠን በላይ ወፍራም ሆኖ የተ*ጋ*ገረ እንጀራ ስመብላት እንደማይመረጥ ኹሉ *ጋ*ስሞታ የተባለች ጣልያን ዜ**ጎ**ቿን ልበ ወፍራም/ ደንዳናና ጨካኝ አድር*ጋ ጋ*ግራቸዋለችና ማስት አሳድ 2ቸዋስችና ለአንዛዝ አይመቹም እያስ ነው።

በመጨረሻም ዓይነ ወግ ክፉ ቁራኛ/ ሾተላይ የርጉዝ ሴት ፅንስን እንደሚያስወርድ፣ የምኒልክ ጎራዴም የኢጣልያንን ሠራዊት እንደውርጃ እየበጣጠሰ ከትግራይ ምድር ማስወጣቱን ቅኔው ያስረዳል። አንድም የምኒልክ ፓስቲካዊ ተቃዋሚ የነበረው ራስ መንገሻ በአድዋ ጦርነት ምክንያት ስጊዜው ከምኒልክ ,ጋር በመተባበር ለድሉ መሠረታዊ አስተዋጽኦ ያደረገ ቢኾንም በኋላ ግን 80ሺህ ጦር አሰልፎ

¹¹⁹የማእዝ ቅኔ*ይ*ት የሥነ-ጥበብ ቅርስ 3ኛ ቅጽ፣1995፣135።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

የምኒልክን ንጉሥ ነገሥትነት እንደማይቀበል አስታውቆ ነበር። ይኹን እንጂ ዓፄ ምኒልክ በራስ መኰንን የሚመራ 40ሺህ ጦር ሲያዘምቱበት ገና ወሳኙ ግጥሚያ ሳይደረግ የመንገሻ ሠራዊት መፍረክረክ መጀመሩን ታሪክ ያስረዳል።¹²⁰

*ጣ*ጠቃስያና አስተያየት

ከላይ በተጠቀሱት ቅኔዎች ውስጥ እንደተመስከትነው የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ሲቃውንት ዕውቀታቸው ጥልቅ አሕምሯቸው ምጡቅ ከመሆኑ የተነሣ መጽሐፍ ቅዱሳዊ ዕውቀታቸውን በሃያማኖታዊ አስተምህሮ ብቻ ሳይንድቡት ወቅታዊ ጉዳዮችንም ለመተንተን እንደአስፈላጊነቱ በምሳሌነት እንደ ተጠቀሙበት ያሳያል። ሲቃውንቱ ሐሳቦቻቸውንም ሲያቀርቡ ምክንያታዊ (Logical) የሆኑ ማስረጃዎችን በማቅረብ በመኾኑ የአድማጮቻቸውን ልቡና የመግዛትና የመጣረክ አቅጣቸው እጅግ ከፍተኛ መኾኑንም ከቅኔዎቻቸው እንገነዘባለን። በቅኔዎቹ ውስጥ የተንጸባረቀውና ልናስተውለው የሚገባን ሌላው ወሳኝ ጉዳይ፣ ፋሽስት ጣልያን ሀገራችንን በተደ*ጋጋሚ* ሲወር አርበኞች አባቶቻችን ሰይፍ መዝዘው ጦር ሰብቀው ጠላትን ለመመከት ሲዋጉ፤ የቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት መንፈሳውያን አባቶቻችን ደግሞ ከጸሎታቸው ባሻንር በቅኔያቸው ነንሥታቱና አርበኞቹ አስቀድመው እንዲዘጋጁ የማስጠንቀቅና የማካቃቃት ሥራን በመሥራት *ኃላፊነታቸውን በሚገ*ባ ተወጥተዋል። በተጨማሪም ጣንኛውም አ*ትዮጵያ*ዋ እንዲኮራና ለነጻነቱ አስፈላጊውን መሥዋሪትነት እንዲከፍል ዋጋ በማንነቱ ከሌለው ነጭ ጤፍ (ፋሽስት) ይልቅ ዋጋ ያለው ጥቁር ጤፍ (ኢትዮጵያዊ መሪ) ይሻልሃል፤ ሕውነተኛ ባሏ (ንጉሧ) እስኪመስስ ድረስ ኢትዮጵያ ትጠብቃሰች፤ ... እያሉ የአርበኛውንና የሕዝቡን ሥነ ልቡና በማነቃቃትና በማበፈታታት ከፍተኛ ሚና ተጫውተዋል። ከኹሉም በሳይ ለኢትዮጵያ ብቻ ሳይኾን ለአፍሪካ በሙሉ የነጻነት እንቅስቃሴ መሠረት የሆነውን ድል ያሳናጸፉን አባቶቻችን የከፈሱትን መሥዋዕትነት ለማወቅ እንችል ዘንድ ዘመን ተሻጋሪ በሆኑ ቅአዎቻቸው ለአሁኑም ኾነ ስወደፊቱ ትውልድ የሚበቃ የታሪክ ገጸ በረከት አውርሰውናል።

በመጨረሻም በዚኽ ጥናት ውስጥ በናሙናነት ከተካተቱት በቁጥር ጥቂት ከኾኑ

¹²⁰ አንደርዜይ ባርትኒስኪ እና ዮዓና ማንቴል-ኒዮችኮ፣(ዓለማየሁ አበበ፣ተርዓሚ)፣የኢትዮጵያ ታሪክ ከመጀመሪያው እስከ አሁኑ ዘመን (2005፣429)

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ቅኔዎች ከላይ ያለውን ጠቋሚ መረጃን ማግኘት ከተቻለ በተነሣው ርእስ ጉዳይ ላይ የሚያተኩሩ ተጨማሪ ቅኔዎችን መሰብሰብና ማጥናት ቢቻል ላቅ ያለና ሚዛን የሚደፋ መረጃ ማግኘት እንደሚቻል መገመት አይከብድም። በመኾኑም በዚኽ ጥናት በተዳስሰውም ኾነ በሌሎች ተዛማጅ ርእስ ጉዳዮች ላይ ሲሎች አጥኝዎች ትኩረት እንዲያደርጉበት የዚኽ ጥናት ባለቤት መጠቆም ይወዳል።

የባሕረ ሐሳብ ትምህርት ለዘመን አቆጣጠር፣ ለከዋክብት እና ለአየር ትንበያ ጥናት መጽሐፌ ሄኖክ መነሻ

ዮሐንስ ደምስ በለጠ¹²¹

አኅፅሮተ ጽሑፍ

ባሕረ ሐሳብ በኢትዮጵያውያን ሊቃውንት ዘንድ ከፍተኛ ተቀባይነት ያለው የቍጥር ትምህርት ነው፡፡ ይኸ ትምህርት የፀሐይን፣ የጨረቃን፣ የክዋከብትንና የነፋሳትን ውደታቸውንና የቆይታ ጊዜደቸውን ርዝማኔ ለይቶ ይቈዋራል፡፡ በእንዚኽ ውደቶች አማካኝነት ዘመናትን ለመቍጠር፣ አንዳንድ ያለፉ እና ወደፊት የሚመጡ ክስተቶችን ጊዜያቸውን ለማስላት ይጠቅማል፡፡ የኢትዮጵያ ዘመን አቈጣጠር መነሻው ዘመነ ፍዋረት ነው፡፡ የዋናቱ ዓላማ የባሕረ ሐሳብ ትምህርት መንሻ መጽሐፌ ሃኖክ መኾኑንና ለዘመን አቈጣጠር፣ ለከዋክብት እና ለአየር ትንበደ - ምናት ደለውን ፋይዳ ማሳየት ነው፡፡ ኢትዮጵያውያን ሊቃውንት የተለያዩ ፍዋረቶችን ለመመራመር የሚጠቀሙበት <u>ወቢይ መጽሐፍ መጽሐፌ ሂኖክ ነው፡፡ ስለዚኽ መጽሐፌ ሂኖክ የኢትዮጵያ ዘመን</u> አቈጣጠር እንዲዥም የባሕረ ሐሳብ ፍልስፍናውና መሥረቱ ከሄኖክ መጽሐፍ የተቀዳ ነው።፡ ይኽንንም ለማረጋገዋ የተለያዩ የጽሑፍ ማስረጃዎችን በማመሳከር፣ ሊቃውንትን በመጠየቅ ዋናቱ ተከናውኗል። የዋናቱ ውጤት የኢትዮጵውያን የዘመን አቈጣጠር ስልት በወሐይ፣ በጨረቃና በከዋክብት እንደ አስፈላጊንቱ የሚቈጥር እንደኾነ፣ ባሕረ ሐሳብ ትምህርት በዘመናዊ ሳይንስ ከፍተኛ የሒሳብ ዕውቀት በተለይ "Algebira & Trigonometry" እንዲዀም የምርምር ዥሎታ የሚጠይቀውን ትምህርት በቃል ብቻ ያለ ሒሳብ መሥሪያ ማሽን መሥራት እንደሚቻል የሚያሳይ ሀገር በቀል ዋበብ ነው፡፡ ቀደም ባሉት ዘመናት ባሕረ ሐሳብ ትምህርት በኢትዮጵያ ውስዋ በተጨማሪም በነበረው የትምህርት ዘይቤ የነበረውን አጠናን እና የማኅበረሰቡን ከፍተኛ የፍልስፍና ዋበብ በዘመን አቈጣጠር፣ የሰማይን ‹‹ምሥጢር›› ለማወቅ (astronomical studies)፣ ለኮከብ ቈጠራ (astrology)፣ ለአየር ንብረት ትንበደና ስለወቅቶች መፌራረቅ (meteorology and climate studies) ለመሳሰሉት ጉዳዮች የሚያገለግል ጥበብ ነው፡፡፡

ቍልፍ ቃሳት:- መጽሐፌ ሂኖክ፣ ባሕረ ሐሳብ፣ አቡ ሻኸር፣ ሥነ-ፌለክ

¹²¹ BSC mathematics & Msc Computational and data science, AAU, Email: yohannesd23@gmail.com

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

መግቢያ

ጥንታዊዉ የኢትዮጵያ የቍጥር ትምህርት የዘመን አቈጣጠር እና የሥነ-ልስክ ጥናት ዐጠቃሎ የያዘው ትምህርት ስያሜ በሊቃውንት ዘንድ አክራካሪ ነው። ለምሳሌ አለቃ ያሬድ ባሕረ ሐሳብ አጽዋማት እና በዓላትን፣ የፀሐይ፣ የጨረቃ፣ የከዋክብት እና ሐሳበ ነፋሳትን አጠቃላይ የያዘውን ባሕረ ሐሳብ ይሎታል። በሌላ በኩል አባ ንብረሥላሴ ወ/ሚካኤል ደግሞ በዓላት እና አጽዋማት የያዘውን መረጃ መጽሐፍ ብለው ስይመውታል። መምህር ስቡሕ አዳምጤ ፤ኔታቸው ንይሌ እና መሪጌታ ዘነበ ንዮሎም አጽዋማት እና በዓላት ላይ የሚያተኩረውን መጽሐፍ ባሕረ ሐሰብ ብለው ይጠሩታል። ይኹን እንጂ ይኽ ጥናት ሹሉንም አጠቃሎ የያዘውን የአለቃ ያሬድን ባሕረ ሐሳብ የሚለውን መጠሪያ የሚጠቀም ይኾናል። ሊቃውንት ጥልቅ የኾነውን የሥነ-ፌለክ ትምህርት ማስትም ሥለ ፀሐይና ጨረቃ ውደት እና የነፋሳትን ምሥጣር የሚያጠናውን አቡሻኽር እንደኾነ እና የዘመን አቈጣጠር ደግሞ ባሕረ ሐሳብ ብለው የሚክፍሉ እንዳሉ ሹሉ ከስሙ ትርጓሜ በመካግት ባሕረ ሐሳብ ሹሉን ያዘ ነው የሚሉ ሊቃውንት ደግሞ በርካታ ናቸው። በመኾኑም ይኽ ጥናት

ከላይ አስቀድሞ ስመግስጽ እንደተሞከረው ባሕረ ሐሳብ፣ ወሐይ፣ ጨረቃና ከዋክብትን በመጠቀም እንዲኾም የነፋስን አቅጣጫ በመረዳት፤ ሰዓት፣ ቀን፣ ወርና ዓመትን የመሳሰሉ የጊዜ ርዝመቶችን መስኪያዎች አድርጎ በመከፋፈል፣ ስዚኽም የሚኾን ዘጼ ዴንብና ሥርዓት በማዘጋጀት ለዛይማኖታዊም ኾነ ለተቋማዊ ሥራዎች የሚረዳ ዕቅድ ለማዘጋጀት የሚጠቅም ነው። ¹²² ይኽም እንደ እርሻ፣ ንግድና ሌሎችም የኅብረተሰብ ጉዳዮችን በሥነ ሥርዓት ለመከወን ያግዛል። የዘመን አቈጣጠር ሥለ ማኅበራዊ ኑሮ ጠቀሜታና በሃይማኖት ተፇባሮችን ለማከናወን በሚያንስግል መልኩ ተፈጥሮአዊዉን የወቅቶች ክፍፍል እርስ በእርሳቸው የሚያመ ቻችበት ዘዬ ነው። እንዲኹም ዓመት ወስኖ ወደ ትንንሽ ክፍሎች በመከፋፈል እንዚያ ትንንሽ ክፍሎች ደግሞ ስንት ቀኖች እንደሚኖራቸው የመወሰን ደንብ በመኾኑ የሕዝብና የሃይማኖት በዓላት ቀኖችን አስቀድሞ ለጣወቅና ሪቅድ ስማውጣት ይረዳል።

¹²² ጌታቸው ኃይሴ፡ 1993 ዓ.ም. ባሕረ-ሐሳብ የዘመን ቆጠራ ቅርሳችን ከታሪክ ማስታወሻ *ጋራ።*

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

የዚኽ ጥናት ዋነኛ ትኩረት መጽሐፌ ሄኖክ ለኢትዮጵያ ዘመን አቈጣጠር መነሻ መኾኑን ማጠየቅ ሲኾን፣ ጥናቱ 1980 ዓ.ም በመጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር ታትሞ በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን አንልግሎት ላይ የዋለውን መጽሐፌ ሄኖክ የሚዳስስ ነው።

የጽሑፉ አንሳሽ ምክንያት

የዚኽ ጥናት አነሳሽ ምክንያት የኾነው የባሕረ ሐሳብ ትምህርት ምንጩ በተለያዩ ሲቃውንት ዘንድ ያለው የሐሳብ ልዩነት ማጥናት እና የባሕረ ሐሳብ ትምህርት ይዘትን በስፋት ማስገንዘብ ነው። አንዳንድ ምሁራን የኢትዮጵያ ዘመን አቈጣጠር መነሻ የኾነው ባሕረ ሐሳብ ትምህርት ምንጩ ከግብፅ እና ከዕብራውያን እንደኾነ¹²³ በተጨማሪም ከትርጎርዮሳውያን አቈጣጠር *ጋ*ርም አንድ ዓይነት እንደኾነ የሚያስረዱ ሲኾን ይህንን ሐሳብ በመሞንት የዚኽ ጥናት ዋነኛ ጉዳይ የኢትዮጵያ ዘመን መቍጠሪያ ባሕረ ሐሳብ ትምህርት መነሻው መጽሐፈ ሄኖክ እንደኾነ ከላይ የተጠቀሱት ሲቃውንት ሥለ ኢትዮጵያ ዘመን አቈጣጠር ካቀረቡት ምንጭ ልዩ መኾኑን ማሳየት ነው። እንዲኾም ቀደም ሲል በኢትዮጵያ ውስጥ በነበረው የትምህርት ዘይቤ የነበረውን አጠናን (የዘመን አቈጣጠር ጥናት) እና የማኅበረሰቡን ከፍተኛ የፍልስፍና ጥበብ የሚጠቁም ሲኾን ለማኅበራዊ መስተ ጋብር ያለው ፋይዳ የጎሳ እንደኾነ ያሳያል። በተጨማሪም ስሳይንሳዊ ጥናቶች የሕዋ ወይም ሥነ-ፌለክ (cosmos) እና የአየር ንብረት ምርምር ዓላማ የባሕረ ሐሳብ ትምህርት አስፈላጊ መኾኑን ነው።

የጥናቱ ዓላማ

የጥናቱ ዓላማ የባሕረ ሐሳብ ትምህርት ምንጩ መጽሐፌ ሄኖክ መሆኑን ፤ ስዘመን አቈጣጠር፣ ስከዋክብት እና ስአየር ትንበይ ጥናት ይስውን ፋይዳ ማሳየት ነው። ዝርዝር ዓላማዎቹም የሚከተሉት ናቸው።

- የባሕረ ሐሳብ ትምህርት ምንጭ መጽሐፈ ሄኖክ መሆኑን ማስተዋወቅ፣
- ባሕረ ሐሳብ ስለክዋክብት እና የነፋሳት ዑደት ለማወቅ የሚያስችል መሆኑን መፈተሽ፤

¹²³ ጌታቸው ኃይሌ፡ ነ993 ዓ.ም. ባሕረ-ሐሳብ የቀመር የሥነ-ፈለክ ምስጢር፡፡

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

- ጥንታዊ የኢትዮጵያ ዘመን አቈጣጠር ምንጩ ባሕረ ሐሳብ መሆኑን በማሳየት ልዩ ልዩ ጠባይዓትን መግለፅ፣

የዋናቱ አስፌላጊነት

የዚኽ ጥናት አስፈላጊነት የአትዮጵያ ዘመን አቀጣጠር መነሻው አቡሻክር ሳይኾን መጽሐፌ ሄኖክ እንደኾነ መነሻ ሐሳብ ማቅረብ ነው። የባሕረ ሐሳብ ትምህርት ከመጽሐፌ ሄኖክ አንጻር የሚዳሳስ እና ትምህርቱ ዘመን ከመቍጠር ባሻገር ጥልቅ የኾነ ሒሳባዊ (mathematics) ቀመሮችና የአሠራር ስልቶችን (Algorithms) በቃል የማጥናት¹²⁴ ክሂልን ማዳበር የሚያስችል መኾኑን ማሳየት እና የሥነ-ክዋክብት እና የአየር ትንበያ ትምህርት የያዘ መኾኑን ይዳስሳል።

የጥናቱ ዘዴ

ይኽን ጽሑፍ ለማዘጋጀት አጥኚው አንደኛ እና ኹለተኛ የመረጃ ምንጮችን የተጠቀመ ሲኾን፣ ከሚመለከታቸውን የባሕረ ሐሳብ መምህራን በቃለ መጠይቅ መረጃ ተሰብስቧል። እንዲኹም የሰነድ ፍተሻ እና ከርእሰ ጉዳዩ ጋር ተያያዥነት ያላቸው የሒሳብ (Mathematics) ቀመሮች ለትንተና አገልግሎት ላይ ውለዋል።

ባሕረ ሐሳብ እና ታሪካዊ ዳራው

ባሕረ ሐሳብ ማስት የቃሉ ትርጉም ቊጥር ያለው ዘመን፣ የዘመን ቊጥር ማስት ነው።¹²⁵ ባሕረ ሐሳብ በኢትዮጵያውያን ሊቃውንት ዘንድ ከፍተኛ ተቀባይነት ያለው የቊጥር ትምህርት ነው። ይኽ ትምህርት የፀሐይን፣ የጨረቃን፣ የክዋከብትንና የነፋሳትን ዑደታቸውንና የቈይታ ጊዜያቸውን ርዝማኔ ለይቶ ይቆጥራል። በእነዚኽ ዑደቶች አማካኝነት ዘመናትን ለመቍጠር፣ አንዳንድ ያለፉ እና ወደፊት የሚመጡ ክስተቶችን ጊዜያቸውን ለማስላት ያገለማላል።

ባሕረ ሐሳብ ያለፈውን፣ አኹን ያለውንና ወደፊት የሚኾነውን እየቈጠረ በስፍር(በልክ) የሚያስሬዳ ነው። ለመጠሪያም የሚጠቀምባቸው በዋናነት የፀሐይን፣ የጨረቃንና የከዋክብትን ዑደታትን ሲኾን እነዚኽን ተጠቅሞ ዘመንን በዓመት፣

```
<sup>125</sup> አለቃ ያሬድ ልንታ፡ 2004 ዓ.ም ባሕረ-ሐሳብ የቀመር የሥነ-ፌለክ ምስጢር።
```

¹²⁴ በቃል ማጥናት ስንል፡- ጽሑፋዊ ማጣቀሻ ሳይመለከቱ በአእምሮ ክህሎት ብቻ ላይ ተመሥርቶ በቃል የሚደረግ ገለጻና እና ትንታኔ ማለት ነው።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

በወር፣ በቀን፣ በሰዓት፣ ወዘተ. በመከፋፈል ይሰፍራል። ለዚኽም በተለያየ ጊዜ የሚመሳለሱ ዐውዶች ዘመንን ስመለየት (ለመቍጠር) ይጠቅማሉ።

የኢትዮጵያ ዘመን አቈጣጠር መካሻው ዘመነ ፍጥረት ነው። ዘመን ራሱ የተፈጠረው ሰፍጡር ነው። ባሕረ ሐሳብ ዘመንን ለመቍጠር መነሻ የሚያደርገው እግዚአብሔር ፍጥረትን መፍጠር የጀመረበትን ዕለት ዕለተ እሑድን አንድ ብሎ ይጀምራል። ይኽም በኦሪት ዘፍጥረት ምዕራፍ አንድ ላይ የተመዘገበውን ታሪክ የተከተለ ሲኾን በዚህ ምዕራፍ እግዚአብሔር ፍጥረታትን በስድስት ቀን እንደፈጠረ በሰባተኛው ቀን ደግሞ እንደዐረፈ ይናገራል።¹²⁶ ስለዚኽ በክርስቲያኑ ዓለም ያሉ መምህራን የአንድ ሳምንት የቀን ብዛት ሰባት እንዲኾን የተደረገበት ዋና ምክንያት ይኽ እንደኾነ ያብራራሉ።

መጽሐፌ ሄኖክ የአዳም ሰባተኛ ልጅ የኾነው እና ከቀደምት አበው አንዱ እንደነበረ የሚታወቀው፤ በእግዚአብሔር ዘንድ የተወደደው እና ሞትን እንዳያይ እግዚአብሔር የሰወረው¹²⁷ ሄኖክ የተባለ ደግ ሰው የጻሬው ነው¹²⁸።

መጽሐፈ ሄኖክን ስንመለክተው የኢትዮጵያ ዘመን አቈጣጠር እንዲኹም የባሕረ ሐሳብ ፍልስፍናውና መሠረቱ ከሄኖክ መጽሐፍ የተቀዳ መኾኑን መረዳት ይቻላል። ምክንያቱም ባሕረ ሐሳብ የሚያስተምረው ከዚኹ መጽሐፍ ትርንሜ መነሻነት የተዘጋጀ መኾኑን የሚያሳዩ ብዙ ማስረጃዎች አሉት። እንዲኹም የባሕረ ሐሳብ ሊቃውንት ማጣቀሻ አድርገው በዋናነት የሚጠቀሙት መጽሐፈ ሄኖክን ነው። ይኽንን በጣራ ቅዱስ ኤውስጣጢዎስ ገዳም አገልጋይ የኾኑት አባ ጎይለማርያም የሚባሉ የአቡሻኽር መምህር እና የገዳሙ አበ ምኔት፤ በቃስ መጠይቅ በሚከተለው መልክ አስረድተዋል

‹‹ብዙ ሰዎች የባሕረ ሐሳብ ደራሲ የሚመስሏቸው አቡሻኽር¹²⁹ እና ቅዱስ ዲሜፕሮስ እንኳን የተጠቀሙት የሄኖክን ሥራ ነው። በእርግፕ አቡሻኽርና ቅዱስ ዲሜፕሮስ ሰባሕረ ሐሳብ ትምህርት መስፋፋት የበኩሳቸውን አስተዋጽኦ አበርክተዋል››።¹³⁰

¹²⁶ ኦሪት ዘፍጥረት 2+2

¹²⁷ ኦሪት ዘፍጥረት 5፡24

 ¹²⁸ ዓስም ከተፈጠረ በ1486 ዘመን እንደተጻራ መጻሕፍተ ሰሎሞን ወሲራክ ፤ 10 9 ይገልጻል። ይሁ ቍ.14-15
 ¹²⁹ ENCYCLOPAEDIA Aethiopica, volume 1, page 56

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ሲቀ ጳጳስ ቅዱስ ዲሜፕሮስ በ3ኛው መ/ክ/ዘ የነበረ የእስክንድርያ መንበር ሲቀ ጳጳሳት ሲኾን በቤተ ክርስቲያን ሥርዓት መሠረት በየዓመቱ አጽዋማትና በዓላት የሚውሉበትን ዕለት¹³¹፣ እንዲዥም እነዚኹ ዕለታት በየጊዜው በምን ዓይነት መንገድ እንደሚገኙ የቀመሩን ሥርዓትም አዚጋጅቷል። ቅዱስ ዲሜፕሮስ በዓላትንና አጽዋማትን ሲያወጣ በጸሎትና በሱባኤ ተወስኖ እንደኾነ ይታመናል።¹³² እንዲኹም አቡሻኽር ደግሞ በ12ኛው/13ኛው መ/ክ/ዘ የነበረ የእስክድርያ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ዲያቆን ነው።¹³³ አቡሻኽር ለትምህርቱ መዳበር ላደረገው አስተዋጽኦ ከባሕረ ሐሳብ ትምህርት ክፍሎች መካከል የአንዱን መጠሪያ በስሙ አቡሻኽር በለው ሲይመውታል።¹³⁴ አንዳንድ ጊዜ ባሕረ ሐሳብ የሚለውን አቡሻኽር በማስት የሚጠሩም አሉ። ስለዚኽ ቅዱስ ዲሜፕሮስና አቡሻኽር የነበረውን ዘመን መቍጠሪያ ተጠቅመው አበለጽጉት ወይም ለአገልግሎት እንዲመች አድርገው አስተካክሉት እንጂ አዲስ ትምህርት አሳዚጋጁም። ይኽም ደግሞ የባሕረ ሐሳብ ትምህርት መካሻ መጽሐፈ ሄኖክ እንደ ኾነ እንረዳስን።

በዋናነት የሚጠቀሱ የባሕረ ሐሳብ ሊቃውንት ጊዮርጊስ ወልደ አሚድ፣ ኤጲፋኖስ፣ አቡሻክር፣ ቅዱስ ዲሜጥሮስ፣ አባ ጊዮርጊስ ዘጋስጫ፣ ወዘተ. ዘመን ለመቍጠር አጠቃላይ ዓለም ከተፈጠረ ጀምሮ ያለውን የክርስቶስን ልደት መነሻ አድርገው ለኹለት ይክፍሉታል። መጀመሪያው ክክርስቶስ ልደት በፊት ያለውን ዘመን ዓመተ ፍዳ (የኩነኔ ዘመን) በማለት ይጠሩታል። የዘመኑ ርዝማኔ (ብዛት) 5500 ዓመት ያህል ነው።¹³⁵ ኹለተኛውና ክጌታ ልደት በኋላ ያለው ደግሞ ዓመተ ምሕረት ብለው ይጠሩታል።¹³⁶ ለምሳሌ፡ አኹን ያለንበት ዓመት ጌታችን ከተወለደ 2012 ዓመት ኾኖታል። ዓለም ከተፈጠረ ደግሞ 7512 ዓመት ኾኗል ማለት ነው። ይኽ ቁጥር የተለያዩ ዑደታዊ ስሌቶችን ለማውጣት በየፈርጆ ጥቅም ላይ እንደሚውል ወደፊት እንመለከታለን።

¹³¹ የቴታ አባ *ኃ/ጣርያም* በደቡብ ጉንደር ሀገሬ ስብክት የሚገኘው የጣራ ቅዱስ ኤውስጣጢዎስ ገዳም አበ እምኔት እና ስደቀመዛሙርታቸው በነሐሴ ወር ፤ 2008 ዓ.ም. ጥናቱን ለጣጥናት የተደረገ የድምጽ ወምስል ቃለ መጠይቅ

¹³² መ/ር አባ *ገ/ሥ*ሳሴ ወ/ሚካኤል፡ 2005 ዓ.ም፣ *ገ*ጽ 9

¹³⁴ ዝኒ ከማሁ

¹³⁵ መጽሐፈ ቀሴምንጦስ ዋቢ አድረገው "በሐምስ ዕስት ወበመንፈቃ ስዕስት አትወስድ አምወስተ ወስትክ ወእድሕክ ውስተ መርሕብክ ወእከውን ሕፃነ በእንቲኣክ በመስቀልየ ወበሞትየ" ይላሉ። መሪጌታ ዘነበ ሐየሎም፡ 2009 ዓ.ም. ኹሉም የባሕፈ ሐሳብ ሲቃውንት የሚጠቀሙት መነሻ ቍጥር ነው።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

የባሕረ ሐሳብ ትምህርት ለዘመን አቈጣጠር፣ ለከዋክብት እና ለአየር ትንበያ

የተለያዩ ክስተቶች ዑደት ከሰው ልጅ ሕይወት ጋር ያለው ግንኙነት

ዋናው ለዘመን አቈጣጠር አጀማመር ምክንያት የኾነው የሰው ልጆች ከታሪክና ከተፌጥሮ ክስተቶች *ጋ*ር ትስስር ያለውን በሕይወታቸው ትናንትና ወይም ዛሬ የተከናወኑ እንዲዀም ለነገ ተግባር አስቀድሞ ለመዘ*ጋ*ጀት ይቻል ዘንድ ታስቦ የተቀመረ ስሌት ነው።

ዘመን መጀመሪያም ኾነ መጨረሻ ባይኖረውም¹³⁷ በዓለማችን ውስጥ ከተወሰነ ጊዜ በኋላ ተመልሰው የሚመጡና የተወሰነ ጊዜ ቆይተው የሚኼዱ ነገሮች ወይም የተፈጥሮ ክስተቶች¹³⁸ አሉ። ዘመንን መለካት ወይም መቍጠር ያስፈለገበት ዋናው ምክንያትም የተፈጥሮ ክስተቶች መመላለስ ነው። እነዚኽ የተፈጥሮ ክስተቶች ምልልሳቸው ከሰው ልጅ ቁጥጥር ውጭ ስለኾነ ተመልሰው የሚመጡበትን ጊዜ ማወቅና ሲመጡ እየጠበቁ መታዘዝ ወይም ከተቻለ ከተጽዕኖዎቻቸው ለማምለጥ ዘዴ መፈለግ የግድ ይኾናል።¹³⁹ የሰው ልጅ ሕይወቱን የሚመራው በአብዛኛው እነዚሁ የተፈጥሮ ክስተቶች በሚያዝዙት መሠረት ነው ፤ ከተፈጥሮ ተዕዕኖ ውጭ የኾነ ሙሉ ነፃነት የለንም።¹⁴⁰ እነዚኽ በዓለማችን ውስጥ ያሉት ተመላሳሽ ክስተቶች በሰው ሕይወት ውስጥ የራሳቸውን ተዕዕኖ ስለሚያሳድፋ፤ ሰው በሰላምና በጤና ለመኖር ተመላላሽ ክስተቶችን ለይቶ ማወቅ አለበት። የባሕረ ሐሳብ ሲቃውንት የዘመን መለዋወጥ ከከዋክብት፣ ከጨረቃና ከፀሐይ ዑደት ጋር የተያያዘ መኾኑን ይናንራሉ።¹⁴¹ ስለዚኽ የዘመን መለዋወጥ በእንዚኽ ፍጥረታት ተዕዕኖ ውስጥ

¹³⁷ ኹለት ዓይነት ጊዜ አለ። "መጀመሪያ እግዚአብሔር ሰማይና ምድር ፈጠረ።" ዘፍ 1+1 ይላል በዚኽ አባላለጽ "መጀመሪያ" የሚሰው ቃል የሚታወቅና የማይታወቅ ነው። የሚታወቀው በእግዚአብሔር ነው። ለሰዎች ወይም ለፍጥረታት ደግሞ የፈጣሪ ጊዜ መጀመሪያውና መጨረሻው አይታወቅም።

¹³⁸ የተፈጥሮ ክስተት የሚባሉ እንደ ድርቅ፣ አውሎ ነፋስ፣ ከመጠን በላይ በኾነ ዝናብ የሚከሰቱ ክስተቶች ወዘተ. ለማስት ነው።በጌታቸው ኃይሌ አንስሳስጽ ግን ክሪምትና በጋ፤ ቀንና ሌሊት ፤ ወዘተ. እንደ ክስተት ተንልጸዋል።

¹⁴⁰ ዝኒ ከማሁ

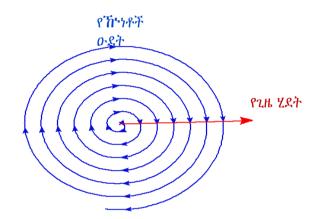
¹⁴¹ ዝኒ ከማሁ

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ከወደቀው የሰው ልጅ ሕይወት *ጋ*ር ቀጥተኛ ግንኙነት ይኖራቸዋል ማስት ነው። ምክንያቱም ሰው በዘመን ውስጥ የሚያልፍ (ከዘመን ውጭ መኾን የማይችል) ስለኾነ ነው።

አሪዋዳት

ተመሳሳሽ ክስተቶች (የተፈጥሮ ምልክቶች) ተመሳልሰው ለመከሰት የሚወስድባቸው ዘመን ወይም ጊዜ ዐውድ ይባሳል። ዑደት ማለት ዙሪያ ማለት ሲኾን ዐውዶች (በማሪዙ አሪዋድ) ይመሳለሳሉ፤ ዞረው ይገጥማሉ ማለት ነው።¹⁴²



ዘመን የሚቆጠረው በክስተቶች ዑደት ላይ ተመሥርቶ ነው። በመጽሐፈ ሄኖክ መሠረት ሦስቱ አዕዋዳት ማስትም ዐውደ ዕለት፣ ዐውደ ወርኅና ዐውደ ዓመት በተጨማሪም ዐውደ ጳጉሜን በግልጽ በስም ተጠቅሰው የተጻፉ መሠረታዊ አዕዋዳት ናቸው። የባሕረ ሐሳብ ሲቃውንት በእነዚኽ መሠረታውያን አዕዋዳት ተነሥተው ሴሎችን የተለያዩ የተፈጥሮ ክስተቶችን የሚያመለክቱ አዕዋዳትን አዘጋጅተዋል። አዕዋዳትም፡-

ሀ. ዐውደ ዕስት

በቀንና በማታ የሚከፌልና በየ24 ሰዓታት የሚመላለስ ዐውድ ነው። የአንዱ ዕለት ርዝማኔ በሰዓት ይለካል። በአኹኑ ጊዜ የአንድ ዕለት ርዝማኔ 24 ሰዓታት እንደኾነ

¹⁴² ዝኒ ከማሁ

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

በኩሉም የዘርፉ ሲቃውንት ዘንድ ስምምነት አለ። መጽሐፌ ሄኖክ ግን አንድ ዕለት 18 ክፍሎች *እንዳ*ሉት ይናንራል።¹⁴³

በመጸሐፈ ሄኖክ አገላለጽ መሠረት የአንድ ቀን ርዝማኔ 18 ክፍል ነው። አኹን በዓለም አቀፍ ስምምነት መሠረት የአንድ ዕለት ርዝማኔ 24 ሰዓታት ወይም 1440 ደቂቃ ነው። ይኽን ዓለም የተስማማበት የአንድ ዕለት ደቂቃ በሄኖክ አቈጣጥር ብንቀይረው በአንድ ሰዓት (ክፍለ ዕለት) 80 ደቂቃ ነበር ማለት ነው።

ለ. ዐውደ ወርኅ

ጨረቃ በግዕዙ ወርኅ ሲኾን በአማርኛው አጠራር አጥሮ ወር እንደተባለ ጌታቸው ኃይሌ ያስረዳሉ ዐውደ ወርኅ በርዝማኔው ከዕለት ቀጥሎ ሲመላለስ በትክክል የሚታይ የተፌጥሮ ክስተት የጨረቃ ዑደት ነው፡ ጨረቃ በ29 ወይም በ30 ቀናት ውስጥ ወደነበረቸበት ትመለሳለች። ስለዚኽ ዐውደ ወርኅ በየ30 ዕለታት የሚመላለስ ዑደት ነው ማለት ነው።

በመጽሐፌ ሄኖክ ምዕራፍ 22 አንላስጽ ጨሬቃ የ29 እና የ30 ዕስት ርዝማኔ እያፌራሬቀች እንደምትታይ እንዲዀም ሙሉ ብርሃን የምትሰጠው በወሩ አ*ጋ*ማሽ ማስትም 14/15ኛው ቀን እንደኾነ ያስንነዝባል።

ሐ. **ዐውደ ዓመተ**

የቀንና የሌሊቱ ርዝማኔ፣ የዝናብና የፀሐይ ወቅቶች መፌራረቅ፣ በአጠቃላይ በየወራቱ የሚለያዩ ነገሮች ተመልሰው እንደገና የሚመጡበት ዑደት ዐውደ ዓመት ተብሎ ይጠራል። በመኾኑም የአንድ ዐውደ ዓመት ርዝመት በፀሐይ 365 ዕለት በጨረቃ ደግሞ 354 ዕለት እንደየአቈጣጠሩም የፀሐይ ዓመት ወይም የጨረቃ ዓመት እየተባለ ይጠራል።

መ. ዐውደ ጳጉሜን (ወንጌሳዊ)

የአንድ ዐውደ ጳጉሜን ርዝማኔ አራት ዓመታት ነው። ይኽም በማዕዙ ሠግር (leap year) ይባላል። በተጨማሪም በፀሐይ አቈጣጠር በእየዓመቱ የሚተርፋ(የማይቆጠሩ) ስድስት ካልዒቶች በ600 ዓመት ተሰብስበው ጳጉሜን ሰባት ቀናት ትኾናለች።¹⁴⁴

¹⁴³ መጽሐፌ ሄኖክ ፤ ምዕራፍ 21

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

በመጽሐፈ ሄኖክ ምዕራፍ 28 አንላለጽ ጳጉሜን ለብቻ መቈጥር ሕንዳለባት ማስጠንቀቂያ አዘል መልእክት "ጳጉሜን ከዋክብት የለም ብለው ይበድላሉ" ይላል። በእዚኽ ምዕራፍ የጳጉሜን ዕለት ብዛት አራት ነው ይላል ምክንያቱን በምዕራፍ 21 ላይ የዓመት ዕለታት ብዛት 364 ስላለ እንደኾነ መረዳት ያስፈልጋል። የባሕረ ሐሳብ ሲቃውንት ሽርፍራፊ ጊዜያትን በመስብሰብ የጳጉሜን ወር ስድስት እንዲኹም በዘመናት ኺደት ሰባት የሚያደርጉበትን ስሌት በተንቢው ኹኔታ መረዳት ያስፈልጋል።

ሥ. ዐውደ አበቅቴ

አበቅቴ የግሪክ ቃል ሲኾን በአንግሊዝኛው ኤፓክት (epact) እየተባለ ይጠራል።¹⁴⁵ ዐውደ አበቅቴ በየ19 ዓመታት የሚደጋገም ዑደት ነው። አበቅቴ መስከረም አንድ ቀን ዐውደ ዓመት ሲጀመር የጨረቃ ዓመታዊ ዕድሜ ማለት ነው።¹⁴⁶ ይኽ በየ19 ዓመቱ አንድ ጊዜ የሚደረገው የፀሐይና የጨረቃ ‹‹ተራክቡ›› /መገናኛ ፤አብረው ጉዞአቸውን የሚጀምሩበት/ ዐውደ አበቅቴ ይባላል። ይኽ ዐውድ በአንድ ዓመት መቍጠሪያ በኾኑት በፀሐይና በጨረቃ የዓመት ጉዞ ልዩነት መሠረት የተዘጋጀ ነው። ይኽም ማለት ሄኖክ አንድ ዓመት 364 ቀን (ሊቃውንቱ ከላይ እንዳየነው አንዷን ዕለት ጨምረው 365 ቀን እና በጨረቃ 354 ቀን መካከል የሚፈጠር የ11 ዕለት ልዩነት የሚፈጠር ዐውድ ነው። በዚኽ መሠረት በ19 ዓመታቸው ፀሐይና በጨረቃ በአንድ ላይ ጉዞ የሚጀምሩበት ማለት ነው።

ሬ. ዐውደ ማኅተም

የዐውደ ማኅተም ርዝማኔ 76 ዓመታት ነው። የ19 እና የ4 ትንሹ የ*ጋ*ራ ብዜታቸው (4 x 19) 76 ስለኾነ ዐውደ አበቅቴና ዐውደ ጳጉሜን ዑደታቸውን በአንድ ቀን እኩል የሚጀምሩት በየ76 ዓመቱ ነው። የመጨረሻው ወንጌላዊ (ዮሐንስ) እና 18 አበቅቴ ይገናኾበታል።¹⁴⁷ ይኽ ዐውድ በ19 ዓመታት የሚፈጠሩ የዐሐይና የጨረቃ ልዩነቶች እና በአራት ዓመት አንድ ጊዜ የሚመጡ ክስተቶች የሚገናኾበት ነው።

¹⁴⁴ ዝኒ ከማሁ

¹⁴⁵ ዝኒ ከማሁ

¹⁴⁶ ዝኒ ከማሁ

¹⁴⁷ አለቃ ያሬድ ፈንታ፤ 2004 ዓ.ም.

ሰ. ዐውደ ፀሐይ

የዐውደ ፀሐይ ርዝጣኔ 28 ዓመታት ነው። የዐውደ ዕለት እና ዐውደ ጳጉሜን ዑደቶች የሚገናኾበት ዐውድ ነው። የ7 እና የ4 ትንሹ የ*ጋ*ራ ብዜታቸው (4 x 7) 28 ስለኾነ የዐውደ ፀሐይ ርዝጣኔ 28ኛ ዓመታት ነው። ለዚኽ ዐውድ መካሻ ፀሐይና ጨረቃ የተፈጠሩት ረቡዕ ስለኾነ፤ ይኽ ዕለት (ዕለተ ረቡዕ) ጥንተ ዮን (ኦን) ይባላል። ይኽ ዐውድ ኹለቱን መሠረታዊ አዕዋዳት ማለትም ዐውደ ዕለትና ዐውደ ጳጉሜን የሚያገናኝ ነው።

ሽ. **ዐውደ ቀመር**

ይኽ ዐውድ በሊቃውንቱ ዐቢይ ቀመር እየተባለ የሚጠራ ሲኾን በ532 ዓመት አንድ ጊዜ የሚፈጸም ዐውድ ነው።¹⁴⁸ ዐውደ ዕለት (በየ7 ዕለቱ የሚመላለስ)፣ ዐውደ ጳጉሜን (በየ4 ዓመታቱ የሚመላለስ) እና ዐውደ አበቅቴ (በየ19 ዓመታቱ የሚመላለስ) ዞሬው የሚገናኙበት በየ532 ዓመታት አንድ ጊዜ ነው። ይኽ ዑደት ዐውደ ቀመር ይባላል። በዚኽ ዐውድ በሄኖክ የተጠቀሱት አዕዋዳት ኹሉ የሚፈጸሙበት ነው።

ከዚኽ በተጨማሪ ቀመረ ዐረብ የሚባልና ርዝመቱም 228 ዓመታት የኾነ ዑደት አለ። ይኽም የጨረቃ ዓመተ ዓለም የሚታወቀበት ስሌት ነው።¹⁴⁹

ባሕረ ሐሳብ በኢትዮጵያ የነበረው አገልግሎት

የባሕረ ሐሳብ ትምህርት በሀገራችን በተለይ ለሦስት ዐበይት ዓላማዎች ጥቅም ላይ ሲውል እንደነበር እንገነዘባለን። ይኸውም ለመንፈሳዊ አገልግሎት፤ የተለያዩ ጉዳዮችን ክስተት ለመተንበይ እና የታሪክ መዛግብትን ለማፈጋገጥ ነው።

ሀ. ስመንፈሳዊ አገልግሎት

በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ዘንድ መስከረም አንድ ቀን የዓመቱ ተንቀሳቃሽ በዓሳት እንደ ትንሣኤ፣ ደብረ ዘይት፣ ሆሣዕና፣ ስቅስት፣ ዕርንትና ጰራቅሲጦስ የመሳሰሉት ቀናት፣ እንዲኹም የመነሻ ቀናቸው ተወስኖ የማይታወቁ አጽዋማት እንደ ዐቢይ ጸም፣ ጸመ ሐዋርያትና ጸመ ድኅነት የመሳሰሉት

¹⁴⁸ ዝኒ ከማሁ

¹⁴⁹ አለቃ ያሬድ ፈንታ፤ 2004 ዓ.ም

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ቀላል በኾነ መንገድ በማውጣት እና በዚኹ አያይዛ የማይንቀሳቀሱ ወይም ዓመቱ ቢቀያየርም ቋሚ የኾኑትን በዓላትና አጽዋማት ለይታ ለምእመኗ ታሳውቃለች።

የሚዝዋወሩ በዓሳትና አጽዋማት የሚገኙት (በዓሳቱ የሚውሉበትን ፤ አጽዋማቱ የሚገቡበት ቀን የሚታወቀው) አራት ነገሮች በመደመር ነው። እነርሱም (1) መጥቅዕ ፤ (2) መጥቅዕ የሚውልበት ዕለት ተውሳክ ፤ (3) የበዓሳትና የአጽዋማት ተውሳክ እና (4) የነነዌ መባጃ ሐመር (የነነዌ ጸም የሚገባበት ወርኃዊ ቀን) ናቸው። ¹⁵⁰ በየቀኑ የአሥርቆቱን ሥርዓት ታደርሳለች። አሥርቆት ማለት የሌሊት መባቻ በጨረቃ ፤ የመዓልቱን መባቻ በፀሐይ ቆጥሮ መናገር ነው።¹⁵¹ ሌሊቱን ለማውጣት አበቅቴና ዕለቱን (በፀሐይ) ማወቅ ያስፌልጋል። በመኾኑም የሚከተለው ቀመር የእያንዳንዱን ዕለት ሌሊት ለማግኘት ያገለግላል።

ሌሊት = አበቅቴ + ዕለት + የወሩ ሕወፅ

ስምሳሌ፦ የ2012 ዓ.ም. የመስከረም 1 (አንድ) ቀንን የአሥርቆት ሥርዓት ሕንመልከት።

ዓመቱ፡ በፀሐይ 2012 ዓመት፤ በጨረቃ 2070 ዓመት ከ11 ወር፤ ከ 16 ቀን ነው።

- የሴሊት መባቻ በ 24 ፣ የጨረቃ መባቻ በ 28 ፣ እንዲኹም የመዓልቱ መባቻ በ 1 እንደሚኾን በማስላት እና ቀኖቹን እንዲኽ ለይቶ በማውጣት ለእየራሱ ጸሎት ይደርሳል።

ለ. ለትንቢያ አገልማሎት

የዘመን መለዋወጥ የፀሐይ፣ የጨረቃ፣ የከዋክብትን ዑደት እና የነፋሳትን ኹኔታ ተከትለው የሚመጡ የወቅቶች መለዋወጥ እንዲኹም እነዚኽን ምክንያት በማድረግ የሚመጡ የተለያዩ ክስተቶችን በማየት የሰዎች የኑሮ ኹኔታ ላይ ወደፊት ሊኾኑ የሚችሉ ነገሮችን ለመተንበይ የባሕረ ሐሳብን ዘዬዎች ይጠቀሙበት ነበር። እንዲኹም አንዳንድ ሊቃውንት ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ዳግም የሚመጣበት ቀን መቼ ሊኾን እንደሚችል የነቢያትን ትንቢት መነሻ በማድረግ ይተነብያሉ። በዚኽ ትንቢት መሠረት ጌታችን 8000 ዓመት ሳይሞላ ወይም ትንሽ ሲያንድል

¹⁵⁰ መርሐ ዕውር

¹⁵¹ አለቃ ያሬድ ልንታ ፤ 2004 ዓ.ም

ሕንደሚመጣ የሚናንሩ አሉ።¹⁵² በዚኽም የተነሣ ይመስላል ብዙ የባሕረ ሐሳብ መምህራን 7980 ዓመት ላይ ሲደርሱ ዘመኑን መቍጠር ያቆማሉ።

ሐ. የታሪክ ክስተቶችን፣ መዛግብትን ትክክለኝነት ለማወቅ እና ለማረጋገጥ

የኢትዮጵያ ሲቃውንት በባሕረ ሐሳብ ትምህርትና የአቈጣጠር ስሌታቸው በመታገዝ የታሪክ ድርሳናትን ማረጋገጥ እንደሚችሉ ያስረዳሉ።

ለምሳሌ፦ ክርስቶስ የተወለደው ታኅግሥ 29 ቀን ፣ ማክሰኞ ዕለት መኾኑን እንዲኽ ያረጋግጣሉ ፡ ይኽንን ለማስላት ፀሐይና ጨረቃ ዑደታቸውን በአኩል ጊዜ ከጀመሩ ምን ያኽል ዓመት እንደኾናቸው መቍጠሪያ የኾነውን አበቅቴ የሚባለውን ማግኘት አስፈላጊ ነው። ስለዚኽም የፀሐይን አበቅቴ ለማወቅ ሲፈልጉ ዘመኑን በዓመተ ዓለም (5500 + ከክርስቶስ ልደት ወዲኽ ያለውን ዓመት) ይወስዱና ያለንበት ዘመን ገና ስላሳለቀ አንድ ቍጥር ያነሡለታል (አንድ ለዘመን ተው የሚለውን ዐዋጅ በማስታዉስ)¹⁵³። ¹⁵⁴የተረፈውን ከአራት ቦታ ከፍለው አንዱን ክፍል (ሩቡን) በዋናው ላይ ይደምሩበታል። ሩቡን ለማውጣት ከአራት ቦታ ሲከፈል የአራቱ ግማሽ ኹለት ወይም አራት ሩብ ከተረፈ አብረው ይደምሩታል፤ ያስዚያ ደግሞ ይጥሉታል። ጠቅላላውን ድምር በሰባት ገድፈው (ለሰባት አካፍለው)፤ የሚተርፈውን የዚያ ዓመት የፀሐይ አበቅቴ እንደሚኾን ደንግው አስቀምጠዋል። የፀሐይ አበቅቴ የሳምንቱን ዕለት ማወቅያ ነው። ስለዚኽ ይኽን አሥራር ተከትለው የጌታችንን የኢየሱስ ክርስቶስን ልደት ማክሰኞ ዕለት እንደዋለ አረጋግጠዋል።

የዘመን አቆጣጠር

የተለያዩ ዐውዶችን በመጠቀም አጽዋማትና በዓላትን ለማውጣት፣ ዘመኑ በፀሐይና በጨረቃ ለየብቻ ስንት እንደኾነ አስልቶ ማወቅ ያስፈል,ጋል። የቍጥር ስሌቱን ለማስተማር ብዙ ዓመታትን በዐውድ ማካፈል ስለሚያስፈልግ መጀመሪያ ከመጀመሪያው ዐውድ ይነሡና ዐውዱ በጨመረ ቍጥር ከእያንዳንዱ ዐውድ

¹⁵² መጽሐፈ ዞሲማስ፣ ጌታቸው ኃይሌ፡ 1993 ዓ.ም.፣መርጌታ ዘነበ ሐየሎም፣

¹⁵³ ጌታቸው *ኃ*ይሌ፡ 1993 ዓ.ም.

¹⁵⁴ ስዘመን አንድ ተው የሚልበት ምክንያት ስስተጀመረ ይቈጠራል ስሳልተፈጸመ ይቀነሳል፤ በዚኽ ምሳሌ ስማስረዳት የ5500 ዓመትን ታህግሥ 29 ስማወቅ አንድ ይቀነሳል፤ ምክያቱም ስመደመር ገና ወደፊት ያሉ 8 ወራቶች አሉ የማታወቁ፤ እንዲኹም ስመቀነስ አራት ወሮች አልፈዋል ስስዚኽ ስመቍጠርም ስመተውም ስስሚያስቸግር መቀነሱ የተሻስ ነው። በሒሳብ(mathematics) ትምህርት ሙሉ ቍጥር የሚጀምርው ከዜሮ ነው። በባሕረ ሐሳብ መምህራንም ዘንድ ሙሉ ቍጥር ስመጀምር ይመስላል አንድ በመቀነስ ይጥራሉ።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

የሚተርፈውን ቍጥር ልዩነቱን በመያዝ ቀሪውን ብቻ በመቍጠር ምን ያኽል እንደኾነ በቃላቸው ያሰላሉ። ዘዴው¹⁵⁵ አንድ የተሰጠ ቍጥርን በቀሪ ማካፈል (modular arithmetic and algebra) ሲኾን ቀሪ (remainder) ለባሕረ ሐሳብ እጅግ አስፈላጊ ነው። ሄኖክ በዋናነት ተካፋይ ቍጥሮችን የሚጠቀም ሲኾን በቀሪ የሚካፈሉትን የመጽሐፈ ሄኖክ የተረጎሙ ሲቃውንት አካተውታል። ለምሳሌ አንድ ዓመት 364 ቀን ነው የሚሰው ሲያብራሩ 5ኛይቱን ቀን ከሱባኤ አትንባም ብሎ ተዋት ይላል።¹⁵⁶

ዘመንን ለመቍጠር በሄኖክ አገላለጽ የሰማይ ምሥጢር ብሎ በምዕራፍ 21 እስከ 28 የገለጻቸውን በዋናነት የዕሐይንና የጨረቃን ዑደት ማወቅ ያስፈልጋል። ይኽም የኢትዮጵያ ዘመን አቈጣጥር መነሻው የሮም ከተማ መቆርቆርን መሠረት ካደረገው ከንርንርዮሳውያን አቈጣጠር ልዩ እንዲኾን ያደርገዋል።¹⁵⁷ ኢትዮጵያ ዘመን አቈጣጠር ከምዕራባያውን እንዲለይ የሚያደርገው መነሻው የሥነ መስኮት ትምህርት መኾኑ እና ማገናዘቢያውም (ማመሳከሪያውም) ሥነ ፍጥረት መኾኑ ነው።¹⁵⁸

ዑደተ ፀሐይ

የአንድ ዓመት ርዝመት በፀሐይ 365 ዕለት ከ15 ኬክሮስ ከ6 ካልዒት ነው። የብርሃን መጠኗ ከጨረቃና ከከዋክብት ይበልጣል። የባሕረ ሐሳብ መምህራን ፀሐይ የተፈጠረችው እሑድ ከተፈጠረው ብርሃን ነው ይላሉ።¹⁵⁹

የፀሐይ የጉዞ መስመር ከምሥራቅ ወደ ምዕራብ ሲኾን በምሥራቅ ስድስት መስኮቶች (መውጫ) ፤ በምዕራብም እንዲኹ ስድስት መስኮቶች (መግቢያ) አሏት። ፀሐይ በምዕራብ ከንባች በኋላ በበነጋው በሰሜን በኩል ዞራ በምሥራቅ ትወጣለች። ስለዚኽ ዑደቷ የሰዓት ተቃራኒ (counter clockwise) ነው ማለት ነው።

ይኽም ማስት ፀሐይ ከሰሜን ወደ ደቡብ ወይም ከስድስተኛው ደጃፍ ወደ አንደኛው ደጃፍ ስትመለስ ቀኑ ያጥራል። ምክንያቱም ፀሐይ ወደ ሰሜን ስትዞር ከምድር ዋልታ በአጭር ርቀት ስለምትንኝ የወሩ ርዝማኔ በሽርፍራፊ ሰዓት ያንሳል። የእየወሩ

¹⁵⁹ መጽሐፌ አክሲማሮስ ዘረቡዕ፣

¹⁵⁵ ባሕሬ ሐሳብ ትምህርት የሚሰጥበት የተለመደው የማስተማሪያ ዘጴ በቃል ወይም በንባብ የሚሰጥ ሲኾን በዚኽ የማስተማሪያ ዘጴ ተማሪዎች እየጻፉ ሳይኾን በመስማት ብቻ የሚከናወን ነው።

¹⁵⁶የመጽሐፌ ሄኖክ አድምታ፤ ምዕራፍ 21 ፤ በዚኽ አንሳለጽ ሱባኤ ማስት ሰባት ሰማስት ወይም በሰባት ስስማይካፈል።

¹⁵⁷ ኅሩይ ሰሜ፡ ትክክለኛው የኢትዮጵያ ዘመን አቆጣጠር፡ 2000 ዓ.ም. *ገ*ጽ 77

¹⁵⁸ ዝኒ ከማሁ

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቈ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

የዕለት ሰዓትም በፀሐይ አቀጣመጥ ምክንያት አንዱ ዕለት ከሌላው ዕለት እንዲበላለጥ ያደርገዋል።¹⁶⁰ እንዲ**ኾም ፀሐይ ከደቡብ ወደ ሰሜን ወይም ከአንደ**ኛው ደጃፍ ወደ ስድስተኛው ደጃፍ ስትሄድ ቀኑ ይረዝማል።

በሄኖክ የአንድ ዕለት ርዝማኔ 18 ክፍል እንደኾነ ከላይ ተገልጿል። ስለዚኽ የመዓልትና የሌሊት ሰዓት ወይም ክፍል በየወሩ ከሚወጡ ከዋክብት አንጻር ያላቸውን ንፅፅር በሚቀጥለው ሠንጠረዥ መመልከት እንችላለን።

ሠንጠረዥ 1፡ በየወሩ ከሚወጡ ከዋክብት አንጻር ያላቸውን ግንኙነት ከመዓልት አንጻር

十. 束.	ወር	በማድሪና በዓለም	Ի 24 ሰዓት 7ና አሁን ⁰ አቀፍ ∙ ላይ ያለው የሌሊቱ ሰዓት	በሄኖክ አገላ አንድ ዕለት በማድረማ የመዓልቱ ክፍል	ለጽ መሥረት 18 ክፍል የሌሊቱ ክፍል	የወሩ ኮከብ
1	መስከሬም	12	12	лты 9	9 9	ሰንቡሳ
2	ጉቅምት	11	13	8	10	ሚዛን
3	ኅዳር	10	14	7	11	አቅራብ
4	ታኅሣሥ	9	15	6	12	ቀውስ
5	ጥር	10	14	7	11	ጀደይ
6	የካቲት	11	13	8	10	ደስው
7	m,n.t	12	12	9	9	ゕヤ
8	<i>°L,</i> ?H <i>,</i> ?	13	11	10	8	ሐመል
9	ግንቦት	14	10	11	7	ተውር
10	ሥኔ	15	9	12	6	ጀውዛ
11	ሐምሌ	14	10	11	7	ሸርጣን
12	ነሐሴ	13	11	10	8	አሰድ

በዚኽ ሠንጠዥ መሠረት የመዓልት(የቀኑ ወይም ብርሃኑ ክፍል) እና የሌሊቱ ክፍል ከወር ወር ይለያያል። የልዩነቱ መሠረት በመጽሐፌ ሄኖክ ምዕራፍ 21 እንደተገለጸ የፀሐይ መውጫ በእየወሩ መቀያየር ተከትሎ የተፈጠረ ነው። በዚኽም መሠረት

¹⁶⁰ ዝኒ ከማሁ

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቋ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ፀሐይ ምድርን እዥል በእዥል የምትክፍላት በዓመት ኹለት ጊዜ ማለትም መዓልቱና ሌሊቱ እዥል በሚኾኑበት በመስከረም እና በመጋቢት ወራት ነው። በትክክል እዥል (Equinox) የሚኾነው መስከረም 25 እና መጋቢት 25 ላይ ነው። ¹⁶¹ ከመስከረምና ከመጋቢት በስተቀር ሌሎች ወሮች የመዓልትና የሌሊት የሰዓት ርዝማኔ እዥል አይደለም።

ልላው በዚኽ ሥንጠረዥ ለመግለጽ የተሞከረው አሁን የምንገለገልበት አንድ ቀን በ24 ሰዓት ክፍለን ቢኾን የሌሊቱና የመዓልቱ ከወር ወር መለያየት በመጽሐፌ ሄኖክ ላይ በተቀመጠው መሠረት መኾኑን መረዳት ያስፌል*ጋ*ል። በተጨማሪም በእየወሩ የሚወጡ ከዋክብት በሄኖክ የተገለጸውን መተርጉማን (ተርንሚዎች) በዚክ መልኩ በስፋት አስቀምጠውታል።

የአትዮጵያ ዘመን አቈጣጠር የዓመት መጀመሪያ ወር መስከረም የኾነበት አንዱ ምክንያት የመዓልትና የሌሊት እኸኑል መኾኑ ነው።

የእየዕስቱን ሰዓት መበላስጥ ሲቃውንቱ በምን ሰፍረው ዐወቁት ?

በሄኖክ የአንድ ቀን ርዝማኔ 18 ክፍል እንደኾነ የተገለጸ ቢኖንም የባሕረ ሐሳብ ሊቃውንት ከ18 ክፍል ይልቅ በ24 ሰዓት ከፍለው ለመሥራታቸው ምክንያቱን ማረጋገፕ በዚኽ ጥናት አልተቻለም። የባሕረ ሐሳብ ሊቃውንት በአንድ ቀን ውስጥ ያሉትን ሰዓቶች ያወቁበትን መንገድ እንዲኽ ብለው መዝግበውታል ‹‹አንተ በትክክል የራስህ ጥሳ በደረሰበት ላይ ምልክት ታደርጋለህ፤ ሰዓቱን ለማወቅ እግርህን በማፌራረቅ እየሰፈርህ ትቈጥራለህ። ከመዠመሪያው ሰዓተ መዓልት እስከ ሥርክ ዐሠራ ኹለት ሰዓት፤ ከታኅሣሥ ወር እስከ ሥኔ ወር 1 1/2 ጫማ በየወሩ ትቁንሳለህ፤ ዳግመኛም ከሥኔ ወር እስከ ታኅሣሥ ወር 1 ½ ጫማ በየወሩ ትጨምራለህ።››¹⁶² በማለት በሄኖክ ከወር ወር የሰዓት ልዩነት ለመረዳት ችለዋል።

የባሕረ ሐሳብ ሊቃውንት መጽሐ**ዴ ሄኖክ ምዕራፍ 28 መ**ሠረት በማደረግ የፀሐይን ዑደት በመጠቀም ዓመትን በአራት መድበው በእየሦስት ወሩ የሚወጡ ክዋከብትን ይንልጻሉ። በእያንንዱ በአማካይ ዘጠና አንድ (91) ዕለት፣ ከዐሥራ ስምንት (18) ኬክሮስ፣ ከአርባ አምስት (45) ካልዒት የያዙ ወቅቶች ይንኛሉ¹⁶³። እነርሱም

¹⁶² አለቃ ያሬድ ልንታ፤ 2004 ዓ.ም

¹⁶³ ዝኒ ከማሁ

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

- 1. <u>ጸደይ (ከመጋቢት 26 እስከ ሥኔ 25 ቀን)</u> ፡ በዚኽ ወቅት የሚገኙ ወሮችና ኮከቦች ሚያዝያ /ሐመል/ ፣ ግንቦት /ተውር/ እና ሥኔ /ጀውዛ/ ናቸው። በጸደይ የሚቆመው የሦስት ከዋክብት አለቃ ምልክኤል ይባላል። ወቅቱ የመሬት ጊዜ ነው።
- 2. <u>ክረምት (ከሥኔ 26 እስከ ምስክረም 25 ቀን)</u> ፡ በዚኽ ወቅት የሚመደቡ ወሮችና ኮከቦቻቸው ሐምሌ/ሽርጣን/ ፣ ነሐሴ/ አሰድ/ እና መስከረም /ሰንቡላ/ ናቸው። በክረምት የሚቆመው የሦስት ከዋክብት አለቃ ሕልመልሜሌክ ይባላል። በመኾኑም ወቅቱ የውኃ ጊዜ ነው።
- 3. <u>መፀው (መስከረም 26 እስከ ታኅሣሥ 25 ቀን)</u> ፡ በዚኽ ወቅት የሚመደቡ ወሮችና ኮከቦቻቸው ጥቅምት /ሚዛን/ ፣ ኅዳር/አቅራብ/ እና ታኅሣሥ/ቀውስ/ ናቸው። በመፀው የሚቆመው የሦስት ከዋክብት አለቃ ምልኤል(ሚላኤል) ይባላል።ወቅቱ የነፋስ ጊዜ ነው።
- 4. <u>በጋ (ከታኅሣሥ 26 እስከ መጋቢት 25 ቀን)</u> ፡ በዚኽ ወቅት የሚመደቡ ወሮችና ኮከቦቻቸው ጥር/ጀደይ/ ፣ የካቲት /ደሰው/ እና መጋቢት/ሑት/ ናቸው። በበጋ የሚቆውመ የሦስት ከዋክብት አለቃ ናርኤል ይባላል። ወቅቱ የእሳት ጊዜ ነው።

ኬክሮስና ክንትሮስ

ኬክሮስ፡- ትርጉሙ የመሬት ትልቅ ክፍል (መሬት ላይ በሐሳብ የተሰመረ ረጅም መስመር) ማለት ሲኾን ከደቡብ እስከ ሰሜን የተዘረ*ጋ* ፤ ሴሊቱና መዓልቱ ተለይቶ የሚታወቅበት መክሬያ ነው። ከምሥራቅ እስከ ምዕራብ ያለው የኬክሮስ ብዛት ስድሳ ነው።¹⁶⁴

ክንትሮስ ፡- ከምሥራቅ እስከ ምዕራብ የተዘፈጋና ምድርን በሐሳብ የሚከፍል መስመር ነው። ክንትሮስ ከኬክሮስ *ጋ*ር እንደ ጥብጣብ አል*ጋ* የተሠራ የፈጋ ነፋስ ስለኾነ አንደ ምድር ኾኖ ፀሐይ፣ ጨረቃና ከዋክብት ይጓዙበታል።¹⁶⁵ ይኽም ማለት የፀሐይን እና የጨረቃን የጉዞ መስመር ለይቶ ለማወቅ የሚያገለገል መለኪያ ይኾናል ማለት ነው።

¹⁶⁵ አስቃ ያሬድ ፈንታ ፤ 2004 ዓ.ም.

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

የኬክሮስ መጠን 16 ዓመት ከ8 ወር ይኽል የሚፈጅ ሲኾን ይኽም እንደሚከተለው ሊክፋፈል ይችላል።¹⁶⁶ 1 ኬክሮስ ፡ 6 ክንትሮስ ፤1 ሰዓት፤ 5 ኬክሮስ (30 ክንትሮስ) ነው። ስለዚኽ 1 ዕለት፡ 60 ኬክሮስ ፤1 ኬክሮስ፡ 60 ካልዒት¹⁶⁷፤1 ካልዒት፡ 60 ሣልሲት⁴⁸፤1 ሣልሲት ፡ 60 ራብዒት⁴⁹፤ 1 ራብዒት፡ 60 ኃምሲት⁵⁰ 1 ኃምሲት፡ 60 ሳድሲት⁵¹ ይኾናል ማለት ነው።

ውደተ ጨረቃ (ወርኀ)

ጨረቃ በዋናነት ሊሊቱን ለመቍጠር የምታገለማል ናት።¹⁶⁸ በእየዕለቱም የራሷን ቅርዕ ስለምትለውጥ፤ እያንዳንዱ የጨረቃ ቅርዕ ራሱን የሚደማመው በየካያ ዘጠኝ ወይም በየሠላሳ ቀን ነውና። ጨረቃ ሙሉ (full moon) በኾነች ጊዜ የብርሃን መጠኗ የፀሐይን አንድ ሰባተኛ (1/7) ያኽል ነው።¹⁶⁹ ጨረቃ የምትወጣው በምሥራቅ ሲኾን የምትገባውም እንደ ፀሐይ በምዕራብ ነው። ጥንተ ዮን (ጨረቃ ለመጀመሪያ ጊዜ የታየችው) ለጨረቃ ሐሙስ ነው።

ጨረቃ በምትወለድበት/በምትወጣበት ጊዜ ወደ ክቡ የሚገባው ቅርፃ (የማጭድነቱ ቅርፅ) ወደ ምሥራቅ ኾኖ ፀሐይ ስትጠልቅ በአራት ኬክሮስ ርቀት ትወጣለች። አንድን ሴሊት ሙሉ 60ውን ኬክሮስ የምታበራው መታየት ከጀመረች በ14/15 ኛው ቀን ነው። ስለዚኽ አማካይ የዕለት መንገዷ 59 ኬክሮስ 3 ካልዒት 40 ሣልሲት 16 ራብዒት 18 ኃምሲት ከ48 ሳድሲት ሲኾን በዚኽ ጉዞዋ ከምዕራብ ሳትደርስ ወይም 56 ካልዒት 19 ሣልሲት 43 ራብዒት 41 ሐምሲት ከ12 ሳድሲት ሲቀራት ፀሐይ 60ውን ኬክሮስ ሬጽማ በምሥራቅ ትታያለች። እንዲኹም ኻያ ቀን ሲኾናት (በኻያኛው ቀን) በቀን (በመዓልት) እና በማታም (በሌሊትም) ትታያለች። ሄኖክ እንደሚለው በሃያ ቀኗ በሌሊት ሰው መስሎ በቀን ሰማይ መስሎ ይታያል ይላታል።¹⁷⁰

የዓመቱን አጠቃሳይ በዓሳት፣ አጽዋማት፣ አሥርቆት ወዘተ ለማውጣት አበቅቴና መጥቅዕ ማወቅ ያስፈል*ጋ*ል።

¹⁶⁶ ዝኒ ከማሁ

¹⁶⁷ ካልዒት ማስት ሁስተኛ ማስት ሲሆን ከኬክሮስ ቀጥሎ የሚሰሳበት የጊዜ መስኪያ

¹⁶⁸ አሪት ዘፍጥረት 1፡16

¹⁶⁹ መጽሐፌ አክሲማሮስ ዘኤጲፋኖስ

¹⁷⁰ መጽሐፌ ሄኖክ ምዕራፍ 22

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

ሀ. አበቅቴ

ጥንተ አበቅቴ¹⁷¹ የሚባሰው በእየዓመቱ በፀሐይና በጨረ*ቃ* መካከል የሚፈጠሩ ልዩነቶች ናቸው። በየዓመቱ አበቅቴው ስስሚስያይ በተያዘው ዓመት አበቅቴ ላይ 11 ቢደመር የሚመጣው ዓመት አበቅቴ ፣ 19 ቢደመር ደግሞ ያለፈው ዓመት አበቅቴ ይ*ገ*ኛል።

ለ. መጥቅዕ

መጥቅዕ ማስት ጨፈቃ በዓመቱ የመጀመሪያው ወር (30 ቀን) የሚሞላበት የዕለት ቍጥር ነው። መጥቅዕ የቃሉ ትርጉም ደወል ማስት ሲኾን አጽዋማት እና በዓላትን ስማውጣት ይጠቅማል። የመጥቅዕና የአበቅቴ ድምር ኹልጊዜ ሠላሳ ነው።

እያንዳንዱ ዓመት ላይ በፀሐይም ኾነ በጨረቃ ቈጥሮ በስሌት ለማግኘት በመጀመሪያ ከጌታችን ልደት በፊት ያለውን ጊዜ ዓመተ ፍዳ እና ከጌታችን ልደት ወዲኽ ያለውን ዓመተ ምሕረት (በፀሐይ) በመደመር፤ በቀመረ ዐረብና በንዑስ ቀመር በመቀመር በጨረቃ የዓመቱ ቍጥር ምን ያኽል እንደ ኾነ ማወቅ ይቻላል።

ስምሳሌ፡- የ2012 ዓመት ማስትም ከልደተ ክርስቶስ ጀምሮ እስከ ዛሬ ያለውን 2012 ዓመተ ፀሐይ በጨረቃ ስንት ዓመት እንደኾነ ለማስላት በመጀመሪያ ዓመተ ፀሐይን በቀመረ ዐረብ ፣ በንዑስ ቀመር መቀመር ያስፈል,ጋል። ይኽም ማስት።

2012 ÷ 228 = 8 ቀመሬ ዐሬብ ኾኖ፤ 188 ዓመት ይተርፋል። ትርፉን (ቀሪውን) በንዑስ ቀመር እንቀምረዋለን (እናካፍለዋለን)።

188 ÷ 19 = 13 ንዑስ ቀመር ኾኖ፤ 13 ዓመተ አበቅቴ ይተርፋል። ከዚኽ በኋላ ከቀመረ ዐረብ የሚገኘውን በ7 ዓመት፤ ከንዑስ ቀመር የሚገኘውን በ7 ወር፤ ለንዑስ ቀመር ስናካፍል ይገኘነውን ዓመተ አበቅቴ ደግሞ በ 11 ዕለት (በጥንተ አበቅቴ) እናባዛለን።

መጨረሻ ካንኘነው ዓመተ አበቅቴ አንድ ዓመት መቀነሱን ልንዘነ*ጋ* አይንባም።¹⁷² ይኽም የይዝነው ዓመት ገና ስላልተጠናቀቀ ነው። *እንዲ*ዀም ለጨረቃ ዘመን መሠረት የኾነውን 4 ወር ከ 10 ቀን ፣ ከትራፋተ ዐውድ የተገኘውን 24 ዕለት

 ¹⁷¹ ጥንተ አበቅቴ ማስት የመጀመሪያው በፀሐይና በጨረቃ መካከል የተፈጠረው የ11 ዕስታት ልዩነት ማስት ነው።
 ¹⁷² አዋጅ ነው።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ጣኅበረ ቅዱሳን

መደመርም ያስፈል*ጋ*ል።¹⁷³ እነዚኽ ዕለታት ዓለም ከተፈጠረ ጀምሮ በየዓመቱ ከሚተርፉት ተሰብስበው የተገኙ ናቸው።

ስለዚኽ 8 ቀመረ ዐረብ × 7 ዓመት = 56 ዓመት

13 ንዑስ ቀመር × 7 ወር = 91 ወር (91 ወር ማለት 7 ዓመት ከ 7 ወር ማለት ነው።)

12(13 - 1) ዓመተ አበቅቴ × 11 ዕለት = 132 ዕለት (132 ዕለት ማለት ደግሞ 4 ወር ከ 12 ቀን ማለት ነው።)

ይኽ ኹሉ በአንድ ላይ ሲደመር 63 ዓመት (56+7) ከ11 ወር (7+4) ከ 12 ዕለት ይኾናል። ይኽንን የአገኘነውን ዓመት ከዓመተ ፀሐይ አንድ ዓመት ከአነሣንለት በኋላ ቀሪው ላይ እንደምረዋለን። በመኾኑም

2011(2012 - 1) + 63 ዓመት 11 ወር 12 ዕለት = 2070 ዓመት ከ11 ወር 12 ዕለት ይኾናል።

ይኽም ማለት ክርስቶስ ከተወለደ ጀምሮ (በፀሐይ) መስከሬም 1 ቀን 2012 ዓ.ም በዓመተ ጨረቃ ሲሰላ 2070 ዓመት ከ11 ወር ከ12 ዕለት ኾኖታል ማለት ነው።

በአጠቃሳይ ዘመንን ለመቁጠር መነሻውን ለይቶ ማወቅ ያስፈል*ጋ*ል። በሐሳበ ዲሜጥሮስ የቀመር መነሻው ዕለት (ጥንተ ቀመር) ማክሰኞ ሲኾን፣ የሐሳበ ቢዘን ጥንተ ቀመር እሑድ እንዲዀም የሐሳበ ጉንዳጉንዲ ዓርብ ናቸው። ሦስቱም ሐሳቦች መነሻቸውን ለመወሰን እና ልዩነቱን ለመማለጽ የየራሳቸው አመክንዮ ያቀርባሉ።¹⁷⁴

በአጠቃላይ ባሕረ ሐሳብ በኹለቱ አዕዋዳት ማለትም የፀሐይና ጨረቃ ዑደት በመጠቀም በኹለቱም እንደ አስፈላጊነታቸው የሚቆጥር ልዩ የኾነ የዘመን መቍጠሪያ ኾኖ የሚያገለግል ነው። ዘመንን ለመቍጠር በዋናነት የዓለምን ዘመን መክፍያ የኾነውን የጌታችንን ልደት ሊቃውንት የክርስቲያን ዘመን መጀመሪያ ብለው ተርተውታል።¹⁷⁵ ይኽም የኢትዮጵያ ዘመን አቈጣጥር ክሌሎች በተሻለ ነገረ መስኮታዊ ይዘት ያለው እና፤

¹⁷³ አለቃ ያሬድ ፈንታ፤ 2004 ዓ.ም. 7ጽ 154

¹⁷⁴ ዝኒ ከማሁ

¹⁷⁵ ኅሩይ ሰሜ፡ ትክክለኛው የኢትዮጵያ ዘመን አቆጣጠር፡ 2000 ዓ.ም. 1ጽ 75

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

ሥነ ከዋክብት

በመጽሐፈ ሄኖክ ምዕራፍ 24 በስፋት እደተጠቀሰው ከዋክብት በስም እየጠራ የሚቆዩበትን የጊዜ ርዝማኔ ይገልጻል። ከዋክብት ጨረቃ *ጋ*ር በሌሊት ያበሩ ዘንድ የተፈጠሩ ናቸው።¹⁷⁶ የብርሃን መጠናቸው ከጨረቃ ያነሰ ነው። ቅርፃቸውም እንደ ፀሐይና ጨረቃ ክበብ ሳይኾን የተለያየ ቅርጽ አሳቸው። ለምሳሌ የአይሁድ ኮከብ የሚባለው ባለስድት ጫፍ አለው።

የባሕረ ሐሳብ ሊቃውንት የከዋክብት ብዛት እንደማይታወቅ እና የብርሃን መጠናቸው አንዱ ኮከብ ከሌላው እንደሚበላለጡ እንዲኾም ብርሃን የሌላቸው ከዋክብት መኖራቸውን ይናገራሉ። "መጽሐፍ አንዱ ኮከብ ከሌላው ኮከብ ይበልጣል"¹⁷⁷ ኹሉም ክዋክብት እኸኑልና ተመሳሳይ አይደሉም። በእየዕለቱና በእየወሩ የማይወጡ ከዋክብት ማለትም በኾኑ ዘመናት ልዩነት አንድ ጊዜ የሚታዩ ከዋክብት አሉ።¹⁷⁸

የከዋክብት ትምህርት በባሕረ ሐሳብ ሊቃውንት ዘንድ የሚሰጥበት ምክንያት ከዋክብት እንደ ፀሐይና ጨረቃ ኹሉ ለዘመን መቍጠሪያነት የሚያገለግሉ ስለኾኑ እና የዘመን መለዋወጥን ተከትለው የሚከሰቱ ክስተቶች ከከዋክብት ,ጋር ግንኙነት ስላላቸውም መምር ነው። ስለዚኽ የከዋብትን ትምህርት በኹለት ከፍለን እንመልከት።

የከዋክብት ዓይነታቸውና ጠቀሜታቸው

የባሕረ ሐሳብ ትምህርት ዘመንን እንደ ፀሐይና ጨረቃ ኹሉ በከዋክብት ይቈጥራሉ። በከዋክብት አንድ ዓመት ሦስት መቶ ስድሳ አራት ቀን (364) ነው።

የከዋክብትን ከወጡበት ጊዜ አንጻር ለኹለት ከፍለን ማየት እንችላለን ፤ አንዱ ሄኖክ በመጽሐፉ በእየሦስት ወሩ (ስማቸው ዝቅ ብሎ ተጽፏል) ፣ በእየወሩ ፣ በእየዓሥራ ሦስት ቀንና በእየዕለቱ የሚወጡ ከዋክብት በማለት የለይቸው ሲኾኑ እነዚኽንም ከዋክብት ከላይ በሠንጠረዥ 1 እንደተገለጸው በስማቸው ተጠርተዋል።¹⁷⁹ ኹለተኛው የከዋክብት ዓይነቶች ቋሚ መውጫ ዕለት የሌላቸው በተወሰነ የጊዜ ልዩነት የሚወጡ

¹⁷⁶ ኦሪት ዘፍጥረት 1፥16

¹⁷⁷ 1ኛ ቆሮ 15፥ 41

¹⁷⁸ አለቃ ያሬድ፤ 2004 ዓ.ም.

¹⁷⁹ ዝኒ ከማሁ

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ናቸው። ለምሳሌ አቅራብ ተብሎ የሚጠራው ኮከብ በስድስት መቶ አንድ ጊዜ ይወጣል።¹⁸⁰

የመውጫ ዕለታቸው የሚታወቁ ከዋክብት

ሄኖክ ስለከዋክብት በጻፈበት ምዕራፍ በእየወሩና በእየዕለቱ ለሚታዩ/ ለሚወጡ ከዋክብት ስም ሰጥቷቸዋል። በእርግጥ የከዋክብት ብዛት አይታወቅም ነገር ግን ሄኖክ በእየ ሦስት ወርና በእየዐሥራ ሦስት ቀን የሚወጡ ከዋክብትን ብቻ በስም እየጠራ ዑደታቸውና ሥርዓታቸው እንኤት እንደኾነ በስፋት ጽፎታል። ይኽንን ተከትሎ የባሐረ ሐሳብ ሲቃውንት ስለ ከዋክብት በሚከተለው መልኩ ያስተምራሉ።

የከዋክብት አስፋፌር/ አቀማመጥ በጨረቃ ዙሪያ ሲኾን የሚወጡበት ጊዜና የሚቆዩበት የጊዜ ርዝማኔ አራት ከዋክብት በእየ ዘጠና አንድ ቀን የሚወጡ /ዘጠና አንድ ቀን የሚያበሩ/ (91 × 4 = 364) እና የሚመሯቸው እያንዳንዳቸው ሰባት ሰባት ከዋክብት አሏቸው /ሰባት ቀን የሚያበሩ/ (4 × 7 = 28) ፤ ኻያ ስምንት ከዋክብት በእየዐሥራ ሦስት (28 × 13 = 364) ቀን የሚወጡ /ለዐሥራ ሦስት ቀን የሚያበሩ/፤ በእየወሩ የሚወጡ 12 ከዋክብት /አንድ ወር ቆይተው የሚጠፉ / ፤ በእየዕለቱ የሚወጡ አንድ ሽ ከዋክብት (364 × 1000 = 364000) ወዘተ በሚል የዑደት ሥርዓት እንዳላቸው የባሕረ ሐሳብ ትምህርት በስፋት ያስረዳል።

በባሕሬ ሐሳብ ሊቃውንት ዘንድ ለሦስት ወር በሚቆዩት ከዋክብት ተከትለው የሚወጡ ከዋክብት አንድ አንድ ወር የሚያበሩ ከዋክብት እና ዐሥራ ሦስት ቀን የሚያበሩ ከዋክብትን ከሰው ልጅ ጋር ስለአላቸው ግንኙነት ያስተምራሉ። እንዲዥም በእየወሩ የሚወጡት ከዋክብት ከሚወጡበት ወቅት ጋር በማገናኘት የከዋክብት ባሕርያቸው ምን እንደኾነ ይናገራሉ።

ሠንጠረዥ 2፡ የፀሐይና የ12ቱ መንብተ አውራኅ ከዋክብት ባሕርይና ማብር እንደሚከተለው መደብ ሲንለጽ ይችላል።¹⁸¹

¹⁸⁰ መዝሙረ ዳዊት አንድምታ

¹⁸¹ አለቃ ያሬድ ፤ 2004 ዓ.ም.

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

ባሕርይ	ኮከብ ሕና	ኮከብ ሕና	ኮከብ አና
	የሚወጡበት ቀን	የሚወጡበት ቀን	የሚወጡበት ቀን
<u>እሳ</u> ት	ሐመል	አሰድ	ቀውስ
	(መጋቢት 17 ቀን)	(ሐምሴ 21 ቀን)	(ኀዳር 16 ቀን)
	- 30 ዕስት 43	- 31 <i>ዕስት</i> ከ 10	- 29 <i>ዕስት</i> ከ28
	ኬክሮስ	ኬክሮስ	ኬክሮስ
መሬት	ተውር /ሥውር)	ሰንቡሳ	ጀደይ / ጀዲ
	(ሚያዝያ 18 ቀን)	(ነሐሴ 21 ቀን)	(ታኅሣሥ 17 ቀን)
	- 30 ዕለት ከ 12	-30 ዕስት ከ42	- 29 <i>ዕለት</i> 23 ኬክሮስ
	ኬክሮስ	ኬክሮስ	
ነፋስ	ጀውዛ/ ንውዝ	ሚዛን	ደስው /ደሳዊ
	(ግንቦት 17 ቀን)	(መስከሬም 17 ቀን)	(ጥር 17 ቀን)
	- 31 <i>ዕለት</i> ከ 30	- 30 <i>ዕስት</i> ከ 10	- 30 <i>ዕስት</i> ከ41
	ኬክሮስ	ኬክሮስ	ኬክሮስ
ውኃ	ሸርጣን	አቅራብ	ሎት
	(ሥኔ 19 ቀን)	(ጥቅምት 17 ቀን)	(የካቲት 16 ቀን)
	- 31 <i>ዕለት</i> ከ 26	- 29 ዕለት 40	- 30 <i>ዕስት</i> ከ10
	ኬክሮስ	ኬክሮስ	ኬክሮስ

በኢትዮጵያዊያን የባሕረ ሐሳብ ሊቃውንት የሚያስተምሯቸው የከዋክብት ስሞች ሄኖክ ምዕራፍ 28 ከተጠቀሱት ይለያዩ። ለምሳሌ ከመስከረም 25 እስከ ታኅሣሥ 25 ድረስ ባሉት ሦስት ወራት የሚወጡ አድርናኤል፣ ኢየሱሳኤልና ኢይሱማኤልም ናቸው ይሳል። በዚኽ ሠንጠረዥ ደግሞ ሚዛን አቅራብ እና ጀዲ ይሳል።¹⁸² ልዩነቱ እንዴትና ለምን እንደመጣ ግልፅ በኾነ ምክንያት ለማስረዳት በዚኽ ጥናት ማግኘት አልተቻለም።

በኢትዮጵያዊያን የባሕረ ሐሳብ ሊቃውንት ትምህርት መሠረት ከዋክብት የሚወጡባቸው ሰዓትና አቅጣጫም አንደሚታወቅ ይናገራሉ ፡፡ ለምሳሌ *ሽርጣን* የሚባለው ኮከብ ከ 3 ኮከቦች *ጋር* በምሥራቅ በኩል በዶሮ ጩኸት (ሌሊት በ9 ሰዓት) ይወጣል ፤ *ሰንቡሳ* የሚባለው ኮከብ ከ 2 ኮከቦች *ጋ*ር በምዕራብ በኩል ሌሊት

¹⁸² አስቃ ያሬድ ፊንታ፡ 2004 ዓ.ም.

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

7 ሰዓት ይወጣል፤ **ሚዛን** የሚባለው ኮከብ በዐዜብ በኩል በመንፈቀ ሌሊት (ከሌሊቱ በ6 ሰዓት) ይወጣል።

ቋሚ የመውጫ ቀን የሌላቸው ስንል ዑደታችው ዘመንን ለመቁጠር የማንጠቀምባቸው እና ሲወጡም ከተለያዩ ነገሮች ጋር የሚያያዙ ከዋክብትን ነው። በመጽሐፍ ቅዱስ ኢየሱስ ክርስቶስ ሲወለድ ነገሥታት (ሰብአ ሰገል) እጅ መንሻ ይዘው ሲኼዱ ይመራቸው የነበረ የተለየ እና የታወቀ ኮከብ እንደነበር ተገልጿል። (ማቴዎስ ወንጌል) ይኽ ኮከብ አስቀድሞ በነቢያት መሲሕ ሲወለድ የሚታዩ ከዋክብትን ምልክት ተናግረው ስለነበረ ይኽንኑ ይዘው ኮከቡን ሲያዩ እርሱን እየተከተሉ ጌታ ከተወለደበት በረት ደርሰዋል። ስለዚኽ እንዲኽ ዓይነቶቹ ከዋክብት በኢትዮጵውያን ዘንድ ከትንቢት መሬጸም እና ከተአምራት ጋር ይያያዛሉ።

ስምሳሌ፡- «በውኑ የሰባቱን ክዋክብት ዘለላ ታስር ዘንድ፥ ወይስ ኦሪዮን የሚባለውን ኮከብ ትፈታ ዘንድ ትችላለህን? ወይስ ማዛሮት የሚባሉትን ከዋክብት በጊዜያቸው ታወጣ ዘንድ፥ ወይስ ድብ የሚባለውን (የምሽቱን) ኮከብ ከልጆቹ *ጋ*ር ትመራ ዘንድ ትችላለህን?⁷¹⁸³። እንዲኹም «ሰባቱን ከዋክብትና ኦሪዮን የተባለውን ኮከብ የፈጠረውን፥ የሞትን ጥላ ወደ ን*ጋ*ት የሚለውጠውን፥ ቀኑንም በሌሊት የሚያጨልመውን፥ የባሕሩንም ውኆች ጠርቶ በምድር ፊት ላይ የሚያፈስሳቸውን፥ አምባውም እንዲፈርስ በብርቱ ላይ የድንገት ጥፋት የሚያመጣውን ፈልጉ ስሙ እግዚአብሔር ነው።¹⁸⁴⁷

እንዲኹም ትኩላን¹⁸⁵ ከዋክብት የሚባሉት ኹልጊዜ በእየለቱ የሚወጡ ናቸው፡፡ በመጽሐፈ ሂኖክ ፡ በግብራቸው ቅንየታት¹⁸⁶ ብሏቸዋል ቅኑያን¹⁸⁷ ሲል ነው እንጂ ምን ያኸል እንደኾኑ ቍዯራቸውን አይገልጽም፡፡ እንዲኹም ሌሊቱ ሊነ*ጋ* ሲል የሚወጡ የአዋቢያ ኮከቦች አሉ፡፡

¹⁸⁷ የመጽሐፌ ሄኖክ አንድምታ ምዕራፍ 24፥7

¹⁸³ ኢዮብ 38 ÷31--32

¹⁸⁴ አሞጽ 5 ÷8--9

¹⁸⁵ ትኩሳን ማስት የተተከለ የማይንቀሳቀስ እንደማለት ነው።

¹⁸⁶ ቀነየ፡ *ገ*ዛ ከሚለው *ግሥ* የተገኘ ሲኾን፡ ቅንየ*ታት ማ*ለት ገዥዎች የሚል ስለዚኽ የከዋክብት አለቆች እንደ ማለት ይኾናል።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

ከዋክብትን ለትንበያ አገልግሎት መጠቀም /astrology/

የባሕረ ሐሳብ መምህራን የከዋክብትን አወጣጥ ተከትለው የሚታዩ የተለያዩ ክስተቶችን ስለሚናንሩ፤ እንዚያን ክስተቶች ተከትለው ከዋክብት የሚታዩበትን ወቅት መሠረት አድርገው የከዋክብትን ባሕርያት በአራቱ ባሕርያት (እሳት፣ ውኃ፣ ነፋስና መሬት) አምሳል በመሰየም ከሰው አኗኗር ጋር ያላቸውን ግንኙነት ይተነብያሉ። የኮከብ ቈጠራ ትምህርት በኢትዮጵያውያን ዘንድ ``ሐሳበ መናዝል`` ተብሎ ይጠራል። ሐሳበ መናዝል ማለት የከዋክብትን ጠባይና ግብር የሚገልጽ ስሌት ነው። መናዝል ማስትም የዐሥራ ሁለት ወር ከዋክብትን በእንስሳት ስም የሚጠሩ መገብተ አውራኅ ከዋክብት ናቸው።¹⁸⁸

ይኽም ከክርስቶስ ልደት በፊት ጀምሮ የታወቀ እና በእግዚአብሔርም ዘንድ የማይወደድ መኾኑን በትንቢተ ኢሳይያስ እንዲኽ ተገልጿል ‹‹በምክርሽ ብዛት ደክመሻል አሁንም የሰማይን ከዋክብት የሚቈጥሩ፥ ከዋክብትንም የሚመለከቱ፥ በየመባቻውም የሚመጣውን ነገር የሚናገሩ ተነሥተው ከሚመጣብሽ ነገር ያድኮሽ።›› (ኢሳ. 47÷13)። ስለዚኽ መምህራኑ ይኽንን ሥራ እጅግ ይነቅፉታል። በዚኽም የተነሣ ይመስላል አዥን አኹን ‹‹መርሐ ዕውር›› ከሚባለው ክፍል ውጭ ያለውን ትምህርት በሚገባ ለማስተማር ፈቃደኛ አይደሉም።

ሊቃውንቱ ከዋክብት የሚወጡበትን/የሚታዩበትን ጊዜ መነሻ በማድረግ ለዅነቶች ትንበያ በስፋት ይጠቀሙበት እንደነበር ብዙ ማሳያዎች አሉ። የከዋክብት ትንበያ የሚሰጠው በየወሩ በሚወጡ እና የወሩ አለቃ ተብለው በሚጠሩ 12 ከዋክብት ላይ ትኩረት በማድረግ ነው።¹⁸⁹

ለምሳሌ፡ በሚያዝያ ወር የሚወጣው ሐምል በድብ ይመስሉትና ይኽ ኮከብ ያለው ሰው ብሩህ አዕምሮ፣እጅግ ኃይሰኛ፣ ደፋር፣ አንደበተ ርቱዕ ነው። በግንቦት ወር የሚወጣ ተውር/ሠውር ደግሞ በዝንጀሮ ይወክሉትና ባሕርይውን እጅግ ገራም፣ ምሥጢራዊ ባሕርይ አሰው፣ ያደረገው ነገር ሁሉ አይታወቅበትም (ይኽም ኮከቡ ድብቅ ስለኾነ ነው) ይሳሉ።

¹⁸⁹ ዐውደ ነገሥት

¹⁸⁸ አለቃ ያሬድ ፈንታ፤ 2004 ዓ.ም

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ከከዋክብት በተጨማሪ ጨረቃን በመጠቀም በእያንዳንዱ ቀን ምን እንደሚከሰት ይተነብያሉ።

ስምሳሌ፦1ኛ ቀን 27 ጨረቃ፤ መንገድ ቢኼዱ ቤት ቢሠሩ፣ ነገር ቢጀምሩ መልካም ነው። ሕልም ቢያዩም በኹለት ቀን ይደርሳል። 2ኛ ቀን 28 ጨረቃ፤ ከሚስት *ጋ*ር በግብረ ሥጋ ቢገናዥ መልካም ነው።የሚወለደው ልጅ ብልሕ፣ ዐዋቂ፣ ጥበበኛ፣ ተመራጣሪ፣ ፈላስፋ ይሆናል። ያየው ሕልም በ 7 ቀን ይፈጸጣል ይላሉ።

እንዲኽ እያሉ ለሥሳሳዉም ዕለት ይከሰታል፣ ይኾናል የሚሉትን ትንበያ ያስቀምጣሉ፤ በአንጻሩ ሲፈጠር ይችሳል ሳሉት ችግርም መፍትሔ ይኾናል የሚሉትን እንደ ጸሎትና ብዙ እንቅስቃሴዎችን በዚያ ዕለት አለማድረግ የሚሉትን ጨምሮ በስፋት ይመክራሉ።¹⁹⁰ ይኽን የከዋክብት ጥናት ስንመለከት ባሕረ ሐሳብ ጥልቅ የኾነ የሥነ ክዋክብት (Astronomy and astrology) ትምህርት በስፋት የሚሰጥበት ጥበብ መኾኑን እንገነዘባለን።

የአየር ንብረት ትንበያ /Meteorology/

በባሕረ ሐሳብ መምህራን ዘንድ የየወቅቱ የአየር ሁኔታ በፀሐይ አካኼድና በነፋስ አቅጣጫ ይወሰናል። ቋሚና በየዓመቱ ተደ*ጋ*ግመው የሚከሰቱት የሙቀትና የቅዝቃዜ፣ የርጥብና የደረቅ አየር ሁኔታ፣ የዝናብና የድርቅ ወቅቶች፣ የመሳሰሉት ክስተቶች በአንድ ዓመት ውስጥ በሚለዋወጡ የፀሐይ ዑደት አቅጣጫና የነፋስ አቅጣጫ ተስይቶ ይታወቃል።

የፀሐይ ዑደትና የወቅቶች መፌራረቅ

የሙቀትና የቅዝቃዜ፣ የደረቅና የርጥብ አየር፣ እንዲኹም የክረምትና የበጋ ወቅቶች ይፌራረቃሉ። ይኽም የፀሐይን ዑደት ተከትሎ የሚሰላ ነው። ይኽ ስሌት እጅግ ቀደም ካሰው የሰው ልጅ ታሪክ ጀምሮ በስፋት የሚታወቅ ሲኾን በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያንም ከቅዱስ ያሬድ ጀምሮ እያንዳንዱ ቀንና ወር ምን ዓይነት ጠባይ እንዳሰው በማስታወስ ለዚያ የሚስማማ የጸሎትና የትምህርት ሥርዓት ተዘጋጅቷል።¹⁹¹

¹⁹⁰ ዝኒ ከማሁ

¹⁹¹ ቅዱስ ያሬድ በድንው በዓመቱ ውስጥ ለሚመላለሱት ወቅቶች ለ*ይንዳንዳ*ቸው የሚስማማ ዝማሬዎችን አዘ*ጋ*ጅቷል።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

ነፋሳት እና የአየር ንብረት

ስለአየር ኹኔታ ለመናገር የነፋስን ጠባይና አካሔድ ማወቅ ያስፈል*ጋ*ል። ሄኖክ ስለነፋስ ሲናገር እንደ ፀሐይና ጨረቃ ኹሉ ለነፋስም ዐሥራ ኹለት መስኮቶች *እንዳ*ሉት ይናገራል። ‹‹ነፋሳት፡ ከእነርሱ የሚወጡባቸውና በምድር ላይ የሚነፍሱባቸው ለነፋሳት ኹሉ የተከፈቱ ዐሥራ ኹለት መሰኮቶችን በምድር ዳርቻ አየሁ።››¹⁹² በዚህ በሄኖክ አገላለጽ መሠረት ነፋሳት የሚወጡት ከምድር ዳርቻ በአራቱ ማዕዘን ነው ማለት ነው።

የነፋስ ባሕርይው ርጡብነት (ቅዝቃዜ)፣ ውዑይነት (ሙቀት) እና ጽሉምነት (ጥቁር/ ጨለማ) እንደኾኑ ይታመናል።¹⁹³ እነዚኽ ባሕር*ደት* የነፋስን አጠቃላይ ምንነት የሚገልጹ ናቸው። ነፋስ ዝናም እንዲዘንብ የሚያደርግ ውርጭንም የሚያመጣ እንዲኹም ሙቀት እንዲጨምር የሚያደርግ ነው።¹⁹⁴ ሄኖክ ነፋሳት የሚነሡበትን አቅጣጫ መነሻ አድርጎ እንደ ከዋክብት በስም ጠርቷቸዋል። ሄኖክ በዐሥራ ኹለት መሰኮቶች የሚወጡ ዐሥራ ኹለት ነፍሳት አሉ እነዚኽም አራቱ ነፋሳተ ምሕረት እና ስምንቱ ነፋሳተ መዓት ናቸው። የእነዚኽንም ነፋሳት የእያንዳንቸውን ባሕርይና ግብር እንዲኹም የሚወጡባቸው መስኮቶቸንና ጊዜአቸውን በዝርዝር በመግለጽ ለልጁ ለማቱሳላ አስተምሮታል።¹⁹⁵

በአራቱ ማዕዘን የሚነፍሱ ነፋሳት

የመጀመሪያው ነፋስ ቀዳማዊ ስለኾነ ስሙ ጽባሐዊ ይባላል፤ በደቡባዊ ምሥራቅ አቅጣጫ ካለው አንደኛው ደጃፍ ውስጥ ይወጣል። ኹለተኛውም ነፋስ ስሙ አዜብ ይባላል፤ በሰሜን አቅጣጫ ከምትገኘው ሦስተኛው መስኮት ይወጣል። ሦስተኛው በምዕራብ የሚነፍሰውም ነፋስ ስሙን ንቱግ (የንደለ) ይሉታል። ምክንያቱም የሰማይ ብርሃናት ኹሉ በዚያ ሕጸጽ ስለሚያደርጉና ወደ እዚያም ስለሚገቡ ነው። ይኽ አባባል በዘመናችን የሥነ ሕዋ ምርምር ዘርፍ በአዲስ መልክ እየተጠና ካለውና በሳይንሳዊ አጠራሩ ጥቁር ቀዳዳ (Black hole) ከሚባለው ጋር ምን ግንኙነት

^{ነ92} መጽሐፌ ሄኖክ ምዕራፍ 25

¹⁹³ አክሲማሮስ ዘኤጲፋኖስ

¹⁹⁴ ዝኒ ከማሁ

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

እንዳለው የዘመናችን የዘርፉ ሲቃውንት በተለይ የሕዋ ሳይንስ አጥኝዎች ቢያገናዝቡት ጥሩ የምርምር ፍን ሲሰጥ ይችላል የሚል **ግምት አለን።**

አራተኛው ነፋስ ስሙ መስዕ ተብሎ የሚጠራ ሲኾን በሦስት ክፍሎች ይከፈላል። ሕነርሱም አንደኛው የሰዎችን ማደሪያ የሚያጸና ነው። ኹለተኛውም በውኃ አካላት ላይ በባሕሮችና በቀላያት፣ በደኖችና በወንዞች፣ በጨለማና በደመናት የተሾመ ነው። ሦስተኛው በቸርነቱና በምሕረቱ በምትወረስ በገነት ጽድቅ ላይ የተሾመ ነው።

የደቡብ ነፋሳት ክሦስት ደጃፎች ውስጥ ይወጣል። ከእነርሱም በምሥራቅ አቅጣጫ ከምትገኘው ከአንደኛይቱ ደጃፍ ውስጥ የሞቀ ነፋስ ይወጣል። ከዚኽ ደጃፍ አጠንብ ካለችው ከመካከለኛይቱ ደጃፍ በጎ ሽቶ፣ ጠልና ዝናብ፣ ሰላምና ሕይወት ይወጣሉ። የሰሜን ነፋሳት በአሉበት በምሥራቅ ከምትገኘው ከሰባተኛው ደጃፍ ጠልና ዝናብ፣ ኩብኩባና ድምሳሴ ይወጣሉ። ከመካከለኛይቱ ደጃፍ ቀጥተኛ በኾነ መንገድ ዝናብና ጠል ሕይወትና ሰላም ይወጣሉ በማለት በመጽሐፌ ሄኖክ ተገልጿል።

የዐሥራ ኹለቱ ነፋሳት መስኮቶች

በመጽሐፌ ሄኖክ ምዕራፍ 24 መሠረት በማድረግ በእየወሩ የሚወጡ ነፋሳትና ምልክቶቹ እንደሚከተሰው ያቀርባል በ 1ኛ ደጃፍ የሚወጣው ነፋስ ስሙ ጽባሕይ ሲባል በምሥራቅ ግራ ካለችው መስኮት ይወጣል። ይኽ ነፋስ በወርኃ ጥቅምት በሚወጣበት ጊዜ ጥፋት፣ ድርቅ እና ጉዳት ይኾናል። በ 2ኛው ደጃፍ የሚወጣው ነፋስ በምሥራቅ መካከል ካለቸው መስኮት በወርኃ ኅዳር ሲወጣ ቅን ሥራ፣ ዝናም፣ ፍሬ፣ ጤዛና ሕይወት ይወጣሉ። በ 3ኛው ደጃፍ የሚወጣው ነፋስ በምሥራቅ ቀኝ ካለችው መስኮት በወርኃ ታኅሣሥ ብርድ፣ ውርጭ፣ ድርቅና ዋፃ ይወጣሉ። በ4 ኛው ደጃፍ የሚወጣው ነፋስ በደቡብ ቀኝ ካለችው መስኮት በወርኃ ሚያዝያ የሚሞቅ ነፋስ፣ ድርቅ፣ ጥፋትና **ጉዳት ይወጣል። በ5ኛው ደጃፍ የሚወጣው ነፋስ በደቡ**ብ መካከል ካለችው መስኮት በወርኃ ግንቦት መልካም ሽታ፣ ጤዛ፣ ዝንም፣ ፍቅርና ጤና ይወጣል። በ 6ኛው ደጃፍ የሚወጣው ነፋስ በደቡብ ግራ ካለችው መስኮት በወርኃ ሥኔ ጤዛ፣ ዝናም፣ አንበጣና ጥፋት ይወጣል። በ 7ኛው ደጃፍ የሚወጣው ነፋስ በሰሜን ቀኝ ካለችው መስኮት በወርኃ ሐምሌ ጉም፣ ውርጭ፣ ዋግ፣ ዝናም፣ ጤዛና አንበጣ ይወጣል። በ 8ኛው ደጃፍ የሚወጣው ነፋስ በሰሜን መካከለኛ ካለችው መስኮት በወርኃ ነሐሴ ቀን ነገር፣ ሕይወት፣ ዝናም ፣ ጤዛና ፍቅር ይወጣል። በ 9ኛው ደጃፍ የሚወጣው ነፋስ በሰሜን ግራ ካለችው መስኮት በወርኃ መስከረም ጤዛ፣ ዝናም፣ አንበጣና ጥፋት ይወጣል። በ 10ኛው ደጃፍ የሚወጣው ነፋስ በምዕራብ ግራ ካለችው መስኮት በወር*ኃ* ጥር ጤዛ፣ ውርጭ፣ ብርድ፣ ዋግና ቀጭ ይወጣል። በ 11ኛው ደጃፍ የሚወጣው ነፋስ በምዕራብ መካከል ካለችው መስኮት በወርኃ የካቲት ጤዛ፣ ዝናም፣ በሪከትና ሰላም ይወጣል። በ 12ኛው ደጃፍ የሚወጣው ነፋስ በምዕራብ ቀኝ ካለችው መስኮት በወር*ኃ መጋ*ቢት ድርቅ፣ ጥፋት፣ መቃጠልና ጉዳት ይወጣል።¹⁹⁶

እንዲኹም የነፋሳት አቅጣጫ በሀገርና በሰው ሕይወት ላይ የሚመጡ ክስተቶች *ጋ*ር ቀጥተኛ ግንኙነት እንዳሰው ኢትዮጵያውያን ሊቃውንት ያስተምራሉ። የነፋሱን አካኼድ ተመልክተውም በሀገሪቱ ላይ የሚመጡ እንደ ጦርነት፣ ድርቅ፣ ቸነፈር ወዘተ መቼ ሲከሰት እንደሚችል ወቅቱን (ጊዜውን) ለይተው ይናገራሉ። ከዚኽ በመነሣት ባሕረ ሐሳብ የነፋሳትን ባሕርይ በማጥናት ከሰው *ጋር ያ*ላቸውን ግንኙነት ማጥናት እንደሚቻል እና ለአየር ንብረትና የአየር ጠባይ (climate and weather studies) ምርምርን መረዳት የሚያስችል ጥብብ በውስጡ የያዘ ነው።

ግጠቃለይ

በምዕራባውያን ሊቃውንት ዘንድ አሁንም ከጥንታዊዉ የሕዋ ሳይንስ ትምህርት *ጋ*ር በማገናዘብ የኢትዮጵያውያን ስሌት (በተለይ ከመጽሐፈ ሄኖክ መተዋወቅ *ጋ*ር ተያይዞ) በስፋት እየተጠና ይገኛል። በዚኽም ጥናት ከላይ በዝርዝር እንደተገለጸው መጽሐፌ ሄኖክ ሰባሕረ ሐሳብ፣ ሰዘመን አቈጣጠር እና ለአየር ትንበያ ዕውቀት መሠረትና የጥናት መካሻ መኾኑን ለማየት ተችሏል።

ባሕረ ሐሳብ በኢትዮጵያውያን ዘንድ ተወዳጅና መጠነ ሰፊ ጥቅም ያለው ጥበብ ነው። ኢትዮጵያ ዘመን መቍጠር የጀመረችው ከክርስቶስ ልደት በፊት ምን አልባትም ከሄኖክ ዘመን ጀምራ መኾኑን በዚኽ ጥናት ተንልጿል። ባሕረ ሐሳብ የኢትዮጵያ የዘመን አቈጣጠር ስልት በአንድ ጊዜ በፀሐይ፣ በጨረቃና በከዋክብት እንደ አስፈላጊነታቸው መቍጠር ስለሚያስችል ልዩ ያደርንዋል። እንዲዀም አጽዋማትን፣ በዓላትንና የጸሎት ጊዜያትን ለይቶ በማውጣት ሕዝቡ ለመንፈሳዊ ተግባራት እንዲጠቀምበት። ይኽም ልዩ እና የራሱ አሠራር ቅደም ተከተል (Algorithm) ያለው ጥበብ መኾኑን መረዳት ያስፈልጋል።

¹⁹⁶ ዝኒ ከማሁ

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ፮ (ነሐሴ ፳፻፬)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ማኅበረ ቅዱሳን

ባሕረ ሐሳብ በመጽሐፌ ሄኖክ በተለይ ክምዕራፍ 21 እስከ 28 መነሻ ባደረገ መልኩ የተዘጋጀ እንደኾነ ለመረዳት ተችሏል። ይኽንንም መነሻ በማድረግና በጥልቀት በመመርመር የባሕረ ሐሳብ ሲቃውንት ፀሐይ፣ ጨረቃ፣ ከዋክብት መቼ እንደሚወጡ እና ሲወጡ የሚታዩ ምልክቶችን እንዲኸም የአንዳንዶችን ለምን እንደሚወጡ አስረግጠው ይናገራሉ። የነፋስ አቅጣጫ በመለየት ምን ሲከሰት አንደሚችል ይተነብደሉ። ስለዚኽ ቀደም ባሉት ዘመናት ባሕረ ሐሳብ በኢትዮጵያ ብዙ ጥቅም ሲሰጥ ቆይቷል። በዘመን አቈጣጠር፣ የሰማይና የምድርን የፈለክ ፈሰካት ‹‹ምሥጢር›› ለማወቅ (astronomical studies)፣ ለኮከብ ቈጠራ (astrology)፣ ለአየር ንብረት ትንበያና ስለወቅቶች መፈራረቅ (meteorology and climate studies) ለመሳሰሉት ጉዳዮች ኹሉ በማኅበረሰቡ ዘንድ በሰራው አንልግሎት ሲሰጥ ቆይቷል። የባሕረ ሐሳብ ትምህርት ክሄኖክ መጽሐፍ በተጨማሪም በጊዜ ኺደት ለማብራራት የተጨመሩ አንላለጽ እንዳስ በዚኽ ጥናት ተዳሏል።

የባሕረ ሐሳብ ትምህርት በዘመናዊ ሳይንስ ክፍተኛ የሒሳብ (Mathemathics) እና የሕዋ ዕውቀት እና የምርምር ችሎታ የሚጠይቀውን ትምህርት በቃል ብቻ በፍጥነት ያለ ጽሑፍ ወይም ያለ ሒሳብ መሣሪያ ማሽን መሥራት እንደሚቻል የሚያሳይ ሀገር በቀል ጥበብ ነው። የትምህርት አሰጣጡም በመጽሐፍ ሄኖክ እንደተገለጸው በቀላሉ ለማስታወስ እንዲቻል በምልክት እና በቅደም ተከተል(Algorithm) ከቀላል ወደ ከባድ የሚኼድ ሥርዓት ያለው እና የተማሪዎችን በኹሉም መንገድ የሚያሳትፍና የሚያበረታታ ነው።

Wallie Iyesus: An Aksumite Church in a Zagwe Landscape?

A Preliminary Description

Paper read at the First International Conference on Ethiopian Church Studies, Lund September 2-3, 2017-08-28

By

Yeras Work Admassie and Tekeste Negash

Thirty kilometres from the beautiful town of Weldia, on the Weldia Woreta road leading to Gondar, is a small village called Weynie. It is considerably a rich village with quite extensive irrigated plots thanks to the small river running all the year round. Weynie is located at the bottom of a triangular mountain chain connecting Lasta from the northwest, Kobbo (Tigray) from the southeast and Yejju from the south.

Wallie Iyesus is a cave church located in the middle of this triangular mountain chain. Although the church is equally close to Lasta and Tigray – located as it is on the border mountain chain, it is the Yejju inhabitants who are responsible for its upkeep and maintenance. More specifically, Weynie is the village that takes care of Wallie Iyesus and five other churches in the vicinity.¹⁹⁷

¹⁹⁷ In early October 1992, Yeras Work Admassie was informed by the elders of Weynie (a small village in Weldia where he did his field work) that they would show him some old cave churches if he promised to forward request that they would like a road to be constructed, with machinery being contributed by the government and labour by the community. The road thus constructed, they said, would benefit the hinterland of the community by making the churches easily accessible to tourists.

Yeras Work Admassie informed the village elders that he was only a simple researcher with no power to influence the government but he would certainly forward their request to the Institute of Ethiopian Studies, the Ministry of Culture and the leadership of the peasant association. The narration of Yeras Work's first visit to Wallie Iyesus is based on his field notes. The following day October 8, 1992 Yeras Work set out on a trip that the villagers said would take 2 hours (round trip) -an underestimation typical of

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

From the village of Weynie, the only way to reach Wallie Iyesus church is travelling on foot. For Yeras Work and myself, middle aged men from the city, it took us about four hours to reach Wallie Iyesus. The inhabitants of the region finished the travel much faster. This happened in May 1993.

Wallie Iyesus is a rectangular church, eleven meters long and eight meters wide and was built inside a huge cave. According to our estimation (provisional) the mouth of the cave is over ten meters high. The width of the cave is about thirty meters. The cave digs itself so deep that only the parts that can be reached by daylight are made use of. As far as we know, no one has attempted to discover the secrets that might lie hidden beyond the approximately thirty meters of the open cave.

This cave is in the middle of the triangular mountain chain. Water originating from the three mountains pours down in the form of waterfall from the top of the cave into the

Ethiopian farmers. As it turned out, it took 6 hours. After 3 and half hours trek we reached the top of the mountain. We were all exhausted and had to take a short rest. At this point the people accompanying Yeras Work, fired gun shots in order to warn the monks about our arrival. Then, we started to descend to the other side of the mountain, arriving at a site covered with giant junipers and hidden from view and the winds sweeping down the folds of the mountain.

Descending further and penetrating the juniper forest on a footpath, we came to a sort of landing site where we were met first by 3 monks, and then by farmers from nearby farms. A few steps further, the landing site ended in a precipice. Facing the mountain, one observes a footpath and a rather steep-slope to the left of the landing site, and a 90° cliff that stretched up to the top of the mountain (from where we stood) and then continues down at least 50 meters. Then in the middle of the cliff, at the same level as the landing site on which we were standing, one could see the mouth of the cave that was fenced almost up to half of its height with split-wood. A small waterfall formed at the head of the cliff high up and arched down the cliff. In order to enter the cave itself, one has to walk on a narrow path that is cut into the cliff right under the waterfall.

Inside the cave one traversed two wooden enclosures, and then one's eyes met a beautiful sight: A small stone built church in a reddish-brown stone masonry: about 11 x 8 m, two doors, 14 windows, and two antechambers. Yeras Work took pictures of the exterior and the interior of the church, and the magnificent windows. Yeras Work did not venture deeper into the cave, which, according to the inhabitants of Weynie village, leads all the way to Lalibela. In May 1993, Yeras Work invited me (Tekeste) to see the Church of Wallie Iyesus and we agreed to jointly write a small paper in order to spread the knowledge of this hitherto very little known church to the wider public. We apologise to the people of Weynie that it took such a long time for the formal presentation of Wallie Iyesus Church. Yeras Work took all pictures used in this article.

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

valley below. It is this water that the villagers of Weynie use to irrigate their plots all year round.

According to oral tradition, Wallie Iyesus Church was built many centuries before the construction of Rock Churches by Lalibela or during his period. The church was built, they say, during the reign of king Kaleb in the early 6th century. While we cannot be quite certain that Wallie Iyesus was built before the Rock churches because we need to know more about the spread of Christianity before we can subscribe to the chronology provided oral tradition.

Wallie Iyesus Church has a central nave and two aisles and a dome over the sanctuary. It is a small basilica that resembles very much the Aksumite churches at Adulis, Matara, Agula and that of Wuchate Golo (in the vicinity of Aksum) described by David Phillipson. Morover, The architectural style of Wallie Iyesus has similarities with the church of Imrahanna Kristos. Both are churches built inside caves. Both are more or less of the same size. Imrahanna Kirstos is 12.7 meters long and 9.2 meters wide whereas Wallie Iyesus is 11 meters long and 8 meters wide. We are almost certain that Wallie Iyesus Church is like Imrahanna Kirstos, one of the very few cases where the present structure and its embellishments are all of a single early period.¹⁹⁸

Wallie Iyesus church is one of the very few churches in the country that is fully protected from the ravages of rain, sun and wind. The door to the main entrance is 2.3 meters high and 1.5 meters wide. But the actual width of the door is only 70 centimetres. The rest is made up of the typical Aksumite wooden rafts on all sides of the door. The south side of the Church: Note the door and the three windows.

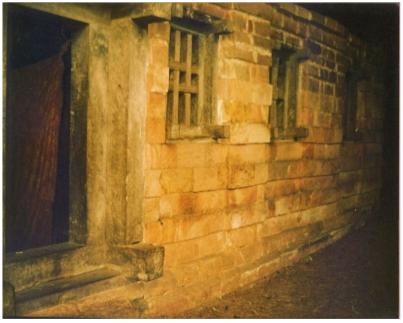
```
he seen Wallie Iyesus.
```

¹⁹⁸ Phillipson, David, 2009:85. Our strong assumption is that Phillipson would have drawn similar conclusion had

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.



The main entrance to the church with the dome over the sanctuary



Each window has an elaborately curved wooden frame with enough space for light and air

David Buxton, whose contribution is generously and quite rightly acknowledged by David Phillipson, did not visit Wallie Iyesus. Buxton was no doubt on the area as he wrote about Avoma Mariam (Buxton, 1949:116). We were told by the inhabitants of Weynie that there is a church called Anova Mariam (most certainly Buxton's Avoma Mariam) and it is a cave church very similar to that of Wallie Iyesus. Although we did not visit Anova Mariam we could clearly see the forest that surrounded it. It belongs to the inhabitants of Weynie.

Like the typical Aksumite churches described in great detail in David phillipson's most recent work, a visitor entering from the main door encounters the vestibule – a room stretching through the length of the church with a lower roof. After this room, there is another Aksumite door leading to the central nave with a higher roof decorated with curved and painted woodwork. The aisles on each side of the central nave have lower roofs.

If Wallie Iyesus is very similar to the Church at Debra Damo and to that of Yemharana Kirstos, could it have been built around the same time, that is some time in the ninth or tenth century? Could there be some credibility to the oral tradition handed down to us that it was in fact built during the reign of Kaleb who ruled in the early decades of 6th century?

The state of knowledge that we possess to day does not permit us to answer this question as to when Wallie Iyesus might have been constructed.

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.



One of the three windows at the backside of the Church



One of the three windows at the backside of the Church

There are some arguments that might be used to argue for an early construction. One of the most important arguments is that Wallie Iyesus is built deep inside a cave - big and wide enough to allow light but fully protected from rain and wind. It is fully possible to argue that

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

the sturdy wooden door and window beams could have been there over ten centuries. The second argument is the conviction of the care takers of the Wallie Iyesus Church. For them, there is no doubt that their church was constructed well before those of rock churches at Lalibela and even perhaps during the time of King Caleb in the early 6th century. It has to be noted that Wallie Iyesus is only 40 kms south east of Lalibela and people of Weynie were quite knowledgeable on the religious landscape of the region.

Education of the Ethiopian Orthodox Church: Personal Reflection on Nibab Bet and Zema Bet

Woube Kassaye¹⁹⁹

አሳጽሮተ ዋናት

ጥንታዊ ትምህርት በኢትዮጵያ ለብዙ ዓመታት ሲሰጥ ቆይቷል። ይሁን እንጂ በጣም የዳበረው መደበኛ (Formal indigenous education) ሀገር በቀል ትምህርት በአብነት ትምህርት ቤቶች የሚሰጠው ሲሆን የሚያካትተውም የንባብ፣ የዜማ፣ የቅአ፣ የመጽሐፍት ትርንሜ፣ አቡሻኽር (የሂሳብ) የቤተክርስቲያን ትምህርት) ዘርፎችን ነው። ትምህርቶቹ መስጠት የጀመሩት በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን ከአራተኛው ምዕተ ዓመት ጀምሮ ነው። እነዚህ ትምህርቶች የራሳቸው ሥርዓተ ትምህርት፣ የመማር ማስተማር ዘዬ ፣ ግምገማ ወዘተ... አላቸው። ከእነዚህ ውስጥ ጥናቱ ትኩረት ያደረገው በዜማ ትምህርት ላይ ነው። ብዙ ጥናቶች እንደሚያመለክቱት ባሕሳዊ ትምህርትን ለማሳደግና ለማጥናት የተደረጉት ጥረቶች አነስተኛ ናቸው። ይልቅ ትኩረት የተሰጠው ስዘመናዊ ትምህርት ነው። በቂ ጥናት ካልተደረገባቸው አንዱ በአብነት ትምህርት ቤቶች በሚሰጡት ትምህርቶች ላይ ነው። ስለዚህ የዚህ ጥናት ዋና አላማ በዚህ የትምህርት ስርዓት በዳግማዊ ምኒልክ መታሰቢያ ባዕታ ታሪካ ነንስት ባዕታ ለማርያም ንዳም የአብነት ት/ቤት የዜማ ተማሪ ስለሆነኩ በስርዓተ ትምህርቱ፤ በትምህርቱ አቀራረቡ፤ በማምገማው፤ በትምህርቱ ማብአቶች ወዘተ...ሳይ ፅብረቃ (ሪፍሌክሽን) ማካሄድ ነው። የዚህ ጥናት ዘዬም ፅብረቃ አናሊስስ (Reflective analvsis) ሲሆን ይህም መሰረት ያደረገው የኳሲቴቲቭ ጥናት ዘዬን ነው። ይህ ዘዬ ተመራጣሪዎች ስለራሳችው (ስለተንነዘቡት፣ ልምድ፣ ምርጫ፣ ድርጊት ወዘተ...) የሚያካሂዱት የጥናት ሂደት ነው። መረጃውን የመስብሰቢያ መሣሪያ በማስታወሻ (diary) ላይ ቀደም ብለው የተዘንቡ መረጃዎችና የማስታውሳቸው የራሴ ልምዶች ናቸው። መረጃውን ስመሰብሰብ በማስታወሻው ላይ የተመዘንቡ ልዩ ክስተቶችንና የራሴን ልምድ በመለየትና ከዚያም በዋና ዋና ክፍሎች (categories) በመመደብ

¹⁹⁹ Assistant Professor, Dept. of Curriculum and Teachers Professional Development, College of Education, Addis Ababa University. P.O.Box 150505; email: <u>woube_k@yahoo.co.uk</u>; woubek@gmail.comThe author is studying zema at Menilik II Memorial Taaika Negest Baaeta Lemariam Monastery, Addis Ababa

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

ትንተናው ተካሂዷል። ትምህርቱን ለመተግበር የዜማ መምህራን ያደረጉት ጥረት ክፍተኛ መሆኑ በምልክታው ታይቷል። ትምህርቱን ለመማር ክፍተኛ ጥረት አደርግ ነበር። ነገር ግን ትምህርቱ ከዘመናዊ ትምህርት አሰጣጥ የተሰየ በመሆኑ ብዛት ያሰውና ብዙ በቃል የሚያዙ ዜማዎቸን ስለሚያካትት ሙሉ በሙሉ ለመተግበር አቸገር ነበር። እንዴት በቀላሉ ማጥናት እንዳለብኝም የራሴን ዘዴ በመቀየስ እሞክር ነበር። በጥቂቶች ላይ ውጤት ሳመጣ በአብዛኛዎቹ ላይ ግን ብዙ የሚቀሩኝ ነገሮች እንዳሉ ተገንዝቤያለሁ። ከግኝቱ በመነሳት ወደፊት በምን ላይ ትኩረት ማድረግ እንዳለብኝ፤ በአጠቃላይ የአብነት ትምህርት ቤቱም ምን ማደረግ እንዳለበት ጥናቱ ጥቆማ ያደር ጋል።

Background of the Problem

The emphasis given to study music is not indisputable where some of the authors²⁰⁰ such as Nketia (1982), Merriam (1964), Herskovits (1948) have extensively discussed the role of music. Music has high significance in African traditional society where music is 'a dimension or a way of life and an avenue of expression and communication that pervades many areas of life' Nketia (1982). Merriam (1964) sees music as an accompaniment to or part of almost every human sphere, which can and does shape, strengthen and channel social, political, economic, linguistic, religious and other kinds of behavior. Similarly, Herskovits (1948 in **Merriam 1964**) indicates that music cuts across all aspects of culture consisting of i) material culture and its sanctions, b) social institutions, c) mind and universe and d) aesthetic and language. It is also believed that it yields crucial information in various aspects of culture including education, social and political spheres, in reconstructing culture history, entertainment etc.

Africa including Ethiopia is a cradle of mankind and many inventions. Elleni Tedla²⁰¹ indicated that the vast range of cultural experiences and heritage are found and encoded in various forms symbols, rituals, design, artifacts, music, dance, proverbs, riddles, poetry, architecture, technology, science and oral traditions. However, for various reasons they are not adequately utilized. The same author stated that 'though considering these cultural heritages appears easy on the surface, it is not until one

 ²⁰⁰ Nketia (1982), Merriam (1964), Herskovits (1948) J.H. Kwabena Nketia, Promoting Cultural Awareness Through Music Education. *EDUCAFRICA: Bulletin of the Unesco regional Office for Education in Africa* (Dakar: Unesco Press No. 8, 1982); Allan P. Merriam, *The Anthropology of Music* (North Western University Press, 1964); Melville J. Herskovitis, Man and his Works (New York: Alfred A. Knopf, 1948)
 ²⁰¹ Full Structure Content of the University Press, 1964); Melville J. Herskovitis, Man and his Works (New York: Alfred A. Knopf, 1948)

²⁰¹ Elleni Tedla, *Sankofa: African Thought and Education* (New York: Peter Lang, 1995)

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

attempts to investigate the encoded philosophy or messages within them that he/she gets struck by their profundity'.

Although the field of Ethiopian music is immense, many studies indicate that it has not been thoroughly studied, documented and promoted²⁰². Theme²⁰³, for instance, four decades ago states that many of the East-Horn areas including Ethiopia are postulated on the basis of scant data, a dearth of analytical articles. Similar views were also forwarded by different authors such as Powne (1968). Ullendorf (1967)²⁰⁴ indicated that the amount of work to be done in the field of Ethiopian music is immense where the surface of Ethiopian musicology has hardly been scratched. He goes on saying that "Ethiopian music is perhaps the only large area of African music that has not yet received the single - minded attention of great scholars compared with the music of the Arab countries, West Africa, South Africa, Central Africa, and East Africa". Ullendorf (1967)²⁰⁵ also writes that "Ethiopian music and hymnography still await examination and study; apart from few preliminary **treatise** and some pieces of scattered and often inaccessible information, the entire field is virgin soil".

Despite few attempts made to study Ethiopian music by individuals, cultural bureaus, the two major projects - French Embassy sponsored project in Ethiopia (1999-2003) and the UNESCO/Norwegian Funds-in-Trust (2004-2009) - could be taken as few significant contributions in studying Ethiopian music²⁰⁶.

²⁰² Woube Kassaye (2005). Liturgical Music of Ethiopia. Journal of African Languages and Linguistics. Ethiopian Languages Research Center, Addis Ababa University (2005, Vol. XIX. No. 2 pp. 179-210); Woube Ksassaye (2009). The Practices of Music Research in Ethiopia Successes and Challenges (In: Svein Ege, Harald Aspen, Birhanu Teferra and Shiferaw Bekele (eds.), Proceedings of the 16th International Conference of Ethiopian Studies (Trondheim, 2009), Pp. 1199 - 1211; Olivier Tourny . Ethiopian Traditional Music, Dance and Instruments: A Systematic Survey. In Siegbert Uhlig (Ed.).Proceedings of the XVth International Conference of Ethiopian Studies, (Hamburg July 20-25 2003, Harrasowitz Verlag, Wiesbaden, 2006), pp.507-512

 ²⁰³ Darius L. Theme, Research in African Music: Accomplishments and Prospects. *Ethnomusicology*. Vol. 7, No. 3, Tenth Anniversary Issue (Sep., 1963), pp. 266-271. Available at <URL: http://links.jstor.org/sici?sici>

²⁰⁴ Michael Powne, *Ethiopian Music*, (London: Oxford university Press, 1968), p, **121-122**; Edward Ullendorff, *The Ethiopians: An Introduction to Country and People* (Oxford University Press, 1967), p. 169

²⁰⁵ Ullendorff, op.cit. p. **169**

²⁰⁶ UNESCO/Norwegian Ministry of Foreign Affairs, Ethiopia – Traditional Music, Dance and Instruments. Brochure on the UNESCO/ Norway Funds-in -Trust Project (Addis Ababa, May 2006)?

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

This convention proposes safeguarding measures such as definition, identification, documentation, research, preservation, protection, promotion, enhancement, transmission (particularly through formal and non/formal education), as well as revitalization of the various aspects of intangible cultural heritage.

The study made by Woube Kassaye (2007) on the practice of Documentation, Research, Promotion and Safeguarding of Music and Dance Traditions in Ethiopia indicates that although some attempts were made, the practice/implementation is unsatisfactory as compared with the prodigious cultural heritage that Ethiopia possesses.

One of the areas that has not been given due attention is *yezema temehret* meaning Yaredic music education. Yaredic music has been practiced since the 6th century in the Ethiopian Orthodox Tewahido Church. Saint Yared is referred as the founder of the liturgical music known as Zema (chant). However, other music authorities such as Giorgis Zegasicha, Azaz Gera and Azaz Raguel are also referred as the contributors to Yaredic music.

In Yaredic music, Zema is referred as one of the divisions of Ethiopian sacred music practiced in the Ethiopian Orthodox Church. Although it is equated to 'a pleasing sound', 'song' or 'melody', elements such as the text with which a melody is associated, rhythmic patterns, vocal style, musical instruments, liturgical dance are implicitly included²⁰⁷. Zema is usually classified into different liturgical compositions: *Me'eraf*, *Tsome Deggwa*, *Deggwa*, *Zimmare and Mewase't* (Habtemariam Workneh, 1971; Teume Lissan Kassa, 1989)²⁰⁸. *Qeddase* (mass) is another form of zema. Zema (Yaredic music) has its own notation system different from other music systems of the world.

It is an acceptable fact that each society has its own accumulated knowledge that forms a knowledge system. This kind of knowledge is referred as "indigenous knowledge" or "traditional knowledge", "local knowledge" "traditional ecological

²⁰⁷ Shelemay, Kaufman Kay (1982). Zema: A Concept of Sacred Music in Ethiopia. In *The world of Music: Sacred Music. International Institute for comparative Studies* Berlin- International music council, Amsterdam: Heinrichsofen's Verlag Wilhelmshaven.

²⁰⁸ Teume Lisan Kassa, *Yaredena Zemaw* (Amharic version), (Addis Ababa: Tinsae Zegubae Printing Press, 1989); Habtemariam Workneh, *Tintawi Ye- Ethiopia Timhert* (Amharic version). (Traditional Education of Ethiopia) (Addis Ababa: Berhanena Selam Printing press, 1971)

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

knowledge", "ethno ecology" etc. and it is often seen as a contrast to, or at least as very different from, western ways of generating, recording and transmitting knowledge (Ogbebor, 2011)²⁰⁹. In African societies indigenous system is usually used for survival and meaning, its traditional (indigenous) education was the main source of education. It is characterized by functionalism; an immediate induction into society and a preparation for adulthood; learning by doing i.e. emphasizing participatory education; an integrated experience; a continuous assessment: non-rigidly compartmentalized; continuous process and flexible enough to accommodate any mature person in its system (Fafunwa, 1982)²¹⁰. Furthermore, its aim, content and the methods are intricately interwoven. Specifically, Ogbebor (2011) puts the characteristics as follows: local (it is rooted to a particular and set of experiences and generated by people living in those places), orally-transmitted, or transmitted through imitation and demonstration; reinforced by experience basically practical engagement which is based on trial and error; empirical rather than theoretical; repetition, negotiation over central concepts; shared among the people to a much greater degree than other forms of knowledge including global science.

Ogbebor (2011), states that indigenous knowledge on an academic platform has certainly come to the fore in recent years, where study institutions have engaged themselves in concrete studies about the diversity and importance of indigenous knowledge systems (IKS). Regarding its contribution, the same author underlines that 'the academic value of local knowledge has benefited its scholars for centuries, helping them to adapt to and exploit various terrains and environments'.

It is very difficult to trace when formal indigenous education has started in Africa and particularly in Ethiopia. However, in Ethiopia at the beginning of the fourth century A.D., the Church became a formal indigenous institution of education and Quranic schools appeared probably in the 11th century in Ethiopia²¹¹. Ethiopian tradition of learning and education i.e the Church Education [a well-developed formal indigenous

²⁰⁹ Ogbebor, Osarome, The Value of Indigeneous Knowledge System, (Posted on December 30, 2011.) Retrieved from <u>http://osarome.blogspot.com/2011/12/write-on-value-of-indigenous-knowledge.html</u>.

²¹⁰ A. Babs Fafunwa, African Education in Perspective, In A. Babs Fafunwa & J. U. Aisiku (Eds), *Education in Africa: A Comparative Survey* (London: George Allen & Unwin, 1982) p. 10–27.

²¹¹ Ministry of Information, *Ethiopia today: Education* (Addis Ababa: Ministry of Information, 1973), p. 7 Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6(August 2018),© Research Institute Mahibere Kidusan.

education] is one of the longest of any people of the world²¹². Formal education has its own characteristics, however determined by the type of formal education preferred in the culture. By and large, it could be characterized by a prescribed learning framework, an organized learning package – curriculum, structures and administration, minimum requirements to attend sessions by the students, assessments to advance students to the next learning, the presence of a designated teacher, the award of a qualification.

Marah (2006)²¹³ underlines that some European writers on African education blinded by their own cultural paradigms viewed traditional African educational process as informal. The same author further shows the misconceptions advanced by some early European writers on Africa in general and south of the Sahara in particular. Murray²¹⁴, for instance, states that "...outside Egypt there is nowhere indigenous history and African history has always been 'foreign' history." Furthermore, Laurie (1907)²¹⁵ in Marah (2006), in his Historical Survey of Pre-Christian Education, did not even include Sub-Saharan Africa experiences in his scheme of analysis or exposition, simply started with Egyptians and ended with the Romans. He equated education with civilization and culture as he knew them and, by implication, Sub-Saharan Africa was primitive - had no culture, history or civilization.

Brickman²¹⁶ goes beyond Laurie's (1904), Murray's (1967) and Boas²¹⁷ (1938) conceptions of civilizations and primitiveness. These authors considered Egypt as the origin of African education by stating that African education goes back to ancient times in Egypt, to the establishment of mosques in the centuries following the death of Mohammed, and to the University of Timbuktu in the sixteenth century.. Here, it is worth to mention that the Ethiopian Church education that has started its function since the 4th century negates the views forwarded above.

²¹² J. Donald Bown, Historical Background of Education in Ethiopia. In M. L. Bender et al. (Eds). *Language in Ethiopia*, (London: Oxford University Press, 1976). P, 608.

²¹³ John K. Marah, The Virtues and Challenges in Traditional African Education. *The Journal of Pan African Studies*, (vol. 1, no.4, 2006) Pp. 15-24.

²¹⁴ A. Victor Murray, *The School in the Bush: A Critical Study of the Theory and Practice of Native Education in Africa* (London: Frank Cass and Co. Ltd. 1967)

²¹⁵ Simon Somerville Laurie, *Historical Survey of Pre-Christian Education*. (London and New York: Longmans, Green, and Company, 1904).

²¹⁶ William W. Brickman (1963). "Tendencies in African Education." *The Educational Forum*. (1963, *Vol. XXVII, No. 4*), p.399-416.

²¹⁷ Franz Boas, *The Mind of Primitive Man* (New York: The Free Press, 1938)

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

It is true that studies made on the traditional education are either little or inexistent. Elleni (1995, p. 148)²¹⁸ states that 'there are no serious efforts made to study, promote and incorporate indigenous education' and 'the attention of international organizations, donors and scholars has been devoted to Africa's modern education'. To the same author 'the chronic negligence of indigenous education has resulted in Africa's formal educational policies being totally dependent on indiscriminately imported educational ideas and thought' (p. 148). Furthermore, Setargew $(2004)^{219}$ indicates that traditional education does not seem to attract much attention from academia; most of them superficially attempt to examine the field that seems to concentrate on the explication of the drawbacks of the system. Hailu Fullas $(1974)^{220}$ also states that the virtual absence of argumentation and criticisms in traditional educational education and substantive innovations could be introduced.

Although some few attempts were made to study Ethiopian music and projects were developed and implemented, it is safe to conclude that no comprehensive studies have been made on music particularly on Yaredic music connected with curriculum, approaches of teaching and learning, assessment, certification and graduation, facilities, life of the students and teachers, instructional materials, organization and management etc.

The main reasons for undertaking this study are as follows:

- a) I have a background of music and realized that little emphasis is given to traditional education in the modern music education system of the country. This is the missing link reflected in most of our education.
- b) I used to go to church and listen the liturgical music (Zema). The high qualities of the melodies and the words had highly attracted me towards studying Yaredic music.

²¹⁸ Elleni Tedla op. cit, p. 148

²¹⁹ Setargew Kenaw, Studying Traditional Schools of the Ethiopian Orthodox Tewahido Church: A Quest for the Fresh Methodology. *Ethiopian Journal of the Social Sciences and Humanities*. (2004, Vol. II, No. 1), pp. 107–122.

²²⁰ Hailu Fullas 1974. Knowledge and its attainment in the Ethiopian Context. The Ethiopian Journal of Education, (Haile Sellassie University, 1974, Vol. VII No. I), p. 19-24

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

c) I have taken ethnomusicology courses during my PhD study in Finland, where I have found that this very important cultural heritage has to be extensively studied and promoted. To study such a huge and very useful cultural heritage and have a thorough understanding of the culture, it is more appropriate to be part of the culture. Accordingly, I have joined the church school to study/learn this extraordinary culture formally.

Basically, this article focuses on my reflection connected with my experience, achievements, challenges etc. while studying Zema. The main focus of the reflection includes: the curriculum, the process of teaching and learning, methods, assessment and challenges. The study is hoped:

- 1) to understand how the teaching and learning of Zema has taken place and suggest solutions for the problem,
- 2) to create an awareness with regard to the rich cultural value that Zema (Yaredic music) has and suggest ways on how to promote this living culture,
- 3) to encourage educators, researchers, policy makers and concerned bodies to give due attention regarding making research on Yaredic music, and
- 4) to be as a source of data for researchers who are interested to pursue similar studies.

Hence, this study makes reflection on my experience and observations while studying zema in Menilik II Memorial Taaika Negest Beaeta Lemariam Monastery, in Addis Ababa since 2008.

Research Method

Reflexivity is emphasized in contemporary discussions of qualitative research, especially in educational studies (MacBeth 2001)²²¹. Boud, Keogh and Walker as cited in Loughran $(1985)^{222}$ indicate that reflection is a useful human activity in which

 ²²¹ Douglas Macbeth, On reflexivity in qualitative research: Two readings, and a third. *Qualitative Inquiry*, (2001, 7:1)

²²² John Loughran, Developing Reflective Practice (London: Falmer Press, 1996), p. 3

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

people re-examine their experience, think about it, mull it over and evaluate it. It is believed that this experience is important in learning.

Schwandt (1997)²²³ defines reflexivity as: (a) the process of critical self-reflection on one's biases, theoretical predispositions, and preferences; (b) an acknowledgment of the inquirer's place in the setting, context, and social phenomenon he or she seeks to understand: and, (c) a means for a critical examination of the entire research process. According to Bogdan and Biklen (1998)²²⁴, some view the reflective/confessional approach as more honest because it shows and tells about [the issue] that you are conscious of your own subjectivity. Reflexivity is more than a basis for understanding: it serves to interpret questions connected with the social and cultural conditioning of human activity and the prevailing socio-political structures (Kincheloe and McLaren 2000)²²⁵.

The method employed for this study is reflective analysis. Ely et al $(1991, p. 179)^{226}$ indicated that 'doing qualitative research is by nature a reflective and recursive process.' Reflective study is mainly based on process; and it is now widely accepted in much qualitative research (Mruck & Breuer, $2003)^{227}$. Through this method researchers are given the opportunity to talk about themselves i.e. their presuppositions, choices, experiences, and actions during the research process.

Reflective practice such as this aims to make visible to the reader the constructed nature of research outcomes, a construction that "originates in the various choices and decisions researchers undertake during the process of researching"²²⁸

²²³ Thomas A. Schwandt 1997. *Qualitative inquiry: A dictionary of terms. Thousand Oaks*, CA: Sage Publications.

²²⁴ Robert C. Bogdan and Sari Knopp Biklen, *Qualitative Research for Education: an introduction to Theory and methods* (Allyn and Bacon, 1998)

²²⁵ Joe Kincheloe and Peter McLaren, Rethinking critical theory and qualitative research. In Handbook of Qualitative Research, (Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2000)

²²⁶ Margarot Ely et al, *Doing Qualitative Research: Circles within Circles* (London, Falmer, 1991), p. 179

 ²²⁷ Katja Mruck & Franz Breuer, (2003). Subjectivity and Reflexivity in Qualitative Research—The FQS Issues [17 paragraphs]. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, (4:2, Art. 23, 2003), p. 3, Retrieved from <u>http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs0302233</u>.
 ²²⁸ Katja Mruck & Franz Breuer, op. cit., p. 35

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

Hence, reflective analysis is a process in which the researcher relies primarily on intuition and judgment in order to portray or evaluate the phenomenon being studied. Various terms such as introspective, contemplation, tacit knowledge, imagination, artistic sensitivity, and "examining with a sense of order" are used to describe this process. It is associated with several qualitative research traditions, traditions including educational connoisseurship and criticism and phenomenology (Gall et al., 1996)²²⁹. According to the same authors "reflective analysis could be used in case studies that draw on other qualitative research traditions and personal judgment to analyze the data rather than on technical procedures involving an explicit category classification style"²³⁰. One of the limitations of reflective analysis is its subjectivity - it is hardly possible to specify standard procedures for doing this type of analysis.

According to Argyris and Schon $(1974)^{231}$, the key to practitioner success is "developing one's own continuing theory of practice under real-time conditions'. This requires `the practitioner to be able to reflect on his or her own micro-theories of action (that is, contextually specific ideas about what works in the real world) and to relate these micro-theories to institutional norms and to client expectations' (Brookfield, 1986)²³².

In this study self-reflection is given due emphasis. According to Ruby $(1980)^{233}$, self-reflection upon the constraining conditions is taken as the most important to the empowerment `capacities' of research and the fulfillment of its agenda. To the same author²³⁴, the process of reflexivity considers the following points:

First, it is an attempt to identify, do something about, and acknowledge the limitations of the research such as its location, subjects, process, theoretical context, data, analysis. Second, becoming reflexive in doing research is part of being honest and ethically mature in research practice that requires researchers to `disregard being "shamans" of objectivity'. Third, to not acknowledge the interests implicit in a critical

²²⁹ Meredith D. Gall et. al., op. cit., p. 570

²³⁰ Ibid. p. 570

²³¹ Chris Argyris, Donald A. Schön, op. cit. p. 157.

²³² S Brookfield op. cit., p. 245

²³³ Jay Ruby, Exposing yourself: Reflexivity, film, and anthropology. Semiotica 30(1-2):153-79, (1980).

²³⁴ ibid

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

agenda for the research, or to assume value-free positions of neutrality, is to assume `an obscene and dishonest position'.

There are different levels of reflection. Mezirows for instance specified the seven different levels of reflection (Jarvis, 1995, p. 96)²³⁵ as follows:

- 1) Reflectivity: awareness of specific perception, meaning, behavior;
- 2) Affective reflectivity: awareness of how the individual feels about what is being perceived, thought or acted upon;
- 3) Discriminated reflectivity: assessing the efficacy of perception, etc.;
- 4) Judgmental reflectivity: making and becoming aware of the value of judgments made;
- 5) Conceptual reflectivity: assessing the extent to which the concepts employed are adequate for the judgment;
- 6) Psychic reflectivity: recognition of the habit of making percipient judgments on the basis of limited information;
- 7) Theoretical reflectivity; awareness of why one set of perspectives is more or less adequate to explain personal experience.

Out of these 1, 2 and 4 processes were found to be pertinent for my study. undertake my reflective practice, I employed a research diary (memos) where incidents /extraordinary phenomenon were recorded. Keeping a research diary is an essential part of undertaking qualitative research. Diaries have contribution in making reflection on different aspects of doing research and the role of the researcher within the construction of research knowledge (Blaxter, Hughes and Tight, 2001)²³⁶.

The diaries (memos) focus on personal and autobiographical of the learner in this case I myself; portraits of the subject that includes physical appearance, dress, mannerisms, and style of talking or acting; accounts of particular activities: my personal observation concerning my learning (successes, challenges etc.); description of

 ²³⁵ Peter Jarvis, Adult and Continuing Education: Theory and Practice. 2nd editions, (London, Routledge, 1995),
 P. 96

²³⁶ Loraine Blaxter, Christina Hughes and Malcolm Tight. *How to Research*. 2nd edition. (Buckingham, Open University Press 2001)

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

physical settings: space, classroom settings (furniture arrangement, blackboard, walls, windows, floor), learning materials; description and utilization of time; the teaching and learning process: my involvement in learning and teachers' experience in teaching Assessment.

In connection with this, *incidents* that are highly connected with reflective analysis are considered in the analysis. An *incident* or event can be a simple, every day situation which made you think about what you did and why. Accordingly, particular incidents while I was studying were considered. This enabled me to analyze and draw conclusions concerning my personal learning outcomes. Some of the incidents /event/situation considered includes:

- i) Something that went well and unusually well (at different times)
- ii) An incident that was particularly demanding
- iii) An incident that made me to question my own practice
- iv) An incident where there was some sort of "breakdown", i.e. where things did not go as planned
- v) An incident that captures the essence of music learning practice

My reflection focuses on my experience as a student of Zema bet (a particular school of music) at Menilik II Memorial Taaika Negest Baaeta Lemariam Monastery, in Addis Ababa since 2008.

The primary aim of traditional education is to provide religious and moral education (Assefa, 1967, p. 49)²³⁷. The major function of Church education, for instance, is to prepare young men for the service of the church as deacons, priests, scribes etc.

The Church education has its own areas to be studied independently. The main areas of this education could be divided into the following (Woube, 2005; Elenni, 1995)²³⁸:

- i) Nibab ('reading'): This area of study emphasizes reading and learning by heart the prayers of St. Mary and Jesus Christ, the psalms of David and the Gospel of John.
- ii) Zema ('religious music') consists of the following branches: Meeraf (it means 'chapter' and cannot be employed alone, but always with the other

 ²³⁷ Assefa Bekele (1967). The Educational Framework of Economic Development in Ethiopia. *Ethiopian* Observer. 1(1).: 49-5. P. 44

²³⁸ Woube Kassaye op. cit. 2005, p.52

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

chant books), Tsome Degwa (chants of the main fasting) and Degwua (the main chant book), Kidassie ('liturgy, ceremony of the holy communion), Zimmare (songs sung at the end of Eucharist) and Mewasit (songs related to commemorative services and funerals), and Aquaquam (religious dance and movements in which drums and sistra are dealt)are studied in this school. The schools include: Zema bet (school of music where Meeraf, Tsome Degwa, Degwa are studied); Kidassie bet (school of mass music (liturgy)), Zimmare Mewasit bet and Aquaquam bet.

- iii) Quene ('poetry'): It focuses on the subtle arts of versification. Geez grammar is taught in the Quene bet.
- iv) Metshaf ('School of commentary of books'): Studies in this area include: Old and New Testaments, Likawent (the study of church fathers and their writings), Metshafe-Menekosat (monastic writings, guideline that define the monastic life of monks), Merha-ewir (computation of the church calendar). Metshaf-bet (School of commentaries) is the final stage of Church education.

In addition to these, arts and crafts are studied in this traditional school. Studying arts and crafts are not studied in all Metshaf Bet. Each area of study has its own school. The whole program of Church education takes longer time - usually more than twenty-five years.

The objective of Church education is basically religious, where the curriculum is unchanged and uncontested i.e. the contents are considered as true, everlasting and worthwhile $(Adane, 1991)^{239}$. Knowledge in these educational institutions is handed down and accepted. The medium of instruction in Church education is mainly Geez (one of the oldest languages which have its own alphabet). According to Teklehaimanot $(1999)^{240}$, in traditional schools neither the central government nor the

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

²³⁹ Adane Taye (1992). A Historical Survey of State Education in Eritre. 2nd ed. Addis Ababa: EMPDA.

²⁴⁰ Teklehaimanot Haileselassie (1999). "The Culture Foundation of Education in Ethiopia". IER FLAMBEAU. Addis Ababa University. George J. Sefa Dei, Afrocentricity: A corner stone of pedagogy. Anthropology and Education Quarterly, (1994a 25, 1: 3-28); Itibari M. Zulu, Critical Indigenous African Education and Knowledge. The Journal of Pan African Studies (2006, Vol.1, No. 3.), p.32-49; Okoro Kingsley, African Traditional Education: A Viable Alternative for Peace Building Process in Modern Africa. Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences. (2010, Vol. 2, No 1, 136-159); Queen eth Mkabela. Using the

local authority is involved in any curriculum making including financing and administration. The curriculum is usually followed uniformly throughout the country. The historically and traditionally established centers of excellence served as points of reference and standard.

The focus of this article is to make reflection on my experiences and observations of Nibab bet and Zema bet while I have been studying in Menilik II Memorial Taika Negest Baeta Lemariam Monastery, in Addis Ababa since 2008.I joined this Traditional Church School in 2008. This school was established in 1933. It provides education in eight areas ('Departments') known as *Gubae bet* of Church Education: *Nibab Bet, Zema Bet, Aquaquam Bet, Qidassie Bet, Qine Bet, Biluyi* (Old Testament), Hddis (New Testament) and Liq (Meshafe Liqawint/ Hayimanot Abew). This school is the only school in the country that provides education in eight areas of Church Education where it could be taken as a University. The perpetuation of such an extraordinary and unique traditional education is a pride not only for Ethiopians but also for Africans and other people of the world.

It is worth mentioning here that African based/African centered approach mainly emphasizing indigenous African education and knowledge is suggested by various authors such as George J. Sefa Dei (1994), Elleni Tedla (1995), Itibari M. Zulu (2006), Okoro Kingsley (2010), Queen eth Mkabela (2005). Higgs (2003)²⁴¹ also suggests to focus on African renaissance in order to overhaul the education system, to this end the role of educators is indispensable.

Similarly, Abdi (2009)²⁴² proposed that there is a need to reconstruct the philosophical and epistemological platforms of education, establishing in the process, what he called 'the re-culturing and the relative Africanization of knowledge systems'. By and large, the views of these scholars encourage enlightened discussion (discourse), reveal the

Afrocentric method in researching indigenous African culture. *The Qualitative Report*, (2005, *10*: 1, 178-189). Retrieved [February 11, 2015], from <u>http://www.nova.edu/ssss/QR/QR10-1/mkabela.pdf</u>;

²⁴¹ Philip Higgs, African Philosophy and the Transformation of Educational discourse in South Africa. *Journal of Education*. (2003, No. 30).

²⁴² Ali A Abdi, Educating for Social Development in sub-Saharan Africa: Reconstructing the Philosophical and Epistemological Foundations. College of Education, Addis Ababa University. *Proceedings of the 1st International conference on Educational Research for Development.* (May 13-15, 2009. Vol. I: pp 392-410) pp.392-393

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

broader implication on how African centered education, African renaissance can be considered in promoting indigenous African culture.

Indigenous formal music education is only appeared in the Education system of the Ethiopian Orthodox Tewahido Church. I argue that this distinct tradition (the history, creativity of the notation system and the compositions etc.) should be part of the African Curriculum. To this end scholars, the Ethiopian Orthodox Tewahido Church, the Government, African Union and UNESCO should give due attention regarding the promotion and preservation of such extraordinary and very useful tradition.

Notation system used in Zema - Liturgical music

Whenever we discussed Zema - liturgical music, it seems necessary to discuss about its parts, notation etc. employed in order to have a comprehensive understanding on the issue. Zema is one of the divisions of Ethiopian sacred music practiced in the Ethiopian Orthodox Tewahido Church. Although it is equated to 'a pleasing sound', 'song' or 'melody', elements such as the text with which a melody is associated, rhythmic patterns, vocal style, musical instruments, liturgical dance are implicitly included²⁴³. Zema is contained in Deggwa, Tsome Deggwa, Zimmare, Mewasit and Meraf (Habtemariam Workneh, 1971; Teume Lissan Kassa, 1989). Qeddase (Mass) and Seatat (Hour) is another form of Zema. Zema has its own Notation system and modes.

In a broad sense musical notation is viewed as a visual record of heard or imagined musical sound or a set of visual instructions that serve as an aid to memory or communication. It is a record of musical performances that are useful for analytical studies, or serves to show how a musical composition is to be performed.

The four very important elements of notation system are²⁴⁴: a) pitch or the location of musical sound on the scale (interval or distance between notes, b) duration (rhythms,

²⁴³ Kay Kaufman Shelemay, Op. cit. 1982

²⁴⁴ A. L. R. (1986). Notation. In Philip W. Goetz et al (eds) *The New Encyclopedia of Britannia* (15 edn). (Auckland: Encyclopaedica Britannica, Inc. 1986, 24:530-535).

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

meter, tempo), c) timber or tone color, and d) volume (stress, attack). The selection of the elements is treated in varying degrees of refinement by most notation systems which are culturally defined. This implies that some handle all the elements simultaneously, some employ either one or two or three at a time. It is believed that there is no notation system, which can handle all of the elements with precision. Ashanafi Kebede²⁴⁵ also stated that no notation was ever intended to give exact literal reproduction.

Written notation is not only found in the west but also in musical cultures of the Far East, South East Asia, South Asia, the Middle East as well as the west²⁴⁶. Ethiopia is among the few countries that has created its own notation system. Zema has its own notation system which is totally different from the western notation system.

Almost all the chants are written by Yaredic notation system. In this system, signs known as *Milikets* are put on the top of the lyrics. *Milikits* are divided into two major categories: abbreviated words (Sereyi) and basic *Milikets*. There are probably more than 900 abbreviated words. *Milikets* are accentual signs such as curves, lines, dots and other symbols, that are usually helpful in directing the melodies. *Sereyi* could be taken as the abbreviated letters that denote simple sounds or stand for groups of successive phrases of melodies. In other words they designate melodic patterns in a kind of shorthand. Both appear in the manuscripts in combination.

Some authors attempted to show the principle governing the number of Sereyi or bets and its purposes. To Powne (1968)²⁴⁷, for instance, if Sereyi is used singly, there would be few different melodic phrases at most; but they are used in pairs, occasionally in threes. However, if one takes into account the number of possible permutations and combination of Sereyi singly, in pairs, and in threes there could be an incredible number of different melodic phrases.

²⁴⁵ Ashenafi Kebede, The Music of Ethiopia: Its Development and Cultural Setting. PhD Dissertation. (Middle town: Wesleyan University, 1971).

²⁴⁶ A.L.R Op. cit., 1986 p. 530

²⁴⁷ Powne, op. cit.

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

Mode signifies particular aspects of melodic construction; however its meaning ranges (A.L.R, 1986). Hailu Habtu (1997)²⁴⁸, for instance, referring to Lissane work G. Giorgis's work, defines the Ethiopian liturgical modes as follows. Firstly, the Geez melody, symbolic of the Father, is hard, stern, stark and dry. Being melodious and sonorous may best describe Geez melody. Secondly, the Ezel mode, symbolic of the Son, is soft, gentle, tender, mellow and comforting. Thirdly, the Araray mode. symbolic of the Holy Spirit, usually described as plaintive, verging almost on the melancholic. This mode is sung on somber occasions or seasons including Passion Week or the chant at funerals. The other author Powne²⁴⁹ (1968: 96-97) describes the three modes in the following way. The Ezel mood is very serious and heavy sounding, slow and dignified that tends to keep in the lower register. The Araray mood is lighter, graver, altogether freer, and goes up to the highest notes of the voice. Its melodies are complex, full of appoggiaturas, grace-note and other dexterities. On the other hand the Geez mood is the simplest which is relatively pained and unadorned chanting. Tito Lipsa²⁵⁰ (1966) on these three modes writes as follows: The Geez mode (the first mode) has severe, majestic, accentuated, marching and acclamatory expressions. It is used on fast days as well as during the chanting of the mass. The Ezel mode expresses melancholy, sweet and humble sentiments. Chants that are sung on Good Friday, funeral days, (for requiem masses or during the burial services), great feast days and certain days of the years employ this mode. The Ezel mode is very different from the other two modes. Defining the modes is not an easy task, where it requires further scrutiny.

In the attempt to analyze the three modes based on the sol-fa method my finding indicates that: *Ezel: Do, Re, Mi, Sol, La, Do; Geez: Do, Reflat, Fa, Solflat, La, Do; Araray: Do, Re, Fa, Sol, La, Do.* However, the author of this article is doubtful in

²⁴⁸ Hailu Habtu (1997). Introduction. In Lissanework G. Giorgis (Merigeta) Tintawi Sereate mahelet Ze-Abun Yared Liq. Maison Des Etudes Ethiopiennes and Tigrai. Institute of Languages.

²⁴⁹ Powne[,] op. cit., p. 96-97

²⁵⁰ Tito Lipsa, the Three Modes and the Signs of the Songs in the Ethiopian Liturgy. In (Proceedings of the third International Conference of Ethiopian Studies, Addis Ababa, 1966,2: 162 - 187. *Institute of Ethiopian Studies*. Addis Ababa, 1966).

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

exactly indicating Araray mode using the sol-fa approach. In other words it requires further analysis. Nevertheless, this finding would corroborate the conclusion that liturgical music too is pentatonic.

The parts of Zema provide all the necessary portions for the liturgical year. Each of the main division of Zema has its own sub-divisions. There are different Departments in the school of music: a) Zema bet, b) Aquaquam bet, c) Qidassie bet, d) Zemmare mewaest bet.

Zema Bet which is the focus my study contains: Me'eraf, Tsome Degwa and Degwwa. Each of them has its own branches. These are briefly discussed as follows:

I. Me'eraf

Me'eraf, means 'chapter'. It is a collection of antiphons arranged according to liturgical occasions and the period of the year. It is divided into Yezewter (antiphons used for ordinary days) and Yetsom (antiphons of Fasting days). Me'eraf is chanted without drums in ordinary daily service. It is always chanted along with the psalms of David and Degwwa or Tsome Degwwa. In other words, it cannot be employed alone but usually with other liturgical music. It includes rubrics related to the liturgical year. Major parts of Me'eraf include: Wudase Mariam, Mestegabe, Arbaet, Areyam, Selest, Mewede'es, Ke'estet, Anqetse Birhan and Timiherte Hubuaat.

1) Wudase Mariam (Praise of Mary)

Wudase Mariam focuses on the praise of St. Mary. St. Mary has a very special place in the Ethiopian Orthodox Tewahido Church, and the devotion to her holds the highest place (Budge, 1922). To be specific: a) Ethiopia is known as the country of St. Mary, her protector. b) Among the saints in heaven she is venerated in a special way. c) She is loved by her son so dearly that she has been granted the highest place. Wudase Mariam is the first part of the curriculum to be studied in Zema bet. Singing and recitation the lyrics (texts) orally as well as proper reading are part of Wudase Mariam curriculum. Wudase Mariam contains songs composed for each day of the week²⁵¹.

²⁵¹ see the English translation in Wallis Budge, *Legends of Our Lady Mary the Perpetual Virgin and Her Mother Hanna*.(London: Medici Society, 1933), pp. 279-296

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

The total number of Wudase Mariam songs is sixty three. The melodies of the songs are based on two modes (scales): Araray and Ezel modes. Araryi mode is used for all songs of days of the week except Sunday. Songs of Wudase for Sunday employed Ezel mode. Ge'ez is not used in Wudase Mariam. The beginning phrase of all the songs varies. Contrary to this, almost in all songs similar phrase – *Sealilene kidist* - in the ending part of their lyrics is contained. Similarly, except *Wudaseze-Senbet* (Songs of Wudase Mariam for Sunday) almost all songs employ similar melodies in the ending part of their songs.

2) Mestegabe: Mestegabe

Mestegabe means collection. Most of the songs under this category are taken from Psalms of David. It is usually sung during the main fasting season known as *Abyitsom*. The number of songs in Mestegabe is about 180. Most songs of Mestegabe have longer lines. In some of the songs particularly in songs of Geez, Mestegabe after some phrases of melodies are sung reading some lines of psalms of David is followed. Some phrases of the music are repeated although there exist some variation. Mestagabe is mostly sung either in Ezel or Ge'ez. However, both Araray and Geez in a single song are contained in few songs (two songs): *Simeani* in Mestegabe, *zehamus* (a song entitled *Simeani* of Thursday) and *Qalye* in Mestegabe of Saturday.

3) Arbaet

Arbaet means the fourth. It is sung after the fourth line of Psalms of David. In addition to the words the *Haletawoch* (Halle-luiahs) are employed (different melodies of halle-luiah). Halle-luiah in Arbaet is highly ornamented. The number of arbaet is thirty four.

5) Areyam

Aryiam is said to be composed by Saint Yared after he went to Areyam, one of the heavens and listened the singing of Angels while praising God by emphasizing *Qe'edus!*, *Qe'edus!*, *Qe'edus!*. As a result, he was initiated to compose the songs and named them Areyam. The total number of Areyam is about seventy. No Areyam song

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

for Sunday exists. The lyrics of Areyam have depth meanings for instance *halafi nibret, keme-tsilalot* meaning that 'when we pass away our property does not go with us' could be cited in this regard. The lyrics of the Arbaet are not long. Halleluiayas are prevalent in most songs. Most of the melodies of the songs are based on Ge'ez and Araray.

6) Selsest

Selest means the 3rd. It is employed after the 3rd line of Psalms of David. The phrase that sung: Seme'eanni Egzio tselote'eye weyiyibtsah kidmeke geare'eyiye we'etimit getseke eme'enneye (Hear my prayer, O Lord, And not hide your face from me in the day of my trouble). After this phrase the compositions of St. Yared follow. Selest always begins by a word Simeani (Hear me). It has many halleluiahs. Most of the compositions seem like a poem. Geez and Araray mode are employed in these songs.

7) Mewede'es

It means thanking. Mewede'es is sung on Sabbaths because God created Angels on Sunday. It is said that the Angels sang *Qe'edus* (Holy), *Qe'edus* (Holy) and *Qe'edus* (Holy) when they were created on this day. Saint Yared considering this phenomenon composed songs of Mewede'es to be sung on Sunday. Qene (new poem) is composed and read(oraly) during Mewede'es. Some lines of Psalms of David are also read in the liturgy during this time. The total number of Mewede'es is fifty two.

8) Ke'estet

The meaning and the purpose of *Ke'estet* is not clearly known. However, scholars of the Ethiopian Orthodox Tewahido Church believe that it is used in connection with *Seatat* (the hours). Regarding its historical development it requires further investigation.

9) Sibe'ehatenege'eh

Sibe'ehate nege'eh means thanks of the morning. The reason given to this is that the thanking is always made in the morning. Sibe'ehate nege'eh is divided into seven: Sebe'ehate nege'eh for the Sabbath, Sebe'ehate nege'eh *zezewte'er* (Sebe'ehate Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6(August 2018),© Research Institute Mahibere Kidusan.

nege'eh for the ordinary days), Yeabe'ey bealat Sebe'ehate nege'eh (Sebe'ehate nege'eh (Sebe'ehate nege'eh for special celebrations), Mehalyie solomen bzemene tsige zeqedamit (Solomon), Me'ehe'ela (supplications, rogations) sanita (supplication of Sanita). This is practiced the next day after Tetse'eno, Sebe'ehate nege'eh for Gibre himamat, Sebeehate nege'eh for Semune himamat, Sebe'ehate nege'eh for ke'edameseur.

9) Anqetse Birhan²⁵² – 'the Gate of Light': it consists of hymns in praise of the Blessed Virgin. These hymns are to be sung (chanted) on Sundays as a supplement to, not in place of, the Sunday hymns of the *Weddase Maryam*. It is specifically sung during Preaching (*Sebkat*), *Hosaena* (Palm Sunday), *Tirsit* and if *Megabit* 29 coincides with Sunday. It contains thirteen songs.

10) Timiherte Hibuaat²⁵³. It is known as the Doctrine of Mysteries' *Doctrina* Arcanorum. The main themes of the Timiherte Hibuaat are the glorification of the Cross and of the Crucified, the victory of the Redeemer against Satan and personified Death, the decent to and of Christ in Sheol between his death and his resurrection. Songs under this part are usually composed in Ezel. Anquetse Birhan consists of about thirty five songs which are sung during Sibkaet, Nolaw (the Shepered), Timket (Epiphany) and Erget (Ascension).

II. TsomeDegwwa

It consists of the hymnography proper to the Sundays and Weekdays of the great Lenten season and beyond. It includes Holy Week services and the night of the Resurrection as well. The main parts of Tsome degwwa are: Ze-werede, Ze-kidist (of the Holy), Ze-mekurab (of the Temple), Ze-metsagu (of the paralytic), Ze-debrezeit (of the mount Olives), Ze-gebriher (of the good servant) and Ze-niqodimos (of Nicodemus), Ze-hosaena (of Hosanna - Palm Sunday)

²⁵² Getatchew Haile, "Anqäsä berhan" in: *Encyclopedia Aethiopica*, Vol. I (2003), 275b-279b. In Siegbert Uhlig (ed.), *Encyclopedia Aethiopica*, vols I (2003), II (2005) & III(2007), Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

²⁵³ Bogdan Burtea, "Temhertä Hebuat" in: Encyclopedia Aethiopica, Vol. IV (2010), 914b-915a. In Siegbert Uhlig and Alessandro Bausi (eds), *Encyclopedia Aethiopica*, vols IV (2010), V(2014), Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

III. Deggwwa

Degwwa covers the whole year of church services. It is concerned with both the Temporal and Sanctoral. It consists of Johannes, *Astemehiro* and *Fasika*. Yohannes (John) consists of hymns on the life of Johannes, the Evangelist. It is sung from 1 Meskerem (September 11or 12) to 30 Hidar (December 10), covers the beginning ofthe year. This part has the highest number of hymns and is the most difficult to master (Teume Lissan Kassa, 1989)²⁵⁴. The second part, Astemehiro focuses on the life and mission of Jesus. It usually emphasizes on supplication to obtain mercy. It is sung from 1 Tahsias (December 11) to 30 Meggabit (April 8) and is also known as *Rehuqa Ma'at* (slow to anger). *Fasika*, the last part of Degwwa, consists of hymns about the resurrection of Jesus. It is from Easter to the end of the year and is divided between the time of Resurrection and the season of the Rains (*Kiremet*). Tsome Degwwa, the Lenten chant book is classified as part of Degwwa forming one with Astemehiro, however, to most it stands on its own. It consists of hymnography proper to the Sundays and weekdays of the great Lenten season and beyond, since it includes Holy Week services and the night of the Resurrection as well (Fritsh, 2001: 54)²⁵⁵

Discussion

In this part my reflection will be made based on my own experience and observations while studying zema in Menilik II Memorial Taaika Negest Baaeta Lemariam Monastery, Addis Ababa since 2008. The reflection focuses on two schools I had gone through Nibab Bet (School of Reading) and Zema Bet (School of Music).

My experiences in Nibab bet (School of Reading)

Anyone who would like to pursue Church education has to first go through Nibab bet (reading school). In this school pupils are taught how to read and memorize. This was true in my case. The curriculum in Nibab bet includes: Elementary Learning of Reading and Advanced Learning of Reading ('Secondary Education').

²⁵⁴ TeumeLisan Kassa (1989). *Yaredena Zemaw* (Amharic version). Addis Ababa: Tinsae Zegubae Printing press.

²⁵⁵ Fritsch, Emmanuel (2001). The Liturgical Year of the Ethiopian church. Ethiopian Review of Cultures Special issue. (Addis Ababa. Master Printing Press, 2001), P. 54

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

I) Elementary Learning of Reading

The subjects taught at this stage include: the Geez alphabet, the first Epistle of St. John, chapter One, the New Testament. The stage of learning is as follows:

- 1) Fiddel mequter (Reading the Geez alphabet)
- 2) *Abugida*: reading the alphabet differently. By this time the pupil is expected to know and distinguish each letter of the alphabet.
- 3) *Fidele Hawarya ena Gebete Hawaria*: Abugida is followed by reading the first chapter of the Epistle of St. John.

According to Mengesha Gebre-hiwot (1954)²⁵⁶besides the learning of reading, students are required to memorize Weddase Maryam, Anqetse-Birhan, Melkea Maryam, Melkea-Iyesus.

II) Advanced Learning of Reading ('Secondary Education')

1. Reading books

There are three types of reading: reading in Geez; $W^{\mu}rdnibab$; Qum (Abyi) nibab. Special emphasis is given for reading Psalms of David. Since I had some experience of reading in Nibabbet during my childhood, I directly started to learn the advanced reading at this school. My instructor taught me reading under a tree shade where I and other students used to sit on stones. My reading instructor was a blind. He knew all the parts of reading including all Psalms of David orally. One of the challenges that confronted me was identifying the rising and falling sounds of the reading. In order to

²⁵⁶ Mengesha Gebrehiwot, Education in Dabra Libanos. In Alula Pankhrust. University College of Addis Ababa. *Ethnological Society Bulletin.* No. 3. P. 56-58. (1954)

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

overcome this problem, I developed signs that indicate the rising and falling sounds of the words. By and large it took me a year to complete this program in this school.

Benefits of learning reading: Since the reading of Psalms of David is like a poem, it has inspired me to compose different poems. It has also helped me to develop my own signs for the rising and falling sounds in reading Geez. I think this practice could have a valuable contribution for me to develop additional Yaredic signs for Zema in the future.

My experience in Zema Bet

The teaching and learning is dominated by singing. No musical instrument is employed in Zema bet. In other words voice is mainly considered as an instrument. However, percussion musical instruments like drum, stick and *tsenastel* (sistrum) are used in Aquaquam Bet. Some of my observations during my learning in Zema Bet are as follows:

- i) Rote learning: Although Yaredic music has notation system, rote learning is dominantly encouraged. In relation to this point, I faced difficulty in memorizing many of the chants. To overcome this problem, I produced an action plan that could help me to enhance my memory capacity. It has helped me a lot to overcome some of my problems.
- Phrase-wise practice: In most cases, phrase-wise method (teaching the chants phrase by phrase) is mainly employed by the teacher while teaching the Chants. The teacher sings a portion of the chants then the students listen and repeat it. The same process proceeds on.
- iii) Skill based: It is more of practice and skill based (singing) learning. One has to master the singing of the chants. According to my experience, the efficiency of singing comes through observation, listening while others are singing and rigorous involvement in singing.
- iv) Less theoretical knowledge: Less emphasis is given for theoretical knowledge. Although the theory is implicit in the system of Yaredic zema, no explicit theory of music is studied as a distinct lesson in the form of theory. The rules and principles of Yaredic music are scattered here and there. This requires compiling the principles. Hence, this gap initiates me

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

to seriously focus in my study so as to develop a comprehensive theory of Yaredic Zema in the future.

- v) Practicality: students are given the opportunity to practice what they were taught in 6church services i.e. during mahelet (service) and other special occasions.
- vi) No failures: similar to Sinichi Suzuki²⁵⁷ (see Hermann, 1981 and Suzuki, 1983), failure is not encouraged in Yaredic music education.
- vii) Flexible: Learning is taking place depending on the individual pace of learning. There is no time limit to complete the program.
- viii) Peer teaching: Advanced students are expected to teach beginners/juniors. According to my observation, since most of them had not had the proper methodology and interest in teaching, their teachings are not as required.
- ix) Self-study: Self-study is highly encouraged.
- Performance based assessment: Progress is based on student's efforts in studying what was taught. Assessment is based on student's performance. Paper and pencil exam is little.
- ii) Sponsorship: Most students in this school are provided lodging and food. Contrary to this, those students (most of them) learning in the country side are earning their living by begging. The communities particularly in the Northern part of Ethiopia have provided them food, where they have to be appreciated for doing this.
- iii) Program/Schedule. Except special holidays/occasions, Saturdays and Sundays teaching and learning takes place. Furthermore, classes are not resumed during winter in the School I am studying. The program is held in the morning (9 am-12 am) and afternoon (2 pm- 4 pm) sessions. Since the program is rigorous no break time is scheduled both in the morning or in the afternoon sessions. If a student would like to go to the toilet, he has to

 ²⁵⁷ Evelyn Hermann (1981). Shinichi Zuzuki: The Man and his Philosophy. (Summay-Birchard Music, 1981); Shinichi Suzuki, Nurtured by Love: A Classic Approach to Talent Education (2nd ed.) (Translated by Waltraud Suzuki, 1983)

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

get permission from the teacher. You feel highly exhausted and become tired when you study the whole day.

- iv) Teaching and learning materials: There is lack of teaching and learning materials such as chant/song books. Some of the books like Degwwa are out of print and as a result the book is too expensive.
- v) Classroom facilities: Classroom facilities such as desks are inadequate. In some traditional schools of the country side, students sit on stone. In the school I am studying desks are available although they are not comfortable.
- vi) Methodology: It takes time to properly memorize the abbreviated signs. Perhaps this could be the result of not using appropriate methodology.
- vii) Preparatory exercise: No preliminary exercises prior to singing were made.
- viii) Singing position: Students practice singing while sitting. However, a Zema presenter is supposed to stand up while singing in the Church. I think a study should be made on the impact of singing while sitting.

Although learning in Zema bet is interesting, the melodies are attractive, teaching and learning is sometimes monotonous. A student spends the whole day in singing. This makes the teaching and learning boring and tiresome. The other challenge is that it is very difficult for beginners to sing the songs properly -a problem I faced in the first days. I tried to solve the problem developing an action research.

Conclusion

The role of education in development is indisputable. Church music (Yaredic music) education also plays a key role in the development of the Country as it has high religious, cultural, historical, educational, social ... significance. Tourists visiting Ethiopia during the Meskel and Timket festivals get attracted not only by the religious values of the holidays but also by the performance and performers of Church music (Yaredic music). Church (Yaredic) music, therefore, should be studied not only to develop the music but also to promote the valuable heritage so that it contributes for the development of the Church and Ethiopia. In light of this, literatures with regard to the creation of notation system, types of compositions, modes and notations... of the Ethiopian liturgical music have been analyzed. Furthermore, personal reflection was made. Based on the major findings the following recommendations are made.

African indigenous knowledge systems are untapped resources that researchers can harness to contribute to knowledge production. In this regard, Yaredic music and its education system could be taken as an example to symbolize our African identity and creativity. The Yaredic chant with its notation and education system is distinct. It can be considered as one of the International cultural heritages since it has high scientific, cultural, historical, educational, social etc. significance. In order to promote this unique African cultural heritage the following recommendations are made:

- i) Conducting research at national level to improve the situation;
- ii) Developing exercises for different levels of zema bet;
- iii) Developing a comprehensive theory of Yaredic music;
- iv) Creating a mechanism to promote this exemplar cultural heritage at national and international level;
- v) Providing the necessary support by the Government, UNESCO, African Union etc. to promote this advanced indigenous knowledge system locally and at international level.

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.

Notes to Contributors

- Journal of Ethiopian Studies (JECS) publishes reviewed and periodical scholarly articles that are related to the Ethiopian Orthodox Tewahido Church.
- Journal of Ethiopian Church Studies (JECS) publishes original research papers, research reports and book reviews.
- Articles should be submitted to JECS written only in Amharic and English language.
- The copyright of all contribution in the Journal is retained by the publisher i.e., the Research Centre of Mahibere Kidusan.
- The responsibility for the views expressed in the articles and other pieces of JECS is solely that of their authors.
- The size of research articles that authors submit should be a maximum of 20 pages, typed in 1.5 line space using A-4 size paper. Research reports and book reviews should not exceed 10 pages.
- The font type should be, the English, in Times New Roman; and, the Amharic, should be in power Ge'ez Unicode 11.
- All citations and oral information inside the text should be given in footnotes. The first citation of a reference material should provide full bibliographic details in the following manner:

G.Gerster, *Church in Rock: Early Christian Art of Ethiopia* (London: phaidon, 1975) Taddese Tamrat, *Church and state in Ethiopia 1270-1527* (Oxford University press, 1972), pp. xx-yy.

Cressida Marcus, "In praise of Women: The Veneration of the Virgin Mary in the Ethiopian Orthodox Church" *Journal of Ethiopian Studies*, 2002, XXXV, no.1. pp. 9-24. The authors should submit articles both in soft and hard copies.

Note: the Next Journal Volumes should be:

- For an article is preparing in English, in text citation and bibliography should be in APA style, Time New Roman, 12 Font Size, 1.5 Line Spacing, and Maximum of 25 Pages.
- For an article is preparing in Amharic, in text citation and bibliography should be in APA style, Nyala, 12 Font Size, 1.5 Line Spacing, and Maximum of 25 Pages.

Journal of Ethiopian Church Studies, NO.6 (August 2018), © Research Institute Mahibere Kidusan.